

72114

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

T Ü R K İ Y E ' D E
S E Ç İ M P R O P A G A N D A L A R I

1908 - 1946

NİL TÜRKER TEKİN
1881003

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN : PROF.DR. TOKTAMIŞ ATEŞ

İSTANBUL 1998

ÖNSÖZ	i-iii
-------------	-------

I. BÖLÜM : PROPAGANDAYA GİRİŞ.....	1
------------------------------------	---

A. Propagandanın Tanımı ve Tarihçesi.....	1
B. Siyasal Propagandalar ve Etkileri.....	20

II. BÖLÜM : CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRKİYE'DE SEÇİM PROPAGANDALARI.....	37
---	----

A. 1908 Seçimleri.....	37
B. 1912 Seçimleri.....	58
C. 1914 Seçimleri.....	76
D. 1919 Seçimleri.....	79

III. BÖLÜM : TEK PARTİ DÖNEMİ SEÇİM PROPAGANDALARI.....	91
---	----

A. Atatürk Dönemi Seçim Propagandaları	91
1. 1923 Seçimleri.....	91
2. 1927 Seçimleri.....	129
3. 1931 Seçimleri.....	133
4. 1935 Seçimleri.....	145
B. Atatürk Sonrası Seçim Propagandaları	152
1. 1939 Seçimleri.....	152
2. 1943 Seçimleri.....	164

IV. BÖLÜM : ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞTE PROPAGANDA : 1946 YILI.....	186
--	-----

V. BÖLÜM : SONUÇ.....	215
-----------------------	-----

EKLER.....	221
------------	-----

BİBLİYOGRAFYA.....	253
--------------------	-----

Resimler

ÖNSÖZ

Bir doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın amacı, başlangıcından tek parti döneminin sona erdiği 1946 yılına kadar, Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan seçimlerde uygulanan "seçim propagandalarının" niteliğini ortaya koymak; seçim öncesinde ve sırasında gerçekleştirilen ve doğrudan propaganda niteliği taşımayan eylemlerdeki propaganda unsurlarını belirlemektir.

Bunu yaparken, özellikle ilgili dönemlerin ulaşabildiğimiz basın organlarında yer alan seçim konuşmaları, yazıları ve bunlarla ilgili propaganda nitelikli malzemelerden yararlanılmıştır. Malzemelerin , tezin içerisinde, süregiden metin içinde alıntı olarak verilmesi, onların doğrudan propaganda aracı olarak kullanılmaya niyetlenilmiş olmasındandır. Başka bir deyişle, söz konusu alıntılardaki propaganda unsurları, tezin ana temasını oluşturduğundan, metin içinde verilmesi uygun görülmüştür. Kuşkusuz bu, söz konusu konuşma metinleri ya da yazılardaki propaganda unsurları ayıklanarak da yapılabilirdi. Ancak bu kez konuşma ve yazının bütünlüğünün ve hangi koşullarda yapıldığının anlaşılması güçleşecek, hatta bazen yanlış bir izlenim verebilecekti. Nitekim çalışmalarımız sırasında, bu tür

kaygılardan olsa gerek, tarihsel ve siyasal içerikli benzer çalışmalarda da böyle bir yöntem izlendiğini gördük.

Tezi hazırlarken karşılaşılan en büyük zorluk, ele aldığımız dönemlerde propagandanın henüz tam anlamıyla ve bütün unsurlarıyla anlaşılmış ve uygulanmış olmamasından kaynaklanmıştır. Propagandanın belirli bir yöntem ve teknikle uygulanması ancak 1946 yılı seçimlerinden sonra olmuştur. Kuşkusuz bunda, "tek parti"nin karşısına "muhalefet partisi"nin çıkmasının rolü büyüktür. Tezin 1950 ve sonrası için yapılması halinde konuyu ele alış biçiminin başka bir şekilde kurgulanması mümkündü. Ancak yukarıda anlatmaya çalıştığımız nedenlerden dolayı tezin kurgusu bu şekilde yapılmıştır.

Tezi hazırlarken karşılaşılan bir başka güçlük, propaganda faaliyetleri ile muhalefet faaliyetlerinin çoğu kez birbirinin içine geçmiş olduğudur. Muhalefet eylemlerinde, bilinçli ya da bilinçsiz, propaganda unsurlarının bulunmuş olması kaçınılmazdır. Bu nedenledir ki gerek iktidar partisinin gerekse muhalif grupların gazete yazıları (olabildiğince) tezin kapsamına alınmıştır.

Tez, bu haliyle eksiksiz ve hatasız olma iddiası taşımamaktadır. Bu konuda ya da ilgili konularda yapılacak çalışmalara bir katkısı olursa işte o zaman hazırlanmış olmaya değerdir.

Çalışmalarım sırasında her zaman yardım ve desteğini gördüğüm, tezimi yöneten hocam sayın Prof. Dr. Toktamış Ateş'e teşekkür ederim.

Prof. Dr. Zafer Toprak tezimle ilgili önerilerde bulundu, görüşlerini iletti; ayırdığı zaman için kendisine teşekkür ederim.

Ayrıca, çalışmalarım sırasında yardımlarını ve ilgilerini esirgemeyen Yücel Demirel , Levent Akgünlü ve Güldane Belvermiş'e teşekkürü borç bilirim.

Eşim Oğuz Tekin, başından itibaren, çalışmanın içinde oldu; daima teşvik etti, destekledi. Tezin bilgisayarda yazımı işini de üstlenerek son halini almasını sağladı. Kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

İstanbul, 2 Şubat 1998

Nil Türker Tekin

I. BÖLÜM : PROPAGANDA'YA GİRİŞ

A. Propagandanın Tanımı ve Tarihçesi

Propaganda, kelime anlamı olarak, bir doktrin ya da uygulamanın yayılmasını sağlamak için desteklemek veya tasavvurda bulunmaktır¹. Propaganda'nın bu tanımında akla gelen ilk sözcük "yaymak" tır. Bu tanımı daha belirgin bir hale getirirsek, propaganda; a) zorlamadan, karşı görüşler arasında belli bir grubun görüşünde arzu edilen bir değişikliği yapmaya çalışmak² ; b) bir ülkenin iç ve dış politikasına dair herhangi bir davanın kazanılmasında rolü ve yardımı olacak kişilere, zümrelere ve kitlelere etki edebilecek faaliyetlerde bulunmak³; c) bir bireyin ya da grubun başka birey ya da grupların tutumlarını belirleyip, biçimlendirmek, denetim altına almak veya değiştirmek için iletişim araçlarından yararlanarak bu bireylerin veya grupların belirli durum veya konumdaki tepkilerinin kendi amaçlarına uygun tepkiler olacağını umarak gerçekleştirdikleri bilinçli bir girişim⁴ olarak tanımlanabilir. Propaganda tanımı için bu kadar uzun bir açıklama gerekli midir? Ama en azından herhangi bir argümana yer bırakmaması açısından bakıldığında, gerekli olduğu

¹ Brown 1992 : s. 11.

² Berkes 1942 : s. 6.

³ Türkmen 1953 : s. 3.

⁴ İncoğlu : s. 66.

düşünülebilir. Sonuçta, çıkar sahibinin ya da gruplarının, ötekilerin düşüncelerini etkilemek amacı ile, önceden tasarlanmış bir içerik ve plan dahilinde yaptıklarının propaganda olduğunu söyleyebiliriz. Kuşkusuz buradaki çıkar sahibi ya da gruplarını bir kişi, bir cemaat, bir şirket , bir hükümet ya bir devlet temsil edebilir.

Propagandanın tek bir amacı olmaz. Amaç, propagandayı hangi gücün kullandığına bağlıdır. Siyasal bir parti, propagandayı iktidara gelmek veya iktidarda kalmak için kullanırken; devlet, ulusun çıkarı için kullanır. Ticari şirketlerin de propagandadan amaçları, rakip firmalar karşısında kendilerini güçlü kılmak içindir⁵.

Propagandanın toplumsal sonuçlarının değerlendirilmesi, A. Bektaş'ın vurguladığı gibi, " içinde gerçekleştiği ortamın insanların değer yargılarına ve yerleşik davranış biçimlerine bağlıdır"⁶.

En fazla yayılma ve bulaşıcı siyasal ilişkide bulunma biçimi⁷ olan propaganda kelimesinin kökeni lâtince'dir. Bir bitki tohumunun, yeni bitkiler üretmek için toprağa dikilmesi anlamına gelen "propagare" sözcüğünden gelmektedir⁸.

⁵ Bektaş 1996 : s. 160.

⁶ Bektaş 1996: s. 153.

⁷ Oskay 1992 : s. 269.

⁸ Brown 1992: s. 11.

İnsanlık tarihinde konuşmanın gelişmesiyle beraber gelişen propaganda, yani en sade haliyle başkalarının düşüncesini etkileme ve değiştirme sanatı, eski Yunan ve Roma dönemlerinden itibaren siyasal bir anlam taşımaktadır. Propagandacılık özellikle Perikles dönemi Atina'sında (İ.Ö. 5. yüzyıl), gerek diplomasi, gerekse iç politikada başlamıştı. O dönemde halk kitlelerine etki edebilmek için kullanılan en iyi ve etkili araç, hitabet sanatı ve sahne olmuştur⁹. Atina'da siyaset mücadeleleri içinde başta Demosthenes olmak üzere büyük hatipler yetişmiştir. Eski Yunanlıların Perslere karşı son darbesi öncesinde Atina'daki siyasal akımlardan ikisinden burada söz etmemiz yerinde olacaktır. Çünkü Perslere karşı verilecek mücadelede liderin kim olacağı sorusu, siyasal çıkarlar açısından çok önem taşıyordu. Liderin Makedonyalı Philippos olması gerektiğini söyleyen hatip İsokrates ile bu görüşe karşı olan ve Yunanistan'ın Makedonya'ya ihtiyacı olmadığını savunan hatip Demosthenes arasındaki kavga, o dönem Yunan dünyasının ana gündemini oluşturuyordu. İki taraf da propaganda aracılığı ile kendi görüşünün kabulünü sağlamaya çalışıyordu. Özellikle İsokrates'in yayınladığı ve elden ele dolaşan "Philippos" ve "Panathenaikos" başlıklı yazılar birer propaganda broşürü idiler¹⁰. Sahne ve tiyatrodan da Aristophanes'in komedileri, o zamanın parti mücadelelerini yansıtmaktadır¹¹. Ayrıca eski Yunan toplumunda yazı çok yaygın olmamakla beraber kazılarda,

⁹ Berkes 1942: s. 49.

¹⁰ Mansel 1971: s. 409.

¹¹ Berkes 1942: s.49.

papirüslere yazılmış nutukların ortaya çıkartılması bunların elden ele dolaştığını gösterir ¹².

Roma'da da hitabet sanatının propaganda açısından önemli bir araç olduğunu anlamaktayız. Meşhur hatip Çiçero'nun şöhretinden de anlaşılacağı üzere hatiplik yüksek prestije sahip bir meslekti. Çiçero'nun kardeşi Quintus, bir seçim propagandası kitabı yazmıştır¹³. Ancak tiyatro ve risale sanatı ile beraber ayrıca resmi yayıncılığın gündeme gelmesi, propagandanın ayrı bir boyutudur. Antik çağda, özellikle Roma imparatorluğu döneminde basılan sikkelerde de propaganda izlerini görmek olasıdır. Roma imparatorları tahtta oldukları süre içerisinde yapmış oldukları ve yapacakları işlerin propagandasını yapmak için en etkili araç olarak sikkeleri kullanmışlardır. İmparatorluğun çok geniş bir coğrafi alana yayılan toprakları, iktidarda bulunanların propaganda gücünü ve etkisini sınırliyordu. Fakat gerek başkent Roma'da gerekse egemenlik altında tutulan topraklarda bulunan çok sayıdaki yerleşik ve seyyar darphanelerde basılan sikkeler iktidarın sesinin daha iyi ve çabuk yayılmasına olanak veriyordu. Örneğin imparator Tiberius'un (İ.S. 14-37) bir sikkesi üzerinde en erken propaganda betimlemelerinden biri yer alır. Burada imparator, ASIAE RESTITVTIS yazısı ile Batı Anadolu'daki restorasyon hareketine dikkati çeker. Çünkü İ.S. 17'de bu bölgede meydana gelen depremde zarar gören kentlere imparator maddi yardımda bulunmuştu¹⁴. Julius Caesar zamanında eski

¹² Berkes 1942: s. 50.

¹³ Balkanlı 1961: s. 590.

¹⁴ Sear 1970: s. 36

Roma'da haberlerin yayımı, halka ulaştırılmasının emredildiği bir zorunluluk olmuştur. Daha sonra Roma imparatorlarının emirleri, nutukları, mahkeme haberleri, evlenme, boşanma haberleri, yardımseverlerin bağışları, halka bedava buğday dağıtımı, sefere çıkma, zafer kazanma ya da bir ülkenin ele geçirilmesine dair haberler geniş kitlelere ulaşabiliyordu¹⁵. Bütün bu faaliyetler, genelde siyasete birinci derecede etki etmemekle beraber, kuşkusuz, kamuoyunun oluşmasında ve kamuoyundaki genel tavrın belirlenmesinde etkili oluyordu. Çünkü başarı ve halkın mutluluğu iktidarın ayakta kalması demekti.

İlanlık ve reklâmcılığın propaganda yöntemleri üzerindeki etkisi ve önemi açıktır. Eski Yunan'dan üçbin yıllık ilân papirüsleri elimize geçerken, Eski Roma'da Pompei harabelerindeki duvarların üstünde ticaret ilânları ve reklâmlar bulunmuştur¹⁶.

Propaganda içerikli hareketler ve ikna yöntemleri bir anlamda toplumla yaşıt olduğu için hiç de yeni şeyler değildir. İnsanın örgütlü topluluklarda yaşamaya başlamasıyla birlikte liderler ve yöneticiliğe aday olanlar kendilerine destek sağlamak için değişik içerik ve biçimlerde propaganda yöntemleri kullanmışlardır¹⁷. Mısır'daki piramitler, Roma lejyonlarındaki gösterişlilik, kuzey Amerika'daki kabilelerin totemlerle süslü ağaçtan sütunları, bu topluluktaki liderlerin güçlü imajlarını pekiştirmek, topluluk üyelerinin üyelik

¹⁵ Berkes 1942: s. 50-51.

¹⁶ Berkes 1942: s. 51

¹⁷ İnceoğlu : s. 63.

duygusunu güçlendirmek için kullanılmış propaganda düzenekleridir¹⁸.

İ.Ö. 4. ve 6. yüzyıllarda Çinli Lao Tzu ve Hintli Kantilya bir savunma ve saldırı silahı olarak psikolojik savaşın yaratıcısı ve önderleri olmuştur ¹⁹.

Hıristiyanlığın ortaya çıkmasından sonra propagandayı katolik kilisesinin putperestlere karşı komite kurarak yürüttüğü bir siyasal sistem olarak görmekteyiz ²⁰. Avrupa hıristiyanlaştırıldıktan sonra ise doğu ülkelerine din propagandacısı olan misyonerler gönderilmeye başlanmıştır ²¹.

Propaganda sözcüğü ilk olarak 17. yüzyılda papalık tarafından kullanılmıştır. Avrupa'da başlayan reform hareketleri ve din yüzünden başlayan mezhep savaşları karşısında Papa XV. Gregory, silahın dinde birlik kurmaya yetmeyeceğinin farkına varmış ve protestan hareketine karşı yeni ve özel önlemler alma gereğini duymuştur. Bunun sonucunda da katolik klisesinin düşünce ve inanç sistemini barışçı yollarla yaymak için "Sacra Congregatio Christino Numini Propaganda" ya da bugünkü şekliyle "Sacra Congregatio de Propaganda Fide" "İnanç Yaymak İçin Kurulan Papazlar Topluluğu" (İtikatı Yayma Cemaati) adlı örgütlü bir kurum kurmuştur²². Bu

¹⁸ İnceoğlu : s. 63.

¹⁹ Balkanlı 1961: s. 550.

²⁰ Brown 1992 : s. 11-12.

²¹ Hançerlioğlu 1975 : s. 267.

²² İnceoğlu : s. 64.

örgütün üç bölümü vardı. Bunlardan birincisi dua kitaplarını gözden geçirmek; ikincisi diğer ülkelerdeki din yetkililerinden gelen raporları incelemek; üçüncüsü ise başka ülkelerde sadece dinî mahiyette olmayan şekilde siyasî ve manevî etkiler uyandırmakla görevliydi²³. Temelde bu kurumun görevi, Roma kilisesinin doktrinini gönüllü olarak benimsetmektir. Papa XV. Gregory'nin bu girişimi, daha sonraları, kamuoyunu kontrol etmek, böylece kitleleri eyleme yönelik güdülemek isteyenlere somut bir örnek oluşturarak, kamuoyunun günümüzdeki anlamıyla kontrol edilmesi amacına yönelik uygulamalara öncülük etti²⁴.

Papalık 1627 yılında, propaganda amacı ile, yabancı dillerde derslerin ve konferansların verildiği, diğer ulusların tarihleri, gelenek ve görenekleri, kısaca manevî değerlerinin de öğretildiği katolik kilisesinin propagandasının yapacak rahiplerin yetiştirildiği bir kolej de kurmuştu ²⁵. Papalık halk üzerinde etki yapabilmenin ve halk kitlelerine hakim olabilmenin yegâne koşulunun propagandadan geçtiğini anlamış ve propaganda amacı ile kurduğu bu tür kolej ve basımevlerine maddî yönden fazlaca bir pay ayırmıştır.

Dolayısıyla, Roma Katalolik Kilisesi, kendi eylemini ilk kez propaganda olarak nitelendirmiştir. Kilisenin, ayinleri müzik eşliğinde yapması da bir tür propaganda etkinliği sayılmaktadır.

²³ Berkes 1942: s. 53

²⁴ İncoğlu : s. 64.

²⁵ Berkes 1942: s. 53.

Yeniçağa kadar reklâm ve propaganda kavramları ayrılmaz bir bütündü. Caesar'ın, Charlamagne'nın ya da XIV. Louis'in propagandaları aslında kişisel reklâmdan öte birşey değildi. Propaganda ve reklâmcılık çoğu kez biri diğerini de ifade edebilen, anlamca aynı içeriklere sahip, fakat aynı olgunun biri ticarî, diğeri siyasî iki ayrı görünümünü ifade etmek için kullanılan iki kavram sayılabilir²⁶. Şairler, ressamalar, tarihçiler ve büyük adamların sözleri ve söylevleri propagandaları için yeterliydi²⁷. Bu anlamda propaganda daha çok reklâmın buluşlarından ve başarılarından yararlanmış ve halkın hoşuna gideceğini umduğu bir deyişi kopya etmiştir. Propagandanın araçları da 17. yüzyıl ile beraber değişmiştir. Örneğin gazete en önemli propaganda araçlarından biri olmuştur. 17. yüzyılda İngiltere'de gerek dinsel, gerek siyasal açıdan özgürlük savaşımında kullanılan gazeteler en önde gelen propaganda aracı idi. Buna örnek olarak 1648 - 1649 arası protestan İngilizler ile Amerikan bağımsızlık savaşı yapanların ve Fransız devrimini hazırlayanların tümünün siyasal amaçlı gazeteler çıkararak halkın içine girdiklerini ve onları etkilediklerini görmekteyiz²⁸. 18. yüzyıldan itibaren ise reklâm sektörünün de ilkelerinden yararlanan propagandanın yanında (ki buna seçim propagandalarını örnek olarak verebiliriz) bir de ülkücülük ile propagandanın kaynaşmasından doğan gerçek anlamlı propagandayı görmekteyiz²⁹. Bunun en gerçekçi örneğini de 1789 Fransız İhtilâli'nde görebiliriz. Fransız ordusundaki komiserler

²⁶ İnceoğlu: s. 64.

²⁷ Domenach 1969: s. 17.

²⁸ Berkes 1942: s. 54.

²⁹ Domenach 1969: s. 20.

propaganda ile görevliyidiler ki bunlar devrim komiteleri, devrim kulüpleri ve devrim meclislerinden başlayarak ilk savaş propagandasına giriştiler. Bu bağlamda ilk kez bir ulus, evrensel bir doktrin adına örgütleniyordu³⁰. Dolayısıyla, 17. yüzyılda dinî yanı baskın olan ve din için yapılan propagandanın yerini, 18. yüzyıla gelindiğinde siyasal propagandanın aldığını görüyoruz. Gerçek anlamda siyasal propagandanın Fransız Devrimi'nden sonra başladığı ileri sürülmektedir.

Yeniçağ ile beraber propaganda araçları içinde gazetenin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Fransız ihtilâli öncesi basım yasaklarının kalkması ile beraber gazeteler, karikatürler ve nutuklar Paris halkını ayaklandırmada önemli rol oynamışlardır. Sonraki dönemlerle ilgili çarpıcı örneklerden biri Napoleon, diğeri ise Bismark'tır. Napoleon kendi lehinde yayın yapması için Londra'da bir gazete satın almıştı. Bismark ise gazetelerde kendi politikası lehine yazılar yazacak kişileri kullanmıştı³¹.

19. yüzyılın sonlarında gerek siyasal, gerekse ekonomik açıdan yapılan propagandalar boyut değiştirdi. Din ve kültür yayma isteği bu dönemin propaganda özelliğidir. Fransa, İngiltere ve A.B.D. gibi devletler sömürgelere, yani Asya ve Afrika'daki bölgelere misyonerler, konferansçılar ve bilimsel heyetler göndererek, okullar, kiliseler ve hastaneler kurmuşlardır³². Ülkemizde de 19. yüzyıldan itibaren yoğun

³⁰ Berkes 1942: s. 14.

³¹ Berkes 1942: s.55.

³² Berkes 1942: s. 55.

bir batı kültürü (özellikle Fransa) propagandası görülmüştür. Fransız kültürü, dili, sanatı, modası entellektüel bir kimliğe bürünerek (siyasal amaçlar güttüğü halde) yayılma sahası bulmuştur. Fransız devriminden sonra devrim fikirlerinin Türkiye'ye ulaşabilmesi için Fransızlar özel bir çaba harcamışlardır. Kısmen genel misyoner heyecanı kısmen de hâlâ ihmal edilmeyecek durumda olan Osmanlı gücünün kritik bir zamanda desteğini sağlamak amacıyla Fransızlar, Osmanlı başkent ve vilayetlerinde sempati kazanmaya büyük önem verdiler ³³. İstanbul'da, Fransız matbaasını yeniden kurmaya karar veren devrimci Fransa'nın, Osmanlı üzerinde nüfuzunu arttırmaya yönelik en önemli çabalarını, İstanbul veya diğer Osmanlı vilayetlerindeki Fransızların kişiler temaları ve çalışmaları oluşturur.

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu üzerinde siyasal etki alanları oluşturmak veya varolanları korumak amacı ile sadece Fransızlar değil, İngilizler, Amerikalılar, Almanlar ve İtalyanların da içinde bulunduğu "büyük güçler", imparatorluğun çeşitli bölgelerinde kültürel kurumlar ve okullar kurmaya girişirler³⁴. Kurulan bu okullarda kültürel propaganda iki yönlüydü. Birinci yönü, her yabancı gücün kendi dilini yayması idi ki bu aracı grupları oluşturmak için gerekli şart idi. İkinci yönü ise, dinî idi. Çünkü bu okullar ve kültürel kurumlar genellikle misyonerlerin eliyle yaygınlaştırılmıştı. Bundan dolayı bu büyük güçlerin ülkelerinde eğitim laik bir içerik kazandığı

³³ Lewis 1991: s. 64.

³⁴ Tekeli 1983: s. 653.

halde, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki söz konusu okullardaki eğitim anti-laik bir tarzda veriliyordu. Batı bilgisi, Osmanlı İmparatorluğu'na, bu okulların dini süzgecinden geçtikten sonra sokulmaktaydı³⁵.

Genel hatlarıyla baktığımız bu kültürel propaganda baskısı sonucu, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal, eğitsel ve kültürel bakımdan yabancı güçler arasında tam bir yarışma alanı haline geldiği söylenebilir³⁶.

I. Dünya Savaşı ile beraber propaganda bir silah olarak kullanılmaya başlanmış, II. Dünya Savaşı ile beraber hergün başka araçların desteklediği gerçek bir savaş durumuna gelmiştir. Yani diğer bir deyişle, sıcak savaşın yerini soğuk savaş almıştır³⁷.

Dünya savaşlarından sonra ortaya çıkan sosyal hareketler, siyasal akımlar ve yeni siyasal rejimler propagandanın açıl olarak genişlemesine ve canlanmasına yol açmıştır. Bunlardan bazılarını örnek olarak verirsek, öncelikle, Marksizm ve Leninizm ihtilâlcı bir kitle stratejisi yaratarak ideoloji ve savaş işbirliğinden yararlanmış ve resmi geçit, sembol vs. gibi propaganda tekniklerini uygulayarak başarıya ulaşmıştır³⁸.

³⁵ Tekeli 1983: s. 653.

³⁶ Tekeli 1983: s. 654.

³⁷ Domenach 1969: s. 22.

³⁸ Domenach 1969: s. 24.

Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan yeni Sovyet rejimi bir yandan kendi içindeki çarlık rejimi yanlılarının farklı seslerini ortak bir noktada toplamaya çalışırken, bir yandan da Sovyetlerin yeni rejimine karşı olan Batı'nın kapitalist güçleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. İşte bu zor şartlar altında Sovyetlerin yeni yönetimi ordu ve diplomasinin yanı sıra Rus halkı üzerinde geniş bir sahada etki gösterebilecek bir propaganda kuruluşu kurmuştur. Bu propaganda teşkilatı barış zamanında da faaliyet gösteren ilk teşkilattı. Bu kuruluşun amacı öncelikle eski gelenekleri ortadan kaldırmak, ikinci olarak da gelecek kuşaklara Rus devriminin ilkelerini öğretmek ve uygulatmaktı³⁹. Propaganda teşkilatının bu amaçlarını yerine getiren en önemli alt kurumu da parti teşkilatı ve buna bağlı gençlik örgütleri idi. Bunun yanı sıra radyo, basın, sinema , müzik ve sanat da propaganda araçlarıydı. Sovyet rejimi radyodan kendi sınırları içinde yararlanmanın yanı sıra, başka ülkelerdeki işçi sınıfına ulaşmayı da amaç edinmişti. Kendi ülkesinde de köylü sınıfının radyoyu kullanmasını alışkanlık haline getirmek için, radyo kulüpleri kurmuştu. Tabi tüm radyo yayınları halk komiserliği denilen bir makam tarafından idare ediliyordu⁴⁰.

Radyodan sonra Sovyetlerin en önemli propaganda aracı ise basın idi. Sovyetlerde, basın sayesinde fikirler hergün tekrar edilerek, yerleştirilip, olaylarla birleştirilmiştir. Böylece fikrin canlılığı sağlanmıştır. Sovyetlerin ilk ve en önemli yayın organı *İzvestia*

³⁹ Berkes 1942: s. 92-93.

⁴⁰ Berkes 1942: s. 93.

gazetesi olmuştur. Daha sonra bunu *Pravda* gazetesi takip etmiştir. Sovyetlerde bilinen gazete tiplerinin yanısıra farklı gazete tipleri de vardı . Bunlar duvar gazeteleri , canlı gazete , muhabir gazeteleri ve afişlerdi. Ayrıca çeşitli meslek zümrelerinin çıkarttığı işçi, köylü, sendika, öğretmen ve ordu gazeteleri gibi gazeteler de vardı⁴¹. Sovyetler, basını sadece haber verme organı olarak değil, aynı zamanda vatandaşına günlük sosyal yaşantısında hedef gösterici bir araç olarak kullanmıştır. Sovyetlerin resmi ajansı *Tass* ise yabancı, yerli ve mahalli basın arasında bağlayıcı bir araçtı.

Sinema ise özellikle Lenin'in "iyi bir film binlerce propagandacının yapacağını yapabilir" diyerek belirttiği gibi, önemli bir propaganda aracı olarak görülmüş ve bu amaçla "Goskino" adıyla devlet sinema tröstü, "Savkino" adıyla da film yapmak ve göstermek işiyle uğraşan bir kurum kurmuştur. Sinemanın köylere ulaşması için büyük bir çaba harcanmış, hatta elektrik bulunmayan köylerde standart bir makina ile filmler gösterilmiştir⁴².

Müzik ise özel bir propaganda aracı olarak görülmüş, işçiler ve köylüler için "akardeon" ve "balayka" dernekleri kurularak, yarışmalar düzenlenmiştir. Bu yarışmalarda ise genelde halk şarkıları ve devrim şarkıları yer almıştır⁴³. Tüm bunların ışığında, Sovyetler Birliği'ndeki propagandaya baktığımızda, onun, tarihten

⁴¹ Berkes 1942: s. 93.

⁴² Berkes 1942: s. 98.

⁴³ Berkes 1942: s. 99.

siyasî eğitime kadar uzandığını ve halk yığınlarını komünist partisine bağlamak için çaba harcamakta olduğunu görürüz. Bu tip propagandada temelde iki ilke vardır. Birinci olarak siyasî açıklamalar gelir ki buna örnek olarak halka egemen sınıfların kendi menfaatleri için neler yaptıklarının iç yüzünü göstermeyi verebiliriz. İkinci olarak ise parolalar veya hedefleri söyleyebiliriz. Burada grev, savaş ve siyasî skandallar örnek gösterilebilir⁴⁴.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir rejim benimseyen devletlerden biri de İtalya'dır. İtalya'da 1922'den sonra kişisel hakların, devletin ihtiyaçları ile çatışmadığı sürece varedildiğini; demokrasinin ve liberalizmin tam tersi, ulusu ancak seçkinler zümresinin ve onların içinden seçilen bir önderin temsil edebileceği bir rejim olan faşizmin egemen kılındığını görmekteyiz⁴⁵.

Faşist İtalya'ya baktığımız zaman , heyecanlara ve menfaatlere hitap eden her türlü araçtan yararlanılmaya çalışıldığını görürüz. Halk kitlelerine kendi siyasî ilkelerine göre bir dünya görüşünü aşılayabilmek için bir takım teşkilâtlar kurulmuş ve araçlar kullanılmıştır⁴⁶: Parti, milis teşkilatı, gençlik ve bazı idealler (eski Roma İmparatorluğu ideali gibi) faşizmin en önemli araçlarıdır⁴⁷. Faşist İtalya'da propaganda aracı olarak özellikle Siyasal Parti (faşist

⁴⁴ Berkes 1942: s. 100.

⁴⁵ Berkes 1942: s. 100.

⁴⁶ Domehach 1969: s. 28-29.

⁴⁷ Berkes 1942: s. 101.

parti) ve Milis Teşkilatını görmekteyiz⁴⁸. Partinin başlıca görevi halka; partiye , parti liderine , rejimin esas prensiplerine bağlılık yaratmak ve bu bağlılığın sonucunda eski Roma İmparatorluğu'nu tekrar canlandırmaktı. Parti, hükümetle birleştirilmiş ve "Duçe" hem parti başkanı hem de hükümetin lideri olmuştu. Parti ile hükümet birbirinden kesinlikle ayrılmadığı için devlet memurluğu yalnızca resmi bir görev değil, aynı zamanda faşizan fikirlerin ve ilkelerin yayılmasını sağlayan bir araç olmuştur. Milis örgütü ise ordu ve polisin kontrolu dışında , bu iki kuvvete karşı partiyi temsil eden bir araçtır.

Gençlik çağlarında edinilen bilgilerin köklü alışkanlık haline geldiği düşünülerek, İtalya'da özellikle "Ballila", "Avanguardia", "Piccolo Italiane" ve "Giovane" adı verilen gençlik dernekleri de kurulmuştur⁴⁹. Bunun yanı sıra "Harp malülleri", "Donanma birlikleri" ve "İtalyan Kültürünü Yayma Dernekleri" gibi dernekler de propaganda aracı olarak kurulmuştur. Faşist İtalya'da propaganda biçimine baktığımız zaman, ilk olarak gelenek ve dinin, ikinci olarak da eski Roma İmparatorluğu idealinin en önemli propaganda biçimleri olduğunu görürüz⁵⁰. Özellikle eski Roma İmparatorluğu ideali ile ilgili olarak semboller, güzel sözler, efsaneler ve renkler yoğun olarak her yerde kullanılmıştır. Örneğin; siyah gömlek , faşist üniforması , siyah bayrak, faşist selâmı ve arması hep eski Roma İmparatorluğu ile ilgili sembollerdir. Diğer

⁴⁸ Berkes 1942 : s. 102-103.

⁴⁹ Berkes 1942 : s. 104.

⁵⁰ Berkes 1942 : s. 105.

bir örnek de , eski Roma İmparatorlarının doğum, ölüm ve önemli savaşları gibi önemli günlerin kutlanması veya anılmasıdır. Bunun için antikçağ yazarlarının söylediği sözler pulların üzerine basılmış ve Mussolini ile Roma İmparatorları arasındaki benzerlik halka sunulmuştur⁵¹. Faşist rejimin basına uyguladığı sansür sonucu "Basın ve Propaganda Bakanlığı" kurularak, sadece basını değil, radyo , sinema ve tiyatroyu da kontrol altına alarak , bunları propaganda aracı olarak kullanmışlardır. Nasyonal Sosyalizm ise I. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük halk kitlelerini tek bir amaç etrafında birleştiren ve bir disipline sokan propaganda tekniklerini başarılı bir şekilde kullanmıştır. Versaille Antlaşması olumsuzlukları sürerken, halkın fakirliği, mutsuzluğu, toprak kaybı ve ekonomik darboğaz nasyonal sosyalizm için uygun bir ortam yaratmış ve bu görüş "ekmek, iş ve özgürlük" sloganıyla iktidar olmuştur. Irk ve kan birliği, şef birliği, askeri disiplin ve milliyet ülküsü Almanya'nın kurtuluşu için tek çıkar yol olarak gösterilmişti ve kendine her sınıftan büyük bir taraftar bulmuştu.

1920 yılı başlarında Hitler, partinin propagandasını eline almıştır. Viyana'da bulunduğu sırada Sosyalist ve Hıristiyan Sosyalist partilerin çalışmalarında propagandanın rolünün ne denli önemli olduğunu farkına varmıştı. Bu nedenle 24 Şubat 1920'de bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda parti programı ile ilgili yeni düşünceler yer alıyordu. Hitler, partisinin amacını gösteren ve halk kitlelerini etkileyecek bir sembol de arıyordu. Sonunda "gamalı haç" ta karar

⁵¹ Berkes1942 : s. 105.

kılındı. Gamalı haç bir propaganda aracı / sembolü olarak kullanılmaya başlandı. Parti, borç içindeki *Voelkischer Beobachter* adlı, Yahudi düşmanı bir gazeteyi de satın aldı. 1923 yılı başlarında günlük bir gazete olarak Hitler, partinin propagandasını en iyi şekilde halka ulaştıracak bir araca sahip olmuştu⁵².

Hitler Almanyasındaki temel örgüt "Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi" idi. Bu partinin de iki önemli alt örgütü vardı. Bunlardan birincisi partinin bölümünü oluşturan "S.A" (Strum-Abteilung), ikincisi ise partinin muhafız heyeti olan "S.S" (Schutz-Staffeln) idi⁵³. Ayrıca gençlik teşkilâtı, işçi teşkilâtı ve halk teşkilâtı gibi örgütlenmeler partinin propaganda mekanizmasını tamamlamışlardır. Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi, özellikle genç neslin yetiştirilmesine ayrı bir önem vermiştir. Bu konu ile ilgili Hitler, "eski nesiller bize alışamazlarsa, onların çocuklarını ellerinden alacağız ve vatanın ihtiyacı için onları yetiştireceğiz."⁵⁴ demiştir. Anaokulundan üniversiteye kadar süren öğretim döneminde disiplinli , itaatkar, inançlı, rejimin ideolojisini benimseyip onu yaşatacak bir gençliğin yetiştirilmesine ayrıca önem verilmiştir.

Nasyonal Sosyalizmde propaganda yaparken halkın duygularına çok önem verilmiş, son derece zengin ve renkli efsaneler, tören, sembol ve güzel sözler araç olarak kullanılmıştır.

⁵² Shirer 1992 : s. 72.

⁵³ Berkes 1942 : s. 110.

⁵⁴ Berkes 1942 : s. 112.

Başta gamalı haç olmak üzere birçok sembol, işaret, büyük resmi geçitler, mitingler, bayraklar, birlikte söylenen marşlar halkı coşturmuş ve heyecan vermiştir. Hitler, propaganda işini bir elden kontrol altına almak için "Halk Aydınlatımı ve Propaganda Nazırlığı" nı kurmuştur (10 Mart 1933)⁵⁵. Bu bakanlığın başına da bir propaganda uzmanı olan Dr. Goebbels'i getirmiştir. Hitler, bu konuda danışmanı Goebbels'e Radyo ve Propaganda Devlet Komiseri unvanını vererek bu yoldaki faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır⁵⁶. Dışişlerine ait yabancı propaganda , sanat , film ve spor faaliyetleri , iç propaganda işleri, siyasal Bilgiler Fakültesi, milli bayramlar, devlet törenleri, basın, radyo yayınları, müzik, tiyatro ve toplum ahlâkına aykırı işleri takip etmek , ticaret ve ziraat bakanlığına ait sergi ve panayır işleri ile turizm ve radyonun teknik işleri de bu yeni kurulan propaganda bakanlığına bağlanmıştır⁵⁷. Goebbels'in propaganda tekniğinde, yazılı basının gerçek temellere dayanan haberleri yayınlaması önemli bir özelliktir. Goebbels'in çağdaş propagandaya çok büyük katkıda bulunduğu söylenebilir. Almanya'da belirli dönemlerde haber yaratmak halkla ilişkiler uzmanının görevi idi⁵⁸. Ancak haber yaratılıp da ortalığa bir bilgi yayılacaksa bunun etkileri çok dikkatli saptanırdı. Genelde dinî konulu tartışmalarla ilgili haberler , Almanya'ya karşı olumsuz tavır takınan ülkelerin devlet büyüklerinin konuşmaları, devlet görevlilerine karşı yapılan suikastler, sabotajlar, cephede teslim

⁵⁵ Berkes 1942 : . 117.

⁵⁶ Berkes 1942 : s. 102-103.

⁵⁷ Berkes 1942 : s. 118.

⁵⁸ Doob1968 : s. 346.

olanlarla ilgili haberler, başarısız ve talihsiz kararlar, düşman devletlerin ağır hava saldırıları, uyarı haberleri gibi haberler sansür edilmiştir⁵⁹. Ancak Goebbels, kimi zaman kendine göre önemli olan bir haber dışışlerince sansür edilince de karşı çıkmayı bilmiştir. Goebbels, propaganda yaparken kitle haberleşme araçlarının hepsini birarada kullanmış ve bu sayede de oldukça başarılı olmuştur⁶⁰. Goebbels'in ortaya attığı birçok ilke günümüz modern propagandasına birtakım temel prensipler getirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nde sinemalarda "dört dakikalık" konuşmalarda işlenen acımasız hikayeler, düşman ülke / ülkelere karşı nefret uyandırıyor. Müttefik ülkeler, Alman askerlerinin Belçikalı çocukların ellerini kestiklerini anlatıyorlardı. Uydurma olan bu tür öyküler, Almanlara karşı bir nefret duyulmasını sağlıyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında propagandanın adeta bir silah gibi kullanıldığını gören Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1937 yılında bir Propaganda Analiz Enstitüsü (Institute of Propaganda Analysis) kuruldu. Enstitü, özellikle Nazi Almanyası'ndaki propaganda ile ilgili araştırmalar yapıyordu. İzlenen yöntemleri ve başarı oranları üzerine çalışıyorlardı.

Günümüzde ise medyanın dünyamıza hakim olmasıyla beraber propagandanın yöntem ve teknikleri önemli değişimler elde etti. Kamuoyu yoklamaları, reklâmlar, TV ve radyo, propagandanın en

⁵⁹ Doob 1968: s. 353.

⁶⁰ Doob 1968: s. 348.

önemli araçları haline geldi. Miting veya toplantılarda bir gruba hitap eden liderlerin yerini TV'den tüm ülke halkına hitap eden liderler aldı. Afiş ve sloganlar önceleri duvarlara asılırken veya sinemalarda belirli bir kitleye gösterilirken, artık TV'de reklâm aralarında gösterilir oldu.

Propaganda ile eğitim arasında da fark vardır. Propaganda, bir fikrin aşılması için, doğru veya yanlış, her türlü yöntemi ortaya koyarken; eğitimde "doğru olan şey" söz konusudur. Eğitimde, bireyin ya da toplumun, kendisine sunulan bilgi ile gerçeğe ulaşması hedeflenirken, propaganda da, kendisine sunulan bilginin doğruluğu gibi bir kaygı gözetilmez ve çözüm için adeta hazır reçete sunulur; başka bir çıkışın mümkün olmadığı vurgulanır.

B. Siyasal Propagandalar ve Etkileri

Politikada, politikacılar amaçlarına erişmek için dört araç kullanılmaktadırlar⁶¹ : Propaganda, diplomasi, ekonomi ve savaş . Bunların içinde en yayılcı ve bulaşıcı olan siyasal ilişkide bulunma biçimi, propagandadır. Eğer karşı taraftakiler, kullanılan semboller sayesinde yeterince ikna edilmiş iseler, diplomatik anlaşmaların müzakeresi kolay olmaktadır.

⁶¹ Oskay 1992: s.269.

Etkin bir propagandanın kitlelerin dikkatini çekmesi, güvenini sağlamış olması ve çözüm beklentisini sağlayabilme gücünün bulunması gereklidir.

Propaganda yoğun çalışmalarla olgunlaştırılarak çağdaş duruma getirilmiş bir bilimdir . Propaganda "toplum her sözün gerçeklere dayandığına inanır" temel görüşüne uyar ve uygular . Propagandanın genelde bilinen iki temel prensibi vardır. Bunlar ⁶² :

- 1) Bir tezi yaymak,
- 1) Teze mümkün olduğu kadar taraftar bulmak.

Propagandaların da birçok çeşiti vardır. Siyasal propaganda, kültürel propaganda, sağlık propagandası, eğitim propagandası, askerî propaganda gibi. Ancak tüm propagandaların ortak özelliği, propagandanın seçimimizi sınırlamaya çalışmasıdır. Propagandanın kaynağı ve hedefi insandır⁶³. Propagandanın hem psikolojik hem sosyolojik olaylarla ilişkili bir teknik olduğu düşünülürse, propagandacının da sosyoloji ve psikoloji bilimlerinin temel noktalarıyla hareket etme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Propaganda bunu, tartışmadan kaçınarak (bir görüşün diğerlerini dışarıda tutan açık ifadelerini) ya da diğer tarafın duygusal ve objektif olmayan eleştirileri ile ve karikatür sloganları vs. araçlarla yapar⁶⁴. Bir hareketin propaganda sayılabilmesi için, böyle bir hareketin tutumlar

⁶² Ziyaoğlu 1963: s. 25.

⁶³ Kazancı 1982: s. 69.

⁶⁴ Brown 1992: s. 25.

üzerinde kontrol kurarak belirli eylemlere yol açmayı bilinçli olarak hedef almış bir kampanyanın içeriğinde yer almış olması gerekmektedir⁶⁵.

Propagandadan söz edilebilmesi için alternatif görüşlerin de bulunması gerekmektedir. Bundan dolayı propaganda belli bir zaman ya da yerde evrensel bir inanışın öğretilmesi değildi. Kuşkusuz propagandanın bir uygulamaya son vermek için yapıldığı da olur. Bu tür kampanyaların nedeni otoritelerin bu gelenek ve alışkanlıkları arzu edilmez ve iyi olmadığını düşünmeleridir. Alternatif görüşler eylemlerde dolaylı olarak vardır. Ancak, sunulan alternatiflerin o toplumun yaşadığı atmosfere uyması şarttır⁶⁶. Propagandacı hedef aldığı kitleyi etkilemek ve başarılı olmak istiyorsa , bu gurubun yapısını, gurubun yapacağı propagandaya karşı takınacağı tavrın ve tutumların nasıl olacağını çözümleyebilmelidir. Tabi eğer propagandacının yöneldiği kitle büyürse , gurubu yönlendiren güdüler de o denli karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Örneğin, bir ulus kadar büyük bir birime ulaşıldığı an ise , propagandacı , toplumun birbirine ters düşen karşıt yanlarına da aynı anda seslenmek zorunda kalacaktır⁶⁷.

Propaganda görüşler yaratmaya , bunları değiştirmeye ya da doğrulamaya çalışması , bir dereceye kadar da ondan aldığı yollara başvurmasıyla reklâma yaklaşır; ticarî değil, politik bir amaç

⁶⁵ Kazancı 1982:s. 66.

⁶⁶ Brown 1992: s. 14-15.

⁶⁷ Kazancı 1982 : s. 69.

gütmesiyle ondan, ayrılır; reklâmın yarattığı gereksinme ya da tercihler özel bir ürüne yönelir. Oysa propaganda çoğu zaman davranışımızda , ruhsal durumumuzda hatta din ya da politika ile ilgili kanılarımızda değişikliğe yol açar. Dolayısıyla propaganda insanın temel tutumunu etkiler. Bu bakımdan bizi eğitime yaklaştırır . Bazı durumlarda kültürel propaganda türlerinin bilinçli ya da bilinçsiz eğitimde yer aldığını görürüz. Özellikle burada şunu belirtmeliyiz ki, eğitim ve propaganda farklı şeylerdir. "Eğitim, değerlendirmenin bağımsızlığını hedefler, propaganda ise düşünmeyen kişi için hazır değerlendirme sunar"⁶⁸ . Eğitimin amacı uzun vadede amacına ulaşmak olduğu halde, propagandacı kısa zamanda amacına ulaşmayı hedefler. Propagandanın genelde başvurduğu teknikler, hele öğretmeden, yetiştirmeden inandırıp, etkilemek istemesi, kendini eğitimin tam karşıtı durumuna sokar⁶⁹. Ancak şunu da gözardı etmememiz gerekir ki eğitim ve propaganda farklı şeyler olmasına rağmen kimi zaman eğitimde bilinçsiz veya bilinçli bir propagandanın da yapıldığını söyleyebiliriz. Örneğin tarih, edebiyat, coğrafya gibi kültür derslerinde milliyetçi unsurları görmemiz mümkündür. Bununla beraber siyasal propaganda, formüllerle toplanacak bir bilim de değildir. Bir kere; bazıları iyi bilinmeyen, çok karışık , fizyolojik, psişik ve bilinçaltı mekanizmaları, etkilemeye çalışır; öte yandan ilkelerini bilimden aldığı kadar estetikten de almaktadır; deneyleri genel belirtilere göre bulunup yönlendirilmesi gerekir. Fikir yetenek ya da kitle olmayınca propaganda da olamaz⁷⁰.

⁶⁸ Brown 1992: 25-26.

⁶⁹ Domenach 1969: s. 7-8.

⁷⁰ Domenach 1969: s. 7-8.

Genel anlamıyla propaganda , inanç ve tutum değişikliğini belirleyen ilkelere uygunluğu oranında etkili olur. Bir propagandada olması gereken kurallar:

1-*Sempati kuralı* : Propagandanın amacı ile etkilenmek isteyen kişinin gereksinimi arasında bir birleşme olmalıdır⁷¹.

2-*Yakınlık kuralı* :Yakınlık propagandada en önemli kurallardan biridir. Mesaj elden geldiğince açık bir biçimde birkaç noktaya ayrılmalıdır⁷². Fransız devrimindeki insan hakları bildirgesi ile başlayan yakın propaganda ilkesi , Marks ve Engels'in komünist manifestosunu, 1. Dünya Savaşı sonunda Wilson prensiplerinde kendini gösterir. Daha yakın ve daha pratik halini parola ve slogan şeklinde gösterir. Parola, ulaşılmak istenen amacı özetler; slogan ise doğrudan doğruya politik tutkulara , coşkunluğa ve kine seslenir⁷³. Yakın olma kuralı en sade halini simgelerde bulur. Örneğin; bayrak , flama, baştaki yöneticilerin isimlerinin baş harfi, amblem, işaretler, orak, çekiç, ulusal bir kahramanın fotoğrafı, ay-yıldız ve gamalı haç gibi.

⁷¹ Kazancı 1982 : s. 77.

⁷² Domenach 1969: s. 64.

⁷³ Domenach 1969: s. 65.

3-*Büyütme ve bozma kuralı*:⁷⁴ Genelde politikacıların kendileri ile ilgili veya menfaatlerine uygun haberlere aşırı bir önem verirler. Bir politikacının ağzından kaçırıldığı bir cümle , bilinmeyen bir uçağın ya da geminin geçmesi bir anda tehdit dolu bir kanıt olabilir. Bir bütünün parçalarının tek tek birleştirilmesi sıkça kullanılan bir yöntemdir. Ancak tüm bunlar yapılırken propagandanın büyük çoğunluğun anlayabileceği bir anlatımla , ayrıntılara elden geldiğince az değinerek, konuyu bir bütün içinde ve çarpıcı bir şekilde sunması, kimi zaman kitleye iletilecek mesaj bir sürpriz niteliğine getirilerek sunulmalıdır⁷⁵.

4- *Düzenleme* ⁷⁶ (*yineleme*) *Kuralı* : İyi bir propaganda kesin olarak başarıya ulaşabilmek için bazı temaları bulup usanmadan tekrar etmek zorundadır. Ancak bu tekrar kitlede bir etkinlik kaybına yol açacak kadar ileri gitmemelidir. Bir yandan ana mesaj inatla sürdürülürken , bir yandan da onu değişik görüşler altında sunmak gereklidir. Yapılan değişiklikler , yayılması istenen öğretinin özüne dokunmamalıdır. Bu şekilde yani değişik biçimlerde sunulan , ama temelde değişmezliği kabul edilen tema, her türlü propaganda kampanyasının üstün niteliğidir. Goebels bu yöntem ile ilgili olarak "basit bir kanun, milyon defa tekrarlanacak olursa bir iman haline gelir" demiştir. Nazi Almanyası'nda Yahudi karşıtı propagandaları radyo, gazete, dergi gibi çeşitli basın mekanizmalarında farklı dillere çevrilerek yazılmış, çizilmiş ve söylenmiştir. Doğu bloku ülkelerinde de, polit- büronun yaymak istediği temalar , basın ve sözcüler yolu ile makaleler,

⁷⁴ Domenach 1969: s. 71

⁷⁵ Kazancı 1982 : s. 77.

⁷⁶ Kazancı 1982 : s. 77; Domenach 1969: s. 74; Balkanlı 1961: s. 609.

afişler, kulaktan kulağa söylentiler şeklinde yayınlanır ve böylece ülkedeki her vatandaş yönetim birimlerinin yaymak istediği fikirlerden haberdar olurdu⁷⁷.

5-Aşılama Kuralı : Kitle ruhunda bilinçli ya da bilinçsiz birtakım duygular vardır. İşte propaganda bunu alır ve kullanır. Bu yöntemi ilk kullananlar antik Yunan'da Demosthenes , Roma'da Çicero'dur. Modern propaganda uzmanları bu yöntemi kullanırken reklamcılığı amaçları dahilinde kullanmaktadırlar. Çünkü; propagandacı halk arasında gözde olan duyguları, fikirleri kullanırken reklamcılığın yönteminden yararlanır⁷⁸. Propagandacılar hiçbir zaman yoktan başlayarak bir propaganda yapılabileceğine inanmamışlar ve genelde toplumda varolan bazı duygu , düşünce ve inanış gibi olgulardan (milli efsaneler, toplumsal gelenek gibi) yola çıkarlar. Halk arasında taraftar bulan duygu ve düşünceleri (anlamsız ve boş fikirler de olsa) alıp, buna uygun bir takdim şekli uydurmak modern propagandacıların en sıkça başvurduğu yollardan biridir⁷⁹.

6-Birlik ve buluşma ruhu : Topluluğun bireysel görüş üzerindeki etkisi ve hatta baskısı çağdaş psikoloji ve sosyoloji biliminin doğruladığı bir gerçektir. Çoğu birey diğer bireylerle bir düşünmek ister. Genel düşünceye ters olan düşünceleri ortaya atanlar kuşkusuz vardır. Ancak bunlar çok az sayıdadırlar. Dolayısıyla propaganda bu

⁷⁷ Balkanlı 1961 : s. 609.

⁷⁸ Balkanlı 1961:s. 611; Domenach 1969: s. 84

⁷⁹ Balkanlı 1961: s. 611.

ortak görüşü güçlendirmeye hatta yapay olarak oluşturmaya çalışacaktır⁸⁰. Propaganda da bunlar dışında birtakım görsel malzemeler de çok önemlidir. Örneğin; bayraklar ve sancaklar etkileyici bir dekor oluşturlarken, duvarlarda, flamalarda , parti kolluklarında ve yakalarında yer alan amblemler ve işaretler hem derin bir etkileme , hem de dinsel yönden bir anlam kazanmaktadır. Yazılar ve dövizler , partilerin hedeflerini , söylev ve slogan halinde yoğunlaştırılırken ; partilerin üniformaları kitlede ortak bir bilinç yaratan müzik ile birleşince dekor tamamlanmaya başlar. Bunlara bir de etkileyici, coşkulandırıcı aynı zamanda da ışıklı lazerli , meşaleli gösterilerle dinleyicilerle karşılıklı selamlar , saygı duruşları gibi doğrudan kitle ile bağlantıyı sağlayan simgeleri katarsak kitle gösterileri tamamlanmış olur⁸¹.

7- *Cezbetmek* : Bir fikrin başarıyla savunulabilmesi ve olayın çekici hale getirilmesi sosyoloji ve psikoloji kuralları ile olasıdır. Özellikle skandallarla cezbetmek ahlâkî değerlere göre çok çirkin olmasına rağmen propagandacıların en çok başvurdukları yöntemlerden biridir. Örneğin; A.B.D. 'nin *Newyork Journal* gazetesi hergün tanınmış kişilerden birini ufak veya büyük bir suç ile itham ederek, "idam" etmekte idi⁸². Ülkemizde de 1990'lı yılların başlarında kamuoyunda büyük bir yankı uyandıran İSKİ skandalının SHP'nin karşıtı partilerce nasıl propaganda aracı olarak kullanıldığını ve başarıya ulaştığını gördük.

⁸⁰ Domenach 1969: s. 87.

⁸¹ Domenach 1969: s. 92-95

⁸² Balkanlı 1961: s. 602.

Rakibin tezlerini çürütmek için yapılan propaganda "karşı propaganda" tarzında yorumlanabilir. Bunun için gerekli kurallar şunlardır⁸³:

1-*Rakibin Temalarını Bulmak* : Rakibin temaları birbirinden ayrılarak, sınıflandırılırsa , daha kolay çürütülebilir.

2-*Zayıf Noktalara Saldırmak* : Bu her türlü konuda uygulanan ve başarıya ulaşan bir kuraldır. Zayıf olana saldırmak güçlü olan unsurlarında zayıflatır. Propagandacılar bunu da bir teknik olarak kullanırlar.

3- *Güçlü Olan Düşman Propagandasına hiçbir Zaman Karşıdan Saldırmamak* : "Bir görüşü yıkmak için , bu görüşün kendisinden yola çıkmak ve bir ortak alan bulmak " ; modern propagandacıların aşılama kuralında uyguladıkları bir yöntemdir. Rakiplerin görüşlerinin mantığa uygun bir biçimde tartışılması , ancak rakibin doğrultusunda yer alıp , onun dilini kullanmakla olasıdır ve oldukça da tehlikelidir. Ama rakibe hak tanıyarak işe başlayıp , daha sonra yavaş yavaş kendi sonuçlarına zıt / ters sonuçlara götüren yöntem ise son derece başarılı sonuçlar getirebilir.

4-*Rakibe Saldırmak / Küçük Düşürmek* : Çoğu zaman bir tezin savunucusunu küçük düşürmek tezi tartışmaktan kurtarır.

Özellikle bir partinin ya da bir politikacının geçmişte söylediği sözleri veya eylemleri bugünkü sözleri ve eylemleri ile çelişiyorsa , bunun kamuoyuna sunulmasının sonucu çok

⁸³ Domenach 1969: s. 102-109.

çarpıcı etki yaptığını görebiliriz. Böyle bir durumda o parti veya politikacı gözden düşer ve aynı zamanda düşünceleri ve eylemlerini açıklayıp sonuca ulaştırmaları gerekir. İşte bu yöntem, karşı propagandanın temel ilkesidir.

5- *Rakibin propagandasını olaylarla çeliştir hale getirmek*: Bir tek noktada bile olsa karşıt kanıtlamayı yalanlayan bir fotoğraf ya da bir tanık ortaya çıkartılabiliyorsa , rakibin ortaya attığı kanıt bütünüyle değer kaybeder. Ortaya atılan kanıtlar tam anlamıyla doğru olmayabilir. bunun için soruşturuculara ve tarafsız tanıklara başvurulabilir. Sonuçta , olaylar yoluyla kesin ve yalın bir dille hazırlanmış yalanlamalardan daha güçlü bir karşı-propaganda silahı yoktur.

6- *Rakibi Gülünç Düşürmek* : Rakibin üslubuna , kanıtlamalarına dayanarak bazı şakalar güldürücü hikayeler yaymak , rakibi gülünç duruma düşürmek karşı propagandada önemli rol oynar.

7- *Kendi "Güç İklimine" Üstünlük Sağlamak*: Maddi psikolojik nedenler bakımından , üstünlüğü rakibe kaptırmamak ve kendi yararına bir birlik izlenimi yaratmak son derece önemlidir. Ama propaganda kendi dilini, kendi simgelerini de kabul ettirmeye çalışır. Bunlar onun gücünü kendi başlarına taşırlar.

Çağımızda propagandada en etkili araç hiç kuşku yok ki medyadır. Kitle haberleşmesinde izleyiciler genellikle birbirleriyle hiç ilişkisi olmayan kişilerdir. Fakat propagandada en büyük etki, bu kişilerden oluşan küçük küçük gruplar aracılığıyla büyük gruplara

sızarak yeni düşüneleri, yeni değerleri, yeni bilgileri o toplumun içinde yaymaktır. Her tür propaganda bu yolla etkili olmaktadır . Propagandaların başarıya ulaşması bir takım yöntemlere bağlıdır. Modern teknik ve araçların kullanılması en önemli yöntemidir. Bu araçlar⁸⁴:

1. *Enformasyon* : Örnek vererek açıklamaya çalışırsak, gazetecilerle politikacılar arasında bir ilişki yaratmak, bunu olumlu bir biçimde yürütmek ve gazetecilere elde etmek istedikleri -özellikle kendi adaylarının en geniş kitleye iletmek isteyeceği- bilgi ve evrakları vererek, onların bilgi edinme çabalarını desteklemektir. Basın ajansları, ulusal ve bölge radyo istasyonları, TV kanalları, günlük gazeteler, aylık aktüel dergiler seçim dönemi yayınları bu basın gruplarını oluşturmaktadır.

Propagandanın kitlelere ulaşımı açısından bu guruplardan radyo ve tv üzerinde durmak yararlı olacaktır.

Radyo: Radyo Birinci Dünya savaşından önce bulunan ve bulunuşunun hemen ardından politik çevrelerin en çok yararlandığı araçlardan biri olmuştur. Radyoyu bir siyasal propaganda aracı olarak kullanmayı ilk olarak A.B.D Başkanı Wilson kullandı. Daha sonra Roosevelt'in de radyoyu başarılı bir şekilde kullandığını biliyoruz. 1933-1939 yıllarında Rosveelt en radikal devrimleri gerçekleştirirken

⁸⁴ Bongrand 1992: s. 80-95.

radyonun aracılığına ve gücüne dayanarak radyoya altın çağını yaşattı⁸⁵.

Radyonun siyasal potansiyelde ne kadar önemli bir yeri olduğunu kavrayan ilk ülke ise Almanya'dır. Almanya'da Hitler "kullanmasını bilenlerin elinde radyonun korkunç bir silah "olacağını belirterek , radyonun geliştirilmesi için propaganda bakanı Goebels'i görevlendirmişti⁸⁶. Goebels'in yönlendirdiği Nazi radyosu bütün Alman halkını ayağa kaldırdı, moral verdi, birleştirdi ve dört yıl içinde inanılmaz ekonomik mucizenin yaratılmasında en önemli rolü oynadı. Hitler o dönemde "propaganda bizim iktidara gelmemizi sağladı; şimdi de dünyayı ele geçirmemizi sağlayacak"diyerek radyo ile birtakım sloganları halkın kafasına sokmuş ve dikkatleri başka yerlere çekerek, işgallere bile başlamıştı⁸⁷. Günümüzde Nazi Almanyası'nın radyo programları , plak, kaset ve CD olarak Avrupa ve Amerika'da satılmaktadır⁸⁸.

Türkiye'de ise genç Cumhuriyetin radyosu önemli ve büyük yararlar sağlamıştır. Dünyaya bir pencere açarken, her türlü konuda da halka eğitim kapılarını açmıştır. Özellikle köy programları ile Cumhuriyet tarihimizde önemli bir görevi üstlenmiştir ve 1950 sonrası seçim dönemlerinde önemli bir siyasal propaganda aracı haline gelmiştir.

⁸⁵ Topuz 1991 : s. 134.

⁸⁶ Topuz 1991: s. 136.

⁸⁷ Topuz 1991: s. 136-137.

⁸⁸ Yener, 1994 : s. 3.

Radyo, televizyonun gündeme gelmesi ile önemini yitirmiş gibi görünse de aslında günümüzde tekrar eski önemini kazanmıştır. Televizyondan sonra radyocular çeşitli önlemler alarak, çeşitli teknikler geliştirerek radyoyu tekrar önemli bir düzeye getirmişlerdir.

Televizyon : Televizyon ise İkinci dünya savaşından sonra gelişmeye başlayınca özellikle A.B.D'de siyasal propaganda aracı olarak gündeme gelmiştir. A.B.D'de televizyonda yapılan ilk konuşmalar, 1952 yılında başkanlık seçiminlerinde büyük yankı uyandırmıştı⁸⁹.

Televizyon özellikle 1960 seçimlerinde Kennedy ile Nikson'un TV'de tartışma yapması sayesinde Kennedy'nin seçimleri kazanmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Kennedy'nin başarılarını izleyenler, aynı televizyonda öldürülmesine de tanık olmuşlardır.

Avrupa'nın birçok ülkesinde ve Türkiye'de de TV'deki seçim propagandalarında gerek tartışma gerekse parti liderlerinin televizyondan konuşması gibi tarzlar siyasal propagandanın en önemli unsurunu oluşturur.

⁸⁹ Topuz 1991: s. 56.

2. Reklâm Araçları

a) Resmi reklâm: Devlet dairelerinin reklam panolarındaki resmi afişler, adayların hazırladığı ve yönetimce oy pusulalarıyla birlikte gönderilen genelgelerdir.

b) Klâsik reklâm araçları : Reklâm filmleri, sloganlar vs.

c) Afişler : Tüm iletişim araçlarında olduğu gibi siyasal içerikli afişler birer mesaj taşımaktadırlar⁹⁰. Bazen bir uyarı, bazen bir bildiri, bazen çağrı ya da övgü mejanını taşımaktadırlar . Afişler iki tipte olabilirler : Ticarî ve militan. Ticari afişler genelde büyük boyda ve büyük merkezlerde, yıpranmanın engellenebileceği ölçüde yükseğe yapıştırılan pahalı afişlerdir. Militan afişler ise gönüllülerce veya günlük kiralanan işçilere yapıştırılan afişlerdir. Genelde duvarlara, direklere, köprülere ve ağaçlara yapıştırılabilirler⁹¹. Afişlerde, toplumun içinde bulunduğu güncel koşullara göre çeşitli konular ele alınır. En çok pahalılık, işsizlik, toplumsal güvensizlik, polis baskısı, can güvenliği, özgürlük, yolsuzluklar, dış baskılar⁹² gibi konular kullanılır. Afiş ya iktidarı destekler ya da iktidara savaş açar.

d) Basılı malzemeler : Bunlar, gazeteler, el ilanları, broşürler, kitapçıklardır⁹³.

e) Audiovisuel araçlar, telefon görüşmeleri: TV reklamları, TV konuşmaları, disketler, video kasetler ve video klipler. Bunların hepsi kitleleri çekmek için oldukça renkli bir dünyadır.

⁹⁰ Topuz 1991: 164.

⁹¹ Bongrand 1992: s. 86.

⁹² Topuz 1991: s. 164.

⁹³ Bongrand 1992: s. 19; Kayabalı- Arslanoğlu 1983 : s. 18.

g) Adayın halkla ilişkileri : Büyük kitle toplantıları, miting, mahalle gezileri, özel toplantılar gibi politikacının bu yollarla halk ile iyi bir iletişim kurmasının sağlanması amaç edinilmiştir⁹⁴.

Propagandaların bunların dışında bazı prensipleri de benimsemesi gerekmektedir :

- 1) Toplumun dikkatini çekmek
- 2) Toplumun güvenini kazanmak
- 3) Toplumun umut ve beklentileriyle ilgili alternatifler sunmak
- 4) Bu yollarla toplumu eyleme geçmeye hazır hale getirmek

Yukarıda saydığımız metodlar dışında yalan söylemeyi de propagandacının zaman zaman yararlandığı yöntemler arasında sayabiliriz. Buna örnek olarak "Belçikalı rahiplerin insandan çan dili kullanıldığına" dair hikayeleri, haçlı seferleri ile ilgili "mezalim" hikayeleri", 2. Dünya Savaşında "sabun hammaddesi olarak insanın kullanıldığına" dair sözleri gösterebiliriz⁹⁵.

Propagandanın değişmeyen amacı toplumdaki insanların eylemlerini değiştirerek, varolan kuvvet dağılımını propagandacının yararına sokmaktır. Propaganda aynı zamanda toplumun tutumunu değiştirmeyi amaç edinmiştir ⁹⁶.

⁹⁴ Bongrand 1992: s. 91; Kayabalı-Arslanoğlu 1983: s. 18.

⁹⁵ Brown 1992: s. 34.

⁹⁶ Oskay 1992: s 272.

Siyasal propaganda içinde yer alan parti propagandasında, izlenecek yöntem parti organlarınca saptanır. Amaç, kitleler üzerinde partinin olumlu imajını yaratmaktır. Ayrıca, öteki partilerin imajları kötülenir, olumsuz yanları toplumun önüne serilmeye çalışılır. Propaganda komitesi, parti liderlerinin karizmatik kişiliğini ön plana çıkartılması, sloganlar, afişler gibi, yapılacak işleri belirler. Karşı - propagandaya karşı önlemler alır. Siyasette, bir propagandanın karşı-propagandasının olması kaçınılmazdır. Uzun vadeli propagandada yayınlar önemlidir. Radyo, televizyon ve gazete gibi İletişim araçlarının kullanılması da etkili olur. Siyasal partiler, seçim kampanyaları sırasında ağırlıklı olmakla beraber, her zaman için kamuoyunu etkilemek ister. İktidar partisi, hükümeti oluşturduğundan, yaptığı icraatların devlet ve toplum yararı olduğuna inandırmak için uğraşır, muhalefet ise, iktidarın icraatlarının, bazen doğru olsa da, yanlış olduğu yönünde propaganda yaparak onu yıpratmaya çalışır. Bir siyasal parti için en önemli şey, seçimi kazanmaktır. Bu yüzden, bir siyasal partinin propagandasında , a) partinin kamuoyunda iyi bir imajının yaratılması, b) parti icraatlarının kamuoyuna iyi anlatılması, c) öteki partileri dışlayıcı bir tutum izlemek, onları eleştirmek vardır.

Medya'nın kişi ve toplum üzerinde bu etkili olduğu bir dönemde, medya aracılığı ile yapılan seçim propagandasının önemi ortaya çıkmaktadır. Kararsız seçmen, bir parti başkanının televizyonda izlediği bir konuşmasından etkilenip, son anda oyunu o parti

başkanına verebilmektedir. "Kitle iletişim araçlarının propaganda açısından yararı ve üstünlüğü, belirli bir mesajın sürekli olarak ve hiç değiştirilmeden çok geniş bir kitleye anında iletilme olanağını sağlamalarında yatmaktadır"⁹⁷. Medyanın, seçim kampanyası sırasında yarattığı etkinin gücü, seçim sonra ortaya çıkan tablo ile ölçülmektedir. Eğer istediği parti seçimden kazançlı çıkmışsa, bu propagandanın etkili olduğunu gösterir. Desteklediği partinin başarısız olması ise propagandanın etki gücünün zayıflığına işaret eder.

⁹⁷ Bektaş 1996: s. 181.

II. BÖLÜM: CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRKİYE'DE SEÇİM PROPAGANDALARI

A. 1908 Seçimleri

Cumhuriyet öncesinde, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde batılılaşma serüveni Lâle Devri ile başlar (1718-30). Her ne kadar matbaa, çiçek aşısı ve itfaiye örgütü gibi yenilikler yer aldıysa da, esas itibariyle 19. yüzyıla kadar genelde askerî anlamda ıslahatlar yapılmış, devletin toprak kayıplarının ancak bu şekilde durdurulacağı görüşü ağırlık kazanmıştır.

19. yüzyılda III. Selim ve II. Mahmut ile başlayan ıslahat hareketleri ise askerî alanın dışına da kaymıştır. Özellikle II. Mahmut'un başlattığı ıslahatlar ve oğlu Abdülmecit zamanında ilân edilen Tanzimat Fermanı ile eşitlik ve hukukun üstünlüğü gibi ilkeler ilk kez gündeme gelmiş, bu yönüyle de ferman, demokratikleşme sürecini de başlatmıştır. Tanzimat Fermanı'nın önceki ıslahatlardan ayrıldığı en önemli noktalardan biri buradaki ıslahatların padişahтан değil, az sayıda fakat etkili devlet adamlarından gelmesi ve bunların eliyle yürütülmesidir⁹⁸. Tanzimat Fermanı'nın ilân edilişinde dış

⁹⁸ Tanör 1983: s. 13.

etkenlerin, yani batılı devletlerin, Mısır Valisi M. Ali Paşa konusunda desteklerini almak isteği de önemli bir etkidir.

Tanzimat Fermanı'nda tebâ ile devlet ilişkilerini toplumun huzur ve refahını sağlamak için yeni kanunların yapılacağını ve devlet teşkilatında az da olsa yeniliklerin yapılması gerektiğini belirttiğinden, padişahın mutlak otoritesinin kısıtlanması söz konusudur⁹⁹. Toplumdaki kişi haklarının yeni değerlere göre oluşturulmasına olanak veren Tanzimat dönemi hukuksal ve siyasal yapının yanı sıra Osmanlı toplumunda eğitim, maliye ve edebiyat alanlarında da yeniliklerin yapıldığı bir dönemdir. Tanzimat, kendinden önceki yenilik hareketlerinin bir tekrarı değildir. Aksine açıklık ve sadelikle yeni prensipler getiren, kendinden sonraki reformlara temel oluşturup, modernleşme yolunu açan bir gelişmedir. 1839'u izleyen yıllarda, Sultan Abdülaziz, reformları devam ettireceğini söyleyerek, tahta geçtikten sonra katı bir yönetime başvurarak aydın kesimin tepkisini çekmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde bunalım yaratan birçok olay olmuştur. Bunlardan biri Osmanlı Devleti'nin borçlarının ödenmesinin durdurulacağını açıklaması, ikincisi ise İngiliz Başbakanı Disraeli'nin bozmaya çalıştığı reformlarını Avrupa devletlerinin kontrolü altına alma tekliflerinin güçlenmesi, üçüncüsü ise Balkanlarda müslüman-hıristiyan kavgası olarak yorumlanan olayların Avrupa'da yarattığı tepki idi¹⁰⁰.

⁹⁹ Eren : s. 719.

¹⁰⁰ Berkes 1978: s. 300.

İşte bu zor dönemde Genç Osmanlılar isimlerini sık sık duyurmaya başladılar. Genç Osmanlılık II. Mahmut ve özellikle Tanzimat döneminin yarattığı elit aydın gurubun bir kısmının oluşturduğu idealist bir akımdır¹⁰¹. En büyük amaçları toplumu değiştirme düşüncesi ilke edinerek, hükümetin icraatını kontrol edecek parlamenter bir yönetimi esas kılmak idi. 1865 yılında İstanbul'da gizli olarak kurulan "Yeni Osmanlılar Cemiyeti"nin program ve doktrini ile ilgili tam bir metin olmamasına rağmen, "saltanatı mümkün olduğu ölçüde, mutlakiyet vasfından kurtararak, meşruti kılmak" esasına dayanmaktadır¹⁰². Cemiyetin 1867 yılında Veli Efendi çayırında yaptığı toplantıda "fedai" adı verilen 40 kişilik bir gurup ile Babıali'yi basıp, Sadrazam Âli Paşa ile taraftarlarını bertaraf ederek, Mahmut Nedim Paşa'yı sadrazamlığa getirme kararı Âli Paşa tarafından öğrenilmiş ve tutuklamalar başlamıştır. Bunun üzerine cemiyetin kurucuları ve üyelerinden bir kısmı Avrupa'ya kaçmıştır¹⁰³. Orada "Genç Osmanlılar Cemiyeti" adıyla yeniden örgütlenen bu cemiyet Namık Kemal ve Ziya Paşa tarafından çıkartılan *Hürriyet* ve *Muhbir* gazeteleri ile Ali Suavi tarafından yayınlanan *Ulûm* gazetesi ve *Kamus-ül ulûm vel Maarif* adlı ansiklopedi başkent İstanbul'da önemli bir okuyucu kitlesi tarafından heyecanla karşılanmıştı¹⁰⁴. *Muhbir* gazetesinin, koyu bir islâmcılık yaptığı için Ali Suavi'nin arkadaşlarıyla arası açıldı. Namık Kemal ve Ziya Paşa Londra'da *Hürriyet* gazetesini çıkarmaya devam ettiler, ama bu birliktelik bir yıl

101 Yavuz 1990: s. 8.

102 Tunaya 1952: s.93.

103 Karal 1983: s.303.

104 Tunaya 1952: ,s. 95.

sürdü. Böylece "Yeni Osmanlı Cemiyeti" dağılmış oldu. 1871 sonrası yavaş yavaş Türkiye'ye dönen cemiyet üyelerinden Namık Kemal, 1872'de İstanbul'da çıkarttığı *İbret* gazetesi ile meşruti rejimin getirilmesi düşüncelerini işlemeye başlamıştır. Bu arada Osmanlı Devleti'nde büyük buhranlar yaşanmaktaydı. Örneğin, Balkan ayaklanmalarından Bosna Hersek olayları Bulgaristan'a da sıçramış, Mahmut Nedim Paşa moratoryum ilân edilmişti. 10 Mayıs 1876'da Fatih, Bayezid ve Süleymaniye medreselerinin öğrencilerinin Babıali'ye yürüyerek, Mahmut Nedim Paşa ve Şeyhülislam azillerini istemeleri ve bunun gerçekleşmesi ile Rüştü Paşa Sadarete, Hasan Hayrullah Efendi ise Şeyhülislamlığa getirildi. Mithat Paşa ise Şürayı Devlete tayin edildi. 1876 Mayıs sonunda bir gurup darbeci asker (Hüseyin Avni Paşa, Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa ve Askeri Mektepler Nazırı Süleyman Paşa) Dolmabahçe sarayını kuşatarak Sultan Abdülaziz'i "hâl" edip, V. Murad'ı tahta çıkarmışlardır¹⁰⁵. Ancak, V. Murat'ın padişahlığı uzun sürmemiş rahatsızlığı nedeni ile tahttan indirilmiş, anayasayı ilân edeceğini garanti eden II. Abdülhamit tahta getirilmiştir. II. Abdülhamit, 23 Aralık 1876'da Meşrutiyet yönetiminin de temelini oluşturan Kanun-i Esasiye'yi yürürlüğe sokmuş ve açılması öngörülen Osmanlı meclisinin kuruluşunu, işleyişini ve yetkilerini belirlemiştir. Osmanlı Devleti'nin meşrutiyet rejimine geçişi, Balkan sorunlarının görüşülmesi için toplanan İstanbul konferansı sırasında olmuştur. Ancak, Avrupa'ya sürpriz hazırlamak ve bu yolla konferansı gereksiz kılmak için ilan edilen anayasa, ne yazık ki beklediği etkiyi

¹⁰⁵ Ortaylı 1983: s. 954.

gösterememiştir. Dış İşleri Bakanı Saffet Paşa'nın Mithat Paşa'ya bildirdiği gibi Avrupa devletleri meşrutiyetin ilânı ile ilgili bu duruma "çocuk oyuncağı" yorumunu yapmışlardır¹⁰⁶ . Batılı devletlerin konferanstaki istek ve direktifleri egemenlik haklarını kısıtladığı gerekçesi ile Osmanlı Devleti tarafından reddedilmiştir.

Kanun-i Esasi, üyeleri padişah tarafından seçilip atanan ve "Cemiyet-i Mahsusa" adı verilen 28 kişilik bir komisyon tarafından hazırlanmış, Mithat Paşa'nın başkanlığındaki Heyet-i Vükelâ'nın (Bakanlar Kurulu) bazı noktaları değiştirmesinden sonra padişah tarafından da kabul edilmiştir.

Kanun-i Esasi ile meşrutî monarşîye geçildiği halde, padişahın yetki ve hakları çok geniş tutulmuştur. Örneğin 113. madde padişaha, kamu selâmeti için sürgün yetkisi vermekteydi. Bunun yanı sıra padişah aynı zamanda halife olup şariat kurallarını uygulatan, Sadrazamı, vekilleri ve Şeyhülislâm'ı seçen ve atayan bir konumda idi. Ayrıca, Âyan Meclisinin üyelerini de seçen padişahın bakanlar kurulu üzerinde de mutlak söz ve etkisi vardı. Mebuslar meclisini de feshetme yetkisine de sahip olan padişah bu yeni sistemde "kutsal ve sorumsuz" sayılmıştır¹⁰⁷. Bir anlamda yürütme organının başı bizzat kendisidir. Yasa önermek yetkisi vekiller heyeti, heyeti âyan ve heyeti mebusana ait olmakla beraber, yasaların görüşülmesi için padişah onayı gerekiyordu. Kabulü halinde yürürlüğe girebilmesi için yine

¹⁰⁶ Karal 1983: s. 29.

¹⁰⁷ Tanör 1983: s.19.

padişahın onayı şarttı¹⁰⁸. Kanun-i Esasi'nin değişebilmesi ise, üyeleri padişah tarafından seçilen âyan meclisinin üçte ikisinin onayı ile olanaklı idi. Kanun-i Esasi'ye göre mebus seçimi dört yılda bir yapılmakta, mebusluk süresi dört yıl olup yeniden seçilmek mümkündü. Seçimler çift dereceli olup her 50.000 kişi için 1 mebus düşecek şekilde saptanmıştı. Seçmen yaşı 25 olup, devlete az çok vergi vermek te aranan şartlardandı. Mebusan üyeleri için Türkçe okumak ve mümkün olduğu kadar yazmak koşulu getirilirken, seçilen mebuslar tüm Osmanlıların temsilcileri sayılırdı¹⁰⁹. Görüldüğü gibi, Kanun-i Esasi, aslında halk iradesini etkin kılacağı yerde, padişahın mutlak otoritesine dayalı, mutlakiyete yönelik meşruti bir rejim öngörüyordu.

19 Mart 1877'de ilk Osmanlı parlamentosu açılmıştır. Seçilen 115 mebusun 69'u müslüman, 46'sı gayri müslümdür¹¹⁰. 93 harbinin başlamasının ardından 56 kez toplanan mebuslar meclisi çalışamaz hale gelmiş ve II. Abdülhamit, savaşı bahane ederek meclisi mebusanı kapatmıştır. II. Abdülhamit 1877- 1908 tarihleri arasında "istibdad" adı verilen döneme damgasını vurmuştur. Özgürlüklerin kısıtlandığı bu baskı ortamında içte ve dışta bir çok gizli örgüt kurulmaya başlamıştır. İşte bu örgütlerin en önemlisi ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir.

¹⁰⁸ Koçak 1983: s. 966.

¹⁰⁹ Koçak 1983: s. 962.

¹¹⁰ Berkes 1978: s. 329.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Jön Türk hareketinin devamı niteliğindedir. İttihad-ı Osmaniye Cemiyeti adı ile Mayıs 1889'da Askeri Tıbbiye öğrencilerinden İbrahim Ethem (Temo), İshak Sukuti, Mehmet Reşit ve Abdullah Cevdet tarafından kurulmuştur¹¹¹. Kurucular, ilk başta bir eylem yapmaktan çok, üye kazanmaya çalışmışlardır. Sonuçta birçok öğrenci ve İstanbullu yurttaş derneğe üye olmuşlardır¹¹². Toplantılar son derece gizli yapılmış, hatta İbrahim Temo'nun mason locasını ziyareti ve Carbonarî örgütlenme şeklini araştırması sonucu derneğin bu örgütlenmelerden oldukça etkilendiği anlaşılmaktadır. Üyeler küçük hücrelerden oluşmaktaydı. Hücre üyeleri de adi kesir biçiminde numara almaktaydılar. Payda hücre paydada üye numarası bulunmaktaydı. Kısa sürede Harbiye, Mülkiye, Bahriye, Topçu, Mühendishane gibi okullarda benzer hücreler oluşurken ve örgüt hızla büyürken, örgüte üst düzey bürokratlar da katılmaktaydılar¹¹³.

İttihat ve Terakki'nin fikir kulübü kimliğinden çıkarak eyleme geçmesini sağlayan ilk olay, 1895 yılından itibaren başlayan Ermeni isyanları üzerine yayınlanan bildirge ile olmuştur. Bu bildirmede :

"Müslüman ve yurtsever Türkler ! :... Ermeniler öylesine yüz buldular ki, tüm yabancılara saygıdeğer olarak kabul edilen devletimizin en yüksek katı olan Bab-ı Âli'yi basıyorlar, başkentimizi tir tir titretiyorlar. Bu küstahca hareketler

¹¹¹ Temo :1939; Kuran 1948 : s. 61-62.

¹¹² Temo 1939: 61-62.

¹¹³ Çavdar 1991 : s. 16.

yurtsever ordumuzun üzüntü nedeni olmaktadırlar. Ancak, bu meydan okurcasına acı ve üzüntü veren hareketler despotların, yöneticilerin baskı yapmalarına neden olmaktadır. Biz Türkler, bütün Osmanlılar gibi bu despotik yönetimden kurtulmak istiyoruz. Örgütümüz bu amaçlar uğruna eylem veriyor. Gelin bugün Bab-ı Âli'ye yürüyelim ve Ermenileri kınayalım. Kıyıcılığın merkezi olan Şeyhülislamın konağına ve Yıldız Sarayı'na saldıralım. Despotları ortadan kaldıralım, yok edelim. Birleşip el ele verelim, gücümüzü çoğaltalım. Bizim de özgürlük ateşi le yandığımızı, ona layık olmak için tutuştuğumuzu tüm dünyaya kanıtlayalım"¹¹⁴

sözleri yer almaktaydı. Bu bildirge, öğrenciler, asker-sivil yurtseverler arasında büyük bir sempati ile karşılanmış , ancak aynı sempatiyi dönemin padişahı Abdülhamit göstermemiştir. Bu nedenle örgütün birçok üyesi ya yakalanmış ya sürgüne gönderilmiş ya da yurt dışına kaçmıştır.

¹¹⁴ Çavdar 1991 : s. 16).

İttihat-Terakki Cemiyeti 1895 ve 1896 yıllarında bir nizamname daha yayınlamış ve özetle şu konulara yer vermiştir :

"İttihat-Terakki Cemiyeti, eşitlik, adalet, özgürlük gibi insan haklarını çiğneyen Osmanlı'nın ve gelişmeyi engelleyerek ülkeyi yabancıların ellerine bırakan hükümetin hareket şeklini değiştirmek üzere kadın erkek bütün Osmanlı vatandaşlarına açıktır.

-Örgütün amacı toplumun çıkarlarını sağlamaktır. Arada, mülkiyet, kavmiyet, cinsiyet, mezhep, taraftarlık yoktur. Üye , oyunda özgür ve bağımsızdır. Toplumun genel çıkarlarından başka hiçbir şeyle kayıtlı değildir.

-Örgütün görevleri, şimdiki hükümetin yerine insan haklarının koruyucusu ve uygarlık yolunda ilerlemenin kaynağı olan, meşrutiyeti geri getirmek ve korumak, genel eğitimin ilerlemesine bütün insanlık ve uygarlığa hizmet etmektir. Bu hayırlı amaçlara varılmasına engel olanlara ve örgütü ne türden olursa olsun zarar ve tehlikeye uğratanlara vatan düşmanı gözü ile bakılacaktır.

-Örgüt, Osmanlı sülalesinin saltanat ve hilafet hakkını kabul etmektedir. Ve ki hanedanın şeriata ve yasalara aykırı harekette bulunması, meşrutiyeti kabul etmemesi ve medeni haklarla insan haklarını korumaması durumunda, şeriata ve yasalara uygun olarak gereken önlemler alınacaktır.

-Osmanlı hükümeti bağımsızlıktan ve ilericilikten yana eşitlikçi bir hükümet halini aldıktan sonra örgüt , devletin politik bütünlük ve bağımsızlığı, eğitimin yaygınlaştırılması ve ahlakın yükseltilmesi ve zenginliğin arttırılması , ticaretin çoğalması ve bayındırlık gibi vatan ve ulusa ruhen ve maddeten yararlı her türlü girişimde hükümete yardım etmeyi ve onu desteklemeyi kutsal bir görev sayar"¹¹⁵.

Cemiyetin yurt dışına kaçmayan üyeleri 1896 ve 1897'de iki kez darbe girişiminde bulunmalarına rağmen başarılı olamamışlardır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin amacına ulaşabilmek için yaptığı son eylemi, yani meşrutiyet ilanını, Reval toplantısını bahane ederek gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda İngiltere ve Rusya, Osmanlı mirasının paylaşımını tasarlamışlardı.

Manastır'da Kolağası Niyazi Bey, Belediye Başkanı ve Polis Müdürü ile beraber ikiyüz sivil, ikiyüz asker ile dağa çıkarak son eylemi başlattı. II. Abdülhamit'in bu olayı bastırmak için gönderdiği Şemsi Paşa, Firzovik Olayı (Arnavutların Meşrutiyet istediklerine dair Abdülhamit'e çektikleri telgraf ve protesto gösterileri) sonucu II. Abdülhamit 24 Temmuz'da seçimlere gidileceğini bildirerek, 23 Temmuz'da Manastır'da ilân edilen meşrutiyeti kabul etmek zorunda kalmıştır.

¹¹⁵ Çavdar 1991: s. 17-18.

1908 seçimlerine İttihak ve Terakki'nin yanında sadece Ahrar Fırkası 14 Eylül 1908 yılında İttihat ve Terakki'nin istibdat (baskı) yönetimi oluşturacağı endişesi taşıyanlar tarafından kurulmuştur. Ahrar (özgürlük) Fırkası İstanbul'dan mebus çıkaramamış, sadece Ankara'da Mahir Sait Bey milletvekili seçilmiştir. Ancak, parti seçimi kazanamamasına rağmen Osmanlı Parlemantosunda İttihat ve Terakki'ye karşı beliren muhalifler tarafını benimsemiş fakat faaliyetleri oldukça sönük olmuştur¹¹⁶. Ancak, ittihat-Terakki çoğunluğu kazanarak, Osmanlı Parlemantosunun tek partisi haline gelmiştir. İttihat ve Terakki seçim kampanyası ile meşgul iken Prens Sabahattin, etrafına topladığı muhalefet ile Selanik ve Manastır'a giderek propaganda etkinliklerini sürdürmüştür. Gidiş nedeninin Üçüncü Orduya bağlı subaylara teşekkür etmek amacı olduğunu söylemesine rağmen, gerçek amacın Ahrar Fırkası adına seçime katılan kendi adayları ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin adayları arasında fikir ayrılığı olmadığı konusunda kamuoyunu inandırarak kendi adaylarına destek sağlamaktır. Hatta bu nedenle Selanik'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kongresine de katılmayı umut ediyordu. Oysa, İttihatçılar bunu engelleyerek kamuoyuna Prens Sabahattin'in Cemiyetle hiçbir ilgisi olmadığını duyurmuşlardır. Buna rağmen Prens Sabahattin Manastır'da anayasal rejimin güçlenmesi için en önemli şartın askerî eğitimin geliştirilmesi olduğunu vurgulayan bir konuşma yaparken, Selanik'te de Rum cemaati üyelerine partisinin programı hakkında bilgi vermiştir. Bu arada partisine destek toplamak için Ali Haydar Mithat Bey'le seçim stratejisi üzerine de bir görüşme

¹¹⁶ Tunaya 1952: s. 240.

yapmıştır¹¹⁷ . Bu seçimler, "hürriyet'in ilânı" diye adlandırılan İkinci Meşrutiyet'in hemen ardından yapılmış, İttihat Terakki bu seçimlerde öncelikli olarak siyasî programını *Şurayı Ümmet* ve *Tanin* gibi adeta partinin propaganda aracılığıını üstlenen gazetelerde yayınlamıştır¹¹⁸ . Mizancı Murad Bey de, monarşistler adına sürekli propaganda yaparak, bağnaz dincilere yaranmaya çalışarak, İttihatçıları devamlı olarak kötülemiştir. İttihat Terakki, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde "Murad Bey'e İhtar" başlıklı yazıda Mizancı Murad'a açıkça cephe alarak onu kamuoyunun önünde suçlamıştır. 23 Ağustos'ta İstanbul Saraçhanebaşı'nda çıkan yangın, çok büyük hasar ve yedi kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Eski rejim yanlısı kişiler yangının "Kanun-i Esasi'nin kabulü üzerine Allah tarafından verilmiş bir ceza" olduğu şeklindeki söylentisiyle halkın kafasını bulandırmışlardır. Halıcılar Camii müezzini Kör Ali'nin Fatih Camii'nde verdiği vaazda, cemaati , Kanun-i Esasi ve Parlamenter rejime karşı kışkırtmasıyla da İstanbul'da büyük bir gerici ayaklanması çıkmıştır¹¹⁹. Bu olaylardan sonra Kör Ali, Mizancı Murad, Cemil Molla ve Nazif Sururi beyler halkı ayaklanmaya kışkırttıklarından tutuklanmıştır.

Siyasî programın yayınlanması sonrası gazetelerde çıkan yazılarda ve haberlerde bu programın bazı özellikli bölümleri irdelenmiştir. Örneğin *Şurayı Ümmet* 'de çıkan bir yazıda din ve vicdan özgürlüklerinin ancak İttihat ve Terakki ile sağlanabileceği

¹¹⁷ Kansu 1995 : s. 278-279.

¹¹⁸ Bkz. Tunaya 1952: s. 210-214.

¹¹⁹ Kansu 1995 : s. 282.

vurgulanmıştır¹²⁰. Yine aynı gazetede çıkan bir yazıdan öğrendiğimize göre, Fevziye Kiraathanesi'ndeki toplantıda birçok nutuk okunmuş , birinci seçmenlerin mebus (milletvekili) namzetlerine (adaylarına) itirazları olmadığı ve kişi özgürlüklerinin korunacağı vurgulanmıştır¹²¹ . "Yaşasın hürriyet, yaşasın millet, yaşasın vatan" sloganı 1908 seçimlerinde İttihat Terakki'nin kullandığı bir söylemdi¹²².

Ayrıca *Tanin* gazetesinde çıkan bir yazıda da;

- 1) Eğitimde Türkçenin zorunlu olması ve eğitimde birlik,
- 2) Gayri Müslim imtiyazlarının Türklere zarar vermemek kaydıyla bırakılması ve gayri müslimlerin devlete bağlı olmaları,
- 3) Askerlikte eşitlik,
- 4) Yerel yönetimlerde valilelerin haklarının arttırılması,
- 5) Temel hak ve özgürlükler ile ilgili İttihat ve Terakki'nin seçim vaatleri, programı ve geleceğe dönük planları halka aktarılmaktadır¹²³.

1908 yılında Osmanlı Devletinin dış politikasını ilgilendiren iki önemli konu gündemdedir. Bunlardan biri Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i ilhakı, diğeri Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilân etmesidir. İttihat ve Terakki bu konuları da seçim

¹²⁰ *Şurayı Ümmet* , 9. Şevval 1326.

¹²¹ *Şurayı Ümmet* ,17 Zilkadde 1326, s. 4.

¹²² Duru 1957 : s. 31.

¹²³ *Tanin* , 12 Eylül 1908 : Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin siyasi programı.

propagandası olarak kullanmış, Osmanlı Hükümeti'nin sessizliğini Osmanlılık ve insaniyet namına protesto ettiğini belirtmiştir¹²⁴. Dış siyasetteki bu olumsuzlukların konferans ve görüşmelerle halledilmesi olasılığı üzerinde durulurken, iç siyasette halka düşen en büyük görevin seçimlere katılarak, mebusları seçmesi olduğu anlatılmıştır¹²⁵. Mebusluğun önemi belirtilmiş, mebusların toplumun en dirayetli kişileri olacağı, bunun için müslamanlar arasında ayrılık olmaması gerektiği, birlik olmalarının önemi vurgulanırken, "intihabatta (seçimde) birlik olmak ve ittihatda (birlikte, tek vücut olarak) çalışmak en önemli görevdir" ¹²⁶ denilmiştir.

İttihat Terakki Cemiyeti seçimler sırasında meşrutiyetin ilân edilmemesi halinde Bulgaristan ve Bosna dışında tüm Balkanların da kaybedilebileceği olasılığı üzerinde durmuş ve meşrutiyetin yararı bir kez daha vurgulanmıştır¹²⁷. İttihat ve Terakki Cemiyeti 1908 seçimlerinde *Şurayı Ümmet* gazetesinde çıkan bir yazıda "İttihat ve Terakki Cemiyeti Kanun-i Esasi'nin korunması için hiçbir fedakarlıktan çekilmez, bu görev için de Osmanlı ordusuna dayanır. Osmanlı ordusu Kanun-i Esasi'nin korunması için kanını dökmekten çekinmez"¹²⁸ diyerek halkın her zaman güven duyduğu ordunun da İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bir bütün teşkil ettiği mesajını vermiştir. Aynı yazıda "Eski yönetim biçimini isteyenler, milletin

¹²⁴ *Şurayı Ümmet*, 15 Ramazan 1326.

¹²⁵ *Şurayı Ümmet*, 25 Ramazan 1326: "İntihabat".

¹²⁶ *Şurayı Ümmet*, 25 Ramazan 1326: "İntihabat".

¹²⁷ *Şurayı Ümmet*, 12 Ramazan 1326 : "Ahalimize, Vatandaşlarımıza efkarı umumiyenin önemi".

¹²⁸ *Şurayı ümmet*, 22 Ramazan 1908.

arzusunu anlamıyor demektir. İttihat Terakki'nin vasıtasıyla yeni idare ve hürriyet gelmiştir"¹²⁹ sözleriyle de özgürlük ve meşrutiyet ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni özdeşleştirmiştir ve halka özgürlüğün ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti ile var olabileceğini empoze etmiştir.

1878-1908 yılları arasında II. Abdülhamit, döneminin istibdad rejiminden kurtuluşu İttihat ve Terakki ile olduğu seçimler sırasında hep vurgulanan ana mesajlardan biri olmuştur. *Şurayı Ümmet* gazetesinde çıkan bir yazıda o dönemden şöyle bahsedilmektedir :

"Şimdiye kadar vakıa (gerçi) bizim de bir evimiz var idi. Fakat bunun ne yapısı, ne kapısı, ne penceresi, ne döşemesi vesairesi bize göre değil idi. Sözde ev bizim, fakat bir tarafına tasarruf edemez (istediğimiz gibi kullanamaz) idik. Kapısını gündüz kaparlar, gece açarlar; pencerelerini yazın kapalı, kışın açık tutarlar : odalara yağmur girer, ev dolar. Tozdan topraktan boğuluruz. Taşlar açılır. Çatı çöker, çatırdar. Hasıl (olan olur), apaşık koca ev başımıza çöker. Fakat birimiz ağzımızı açıp, bir söz söyleyemeyiz. Babamızı göremeyiz. Kardeşlerimizle görüşemeyiz. Birbirimizi sevecek, deraguş edecek (kucaklayacak) yerde sövüşürüz (küfür ederiz). Dövüşür, boğazlaşırız... Söz söylemek kimin haddi ? Bunu görenlerin gözü çıkartılır, söyleyenlerin dili kesilir, bunlar bodrumlara atılır"¹³⁰.

¹²⁹ *Şurayı Ümmet* , 22 Ramazan 1908.

¹³⁰ *Şurayı Ümmet* , 8 Şevval 1326 : "İntihabatı mebusan hakkında".

"Mebuslar nasıl adam olacak ve yapacak". sözleriyle istibdad ve mutlakiyetin olumsuzluğu vurgulanmıştır. Aynı yazıda "sanki ölü idik dirildik, sanki mezardan geri döndük"¹³¹, benzetmeleriyle de Kanunî Esasi'nin, Meşrutiyetin ve bunların koruyucusu ve kurucusu İttihat Terakki'nin önemi üzerinde durulmuştur.

1908 seçimlerinde *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde ise seçime katılımın artması için şöyle bir ilân da yer almıştır:

" İntihabatı unutmayalım,

Bu gün bizce mesele-i hayatiye millet meclisidir. O, Meclis-i kâfil (kefil) hukukumuz olacak, bizi kurtaracaktır. İntihabatı unutmak , nümayişlerin (gösterişin, görünüşün) ceryanına kapılmak bizim için en büyük tehlikedir. Onun için intihabat hakkında icra etmekte olduğumuz hidemâtı tevsi'ye (hizmetleri arttırmaya) karar verdik yine."¹³².

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri 1908 seçimlerinde, örneğin Molla Beyzade İbrahim Bey gibi kişiler ile seçim kavramına pek de alışık olmayan müslüman Osmanlı halkını seçime ısındırabilmek için mahalle mahalle dolaşıp halkı seçime teşvik etmiş ve halka ittihad ve ittifakı tavsiye etmiştir. Adaylar programlar hazırlayarak, broşürler bastırarak kimi zamanda basın yoluyla seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Örneğin Tire 'den adaylığını koyan Tireli Akif Halil Bey

¹³¹ *Şurayı Ümmet* ,8 Şevval 1326 : "İntihabatı mebusan hakkında".

¹³² *Tercüman-ı Hakikat* , 26 Eylül 1908 ,s.1

" Niçin namzetliğimi vazettim?" şeklindeki duyurusunda gelişen Avrupa'dan bahsetmiş, Osmanlı'nın da aynı gelişmeye ayak uydurmasına çalışacağını aktarırken, programının İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi programı ile aynı olduğunu belirtmiştir.¹³³ Aynı konuşmalar sırasında seçimleri engellemeye çalışan bazı kötü niyetli kişilere karşı halk uyarılmıştır¹³⁴. Ayrıca cemiyetin kulüplerinde yapılan toplantılar seçim propagandalarının yapıldığı en önemli merkezler olmuştur. Rum ve Ermeni cemaatin ayrılıkçı propagandalar yaptıkları, kendi adaylarını destekleme kararı aldıklarını; Arapların, Bulgarların ve Arnavutların da aynı çaba içinde oldukları görülmektedir. Hatta Hüseyin Cahit bu durumu "Milleti Hakime" adlı yazısında anlatarak Türklerin ve müslümanların sayısal üstünlüklerini anlatmıştır. Hüseyin Cahit *Tanin* gazetesinde yayınlanan başka bir makalesinde de bir yanlış anlaşılmayı düzelterek Rumların seçim mevzuatına (kurallarına) aykırı hareket etmediklerini, sadece Rumların adalardaki belediye seçimlerinde yaptıkları ittifakın müslüman halka örnek gösterilmesi gerektiğini, ittifak içinde seçime gidilmesini ve oyların dağılmaması gerektiğini vurgulamıştır¹³⁵. Bu yolla birleştirici olmayı ilke edindiklerini anlatmaya çalışmıştır. Bu uyarılar seçimlerin sonunda çok sert söz düellolarına dönüşmüştür. *İkdam* ve *Sabah* gibi gazeteler Sadrazam Kamil Paşa'yı destekleyerek muhalefet yapmaya çalışmışlardır. Örneğin ; Kamil Paşa'nın İngiliz basınında övülmesi şu sözlerle vurgulanmıştır:

¹³³ Başaran 1997 , s.38-43

¹³⁴ *Tanin* , 29 Eylül 1908, s. 73, "İntihabat meselesi".

¹³⁵ *Tanin* , 16 Eylül 1908, s. 1.: Hüseyin Cahit, Siyasiyat "İntihabata Dikkat Ediniz"

"İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kamil Paşa hakkındaki mehzatı giderek ziyadeleşiyor. İngiliz matbuatı ve İngiliz siyasiyyunu (politikacıları) şu geçen dört ay zarfında İdare-i Hükümette bu derece mesai ve metanet (sabır) gösteren salhurde (yaşlı) bir başvekile müzaherette (yardımda) bulunduklarından dolayı muaheze (eleştire ugrama) oluyorlar ...Kamil Paşa'yı tenkid ve muaheze hevesine düşmüş olanlara İngiliz siyasiyyunun efkârına (düşüncelerine) biraz daha ziyade ehemmiyet (önem) vermelerini halisane (yürekten) tavsiye ederiz."¹³⁶

Yine aynı amaç ve mantık çerçevesinde yazılan diğer bir yazıda ise:

"...nazarlarımızı (gözlerimizi) Kamil Paşa'nın Mesned-i Sadarate (Sadrazam mevkiine) geçtikleri günlere irca edelim (çevirelim). Ne halde idik? Ne buhran geçirdik? Ne muhataralı (tehlikeli) uçurumlara maruz olduk (karşılaştık) ? Bunların önünden biraz lüzumundan fazla yavaş ve fakat Kemal-i Selametle (tam bir esenlikle) geçtik. Şimdi bütün bu icraata karşı kim olsa bu kadar yapardı diyecek kadar hakkına şinaslık göstermek (anlamak) Kristof Kolomb'un yumurta hikayesini derhatır ettirmez mi (hatırlatmaz mı)?...Kamil Paşa'yı ehemmiyetsiz bazı kusurlarını ortaya atarak Sükât ettirmek (susturmak) hiffetini (hafifliğini) gösterecek , alâm-ı siyasette (siyaset aleminde) bi-hakkın

¹³⁶ *İkdam* , 31 Aralık 1908 ,s.3

(hakkıyla) iştihar etmiş (meşhur olmuş) bir adamı lekeleyecek olursak Avrupa'da bize ma'tuf (verilmiş, isnat edilmiş) olan inzar-ı teveccühün (sevginin) tebeddül edeceğinden (değişeceğinden) emin olmalıyız. Bu haftanın Paris ve Londra matbuatı (yayınları) ve hatta İtalya ve Rusya'nın en mühim ceraidi (gazeteleri) bile Kamil Paşa'nın fezailini (faziletlerini) ta'dad ile (saymakla) bitiremiyorlar"¹³⁷,

şeklinde yorumlarla Kamil Paşa'nın Avrupa Siyaset arenasındaki başarısı ve ünü vurgulanmıştır. Kamil Paşa'nın aleyhinde söylenenler karşısındaki durumu ve tepkisi de şu şekilde kamuoyuna duyurulmuştur:

"...Kamil Paşa bu tecavüzat (saldırıları) üzerine şevk ve cesaretini kaybetmek şöyle dursun bilakis mesleğinin en müşkül zamanlarında bile daima kuvve-i yegânesini (yegâne kuvvetini) teşkil etmiş olan sükunet ve itidali (ölçülü olmayı) tamamıyla muhafaza eylemektedir. Kamil Paşa hakkındaki ithamata (suçlamalara) yaygaralara katiyen ehemmiyet vermeyerek vazifesini sonuna kadar ifa etmeye katiyen azm (karar) eylemiştir. Kamil Paşa meşrutiyetle idare olunan bir hükümette herkesin hürriyet-i efkâra malik (özgür düşüncelere sahip) ve bu suretle hareket etmekte muhtar (özgür) bulunduğu ve fakat bu itmat (hırs) ve şikâyatın (şikâyetlerin)

¹³⁷ *İkdam* , 27 Aralık 1908 ,s.4

bir sebep-i metine müstenid olması lâzım geleceğine tamamen vakıftır",

denilen aynı yazıda Bulgaristan ve Avusturya ile mevcut sorunlarla ilgili olarak da biraz sabırla herşeyin çözüme kavuşacağı vurgulanmıştır¹³⁸. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı dış politikadaki bu sabır isteği dış basından örneklerle kamuoyuna duyurulmuştur:

"Vaziyet-i Hariciye tamamiyle kesb-i vüzuh (açıklığa kavuşma) edinceye kadar Kamil Paşa'nın biraz rahat bırakılması muhtemeldir. Türkler pek iyi bilirler ki bu mesele öyle kolay bir şey değildir. Dahilen ıslahat-ı fevkalade icrası için evvel emirde (başından beri) her türlü tehdidat-ı ecnebiyyeyi (dış tehditleri) suret-i katiyyede (tamamen , kat'i suretle) bertaraf etmek (üstesinden gelmek) ve Devlet-i Osmaniye için gayet metin esaslar vücuda getirmek iktiza eder.. (gerektirir)"

diye belirttikten sonra *Independence* gazetesinin İttihat ve Terakki'nin acele ederek hata yapmamasını umduğunu belirttiğini ve,

" ...Türkiye'nin kemal-i emniyetle (tam bir güvenle) takib edeceği tarîk-i fevz (başarı yolunu) ve tealiyi (yükselmeyi) âşikâr bir surette göstermesi için Kamil Paşa'yı rahat bırakırlar"

¹³⁸ *İkdam* , 22 Aralık 1908 ,s.2

cümleleriyle yazıyı bitirmişlerdir¹³⁹. İttihat ve Terakki'nin öncülüğünde gerçekleşen 1908 hareketi Osmanlı Devleti'nde birçok önemli gelişmelere yol açmıştı. Grev hareketi, kadın hareketi, basın özgürlüğü gibi. Bu durum gerici olarak nitelendirebileceğimiz olayların ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Bu gerici grubun seçim ve meşrutiyet karşıtı hareketleri, birtakım imzasız mektup ve bildirilerle cemiyetin suçlanmasına kadar gitmişti¹⁴⁰. Ancak sonuçta 1908 seçimlerini İttihat ve Terakki kazanmıştır. 1908 seçimlerinin ülkemizin siyasal manzarasına getirdiği şekilsel en önemli gelişmelerden biri de 'Sandık Alayı'dır. Sandık Alayı, özellikle ikinci seçmenlerin seçildiği bölgelerde oylama işlemi bittikten sonra , oy sandıklarının kağıdı ya da bir yük arabasına konularak , mahallenin ileri gelenleri tarafından davul ve zurnalar çalınarak belediye binasına götürülmesidir. İttihat ve Terakki, seçilen 220 milletvekilliğinden 150 'sini kazanmasına rağmen Mebusan'da , Hükümet içinde yer alamamıştır. Verilen gensorular ve sadarete (sadrızamlığa) karşı oluşan muhalefet sonucu İttihat ve Terakki Cemiyeti, Hüseyin Hilmi Paşa Hükümetine ilk kez üye vermeyi başarmıştır¹⁴¹. Bu arada İttihat ve Terakki'ye karşı oluşan muhalefet, *Volkan* ve *Mizan* gibi gazetelerde sesini şariat sloganıyla duyurmaya başlamış ve sonuçta da 31 Mart Olayı patlak vermiştir (13 Nisan 1909). 31 Mart Olayı Meşrutiyet yönetimine karşı çıkan gerici isyanıdır. Bizzat padişah II. Abdülhamit'in de bu hareketi desteklediği aşikârdır. Alaylı subayların da desteklediği bu ayaklanma karşısında İttihat ve Terakki,

¹³⁹ *İkdam* ,10 Kanunuevvel 1908 ,s.3

¹⁴⁰ *Şurayı Ümmet* , 22 Ramazan 1908.

¹⁴¹ Çavdar 1991 : s. 48.

örgüt ve kulüpleri öncülüğünde sadarete protesto telgrafları çekerken bir yandan da Rumeli'de oluşturduğu askeri bir güç olan Hareket Ordusu ile de İstanbul'a gelmeyi başarmış, olayları bastırmış, Meclis'te II. Abdülhamit'in tahttan indirilip, yerine V. Mehmet Reşat'ın çıkartılması kararını alarak uygulamıştır¹⁴².

B. 1912 Seçimleri

İttihat ve Terakki 1912 yılında oldukça buhranlı bir dönem yaşamaktaydı. 1911 yılında İtalyanlar'ın Trablusgarb'ı işgali, Yemen ve Balkanlar'daki olayların tırmanışı Meclis-i Mebusan'da partili partisiz tüm muhaliflerin birleşerek kurdukları Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın¹⁴³ 1911 ara seçiminde gösterdiği başarı İttihat ve Terakki'yi yeni bir seçim için harekete geçirmiştir. Bu seçimler ülkemizdeki ilk erken seçimlerdir. Sonbaharda yapılması gereken seçimler ilkbaharda yapılmıştır. Padişahın meclisi feshetmesinin ardından girişilen 1912 seçimleri tarihimize "sopalı seçim" olarak adlandırılan İttihat ve Terakinin baskısı altında süregelen seçimlerdir¹⁴⁴.

İttihat ve Terakki Partisi, 1912 seçimlerinde Hürriyet ve İtilâf Partisinin saldırılarına karşı propagandasını yapmak ve kendi deyimiyle "herkesi oy kullanırken düşünmeye çağırarak" amacıyla

¹⁴² Çavdar 1991 : s. 52-53.

¹⁴³ Tunaya 1952 : s. 315-335.

¹⁴⁴ Çavdar 1991: s. 68.

"İstanbul Heyet-i İntihabiye-i Milliye" adı verilen bir seçim komitesi kurmuştur¹⁴⁵. İttihat ve Terakki Partisi 1912 seçim propagandalarında 1908'deki Osmanlılık politikasını Türkçülük politikasına kaydırmıştır. *Tanin* gazetesinde çıkan bir yazıda Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin ülkeyi Türk ve Türk'ün karşısındakiler diye ikiye ayırmak istediği, Yunan başbakanı Venizelos'un işine yarayan bu durumun Yunan politikasının bir parçası olduğu vurgulanmıştır¹⁴⁶. Aynı yazıda Hürriyet ve İtilâf Fırkası ile Rumlar arasındaki işbirliğinden bahsedilirken ¹⁴⁷, İttihat ve Terakki Partisi Rumların özgürlüklerine saygılı olduğunu ancak hükümetin yetkilerinin asla kısıtlanamayacağını belirtmiştir¹⁴⁸. İttihat ve Terakki Partisi, Rumlarla Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın birlik olma kararını kamuoyuna, Hürriyet ve İtilâf Fırkası fazla mebus çıkarma isteğinin bir parçası olduğunu ancak Hürriyet ve İtilâf Fırkasının Rumlara söz verdiği 45 mebusluğun ki Bulgarlar ve Ermenilerin de sayı arttırma isteği düşünüldüğü takdirde Türklerin mebus sayısının azalacağına işaret etmiş ve "vur abalıya" deyimini kullanarak Türklerin hep ezildiğini, muhalefetin de bu hareketleri destekleyerek ülkeye kötülük yaptığını propaganda malzemesi olarak kullanmıştır¹⁴⁹.

İttihat ve Terakki Partisi, Hürriyet ve İtilâf Partisi üyelerinden Kozmidi ve Başo Efendilerin de Üsküdar, Fatih ve Kasımpaşa'da Türk

¹⁴⁵ *Tanin*, 12 Şubat 1912, s. 1 : H.Cahit : Siyasiyat ."Edebimizi onlardan mı satın alacağız"

¹⁴⁶ *Tanin*, 10 Şubat 1912, s. 1: İttihat ve Terakki ve Hürriyet ve itilaf Fırkası

¹⁴⁷ *Tanin*, 10 Şubat 1912, s. 1:

¹⁴⁸ *Tanin*, 10 Şubat 1912, s. 1:

¹⁴⁹ *Tanin*, 5 Şubat 1912, s1 : H. Cahit, Siyaset-"fazla mebus isteriz".

ve müslümanlara verdikleri konferansları eleştirmiştir. Boşo Efendinin Girit sorunu sırasında çıkarttığı gazetesinde Girit'in Yunanistan'a verilmesini arzu ettiğini, yine aynı gazetede yayınlanan bir çeviride Türkleri aşağılayıcı sözler söylediği "Türk milleti nesil nesil bozukluğuna doğru gidiyor - Türkler nasıl kılıçla yaşamışlarsa yine kılıçla öleceklerdir - Köpek ister siyah ister beyaz olsun yine köpektir" sözleri vurgulanarak bu kişilerle beraber Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Türklüğe karşı olduğu kamuoyuna duyurulmuştur¹⁵⁰. Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin ise oy potansiyelini arttırabilmek amacıyla Rum kulüplerinde verdiği konferanslarda vatan, millet ve islam kültürünün diğerlerini ayaklar altına aldığı, İttihatı Türkleştirmek, İtilâfı ise gayr-ı Müslimleri korumak şeklinde mukayese ettiği , cihat kavramını ön plana atıp Kasımpaşa'da vatandaşları birbirine düşürdüğü yani Hürriyet ve İtilâf Partisinin ülkeyi karıştırdığı yine *Tanin* gazetesinde propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır¹⁵¹. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kullandığı bir propaganda unsuru da İttihat ve Terakki'den ayrılıp , kendi taraflarına geçen üyelerin kamuoyuna duyurulmasıdır. İttihat ve Terakki buna karşılık bu haberleri devamlı kendince kanıtlarla yalanlamaya çalışmıştır. İttihat ve Terakki'nin Aksaray kulübünden ayrılıp da Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Fatih şubesine geçen Hamza bin Abbas, Fettah bin İsmail, Abdi bin Ömer , Yusuf bin Süleyman ve Abdullah bin Ali isimli şahısların üye numaralarına göre yalan söylediklerini

¹⁵⁰ *Tanin* ,14 Şubat 1912, s.3 : "Kozmidi ve Başo"

¹⁵¹ *Tanin* ,14 Şubat 1912, s.3 "Kendini bilmeyen konferansçılar".

belirttikten sonra Onları 'reklamcı' olarak yorumlayan bir gazete yazısında :

" Fakat o reklamcılar iyi bilmelidirler ki sade Aksaray kulübü çatısı altındaki İttihat ve Terakki dimağları değil, bütün Aksaray efkar-ı umumiye-i milliye Hürriyet ve İtilâfı artık lâıyk olduğu vechle (yüzle) tanımıştır"

sözleriyle yazı bitirilmiştir¹⁵². İttihat ve Terakki Partisi 1912 seçimlerinde Padişahlık ve Hilâfet makamına da bağlılığını vurgulayarak bu yolla Osmanlı hanedanının saltanata bağlılığı simgeleyen manevi duygularına da hitap etmiştir. Örneğin, Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin Padişah ve Hilâfet makamı ile ilgili sözlerini kamuoyuna duyurarak¹⁵³ , padişahı herşeyin üstünde tutukların belirtmişlerdir¹⁵⁴ . İttihat ve Terakki Cemiyeti halkçı bir yaklaşımla Beşiktaş bölgesinde Beşiktaş Kulübü tarafından halka çiçek aşısı uygulamasını da gerçekleştirmiştir¹⁵⁵. Ayrıca aynı yaklaşım ile İttihat ve Terakki Cemiyeti İskeçe'de kimsesiz ve fakir çocuklara yardım etmek için de "Osmanlı Fakir Çocuklara Yardım Cemiyeti" 'ni kurmuştur¹⁵⁶. 1912 seçimleri sırasında İttihat ve Terakki'nin kulüplerinde düzenlenen konferanslar propaganda çalışmalarında önemli bir yer tutmuştur. Güzel ve etkileyici konuşması ile Cavit Bey

¹⁵² *Tanin* , 20Mart 1912 , s.4

¹⁵³ *Tanin* , 6 Kanunisanı 1912 , s. 1: H. Cahit, Siyasiyat, "Abdülhamit te yemin etmişti.

¹⁵⁴ *Tanin* , 3 Kanunisanı 1912 , s. 1: H. Cahit, Siyasiyat, "İttihat ve Terakki Fırkası" .

¹⁵⁵ *Tanin* , 12 Şubat 1912 ,s. 5

¹⁵⁶ *Tanin* , 13 Şubat 1912 ,s. 4

Kadıköy , Sultanahmet Kulüpleri'nde İttihat ve Terakki'nin iç siyasi hedeflerinden bahsederken, Beşiktaş , Fatih , Süleymaniye işçi kulüplerinde ise sosyalizmin aleyhinde olan bir konuşma yapmıştır¹⁵⁷. Osman Nail Bey'in Gümülcine İttihat ve Terakki Kulübünde verdiği konferansında " İttihat ve Terakki'nin maksadı ve dolayısıyla Hilafet-i muazzamaya (büyük, ulu hilafete) karşı takibi lazım gelen siyaset hakkında" bilgi vermiştir¹⁵⁸. Osman Nail Bey'in Eğridere'de verdiği konferansta ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tarihçesi , faydaları ve vatanperverliği anlatılmıştır ¹⁵⁹.

Muhalefetin, İttihat ve Terakki Partisi'ni özgürlükleri kısıtlayıcı hatta yokedici şeklinde halka empoze etmelerine karşılık, İttihat ve Terakki Partisi, *Tanin* 'de çıkan bir yazıda:

"...Oligarşi ile meşrutiyetin ve bahusus bizim kabul ettiğimiz Meclisi Mebusan'da ekseriyet müstenid-i hükümet usulünün bir münasebeti yoktur. Olamaz....Bir memlekette intihabat icra edilirse ve intihabat neticisinde toplanan mebusların meclisi mebusanda ihraz (elde) ettikleri ekseriyetin itimadını almak şartıyla heyeti vükelâ (vekiller) muhafaza-i mevki elde edebilirse artık orada asıl manasıyla oligarşiden bahsedenlere açmak iktiza eder (gerekir)... İttihat ve Terakki Cemiyeti, hürriyet ve adalete karşı mevcut olan aşk ve temayülden

¹⁵⁷ Çavdar 1987 : s. 12

¹⁵⁸ *Tanin* , 16 Mart 1912 , s.3

¹⁵⁹ *Tanin* , 17 Mart 1912 , s.4

tevellüd etmiş (doğmuş) bir partidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti güneşi bu memlekette sönmez"¹⁶⁰,

şeklinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin oligarşi ile hiçbir alâkası olmadığını anlatırken, aynı yazıda :

"...Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın müessislerinden (kurucularından) bulunan Damat Ferit Paşa, bundan iki sene evvel bir lâyiha-i meşhürresi (meşhur bir yazısı) ile , milleti hakimenin ve zatı şahanenin tevsî'i (geniş) hukukunu müdafaa ederek, anasır-ı gayri müsellemenin (gayri müslüm unsarların), heyeti umumiyyeyi devlete müsavaten (eşit olarak) iştirak eylesine (katılmasına) müsaade gösterdi miydi ? Bugünkü itilâf müsaade gösterdi miydi ?... Rıza Nur Bey kendi gazetesinde arazi kürtlerin elinden alınıp Ermenilere verilecek dememiş midir. ? ... Lütî Fikrî Bey bugüne kadar bir fırkadan diğer fırkaya, bir programdan başka programa atlayarak zamane adamı olduklarını ispat etmemişler midir ?" ¹⁶¹,

diyerek muhalif partideki kişileri tek tek eleştirerek, Hürriyet ve İtilâf partisinin, propagandasını yapan gazetelerde 31 Mart Olayı'na karışan kişilerin yazdığına da dikkat çekilmiş¹⁶² ve şu cümlelere yer verilmiştir :

¹⁶⁰ *Tanin* , 3 Kanunisanı 1912, s. 1 :H. Cahit: Siyasiyat,"Oligarşi"

¹⁶¹ *Tanin* , 13 Kanunî Sanî 1912 s. 1: Hüseyin Cahit: Siyasiyat, "Oligarşi"

¹⁶² *Tanin* , 12 Şubat 1912, sayı 1238, s. 1.: Hüseyin Cahit: Siyasiyat, "Edebimizi Onlardan mı Satın Alacağız"

"...muhaliflerin yegâne sermayeleri iftiradan, ağız kalabalığından, şirretlikten ibaret olduğu, şimdiye kadar bin türlü sözleriyle, nutuklarıyla, makaleleriyle zaten meydana çıkmıştı... Hürriyet ve İtilâf Fırkası denilen halîta-i acibenin (garip oluşumun) başındaki ma'hud (bilinen, sözü geçen) Şerif Paşa bütün fırkanın hürriyetini bir timsal (resim, suret) teşekkül ederken, hürriyet ve itilâf gazetelerinin en mutena (değerli) sütunlarını 31 Mart cinayetine hazırlayan jurnalcıların makaleleri tezyin (süslemek) ederken , artık bunların ağız açmaya ve başkalarına tarir etmeye kendilerinde cesaret görebilmeleri için hakikaten herkesi aptal zannetmeleri icap eder... Abdülhamit zamanında temini menfaat edip de İttihat ve Terakki'nin meşrutiyeti ilân etmesi üzerine layık oldukları berekei sufliyyete düşenlerin mevkii tabiyesi bugün Hürriyet ve İtilâf Fırkası olmuştur. Aynı zamanda Kör Alileri İttihat ve Terakki tarafında değil, Hürriyet ve İtilâf Fırkasında aramak icap eder. Çünkü Hürriyet ve İtilâf Fırkasının ecdadı kör Alilerdir"¹⁶³.

1912 seçimlerinde muhalefetin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni yıpratmaya çalıştığı en önemli olay Trablusgarb'ın İtalyan'lar tarafından işgalidir. Hürriyet ve İtilâf Fırkası, "İttihat ve Terakki Cemiyeti, Trablusgarbı İtalya'ya sattı"¹⁶⁴ cümlesini bir propaganda

¹⁶³Tanin , 12 Şubat 1912, s. 1..

¹⁶⁴ Tanin , 22 Kanuni Sani 1912,s. 1.: Siyasiyat, "İçerden Dışardan",

olarak kullanmıştır. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu olayı savunmasını da propaganda ile kamu oyuna şu şekilde duyurmuştur:

"Bunlar muhaliflik hissiyatına o kadar kapıldılar ki, adeta memleketin başına sahihten (gerçek) bir felaket gelse, içlerinden memnun olacaklar... Bunun en göz çarpan misali, Trablusgarb muharebesinde görüldü. İtalyan Hükümeti, ilan-ı harbtan mukaddem (savaş ilanından önce) Bab-ı Ali'ye verdiği notalardan birinde Trablusgarb'ta İttihat ve Terakki Cemiyetinin italyanlara müşkülât ıka ettiğinden (zorluk çıkardığından) şikayet etmiştir. Trablusgarb'da İtalyan tehlikesini anlayarak buna çalışmış olmak , İttihat ve Terakki Cemiyeti, Cemiyet için ilelebet bir vesile-i mefharet (övünç meselesi) olabileceği halde, düşman vatan olan İtalyanların İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhinde bulunmaları keyfiyeti muhalifler için kafi geldi. İtalyanların düşman vatan olduğunu unuttular. İtalyanlarla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne hücum etmeye başladılar... Trablusgarb'ta bir avuç mücahitin yüzbinlerce İtalyan askerine karşı ne muvaffakiyetlerle mukavemet etmekte oldukları meydanda iken, muhaliflerin en ufak, en adi vesilelerle devletin mahu ve inkiraza (tükenmeye) doğru yürüdüğünden dem vurmaları adeta bugün yarın devlet ve millet mahu olacakmış gibi bahsetmeleri, bizim kendi kuvvetimize, kendi nefsimize, kendi hakkımıza, kendimizin de itimadı olmadığını düşmanlara gösterir ve bize hakikaten yaşamak ve bak'a bulmak kabilinden mahrum addettirir

(yoksun bırakır)... İttihat ve Terakki Cemiyeti payidar oldukça (var oldukça), memleketin şevketi (büyüklüğü) muhafaza edilir, vatana tecavüz eden düşmana İttihat ve Terakki göğüs gerer ve o düşman ile nihayete kadar uğraşır. "¹⁶⁵

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908-1912 arasındaki dönemde özellikle tam olarak hakimiyet kuramadığı hükümetlerin hataları olduğunu kabul etmekle beraber memlekete hakim olduğunu¹⁶⁶, Yemen'de, Arnavutluk'ta ve Rumeli'de Bulgar çetelerine karşı sürdürdüğü politikanın başarılı olduğunu kamuoyuna duyurmuştur¹⁶⁷. Muhalefetin seçim propagandalarında sadece karamsarlık olduğu, günlük hayatta karşılaşılan olayların bile sorumlusunun İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak gösterildiğinin anlatıldığı bir gazete yazısında memleketin başına gelen olaylarda da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni sorumlu tutacakları için muhalefetin bu olumsuz olaylara adeta sevindiği halka anlatılmıştır¹⁶⁸. *Tanin* gazetesinde hemen hemen hergün "İntihabatta Faaliyet" adı ile yayınlanan yazılarda Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın olumsuz propagandalarına birçok örnekler veriliyordu¹⁶⁹. Hürriyet ve İtilâf Fırkası ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne kârı olanların ideoloji ayrımı olmadan oluşturdukları bir blok idi. Partinin seçim propagandasının dayanak noktası olan herhangi bir ilke yoktu; sadece İttihat ve Terakki Partisinin açıklarını, başaramadıklarını kullanmak

¹⁶⁵ *Tanin*, 15 Şubat 1912, s. 1: Siyaset, "Fazla Bedbinlikler",

¹⁶⁶ *Tanin*, 5 Şubat 1912, Babanzade İsmail Hakkı, Siyaset "Mebusların Avdeti".

¹⁶⁷ *Tanin*, 15 Şubat 1912, s. 1: Siyaset, "Fazla Bedbinlikler"

¹⁶⁸ *Tanin*, 15 Şubat 1912, s. 1: Siyaset, "Fazla Bedbinlikler"

¹⁶⁹ *Tanin*, 7 Şubat 1912, s. 3.

ve onu yok etmek temel prensipleri idi. *Hedef* gazatesi'nde çıkan "Hakikat nasıl gaib oluyor (kayboluyor)" adlı bir yazıda 1908 ihtilâli sonrasında İttihat ve Terakki'nin tecrübesizliklerinden bahsedilirken , "halkâ ihtilâl (karışıklık) korkusu aşıldığını", Kör Ali , Volkan ve Beşiktaş olaylarından İttihat ve Terakki Cemiyetinin sorumlu olduğu kamuoyuna duyurulmuştur. Hatta "Arife tarif ne hacet " denilerek halkın anlayacağı bir dil ile İttihat ve Terakki cemiyeti'ni icraatları yorumlanmıştır.¹⁷⁰. Aynı gazetede yayınlanan aynı başlıklı başka bir yazıda ise, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin icraatlarından özellikle memuriyetlerdeki kadro değişimini eleştirerek bu durumun halk üzerinde "İtimatsızlık ve samimiyetsizlik" yarattığını , belirtmiş, ayrıca İttihat ve Terakki'nin kendi partisinin dışında yer alanları "Hamiyetsiz" sayması, bu durumun özellikle parti adına taşrada yayın yapan gazetelerde ağır ve küfürbazlığa ulaşan bir dille anlatılmasının olumsuzlukları anlatılmıştır. Aynı yazıda Hürriyet ve İtilâf Fırkasının, İttihat ve Terakki'nin yaydığı gibi Meşrutiyet karşıtı değil, aksine meşrutiyetin taraftarı olduklarını sadece İttihat ve Terakki'nin icraatlarını eleştirdiklerini aktarmıştır.¹⁷¹. Hürriyet ve İtilâf Fırkası, İttihat ve Terakki'nin seçimlerde baskı uygulamasını eleştirerek , Saroz milletvekili adayı Mustafa Nuri Bey'in dövülerek fazlaca hırpalandığını ve bu dövülme hadisesinin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir fedaisi tarafından gerçekleştirildiğini bildirerek, Ankara Milletvekili Mahir Said ve Sinop milletvekili Rıza Nur Bey'lerin İçişleri Bakanlığına müracaat ettiklerini ve bu müracaatta,

¹⁷⁰ *Hedef*, 5 Mart 1912, sf:1 : "Hakikat nasıl gaib oluyor",

¹⁷¹ *Hedef*, 2 Mart 1912, s. 2: : "Hakikat nasıl gaib oluyor"

".....Hürriyet ve İtilâf Fırkası merkezi umumisi tarafından Saroz'da usul ve kanunu vechle (bakımından) şube teşkili için i'zam olunan (gönderilen) Mustafa Nuri Efendi'den dün merkezi umumiyyeye gelen telgrafnamede cemiyetin fedaisi elinden canını güç kurtardığı, beşyüz sopadan fazla dayak yediği ve bunun sebebinin şube teşkili teşebbüsü olduğu ve bu tecavüzün yüz kişi muvacehesinde (önünde) vuku bulduğu bildiriliyor....Bu cürm (suç) hem hürriyet-i şahsiyeyi (kişisel özgürlüğü) , hem de fırkanın teşebbüs-i kanunisini (yasal girişim) men (ret) yolunda hürriyet-i siyasiyeyi (siyasal özgürlüğü) payımal etmiştir. Bunu kemâl-i nefretle protesto ediyoruz... Mustafa Nuri Efendinin hukuk-i şahsiyesinin temininin, fırkamızın hak ve kanuna müstenid olan (dayanan) teşebbüsünün bu türlü tazyikatı canıyaneden vikayesini (korumasını), hulâsa (yani) tam manasıyla lazime-i (gerekli) adaletin ve vazife-i hükümetin icrasını ve bu hususta iltizamı (gerekini) kemal isti'cal (acele) ile beraber hükümetçe fırkamıza ve tahsisen Mustafa Nuri efendiye teminatı kafiye i'tasını ve mumailayhin (söz konusu olanın) tehlikede olduğunu beyan eylediği hayatının temini ve tekeffül (kefil) edilmesini taleb ve rica ve cevabı aliyelerine intizar ediyoruz (bekliyoruz) " şeklinde durumu Babıaliye aktardıklarını ancak aynı zamanda bunu kamuoyuna da duyurarak, halkın İttihat ve Terakkiye tepkisini arttırmak istediklerini anlıyoruz¹⁷²".

¹⁷² *İkdam* , 9 Şubat 1912, s:2

Hürriyet ve İtilâf Fırkası seçim propagandalarında İttihat ve Terakki'nin birçok icraatını "dinsizlik" şeklinde yorumladığından dolayı, özellikle 'dini heyecanların hakim olduğu çevrelerde' başarılı olmuştur. Ayrıca, ağa ve eşraf takımına karşı çıkarak, onları İttihat ve Terakki'den yana göstererek köylüye yönelmiştir¹⁷³.

İkdam gazetesinde çıkan "Partilerin terbiyeyi fikriyeye hizmeti" adlı yazıda ise ; Siyasi partilerin görevinin milletin fikir terbiyesine hizmet olduğunu, özellikle Osmanlı devleti gibi henüz meşruti yönetimi yeni benimsemiş ülkelerde halkın siyasi terbiyesini sağlamanın siyasi partilere ait olduğu belirtilmiştir. İttihat ve Terakki taraftarlarının, karşı gurupların konuşmaları sırasında düdükler öttürüp, gaz tenekeleri çalmasının sonucunda devletin gözünde halkın itibarını kaybedeceğini vurgulayarak,şöyle devam edilmiştir:

" ...Mesela bu daire dahilinde halk biribirine hitaben demelidir ki ; Vatandaşlar! Kimimiz İtthatçı, kimimiz İtilafçıyız. Fakat hepimiz biribirimizin hısım ve akrabası ve yahut hemşehrisiyiz. Hepimizin de menfaati birdir....Reylerimizi kimlere vereceksek serbestce verelim. Biribirimize ta'ciz etmeyelim. Fena söylemeyelim.....Biz her vakit iddia ediyoruz ki partizanlığın küçük Balkan hükümetlerinde göze çarpan o mekruh (iğrenç) şekilleri bizim memleketimizde idhal edilmesin (içeriye sokulmasın). Bu hususta fırkalar erkanı tarafından ziyadesiyle

¹⁷³ Birinci 1990 : s. 144.

dikkat ve itina olunsun....Şurasını beyan edelim ki 'parti zorbalığı' nı kabul ve iltizam eden partiler, netice-i intihabat (seçim sonucu) hakkındaki hesap ve tahminlerinde her vakit aldanırlar. Zira cebrin tesiriyle meydan-ı mübarezeyi (düello meydanı) muarızlardan (karşı gelenlerden) tahliye ederek, orada yalnız kalmak hülyasında bulunanlar emin olsunlar ki bu hareketleriyle , muhaliflerin sufuf-i mubarezesini (düello saflarını) daha ziyade sıklaştırmış olurlar....Binanaleyh İttihat ve Terakki Fırkası'nında bu cihetlerini layıkıyla tefekkür (düşünme) ve mülahaza ederek teessüs etmekte (yerleşmekte) olan bu hareket-ı seyyie'ye (kötü hareketa) nihayet vermesini, ve şayet onun mesleği ve arzusu hilafında (karşısında) olan bazı fırka gayretkeşlerinin zorbalık ettikleri görülürse, kendini onlarla müşterek olmak zan ve şüphesinden tahlis etmek (kurtarmak) üzere, hemen o başı bozukların alenen tashihi (iyileştirilmesi) veya partiden tardı (çıkartılması) gibi muamelata tevessül etmesini temenni ederiz....Zorla güzellik olmaz, ahalinin emniyet ve itimadına nail olmak ta zorla olmaz. Bunun için cebr (zor kullanma), dünyanın her yerinde aksi neticeyi intac etmiştir.... (sonuçlanmıştır) Meşrutiyet demek efkarı ammenin iman ve itikad ile hürriyeti vicdaniye ile asar-ı meru'asını gösterebilmesidir ki buna mümanaat etmeye (engel olmaya) çalışanlar daima aldanmışlardır"¹⁷⁴.

¹⁷⁴ *İkdam* , 22 Şubat 1912, s. 1: "Partilerin terbiye-i fikriyeye hizmeti"

İttihat ve Terakki'nin seçimler sırasında uyguladığı baskı Dersim mebusu Lütü Fikri Bey'in telgrafının *Hedef* ve *İkdam* gibi gazetelerde yayınlanmasının ardından kamuoyunun dikkati hep bu yöne çekilmiştir. *Hedef* gazetesinde çıkan bir yazıda,

"Dersim mebusu sabıkı Lütü Fikri Bey, Dersim'de yapılan intihabat hakkındaki telgrafnamesi gazatemizin sütün-u mahsusunda mündericidir (bulunmaktadır). Dersim'de alaacele intihabat icra ettirilmesine teşebbüs olunduğu , bunun da ancak Lütü Fikri Bey'in karşı bir muamele-i gayr-ı kanuniye olarak icra edilmek istendiği hakkındaki rivayetlerden hiçbirine inanmak istememiştik. Çünkü; intihabatta tesirat icraası için ne yapılırsa yapılsın, terbiye-yi milliyeye Osmaniyenin bütün Osmanlılara telkin ve ilham ettiği hissiyat-ı muhteremeye de riayet edilmeyerek muhaliflere ısıklar çaldırmak, gaz tenekeleri vurdurmak gibi muameleler ifasına kadar varılsın....Hürriyet ve İtilaf Fırkası namına söz söyleyecek zevatın bir cürmü , bir kabahati yok iken türlü türlü bahanelerle bunların birer mücrim (suçlu) imiş gibi hemen hapis ve tevkifinden de perva (korku) olunmasın",

denilerek batının bu duruma karışmasının prestijimizi zedeleyeceğinden bahsolunmaktadır. Aynı yazıda;

"...Cihan-ı medeniyet bize bakıyor. intihabat gürültülerinde ne yapılırsa yapılsın, ... aleme karşı milleti Osmaniye'ye şeyn (leke) getirmesin. Cihana Osmanlının meşrutiyeti oyuncaktır... eski idarenin başka bir rengini tatbik ediyorlar dedirtecek kadar suistimale varılmasın. Bu noktaya ancak vatan ve millet namına şeref ve haysiyet namına dikkat edilsin."

diyerek Dersim 'de daha defterler asılmadan oy kullanımına geçildiğinin ne kadar olumsuz olduğunu meşrutiyete aykırı olduğu anlatılmaktadır¹⁷⁵. Hürriyet ve İtilâf Fırkası 1912 seçimlerinde "Şark meselesi" diye adlandırılan doğu sorunun , partileri sayesinde gerçek bir meşrutiyet rejimi ile çözümlenebileceğini halka propaganda malzemesi olarak kullanmışlardır. *İkdam* gazetesinde çıkan bir yazıda;

"...Meşrutiyet bütün şerait (şartları) ve muktaziyatıyla (gerekli şeyleriyle) memleketimizde tatbik edilmesi bu müdahalatın (müdahalelerin) vuku'una asla meydan bırakmaz. Çünkü; meşrutiyet bir memleketi teşkil eden efrad-ı ahali arasında bilâ tefriki cins ve mezhep bütün kavanini esasiye (anayasaların) ahkâmının hükümran olması demektir. Hürriyet ve İtilâf fırkasıyla Osmanlı hristiyan vatandaşlarımız arasında hissiyatı dostane hükümran olması İngiltere'de hüsni tesirâtı mücab olacağına (kabul cevabı alınacağına) *Times* 'ın mektubu dalalet ediyor....Vatan-i Osmaniye de müslümanlar ile hristiyanlar

¹⁷⁵ *Hedef*, 8 Mart 1912, s. 1: "İntihabatta suistimal",

elele verdikleri dakikada artık memleketimiz için hiçbir vesilei keşmekeş kalmaz. Her ırk vatani müşterek temin ettiği mesudiyetle müttehiden (birlikte) çalışıp çabalar."

diyerek *Times* muhabirinin yazısından alıntılar yapılarak, Selanik'teki ulemanı, Rumların ve Bulgarların Hürriyet ve İtilâf Fırkasına geçtiklerinin yazıldığını belirterek, partinin Avrupa'da uyandırdığı etkinin, Osmanlı devletine içte ve dışta çok büyük yaralar sağlayacağı belirtilmiştir¹⁷⁶. Hürriyet ve İtilâf Fırkası , 1912 seçimlerinde partiler arası rekabetin çok doğal birşey olduğunu , ancak uygulanan politikaların özellikle Hürriyet ve İtilâf Fırkası taraftarlığının yasaklanmasının ters tepki yarattığını, özellikle Eskişehir'de bir saat zarfında bin kişinin partiye üye olduğunu belirtmişlerdir¹⁷⁷. Ayrıca Eskişehir valisinin, Hürriyet ve İtilâf Fırkasının azasının ve bazı hristiyanların Şeyh Edebalı'nın türbesini ziyaret etmesinin yasaklanmasının , Eskişehir kaymakamının bölge muhtarlarının görevlerine son vermesinin halkı Hürriyet ve İtilâf fırkasının yanına çektiğine işaret etmişlerdir¹⁷⁸. Muhalefet, Kâmil Paşa'yı da bol bol överek "Kamil Paşa'nın layihası bizi yuvarlanmakta olduğumuz uçurumun kenarında durduracak bir seddi hail makamındadır"¹⁷⁹ şeklinde gazate yorumlarıyla İttihat ve Terakki'nin yanlış politikasını eleştirmiştir. Hürriyet ve İtilâf Fırkası Anayasadaki 35. madde değişikliği için "30 gün oruç + 5 vakit namaz, İttihat Terakki

¹⁷⁶ *İkdam* , 21 Şubat 1912 , s. 1: "Hürriyet ve İtilafın Avrupa'daki tesirati"

¹⁷⁷ *İkdam* , 12 Şubat 1912, s. 1: "Cilveler"

¹⁷⁸ *İkdam* , 12 Şubat 1912 , s. 1 : "Cilveler"

¹⁷⁹ *İkdam* , 17 Şubat 1912 , s. 1: "Kamil Paşa ve İttihat ve Terakki"

35. maddeyi değiştirmek istemekle namazı ve orucu yasaklamak istiyor" řeklinde¹⁸⁰ yorum yaparak dinsel kuralları ve şartları İttihat Terakki'ni aleyhine kullanmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti 'nin 1912 seçimlerinde kullandığı kulüp konferansçılarından en önemlisi Cavit Bey idi. Anılarından anldığımıza göre , Kadıköy ve Sultanahmet kulüplerinde verdiği konferanslarda İttihat ve Terakki'nin iç politikasından bahsederken; Beşiktaş, Samatya, Fatih ve Süleymaniye işçi kulüplerinde verdiği konferanslarında ise Sosyalizm ideolojisinin aleyhinde bilgi aktarımında bulunduğunu, ancak en önemli söylevini Selanik'de yeni garın temelinin atılması sırasında verdiğini anlatmaktadır¹⁸¹. Bu seğimlerle ilgili en önemli yorumu şüphesiz Tefvik Fikret "Doksanbeşe doğru "şiirinde yansıtmıştır:

"Bir devr-i şeamet: yine çığnendi yeminler;
 Çığnendi yazık milletin ümmidi bülendi!
 Kaanun diye topraklara sürtüldü cebinler:
 kaanun diye kaanun diye kaanun tepelendi...
 Bihude figanlar yine, bihude eninler!
Millet yaşamaz, hakka tahasürle solurken
 Sussun diye vicdanına yumruklar inerse;
 Millet yaşamaz, Meclisi müstahkar olurken
 İğfal ile tehdit ile titrer ve sinerse;

¹⁸⁰ Çavdar 1991: s. 68.

¹⁸¹ Çavdar 1987 : 12-13.

Millet yaşamaz ma'seri millet boğulurken!"

Tevfik Fikret İttihat ve Terakki Cemiyetini de "İrtikâb ve tedenî çetesi" (rüşvet ve aşağılık çetesi) şeklinde yorumlayarak tepkisini dile getirmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, son derece hararetli süren bu seçimleri çoğunlukla kazanmıştır. Ancak parti, 1912 sonrasında Sait Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Kamil Paşa'nın yeniden sadarete gelmesiyle muhalefette kalmıştır. Bu arada Balkan Savaşları sonucunda Girit'in, Ege Adaları'nın ve Edirne'ye kadar olan tüm Rumeli'nin kaybı, devlette çok zor bir dönemi yaşatmıştı. İşte bu arada "Bab-ı Ali baskını adı verilen darbe ile İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarı tamamen ele geçirmeyi başardı. Mahmut Şevket Paşa Sadarete getirildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Bab-ı Ali baskını gerekçesi olarak Kamil Paşa'nın Edirne'yi Bulgaristan'a bırakmasını göstermiştir¹⁸². Osmanlı Devletinin Midye-Enez'in Türk- Bulgar sınırı kabul edildiği Londra antlaşmasını imzalamasını muhalifler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin başarısızlığı olarak yorumlamışlardır. Bu arada Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikaste kurban gitmesi sonucu Sait Halim Paşa sadarete getirilmiştir. Ardından Balkan Devletlerinin, toprak bölüşümü nedeniyle birbirlerine düşmeleri sırasında , İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu fırsatı değerlendirerek Orduyu harekete geçirmiş ve Edirne dahil kaybedilen tüm Doğu Trakya'yı geri almıştır. 29 Eylül

¹⁸² Çavdar 1991 : s. 75.

1913'te Bulgaristan ile imzalanan İstanbul antlaşması bugünkü Türk-Bulgar sınırını oluşturmuştur.

C. 1914 Seçimleri

1914 seçimleri ise İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından hükümete itimat reyi vermek şeklinde empoze ediliyordu¹⁸³ . İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1914 seçimlerinde propaganda aracı olarak kullandığı en önemli şey Balkan savaşları sırasında Edirne'yi kurtarması, dış düşmanların icraatlarına set çekmeyi başarması idi¹⁸⁴ . Hüseyin Cahit bu konuyla ilgili şöyle demektedir: "...askerimiz Edirne'ye girdiği gün kurtarılan bir şehir , birkaç kilometre toprak , hatta bir haysiyet değildi. Bütün bir vatan Osmanlılığın bütün merkezi istikrarı idi. Bunu az görmek bunu unutmak nankörlük olur"¹⁸⁵. *Tanin* gazetesinde aynı konu seçimler boyunca propaganda unsuru olarak kullanılmaya devam etmiş , hatta yabancı basından da yapılan aktarımlarla "...kendisini Çatalca hududunda tutmak isteyen Avrupa'nın arzusu hilafına olarak Osmanlılığın şehri mukaddesi olan Edirne'yi istirdad eden (geri alan), vatana en büyük hizmeti eyleyen kimlerdi? İttihat ve Terakki Cemiyetidir"¹⁸⁶. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin vatanın en zor anlarında atak, hayati bir güç ile ortaya atılarak, memleketi uçurumların kenarından kurtaran siyasi bir

¹⁸³ *Tanin* , 28 Şubat 1914 : "Siyasiyat İstanbul Mebusları, İttihat ve terakki"

¹⁸⁴ *Tanin* , 28 Şubat 1914 : "Siyasiyat İstanbul Mebusları, İttihat ve Terakki"

¹⁸⁵ *Tanin* , "Siyasiyat, İstanbul mebusları-İttihat ve Terakki",

¹⁸⁶ *Tanin* , 28. Şubat 1914, s:1 : "İttihat ve Terakki" ve 11 Mart 1914, s:1.

kurum olduğu ve alını açık seçimlere girdiği kamuoyuna vurgulanıyordu¹⁸⁷. Brüksel'deki yabancı bir gazetenin 5 Mart 1914 tarihli bir yazısından bazı alıntılar yapılarak Avrupa'nın da İttihat ve Terakki'ye bakış açısı değerlendirilip propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Örneğin :

"...İttihat ve Terakki Cemiyeti , genç, zeki, bi-taraf zevattan mürekkebirdir (oluşmuştur). Bazı kereler bu cemiyet hakkında yanlış fikirler hasıl oldu. Fakat bu zevatın tarzı hareketlerine dair pek güzel malumat istihsal ettiğimden onlardan biraz bahsedeceğim. Cemiyet İttihat ve Terakki esaslarından ayrılmamıştır. Mamafih bu cemiyetin bütün memleketi idare ettiğini zannedilmemelidir. Şüphesiz bu cemiyet mensubininden birkaçı kabinededir. Fakat bu , Belçika'da haizi ekseriyet olan katoliklerin kabineye girmeleri kabilindendir. İttihat ve Terakki memlekette mevcut bil-cümle kuvvet ve zekalardan istifade etmek istiyor. Mithat Şükrü, Nazım ve Atıf Beylerin teşkil ve müdafaa ettekleri cemiyet mağlubiyetlerle münkesir (kırılmış) bir hale gelen Türkiye 'yi birtakım adamlar yetiştirmiştir. Bunlardan birisi de Harbiye Nazırı Edirne kahramanı Enver Paşa'dır. Dahiliye Nazırı Talat Bey ise birinci derecede bir idare adamıdır. Aynı derecede nüfuz ve kuvvete malik olan zevattan Cemal Paşa'yı da unutmamak iktiza eder (gerekir).....Şükrü Bey, Maarif nezaretinde mektepleri ıslah ediyor, posta ve telgraf nezaretinde bulunan Oskan Efendi o

¹⁸⁷ Tanin , 28. Şubat1914, s:1 : "İttihat ve Terakki" ve 11 Mart 1914,s:1.

derece iyi hareket ediyor ki yakında ecnebi postaları müşterisiz kalacaktır.....İstanbul'da bahçeler yapılıyor. Tramvaylar işletiliyor,..Nafia birçok okullar yaptırılıyor. Bütün bu faaliyet Türkiye'nin teceddüt (yenilenme) ve terakkisine (gelişmesine) matuftur (dayanmıştır, yönelmiştir) ve genç dimağların mahsul-i tefekkürdür. Enver Paşa Edirne'yi ıslah etti, gençleştirdi....Böyle adamlarla idare edilen ve bu gibi secaya ve mezaya ile mütehallık olan bir kavim, birgün gelip alemi hayretler içinde bırakabilir"¹⁸⁸.

1914 yılı Osmanlı devletinin bir kader noktasıdır. Aynı yılın Ağustos ayında Almanya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan ittifak antlaşmasının ardından, Eylül ayında, Yavuz ve Midilli adlı (Goben-Braslav) iki geminin Rus limanlarına (Sivastopol) topa tutması üzerine Osmanlı Devleti de büyük umutlarla Almanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na girdi. Dört yıl süren savaş sırasında Osmanlı Devleti güneyde Irak, Suriye, Filistin, Kanal, Yemen, Hicaz; batıda, Çanakkale, Galiçya, Makedonya; doğuda, Doğu Anadolu ve Kafkasya cephelerinde savaşmış, özellikle Çanakkale, Galiçya ve Kuttül Amare'de (Irak) başarılı olmuş ama diğer cephelerde yenilgiden kurtulamamıştır. 1 Ekim 1918'de Almanya savaştan çekileceğini bildirmiş, başvekil Talat Paşa da istifa ederek, Osmanlı Devletindeki İttihat ve Terakki Cemiyetinin hakimiyetini bitirmiştir. 30 Ekim 1918'de ise Osmanlı Devleti'nin yeni hükümeti olan Müşir İzzet Paşa

¹⁸⁸ *Tanin* , 11 Mart 1914 , s. 1: "İttihat ve Terakki"

hükümeti Mondros ateşkesini imzalayarak¹⁸⁹, devleti büyük bir çıkmaza sürüklemiştir. Ardından başlayan işgaller ve 4 Kasım 1918'de Vahdetin'in Meclis-i Mebusan-ı kapatması Anadolu hareketi ile bilinen yeni bir hareketin de başlangıcı olmuştur.

D. 1919 Seçimleri

Mustafa Kemal'in Samsun ve civarındaki Pontuscu Rumlarla Türkler arasındaki karışıklığı gidermek, Ordusunu terhis etmeyen komutanların (Mondros'a göre Osmanlı ordusu terhis edilecekti) ordularının terhisini çabuklaştırmak amacıyla 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilmesi ve 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ile Anadolu Hareketi yani Milli Mücadele başlamıştır. Mustafa Kemal padişahın kendisine verdiği görevleri bir yana bırakarak Havza Bildirgesi ile durumu bazı önemli Vali, komutan ve mutasarrıflara bildirdi. 22 Haziran 1919'da yayınladığı Amasya Genelgesi ile de bağımsızlık savaşını ve Anadolu ihtilalini başlattı. Erzurum ve Sivas Kongresi ise birkaç komutanın yayınladığı kararların bölgesel ve ulusal delegeler tarafından da onaylanması anlamını taşıyordu. Özellikle, her iki kongrede de Osmanlı Mebusan Meclisi'nin tekrar toplanması isteniyordu¹⁹⁰. Sivas Kongresi'nde ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulmuş bölgesel kurtuluş dernekleri tek bir çatı altında birleşmiş, Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti adını

¹⁸⁹ Meray-Olcay 1977 .

¹⁹⁰ İğdemir 1986.

almıştır. Ayrıca, Erzurum Kongresi'nde kurulmuş olan temsil heyeti bu kongrede Mustafa Kemal'in Başkanlığında tüm Ulusun delegeleri tarafından onaylanmıştır. Bütün bu gelişmeler sırasında temsil heyetinin isteği ile Damat Ferit Paşa hükümeti istifa edene kadar Anadolu , İstanbul ile her türlü bağlantısını kesmiş ve sonunda Damat Ferit Paşa'yı istifa ettirmiştir. Yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti de 9 Ekim 1919'da "Mebuslar seçimine mahsus kararnameyi" yayınlamış ve seçimlerin yapılmasını bildirmiştir. Mustafa Kemal İle Amasya Görüşmeleri sırasında (20-22 Ekim 1919) 5 protokollük bir görüşmeyi gerçekleştirmiştir¹⁹¹. Ancak padişah her ne kadar protokol maddelerini tam olarak kabul etmediyse de Osmanlı Mebusan Meclisinin İstanbul'da toplanmasını onaylamıştır.

1919 seçimlerine Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin yanısıra Osmanlı Çiftçiler Derneği, sadece İstanbul'dan olmak üzere ise Millî Kongre ve onunla birleşen Millî Ahrar , Ahal-i İktisat Fırkaları, ayrıca Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası, Milli Türk Fırkası, Sosyalist Birliği, Türkiye İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası ve Türkiye Sosyalist Fırkası da katılmıştır¹⁹².

Seçimler, Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin zaferi ile sonuçlanırken, Osmanlı Çiftçiler Derneği de İstanbul ve Anadolu'dan mebus çıkarmayı başarmıştır¹⁹³. Temsil Heyeti, Sivas

¹⁹¹ Kansu 1988; Selek 1968.

¹⁹² Tunaya 1952 : s. 399-478.

¹⁹³ Tunaya 1952 : s. 459.

Kongresi'nde aldığı karar gereğince *İrade-i Milliye* adıyla bir gazete çıkarmaya başlamıştır¹⁹⁴. Bu gazete Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin adeta sözcülüğünü yapmış ve 1919 seçimlerinde de propaganda görevini üstlenmiştir. Bu gazetede "İntihabat" başlığı altında çıkan yazıda seçimin önemi vurgulanmakta ve şöyle denilmektedir¹⁹⁵:

"bir hak veya bir vazife olmak üzere telakki edilen intihab şüphesiz ki nefsimizde bir kuvvetir... Pek ayandır ki intihab mevcut olmadığı zaman efradı milletin iradesi bir tazyik altında kalır... İntihab, efrada intikal itibariyle, hak şeklini alır. Herkesin intihabata iştirak hakkı mevcuttur".

Aynı yazıda seçimlere Kuvay-ı Milliye ve Müdafa-i Hukuk Cemiyeti taraftarlarının müdahale ve baskı yapmadığı belirtilmekte ve,

"İntihab ile sine-i milletten dönmüş hakiki bir vekil-i meşgul sıfatı ile meydanı mücahedeye atılmaları istikbalimizin kemaline beraat, istihsal ve tarihimiz içinde bir sahife-i şeref meal olacaktır"¹⁹⁶

denilerek işgal altındaki Anadolu'da bu seçimlerin özgürlüğe kavuşmak bakımından önemini vurgulanmıştır.

¹⁹⁴ İğdemir 1986.

¹⁹⁵ *İrade-i Milliye* , 10 Teşrini sani 1335 sayı 11, s. 1.

¹⁹⁶ *İrade-i Milliye* , 10 Teşrini sani 1335 sayı 11, s. 1.

İrade-i Milliye seçimlerin ertelenmesi için yapılan karşı propagandaların olduğunu, ancak sonuçsuz kaldığını belirtirken¹⁹⁷ , Hürriyet ve İtilâf Fırkası ise tüm partileri çatısı altında toplamaya çalışan Milli Kongre Cemiyeti'ne gönderdiği yazıda, Anadolu'daki müdahaleden dolayı seçime katılmayacağını belirtmiştir¹⁹⁸. Ayrıca Müdafa -i Hukuk Cemiyeti 'nin kadınları , seçmenlerin isabetli seçim yapabilmeleri için ev ev dolaşarak seçimlerin önemini anlatmaya çalışmışlardır¹⁹⁹.

Yunus Nadi ise *Yeni Gün* gazetesinde çıkan bir yazısında; Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Anadolu 'daki harekete karşı bakış açısını şu cümlelerle aktarmıştır:

" ... son Ferit Paşa hükümeti'nde beş on gün nazırlık edip , çekilmiş bir zat o zaman hiç umulmadığı halde bize şu vakayı nakletmişlerdi: Meclis-i Vükelâ 'da sadrazamın Anadolu 'daki Teşkilat -ı Milliye 'ye karşı asker sevki teklifini kabul etmeyen bunu ne esasen caiz ve ne de zaten mümkün ve müsemmir görmeyen bil-mukabele derki:

- Hemen vurup kırmak tarafını düşüneceğimize bir de işin olur tarafını tetkik edelim. Teşkilat-ı Milliye 'nin haysul mecmuu ne istiyor? Vatanın selamet ve tamamîyetini biz bu talebe muvarız olabilmiriyiz? Elbette değil.....Nihayet Teşkilat-ı Milliye bir de ve hususiyle mutalliblerinin başlıcası olarak neyi istiyor? Acilen

¹⁹⁷ *İrade-i Milliye* , 8 Kanuni evvel 1335, sayı 15, s. 1.: "Meclis-i Milli'de"

¹⁹⁸ *İkdam* ,

¹⁹⁹ Goloğlu 1970 , s .45

intihabat icrasıyla hal ve mevki'e kuvvei teşriyyenin , yani irade-i milliyenin hakim olmasını pek iyi herşeyi haledecek olan bu noktada Teşkilat-ı Milliye ile neden ihtilaf ettiğimizi ben anlamıyorum.Bugünden tezi yok en kısa tarihleriyle intihabat icrasına ciddiyetle teşebbüs edelim. Memleketin dahilinde sükun ve intizamını iade, harice karşı ise vakar ve kemalini irae (göstermek) edecek yegane tarik (yol) bundan ibarettir.Zaten mesele bir Kanun-i Esasi meselesidir. O cihetle hatta burada dur u dıraz (uzun uzadıya) münakaşası bile caiz görülmese yeridir....."

Damat Ferit Paşa'nın bu konuşma sırasında, "...- Pekiyi ama, derhal intihabat icrasına şur'u etsek (başlasak) gelecek mebusların yüzde doksanı İttihada çıkar." şeklindeki endişesini belirttikten sonra yukarıda sözü geçen zatın:

"...- İntihabat gibi neticesi itibarıyla memlekete bu kadar hayır ve menfaati dokunacak bir vacibenin (yapılması gerekli olan) böyle bir vahimeye (kuruntuya) feda edilmesi hak ve mantığa muvafık (uygun) olamaz. Haydi bir an için bu vehmi (kuruntuyu) bir hakikat gibi kabul edelim. Öyle dahi olmak lazım gelse, iyiya , biz de yüzde doksan gibi kahir (üstün) bir ekseriyet halinde tecelli edecek olan neticeye iltihak ederiz (katılırız). Sadrazam Paşa 'nın düşüncesine doğru desek bizim memlekettte halkın -o da şüpheli olmak üzere- yalnızca yüzde onuna istinat ettiğimize (dayandığımıza) hükmetmek lazım

gelecek, ki hiçbir şey olmasa yalnız bu vaziyet bizim hal ve mevkiimizin garabetini (tuhaflığını) göstermeye kifayet eder (yeterlidir)"

sözleri yüzünden ertesi günü resmi gazetede "bir nazırın istibdali (değişimi)" şeklinde yorumlandığını ifade etmiştir. Yunus Nadi aynı yazıda :

" ..intihabatta herkes reyini fertten ferde verecek olmakla beraber esasen takip olunacak hattı hareket asgarisi cemiyetler ve fırkalar halinde toplu toplu yürümekten ibaret olabilir. Meşruti hayata dahil bulunan milletlerde idrak seviyesi bu türlü hareketi mümkün ve hatta zaruri kılacak surette yükselmiştir...Bize göre önümüzdeki intihabatta halkın etrafında toplanacağı , esas , memleketde mütarekeden beri içinde yaşatılageldiğimiz yer yer felaketli , her tarafta ve daima buhranlı ve endişe bahş vaziyet ve şerait açıktan açığa tayin ve irae (göstermek) eylemektedir."

diyerek seçimde herkesi birliğe çağırmıştır.²⁰⁰

İkdam gazetesinde çıkan diğer haberlere baktığımızda Kuvay-ı Milliye rüesasından (reislerinden) Vasıf Bey, hiç kimsenin zorlanmadığını ve vatana hizmet için çalıştıklarını belirtmiş, İttihat Terakkicilerin temsil heyetine veya Kuvay-ı Milliye girmek istediklerini ancak temsil heyetinin bunu reddettiğini beyan ederek,

²⁰⁰ *Yenigün* , 13 Teşrin evvel 1919 , s . 1 "Yine intihabata dair- Teşkilat kuvveti- "

Temsil Heyeti ve Kuvay-ı Milliye'nin İttihat ve Terakki'den farklı ve ayrı olduğunu vurgulayarak, halkın korkusunu giderip sempatisini kazanmaya çalışmıştır²⁰¹. Müdafa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti azası ve Milli Ahrar Fırkası Cami Bey'in *İkdam* gazetesinde çıkan röportajında ise,

"Müdafa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti neşriyat ile memleketin haklarını müdafaaya çalışıyor. Milli hareket ise evini, tarlasını, ailesini müdafa için silaha sarılan ve memleketi bilfiil Müdaffa edenlerden müteşekkildir. Harekat-ı Milliye memletimize musallat olanların tevlit ettiği aks-ül-ameldir (tepkidir)... Bazılarımız Kuvay-ı Milliye'yi anarşiyi mevlit (doğuran) bir hükümet olarak gösteriyorlar. Bu vaki değildir, hatta bugün Aydın'da dağlarda şekavet (haydurtluk) için gezen çetelerden bile eser kalmamıştır. Temin ederim ki bütün Anadolu dahilinde hareketi milliye'nin zuhuruyla asayiş eskiden daha iyi temin edilmiştir"

diyerek halk Kuvay-ı Milliye'ye yaklaştırılmaya çalışılmış ve kendi partisinin amacının partilerle mücadele değil, milli birliği sağlamak olduğunu beyan etmiştir²⁰². Harbiye nazırı Cemal Paşa da Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği yazısında "Mebusların seçimine hiçbir şekilde karışılmamış olduğu kanısı umumidir." diyerek seçimlerin tarafsızlığını vurgulamıştır.²⁰³

²⁰¹ *İkdam* 27 Teşrin evvel 1919, s. 3.

²⁰² *İkdam* , 2 Teşrin sani 1919, s. 1; *İkdam* , 22 Teşrin evvel 1919, s. 1.

²⁰³ Goloğlu 1970 : s . 47

Mustafa Kemal Paşa'nın Kuvay-ı Milliye ile ilgili gönderdiği telgraf ise tüm şüpheleri giderici ve halkı milli harekete çekici niteliktedir²⁰⁴. M. Kemal'in Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti temsiliyesi namına yayınladığı bildiride ise genel duruma değinmiş Seçimler esnasında kanunlara kesinlikle karışılmayacağını belirtmiştir²⁰⁵.

1919 seçimlerinde gayr-ı müslimlerin seçime katılmayacağı haberinin dış basında (*Monitor Europeanal*) Anadolu'da başlayan Milli mücadele hareketi sebep olarak gösterilmiş ancak Anadolu'dan gelen telgraflar gayri müslimlerin tümünün böyle düşünmediğini göstermiştir²⁰⁶. 1919 seçimlerinde Anadolu kısmen İstanbul hükümetinin denetiminden çıkmıştı. Bu durum özellikle *İkdam* gazetesinde İstanbul'un önemini daha da vurgulayan yazılara yol açmıştı. Ancak tabii ki "İstanbul Anadolu'ya hakim olamıyor tezi" yerine partilerin taşra teşkilatının yetersizliği neden olarak gösterilmiştir²⁰⁷.

1919 yılının tüm olumsuz koşulları içinde milletvekili seçimleri çok önemsenmiş ve kamuoyuna bazı önerilerde bulunulmuştur. Örneğin *Yeniğün* gazetesinde çıkan bir yazıda :

²⁰⁴ *İkdam* 10 Teşrini sani 1919, s. 1.

²⁰⁵ *İrade-i Milliye* 12 Teşrini evvel 1335, sayı 7, s.1.

²⁰⁶ *İkdam* 29 Teşrini evvel 1919, s. 1.

²⁰⁷ *İkdam* 9 Kanuni evvel 1919, s. 1.

" ...milli vahdetin halelden (bozukluktan) vikayesini (korumak) temin için ne yapmalı? Yani hali hazırda iki şey gözetmek lazımdır: 1- İntihabatın kanun dairesinde ve tamamen serbest olması 2- Fakat , teferruat hakkındaki ihtilafattan milli vahdetin müteessir olmaması.

Her memlekette herhangi bir zamanda yapılacak herhangi bir intihabatta mutlak hakkında milletin reyini almak icab eden mühim bir mesele bulunur. Bugün bizim intihabatın yegane mevzuu gayesi de Türk milletinin istiklâlini , hakkını hürriyetini, bir kelime ile , bütün varlığını kurtarmaktır.

Binanaleyh mesele: 1- Ne bir fırka meselesidir, 2- Ne , herhangi bir sınıfın menfaati meselesidir, 3- Ne muhafazakarlık ve hürriyetperverlik gibi bir hissiyat ve hayati anlayış meselesidir, 4- Ne de bir siyaseti hariciye meselesidir, bilakis mesele , tam ve hakiki manasıyla : Milletin varlığını kurtarmak meselesidir.

Bir seneden beri Türk halkı çok hakaret ve zulüm gördü...Şimdi hakkını müdafaa edecek, vahdetini (birliğini) kurtaracak, medeniyeti ile hırsı ile bütün milletler gibi millet olarak kalma hakkını isteyecektir...."

denilerek herkesin bu fikir etrafında toplanarak parti ayırımı yapılmamasının gerekliliği belirtilmiştir²⁰⁸.

²⁰⁸ *Yeniğün* , 15 Teşrini evvel 1919 , s .1

1919 seçimleri Türk halkının bir anlamda kaderini tayin eder niteliktedir. Bu önemi vurgulamak için propaganda amaçlı çeşitli yazıların gazetelerde yayınlandığını ve halkın oy kullanmaya çağrıldığını görmekteyiz²⁰⁹ :

"Vatandaş ! Müntehibi sanilerin intihabatında akıllı davran. Ancak senin arzu ettiğin mebus namzetlerini intihab etmeye taraftar olanlara reyini ver. Senin iltizam ettiğin (gerekli gördüğün) mebus namzetleri hangi fırkanın, cemiyetin listesinde ise ancak o teşkilatların müntehibi sani listesine reyini ver !..."

"Vatandaş ! intihabata tamamen alakadar ol... Yalnız kendin uyanık olma ile iktifa etme (yetinme) , vatandaşlarını da uyandır, onları da rey vermeye sevk et !... Sandığa atılan bir rey ekseriya bir iyi mebusun meclise girmesine sebep olur."

" Vatandaş ! İntihab zamanı yani imtihan zamanı geldi. Ancak menafi-i aliye-i vataniyeyi (vatanın büyük çıkarlarını) her türlü ihtirasın fevkinde tutacak ve müstakbel meclisi millimizde en muğlak mesaili siyasiyeyi bi hakkın idrak ve ihata edecek (kavrayacak) evsafı haiz zevata (niteliğe sahip kişilere) rey vermelisin" .

²⁰⁹ *İkdam* , 25 Teşrini evvel 1919, s. 1; 23 Teşrini evvel 1919 , s. 1; 19 Teşrini evvel 1919, s. 1.

Osmanlı Mebuslar Meclisi seçimlerinde Mustafa Kemal Erzurum milletvekili seçilmiş, ancak güvenlik açısından İstanbul'a gitmemiş, gelişmeleri Ankara'da izlemiştir. Seçimlerde 168 milletvekili seçilmiştir. Mustafa Kemal'in Erzurum milletvekilliği ile ilgili , İstanbul Hükümetinin hazırladığı raporda , Erzurumluların Mustafa Kemal Paşa'yı kendilerine milletvekili seçmelerinin tek nedeninin " canlarını ve vatanlarını koruma kaygusuyla girişilmiş olan milli mücadeleye Mustafa Kemal Paşa'nın da katılmış ve milli çabalarla milli kuruluşları düzenlemeye çalışmış olmanın yarattığı saygı" olduğu anlatılarak bunu " beşyüz mühürlü tutanakla ilan edildiği" belirtilmiştir²¹⁰ . Kazanan mebusların bir kısmı ile meclis açılmadan önce Ankara'da görüşmüş ve bazı isteklerde bulunmuştur. Bu istekler²¹¹ :

- 1) Misakı Milli adı verilen barış taslağının kabulü
- 2) Meclisi mebusanın başkanlığına kendisinin seçilmesi
- 3) Meclis'te müdafai hukuk grubunun kurulması
- 4) Yeni bir hükümetin kurulması

Osmanlı Mebuslar Meclisi, Misakı Milli'yi kabul etmiş, ancak Sarayın ve itilâf devletlerinin etkisiyle Mustafa Kemal'in diğer isteklerini kabul etmemişlerdir.

²¹⁰ Goloğlu 1970 , s .47

²¹¹ Akşin 1996 : s. 124.

16 Mart 1920 tarihinde itilâf devletleri İstanbul'u resmen işgal etmişler, padişah Vahdettin ise 11 Nisan 1920'de Osmanlı Mebuslar Meclisi'ni fesh etmiştir. Bu arada Mustafa Kemal Paşa, tüm komutanların görüşlerini alarak ulusal bir meclisin Ankara'da toplanması için 19 Mart bilidirisi ile bu isteği tüm bağımsız Sancak ve Kolordulara bildirdi. Her sancaktan beş üye seçilecek , seçim her sancakta , o sancağın kendi ilçelerinden çağıracağı ikinci seçmenlerle , sancak merkezinden seçilecek ikinci seçmenlerden ,sancak idare ve belediye meclisleriyle Müdafa-i Hukuk yönetim kurullarından aynı günde ve aynı oturumda yapılacaktı.Bu seçimlere her parti,gurup ve kurtuluş mücadelesine katılmak isteyen her ferdin katılabılme özgürlüğü vardı²¹². İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'dan kaçan milletvekillerinin yanı sıra Anadolu'da yeniden seçimler yapılmış ve 23 Nisan'da Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Ancak Birinci Meclis'in toplam üye sayısı hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Sayılarının farklı olmasının nedeni, seçimlerin aynı anda yapılamayıp aynı anda tamamlanamaması bazı livalarda hiç mebus seçilememiş olması veya istenenden az mebus seçilmesi, bazı mebusların vefat etmeleri, İstanbul Meclis-i Mebusan üyelerinin bazılarının ise Ankara'ya gelmemesidir²¹³. 1973 yılında yayınlanan Türkiye Büyük Millet Meclisi albümüne bakıldığında 437 milletvekilinin seçildiğini anlamaktayız. Ancak, 1923'te TBMM faaliyetine son verirken üyelik sayısının 337'ye düştüğü de görülmektedir²¹⁴.

²¹² Karaçam Şengil 1996 : s. 62-63.

²¹³ Demirel 1995b : s. 87.

²¹⁴ Demirel 1995b : s. 90.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TEK PARTİ DÖNEMİ SEÇİM PROPAGANDALARI

A. Atatürk Dönemi Seçim Propagandaları

1. 1923 Seçimleri

1923 yılı, kuşkusuz, Türkiye tarihinin dönem noktalarından biridir. 1919 yılında başlayan bağımsızlık savaşını kazanmış Ankara hükümeti ve Anadolu halkı, Lozan görüşmeleriyle, Sevr anlaşmasını diplomasiden silmek , bağımsız genç Türk devletini tüm dünyaya kabul ettirmek çabası içindedir. Saltanatın kaldırılması ile hızlanan demokrasi hamleleri ilk sınavını 1923 seçimlerinde vermiştir. M. Kemal'in İzmir'de basın toplantısında söyledikleri "idare-i maslahatçılıkla inkılâp yazılmaz : inkılâbın kanunu mevcut kavaninin (kanunların) üstündedir. Bizi öldürmedikçe, bizim kafamızdaki cerayarı boğmadıkça, başladığımız inkılâbı teceddüt kerane (devrimin yenilenmesi) bir an bile durmayacaktır." ²¹⁵ sözleri M. Kemal'i siyasetin dışında tutmaya çalışanlara verilen en iyi yanıt olmuştur. Anadolu'da yeni Türk devletinin temellerini atan, emperyalizme karşı var olma savaşını kazanan, farklı sosyal statülere , meslek gruplarına , ideolojik fikirlere sahip olsa da içi bağımsızlık sevgisiyle dolu milletvekillerine içinde barındıran birinci TBMM 1 Nisan 1923'te dağılma ve seçim kararı almıştır. Şüphesiz bu kararın

²¹⁵ Akşin 1996 : s. 161-162 .

alınmasındaki en önemli etkenler savaşı kazanmış yorgun meclis imajı ile M. Kemal'in devrimlerine engel oluşturmaya çalışan muhalif grupları iyice sindirme çabası olmuştur. Ancak bu sindirme demokratik bir yöntem olan seçimle olacaktır. Halk seçimini yapacaktır. 1923 seçimlerinde bir yanda M. Kemal ile yenilikleri temsil eden birinci grup, öte yanda ise köklü yeniliklerin bünyesinde tam olarak sindiremeyen ikinci grup. Keza ikinci grup bu seçimlerde hiçbir azasını namzet olarak gösterememiştir²¹⁶. Ama Nisan ayı itibariyle birinci gurup bu karşı fikirlere muhalefet ederek halka sesini duyurmaya çalışmıştır. Nisan ayı itibariyle gerek Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey'in beyanatları, *Tanin* gazetesi ve özellikle bu gazetenin başyazarı Hüseyin Cahit'in makaleleri kamuoyuna İttihatçılık kavramını hatırlatarak I. gurup aleyhinde propaganda içeriikli yazılar yazmıştır. II. gurubun önde gelen ismi Hüseyin Avni Bey'in verdiği beyanaat II. gurup milletvekili adaylarının programı niteliğinde propaganda amacı taşımaktadır. Ancak beyanata baktığımız zaman söylenenlerin aksine saltanat kavramına karşı oldukları, siyasî suçluların idam edilmesine karşı oldukları, İstiklal mahkemelerinin kapatılmasından yana oldukları, M.H. I. Gurubu devleti ve milleti yönetmek için yeterli görmedikleri anlaşılmaktadır²¹⁷. II. Gurubun beyan edilen programında; Türkiye'nin bağımsızlığı, Hakimiyeti Milliye'nin esas alındığı, kişisel hak ve hürriyetlerin serbest ve güvencede olduğu devlet yapısı, herkesin kanun ve devlet karşısında eşit olduğu, mülkiyet

²¹⁶ Tunaya 1952: s. 538.

²¹⁷ *Tevhidi Efkar*, 3 0Nisan 1923 ,s.1-2 : Hüseyin Avni Beyin beyanatu,

güvencesinin olduğu devlet yapısının amaçlandığı aktarılrken ; eğitimde , birlik, ilköğretimin zorunlu olması,Türkiye 'yi islam aleminin ilim dili ve merkezi yapmak istediklerini açıklamıştır. Ekonomide ise bir devlet bankası kurmayı amaçladıklarını, tarımın gelişmesine çalışacaklarına ve bağımsız demiryolu siyasetini amaçladıklarını aktarmıştır²¹⁸. Aynı beyanatta Hüseyin Avni Bey , II. Gurubun seçimlerde ferdi olarak çalışmayı tercih ettiklerini, bunun halk egemenliği kavramına daha uygun düştüğünü belirtmiş ayrıca seçim tarihinin savaşın hemen sonrasında yapılmasının daha doğru olacağını aktarmıştır. Hüseyin Avni Bey İsviçre usulü iki meclisli bir sistemin daha doğru kararlar çıkmasına yol açabileceğini Türkiye 'de de böyle bir yönetim sistemini arzu ettiklerini de aktarmıştır. II. Gurubun önde gelen isimlerinden ve hilafetçi - saltanatçı tavırlarıyla tanınan Şükrü Hoca seçim öncesi yayınladığı broşürü ile TBMM'nin , basın ve Cumhuriyetçilerin tepkilerine yol açmıştır. Bu broşürde yazılanları TBMM Başkatibi Recep Bey (Peker) Mustafa Kemal 'e yazdığı mektubunda²¹⁹; saltanatın kaldırılmasının şeriate aykırı olduğunu , Halife meclisin meclis halifenindir sözleriyle Halifenin devletin başkanı olması gerektiğini vurgulayan ve tüm kanunların Halifenin onayından geçmesinin şeriatın bir zorunluluğu olduğunu aktaran broşürü dört madde halinde belirlemiştir.

Hüseyin Cahit, *Tanin* 'de yayınlanan "Köşemde" adlı makalesinde,

²¹⁸ *Tevhid-i Efkar* , 30 Nisan 1923 , s. 2 : Hüseyin Avni Bey'in Beyanatı,

²¹⁹ *Mazıcı* 1984 : s.69 -70 .

"ne yapacakları malûm olmayan kimselere reylerinizi verecek yerde, icraatlarıyla size emniyet ve itimat etmiş olanlardan ayrılmayınız diyorlar. Ben bu güzel , umumi, her memlekete kabili tatbik nasihati kendi kendime hakikati maddiye lisanına şu suretle tefsir ediyorum (yorumluyorum). Beni ve arkadaşlarımı görüyor musunuz? İşte biz bunları yaptık. Sizi saadete gark ettik (boğduk). Halinizden memnun değil misiniz? İşte sayemizde nail olduğunuz bu nimetin temadisini (sürmesini) isterseniz bana rey veriniz. Şu umumi tavsiyeyi böyle şahsi bir temini menfaat temennisine tercüme olmuyorum. Yalnız zihnim karışmaya başlıyor. Bize bugünkü şu saadeti ve hakkı hayatı B.M.M. temin etti. Minnettarlığım o meclisedir...."²²⁰

diyerek I. TBMM'nin farklı fikirleri barındıran yapısını desteklediğini belirtmektedir. Aynı yazıda I. Gurubun propagandasını yapan gazetelerin çokluğunu, II. Gurubun sözcülüğünü yapan gazetelerin küçük sesli olduğunun benzetmesini yaparak, I. Gurubu tavsiye eden gazetelerin Paşa'nın dostları olduğu inancını belirtmiştir²²¹. II. Gurubun 1923 seçimlerindeki en önemli propaganda malzemesi , II . Gurup üyelerinden Ali Şükrü Bey'in Topal Osman tarafından öldürülmesini vargüçleriyle I . Gurup aleyhine kullanmalarıdır. Trabzon şehrinde bu konuda çok önemli çalışmalar olmuş , I . TBMM'ye kabul edilmeyen Zeki Kadirbeyoğlu bu seçimlerde

²²⁰ *Tanin* , 8 Nisan 1923 , s. 1-2: H. Cahit, Siyasiyat "Köşemde"

²²¹ *Tanin* , 8 Nisan 1923 , s. 1-2: H. Cahit, Siyasiyat "Köşemde"

adaylığını koymuştur²²². Trabzon Müdafa -i Hukuk Cemiyeti Ankara'ya adete başkaldırmış gibiydi. Ali Şükrü Bey'in cenaze töreni sırasında Faik Ahmet Bey (Barutçu) Mustafa Kemal ve çevresini kötülleyen konuşmalar yapmışlardır. *İstikbal* gazatesinde yayınlanan bir yazıda ise :

" Milletin uyanıklığını , gizli isteklerinin gerçekleşmesine engel görenler , çevrelerinde dalkavuktan başka ses işitmek istemeyenler saygıdeğer şehidin kişiliğinde , milletin doğal ve anayasal haklarını yok etmek istemişler , bu işlerin kötü işlere karşı coşmaya hazır olan kalpleri sindirmeye yeteceğini sanmışlardır..... Bugüne kadar , dünkü ve bugünkü içyüzleri tamamen bilinen alçak kuvvetlerden savrulan tehditlere , serpilten saçmalara karşılık verilmemişse, bu susuş, iki yüzlülerin sandıkları gibi güçsüzlükten , onların egemenliğine teslim olmaktan , işi Tanrı'ya bırakmış olmaktan değil, kendi yüreklerinde yer bulmayan bir temiz duygudan, kutsal vatanı zarara sokmak kuşkusuz doğmuştur....bundan sonra doğacak olayların sorumluluğu onlara aittir....Açılan ağızları kapatma yoluyla istaeklerini elde etmeye yeltenen, topal Osman'ın kirli ellerine avuç açan çaresizler bilsinler ki , millet dış bağımsızlığı kadar , iç özgürlüğüne de aşıktır. Mümkün değildir, kötülük ve baskı ile özgürlüğü yok etmek, çalış aklı kaldır. Gücün yeterse insanlıktan",

²²² Goloğlu 1971 , s .192

sözleri nedeniyle Hamit Bey hakkında soruşturma açılmıştır²²³. 1923 seçimlerinde Kastamonu milletvekili Abdülkadir Kemali Bey 'de özellikle son zamanlarda hükümet memurlarının , askerlerin hatta adliye çalışanlarının kişi hak ve özgürlüklerine saygılı olmadıklarını ileri sürerek bazı eleştirilerde bulunmuştur. Bu arada Afyon milletvekili Hoca Şükrü Efendi 'de irticai faaliyetlerde bulunduğuna dair kuşku yaratan bildiriler yayımlamıştır²²⁴.

Hüseyin Cahit II. Gurubun yayın organı niteliğini taşıyan Tan gazetesinde yayınladığı başka bir makalesinde devletin iç borçlanma sonucu sattığı tahvillerin halka ödenmesinin Lozan sonrasına bırakılmasını eleştirmiştir. Devlet kavramının eskiden farklı olmadığını, kanun korkusunun vicdanın emrine bırakılmadan jandarma baskısıyla olduğuna değinerek,

"...Bu zihniyet ile asri bir devlet değil, küçük bir ticarethane bile kuramayız. Onun için şimdi karşımda parlak reklamı, müzehheb etiketlerle bana cemilelerde bulunan siyasi heyetleri gördükçe bütün bunları çok iyi, çok güzel, çok şayanı takdir, fakat lütfen söyleyiniz, bize yeni bir zihniyet getiriyor musunuz? Lakırdı ile değil faaliyet ile bunu ispat ediyor musunuz? diye sormak istiyorum...."²²⁵

²²³ Goloğlu 1971 , s 192 -193

²²⁴ Goloğlu 1971 , s 195

²²⁵ *Tanin* , 7 Nisan 1923 : Siyaset, "Zihniyet değişecek mi?".

demıştır. Başka bir yazısında;

"...bir intihabat edebiyatı vardır. Bu edebiyatın gayesi hep benim elimden rey pusulamı almaya matuftur....her yeni gelen hele bana bir kere reyini ver, bak seni ve vatanı ne kadar mesut edeceğiz! dediler! ve elimden rey pusulamı bu suretle aldılar. Evet ortada bir değişiklik oldu. Kimi indi , kimi çıktı, kimi gitti, kimi geldi....eski tas eski hamam.."226

diyerek, MHC I. Gurubun verdiği konferanslardaki tezleri, M. Kemal Paşa'nın beyanatlarını 'eskiyi taklit' olarak değerlendirmiştir.

Hüseyin Cahit, 1923 seçimleri öncesi MH gurubunun namzetlerinden 9 umdeyi kabul ettiklerini onaylayan senet almalarını eleştirerek, bir zamanlar İT'ninde böyle yaptığını ve bunun zararını çektiğini belirterek,

"...I. Gurup Heyet-i İntihabiyesine tuttukları bu usulün hiçbir faidesi olmayacağını halisane bir ihtar eden olsa kendilerine belki bir hizmet etmiş olur. Hem ne hacet içlerinde arasalar vaktiyle bu taahütname çemberinin içinden atlamış hünerperverlere şüphesiz tesadüf ederler.."

226 *Tanin* , 6 Nisan 1923, s.1: Siyasiyat, "Gazetelerimi okurken"

demıştır²²⁷ . II. Gurubun önde gelen ismi Hüseyin Avni Bey ,Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey'in II. Gurubun bir kısım üyelerinin İttihat ve Terakki'cilerle birlikte çalıştığını beyan etmesine cevaben de ;

" İttihat ve Terakki Hakimiyeti Milliye'nin alemdarı olarak çalışmıştır.ve onu bir mefkure olarak kabul etmekteyim. O zamanın icabatı olan 93 Kanuni esasisi ile meydana atılmış fikri hürriyet ve serbestiyi neşretmişti. Harekatı Milliye ise feyzini tabi bu menbadan aldığından mefkuresini , milliyet ve vatanperverlik noktai nazarından , Müdafai Hukuk ayrı bir şey görmek , zannediyorum ki hatadır.....Nazarımda her Müdafai Hukuk azası İttihatçı, her İttihatçı da Müdafai Hukuk azasındandır."²²⁸

diyerek eski İttihatçılara olumlu sinyal vermiştir. Ahmet Emin Yalman ise *Vatan* gazatesinde çıkan " İttihat ve Terakki 'yi diriltmeye çalışanlar " adlı yazısında ise,

" Büyük Millet Meclisi'nde müstakil(bağımsız) adı altında bulunanlardan 25-30 kişi İttihat Terakki programını ya aynı yada az çok tadillerle (değiştirme) yeniden canlandırmayı düşünüyorlar. Eyüp Sabri Bey (Eskişehir), Hilmi Bey (Ardahan) , Necati Bey (Bursa) , Hafız Mehmet Bey (Trabzon) , Yusuf Bey

²²⁷ *Tanin* , 2 Nisan1923,s1.: "Siyasiyat : Hatırımdan geçenler".

²²⁸ *Tevhid-i Efkâr* , 30 Nisan 1923 , s.2: Hüseyin avni Bey'in beyanatı

(Denizli) gibi bazı mensuplarının , başka bir ad altında ortaya çıkacak olan İttihat ve Terakki 'ye katıldılar. Meclis dışında eski partinin en nüfuzlu üyeleri eski iâşe nazırı Kemal Bey (Kara Kemal) eski İzmir valisi Rahmi Bey , Cavit ve Cahit Bey 'ler ve Küçük Talat Bey 'dir. İttihatçılar Hilafetçi bir hakimiyet rolü verilmesini esas diye kabul ediyorlar. Hükümetin şeklinin tayini için bir kurucular meclisinin toplantıya çağrılmasına lüzum gösteriyorlar..."²²⁹

diye fikrini belirtirken, eski İttihatçıların Özellikle Kadıköy 'de yoğun bir çalışmaya girdiklerini ancak halkın ,ülkesini kurtarmak için mertçe çalışan , şerefli liderlerin bulunduğu cepheye, hiçbir açık programı olmayan , gizil çalışan, kişisel ihtirastan başka gaye bilmeyen , kısmen geçmişlerinin hesabını vermek zorunda bulunan bir takım politika adamlarını tercih etmeyeceğini söyleyerek İstanbul halkı için savaş yıllarında hiç ağızdan düşmeyen "iaşeciler " ve " Kara Kemaller" kelimelerinin taşıdığı anlamın çok acı hatıralarla dolu olduğunu hatırlatarak halkın I. Guruba oyunu vermesi gerektiğini bildirmiştir.

Hüseyin Cahit iyi bir milletvekili olmanın şartlarını da şu şekilde sıralamıştır:

"1-Kati bir kanaat sahibi olmamak, 2-Bariz bir şahsiyete malik bulunmamak, 3-Mecliste çok ağız açmamak, 4-Fırka reisi veya reisleri kimse beş vakit ömürlerine dua ederek, memleketi

²²⁹ Yalman 1997 : s. 857- 858.

bunlardan başka kurtaracak veya hüni idare edecek kimseler bulunmadığına iman ve bu imanı her vesile ile izhar ve tekrar etmek, 5-Muhalif denen kimseleri dünyanın en fena adamı, vatan ın haini telakki ederek şiddetle alayhlerinde bulunmak, 6-Reis ne emrederse, rey pusullasını ona göre atmak. Bu altı şarta selamet namına ilave edilecek, bir de gizli şart vardır ki o da rüzgarın aksi esmeye başladığını hisseder etmez kemal-i maharetle tebdil-i istikamet ederek (yön değiştirerek), başka kapıya bendelik (köle olmak) çaresini bulmak ...her fırkanın kemal-i tehalükle (büyük bir istekle atılarak) aradığı takdir ettiği namzetler bu saydığım evsafa haiz olanlardır" ²³⁰

Böylece milletvekili namzetlerinin vatana hizmet adı altında bir aldatmacanın parçası oldukları öne sürerek, halkın, 1923 seçimlerinde de bu yanılğının içinde olduğunu vurgulamıştır.

1923 seçimleri milletvekili adayları arasında kıyasıya bir mücadeleye tanık olmuştur. Örneğin, Lütfi Fikri Bey'in İstanbul'u payitaht yapmak istediği ve saltanat yanlısı tutumu, Müdafai Hukuk Gurubunun ve bazı yayın organlarının hedefi olarak kullanılmış, Ziya Gülner'in *Tevhid-i Efkar* gazetesindeki "Bizden olmayan bir namzet" adlı yazısında Lütfi Fikri Bey'i eleştirerek,

²³⁰ *Tanin* , 1 Nisan 1923 : H. Cahit, "Siyasiyat : İntihabat dertleri".

"...görüyoruz ki Lütfi Fikri Bey, yeni Türkiye'nin yeni fikirleri arasında her noktada, siyasette, idarecilikte, hatta istihsal vekaletinde uçurumlar var....İstanbul'da en karanlık bir mahalle, en sesiz bir vatandaş vaziyeti ve hakikatı görmekte Lütfi Fikri Bey'den daha ilerdedir. Onun için vekaletini kendisine veremez..Lütfi Fikri Bey saltanatçıdır. Türk milleti hakimiyet-i milliyenin kurbanı olmaya devam etmiştir."²³¹

diye yorumunu yapmıştır.

Milletvekili adaylarından Ali İhsan Paşa'da seçim konuşmaları sırasında kendisinin herkesten üstün olduğunu , Konyalıların kendisini seçmemesi halinde , Konya halkının Allah'a karşı mesul olacaklarını söylemiştir. Ayrıca Müdafa-i Hukuk Gurubunun Halk Fırkasına dönüşme teşebbüsleri öncesinde halkçılık kavramına yabancı kalan Ali İhsan Paşa, basında eleştiriye uğrayarak, bu eleştiri Ali İhsan Paşa'ya karşı kullanılmıştır ²³².

I. ve II. Gurup arasındaki en önemli fark , I. Gurubun Mustafa Kemal ve yenilikleri temsil etmesi, II. Gurubun ise köklü yenilikleri bünyesinde tam olarak sindiremeyenleri temsil etmesi idi. Keza II. Gurup 1923 seçimlerinde hiç bir azasını namzet olarak gösterememiştir. Ama Nisan ayı itibariyle I. Gurup hep bu karşı

²³¹ *Tevhid-i Efkar* , 27 Mayıs 1923.

²³² *Tevhid-i Efkar* , 11 Haziran 1923 : "Bir mebus namzetinin hodkamlığı"

fikirlerle muhalefet ederek halka sesini duyurmaya çalışmıştır ²³³. 1923 seçimlerinde Müdafa-i Hukuk Gurubu propaganda faaliyetlerini yürütmek ve seçimi takip edebilmek için her nahiyede ikişer kişiden oluşan "Teftiş, irşad ve İntihab Heyetleri"²³⁴ kurarak halkı seçim konusunda bilinçlendirmeye özen göstermiştir. Bu seçimleri cumhuriyete gidişin en büyük aşaması olarak gören Mustafa Kemal Paşa bu kurulla beraber Müdafa-i Hukuk Cemiyetinin aday listelerinin oluşturulması çalışmalarına başlamıştır. Kazım Karabekir anılarında Mustafa Kemal Paşa'nın "Millet bana güvenoyu versin ve mebusların seçimini bana bıraksın" şeklinde bir görüş ortaya attığını ancak karşı görüşlerin ağır basması üzerine bu fikrinden vazgeçtiğini anlatmaktadır ²³⁵. Bu dönemin Heyet-i Vekiliye Reisi Rauf Orbay'ın da Mustafa Kemal Paşa'ya partiler üzerinde kalmasını önerdiğini ama bunu kabul ettiremediğini şu sözlerle belirtmiştir:

"...Mustafa Kemal Paşa'yı bu çalışmalarında yalnız bırakmaya mecbur kaldım. başka türlü yapamazdım. Bir hükümet başkanı olarak elbette halka şunu seçin bunu seçin diye listeler sunup propagandalarla teşvikte bulunamazdım"²³⁶.

²³³ Tunaya 1952: s,538.

²³⁴ *İkdam* , 22 Mayıs 1923, s. 3; 17 Mayıs 1923, s. 3.

²³⁵ Karabekir 1991 : s. 137-138.

²³⁶ Demirel 1995a : s. 23.

Propaganda amaçlı yapılan faaliyetlerin ilk aşamasında seçimlerden sonra Halk Fırkası adını alacağı açıklanan Müdafai Hukuk Gurubunun umdeleri halka açıklanmıştır.²³⁷ Mustafa Kemal bu ilkelerde temel fikir olarak , egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu vurgularken saltanatın kaldırılması ile halkı temsil yeteneğinin TBMM 'ye geçtiğini belirtmiş , aşarın ıslah edileceğini ve köylünün durumunun iyileştirilmesi için gereken önlemlerin alınacağını aktarmıştır. Ayrıca demiryolları , eğitim , ordu mensuplarının ekonomik yapılarının iyileştirilmesi , savaşta fazlaca zarara uğrayan ülkenin yeniden tamir , inşası gibi konulara değinirken Lozan barışı ile ilgili olarak ta Lozan 'ı, ulusal , ekonomik , geleceğimizin teminatı olarak gördüklerini halka aktarmıştır (Bakınız EK 1) .

Yukarıda belirttiğimiz bu ilkeler seçimler sırasında Halk Fırkası'nın parti programı olarak genişletilerek Ankara Basın ve Matbuat ve İstihbarat Müdürü Ziya Gökalp tarafından kamuoyuna duyurulmuş ve düzenlenen konferanslarla halka anlatılmıştır²³⁸ . Bu umdeler Yenigün gazetesinde şu şekilde yorumlanarak kamuoyuna adeta Müdafai Hukuk I. Gurubunun propagandası olarak duyurulmuştur:

²³⁷ *İkdam* , 17 Haziran 1923, s. 3

²³⁸ *İkdam* 29 Mayıs 1923, s. 3.

" ... Müdafai Hukuk Gurubunun umdeleri en doğru bir siyasetten mülhem (esinlenilmiş) bir siyasi fırka programının esaslarını teşkil ediyorlar. Bu umdelere devlet ve mahsalası olan hükümet şu veya bu sınıf lehine kullanılan bir makina değil fakat geniş halk için çalışan bir mevcudiyettir....Bugüne kadar gözden kaçmış bulunan esaslara ilk defa olarak Müdafai Hukuk Gurubunun umdeleri cevap vermektedir. Bu umdelerin şiddetli müdafası herkese borçtur....İntihap umdeler etrafında bir referandum mahiyetindedir. Muhakkaktır ki Türk halkı umdeler etrafında satıhtır. Yakın bir iskikbalde tahakkukunu büyük bir surur ve heyecanla karşılayacağımıza bu netice emin olmalıyız ki katedeceğimiz merahil-i terakkinin (gelişim mesafeleri) yarısını teşkil edecektir. Uzun tecrübeler ve kanlı maceralarla rüşdi siyasisini ihraz etmiş (kazanmış) olan Türk halkı tarihi devr endişlikle mütenasip kararlar verecek ve intihabat esnasındaki tarihi vazifesini behemahalifa eyleyeceklerdir"²³⁹.

II. Gurubun önde gelen isimlerinden Hüseyin Avni Bey ise bu umdeler için : " ...bir devletin hayat ve istiklalini temin ve muhafazai noktai nazarından noksan bulmaktayım", demiştir.²⁴⁰

²³⁹ *Yenigün* , 26 Nisan 1923, s.1 "İntihabat ve umdeler"

²⁴⁰ *Tevhidi Efkar* , 30 nisan 1923, s.2 : Hüseyin Avni Bey'in beyanatı

Mustafa Kemal'in seçim öncesi veya I. Seçmen seçimi sırasında söylediği sözler verdiği beyanatlar halkın Mustafa Kemal Paşa'ya olan bağlılığını daha da arttıracak niteliktedir. Örneğin Gazi'nin henüz işgalden tam olarak kurtulmamış İstanbullulara,

"İstanbullular Ağyarın (düşmanın) gözü üzerinizdedir. reyleriniz parçalanacak mı?...Oyların bölünmesinden kimlerin yararlanacağını her an gözönünde tutmak özellikle sizin ödevinizdir. Vatanın hayati haklarını tamamlamak yolunda olan cemiyetimizin güç kaybetmesinden sevinecek olanlar felaket günlerimize sevinmiş olanlardır ki bunları yakından gördünüz. Yekvücut olarak cemiyetimize yönelin ve güvenin ki buna layıktır ve layık olduğunu her zaman kanıtlayacaktır"²⁴¹

şeklinde İstanbul'da Müdafai Hukuk Gurubu namzetlerinin bölünmez bütünlüğü simgelediğinin mesajını vermiş ve seçime ilgiyi arttırmıştır.

1923 seçimleri Müdafai Hukukun I. Grubunun başarısı ile sonuçlanmıştır. Bu başarıda en büyük etken şüphesiz Mustafa Kemal Paşa'nın halka sunduğu beyanatlarıdır²⁴² : Mustafa Kemal Paşa'nın halka sunduğu beyanatında şu hususlara dikkat ettiği gözlenmektedir:

²⁴¹ *İkdam* , 11 Nisan 1923, s. 1

²⁴² *İkdam* , 11 Nisan 1923, s. 1.

"Benim reisi bulunduğum müdafai hukuk cemiyeti, vatan ve millete mazide şu hizmetleri ifa etmiştir. Pek yakın bir istikbalde, o cemiyetin inkılap edeceği halk fıkrası dahi şu esaslar dairesinde millete ve memlekete hizmet eyleyi deruhte edecektir. Eğer benim hizmetlerimi ve reisi olduğum Müdafai hukuk cemiyeti'nin mazideki hizmetlerini takdir ediyorsanız, ve müstakbel için ne yollarda çalışacağımıza dair olan taahhütümüze itimat ediyorsanız ve istinat etmek istediğiniz umdeleri tasvip eyliyorsanız, bu intihabatta reyinizi bizim gönderdiğimiz mebusan namzetlerine veriniz. "

Ayrıca Müdafai Hukuk cemiyetlerine çektiği telgrafda ise²⁴³ :

"Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti , vatanın inhilali düşmanlar tarafından katiyen tasmim (niyet) edildiği bir zamanda , fedakar milletimizin halâs-ı vatan (vatanın kurtuluşu) endişesiyle ittihadından vücut bulmuş idi. Müdafai Hukuk kelimesiyle hülasa edilebilen mukaddes gaye her şeyden evvel vatanın dahilen tamamıyetini , hakimiyeti Milliyeyi ve her huduttan bi-ittisafane hücum eden harici düşmanların vatandan ihracını tahakkuk ettirmeğe matuf idi.

Bu aciz arkadaşınız ilk andan itibaren müdafai vatan gayesinin tahakkuku yolunda bütün efradı millet arasında hakiki ve samimi bir tesanüdün (dayanışma) muhafazasına ve itilasına

²⁴³ *İkdam* , 10 nisan 1923, s. 1.

(yükselme) hasru vücut eyledim. En ümitsiz anlardan itibaren en buhranlı ve müşkilatlı safahat arasında müdafai Hukuk Cemiyeti ve onun azayı muhteremesini lisan-ı tebcil (ağırlama) ile hafızai ihtirama nakş edecektir.Şimdi karşısında bulunduğumuz ve filhakika ehemmmiyet ve müşkilatı muazzam bulunan safhai mesai memleket ve milletimizin teali ve tekamülatına bütün vesait ve menabiimizi hasru tevcih etmek ve müstakbel vazifelerimiz milletin idare ve terakkisini her memlekette olduğu gibi muayyen bir mazarayı siyasiye ile deruhte eylemektir. Bu vazifeler dahi müdafai vatan vazifesi kadar hakiki bir tesanüd (dayanışma) ve salâbetine (kuvvet) ve sarsılmaz bir cesaret ve sebata mütevakıftır. Milletimiz idarei müstakbelesini deruhte edecek olanları intihabat ile tefrik ve tayin etmek kararını vermiştir. Müdafai Hukuk teşkilatımız milletin bu kararı karşısında mazide ispat ettiği liyakat ve evsafı ile ati için de şayanı itimat ve istinad olduğunu ve milletin arasına istihkakı bulunduğunu iddia edecektir. Eğer ümidimiz vechile Müdafai Hukuk teşkilatımızın müntehib mutemetleri milletin arasına nail olurlarsa atiyen Büyük Millet Meclisin'de Halk Fırkası namı altında memleketin idaresi mesuliyetini deruhte edeceklerdir. Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin ve atiyen Halk Fırkasının takip edeceği gayeler tecrübeden , bir memleketin ihtiyacatından mülhem olarak ahiren ifadi ve ilan edilen umdelerdir.

Namzetlerimiz mezkur umdelerin takip ve kemalini deruhte edeceklerdir. Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk ve azaları ben reisiniz dahil olduğu halde hepimiz umdelerimizi milletimize neşrü izah edelim. Bin müşkilat karşısında kemali cesaretle deruhte ettiğimiz mesuliyet vatanımızın hayır ve nef'ine medar oldu. Önümüzde bulunan yorucu müşkilatlı devrei mesaide dahi vatanımızın hayır ve nef'i için deruhte mesuliyet edecek cesaretimiz tam ve la-yetecezzadır (bütündür). İtimadınıza mütemadiyen isbat-ı liyakata çalışmış reisiniz sıfatıyla cümlenizi yek vücud olarak intihab-ı mesaisine davet ediyorum.."

II. Gurubun önde gelen isimlerinden Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey'in Topal Osman tarafından öldürülmesinden sonra, II. Gurubun Trabzon ve civarında yaptıkları olumsuz propaganda karşısında Mustafa Kemal Paşa'nın Trabzon halkına verdiği mesajı I. Gurubun propagandası niteliğindedir ²⁴⁴:

" yeni meclisin intihabı için çalıştığımız bu günler esnasında Trabzon'dan gelen haberler beni milli mücadelemizin ilk günlerinden itibaren yüksek fedakarlıklarla çalışmış olan Trabzonlu vatandaşlarıma birkaç söz söylemeğe sevk ediyor. Trabzon'un necip ve muhterem ahalisi , sizinle Umumi Harbin bütün mesaibi ile mahmul olduğumuz bir günde tanışarak şimdiye kadar felaket arkadaşlığı ve kara gün

²⁴⁴ *İkdam* , 22 Nisan 1923, s. 2.

dostluğu ettik. Korkulu bir rüya gibi artık bizden uzaklaşmış olan o acı günler esnasında bütün vatanı ihata eden imha çemberinin ızdırap-bahş tazyikatı Trabzon üzerinde dahi tekâsüf ediyordu (yoğunlaşıyordu). Trabzon sahilden İngiliz ve Yunan toplarına , dahilden Pontus cereyanlarının öldürücü temevvücatına , şarktan dini ve milli akidelerimizle Gayr-ı kabili telif olan fikir dalgalarına maruz bulunuyor ve nihayet o güzel şehrimiz ve o bi-misal bedayii tabiyeye sahai inkişaf olan güzel vilayetimiz sarayların ve saray hadimlerinin kabul ettikleri bir muahadename ile Ermenistan'a bahş ediliyordu. İşte henüz tarihe malolacak kadar uzun bir zamana ait olmayan bu hadisatın canlı levhalar halinde hatıra-i millette mahfuz bulunduğu bir sırada Trabzonlular namına hareket ettiklerini ifadeye cürret eden birkaç şahıs dört senelik kanlı mücadelenin mahalasını istihfaf gafletinde bulunuyor ve memleket için mahz-ı hayat olan bütün mukaddes mefkurelere tecavüze kalkışıyor, memleketimizde bilakaydû şart tesisi bir lazıme-i hayat olan hudutsuz hürriyetin bi-nihaye mesaidatından su-i istifade eden bu eşhasın (şahıslar) afif ve teceddütperver bir kitle-i vefakar olan Trabzon ahali-i muhteremesini izlale saik (hakir görmeye) olan hareketini yine aynı hürriyetin füyüzatından hüsn-i istifade ederek nazarlarınızda teşrih etmek bütün Türkiye halkı arasında büyük teveccühata nail olmakla müftehir bir vatandaşınız sıfatıyla acizlerine bir vazife olmuştur.

Trabzonlular! size bugünkü idarenin fenalıklarından bahsedenler, ruh-i milletten^o mülhem hayatı bahş umdelerimiz alayhinde telkinatta bulunanlar ve nihayet en müzlim günlerde hedefi halas ve istiklale varmak için sizinle teşriki mesai eden , size naciz delaletleriyle hizmet eden zevata yalanlarla , tezvirat (hilelerle) ile hücum eyleyenler kimlerdir? Bu سوالin cevabını Trabzon Ruh-ı asili elbette yüksek sesle verecektir. Fakat bir kere bu muzırırta üzerinde görüşmeye başladıktan sonra ben de size bu babda bir şey söyleyeceğim. Onlar bin türlü entrikalarla kendilerine şöyle veya böyle mevkii temin ettikten sonra Trabzon ahalisinin her hakikatı gören asil ruhuna tahakküm etmek isteyen , hadiseden istifade ile ahaliyi izlale (hakir görmeye) vesile arayan ve mağduran merhum bir arkadaşımızın naaşı üzerine çıkararak kendi şahsi nüfuz ve menfaatlerini tesis ve temin için vatanın yegane medar-ı beka selameti olan vahdet ve ahengi tahribe çalışan bedbahtlardır.! Necip ve asil Trabzonlular! En fena günlerimizde memleketimizin güzel sahillerini telvis eden (kirleten) ecnebi gemiler içinde harekatı milliyeyi teskin içni teftiş seyahati yapanların onlara iltihak eylemesi elbette nazarı dikkatinizi celb etmiştir. Trabzon halkının haiz olduğu bütün cevheri hamiyeti kendi şahıslarında cem eylemiş gibi idare-i kalam eden bu zevat bir zamanlar meclisin Ankara'da toplanmasına Trabzon muhitinin musaid olmadığını iddia etmişler ve İstanbul hükümetiyle kat'ı rabı tayı memleketimiz için muhataralı göstermişlerdi. Şayan-ı şükrandır ki gerek o

zamanlarda, gerek istihlas harbimiz esnasında gösterdiğiniz celadet ve fedakarlıklarla namınıza söz söyleyenleri tekzip ettiniz. Trabzonlu fedakâr kardeşler, sizi kemâl-i vuzuh ile görmekte olduğumuza zerre kadar şüphem olmayan büyük hakikatle karşı karşıya bırakıyorum ve tamamen eminim ki hakkın, insafın , vatanın vatanperverliğin en ali evsafıyla mücehhez (hazır) olan siz Trabzonlular faziletle delalaetin bariz farkını idrak edecek ve zamanında nezih vicdanlarınızın kati hükümlerini ifade eden reylerinizi doğru yola vereceksiniz"

demıştır.

İstanbul'da seçimler sırasında oyunu kullanan ihtiyar bir bekçinin *İkdam* muhabirine söylediği,

" - Biz Mustafa Kemal Paşa'ya oy veriyoruz. Ondan başka kimsemiz yok. Ona kurbanız. Bizi o kurtardı. Bütün arkadaşlarla beraber yalnız bugün için yaşadık. Reylerimizi onun seçtiği ve itimat ettiği muhterem zevata verdik."²⁴⁵

sözleri halkın Mustafa Kemal 'e bağlılığını II. Gurup fikrinin başarıya ulaşamayacağının önemli kanıtlarından biridir. 1923 yılında seçim hazırlıkları devam ederken kamuoyunu meşgul eden en önemli konu Lozan görüşmeleri idi. Basında çıkan yazılar Lozan'daki

²⁴⁵ *İkdam* , 11 Haziran 1923, s. 2.

mücadeleyi anlatırken özellikle Müdafai Hukuk Cemiyetinin I. Gurubun içinde bulunan İsmet Paşa'nın da devleti ve milleti için Batının güçlü devletleriyle yaptığı diplomatik savaşı anlatıyordu. Örneğin Yakup Kadri'nin "İstanbul-Yenipayitaht-Lozan" adlı makalesinde²⁴⁶ İsmet Paşa'nın büyük trajedilerin kahramanına benzeterek Onun nasıl, heyecanla, dirayetle emperyalistlere karşı ülkesini savunduğu vurgulanıyordu. Bu yolla halkın ülkesini savunan kahramanını müdafai hukuk gurubuna olan bağlılığı ve inancının daha da artması sağlanıyordu. Yakup Kadri'nin *İkdam* gazetesinde "İkbalden Feragate" adlı makalesinde ise TBMM üyelerinin Osmanlı mebuslar meclisi üyelerinden farklı olduğu ve sokaktaki normal vatandaşla aralarında hiçbir uçurumun bulunmadığı, bununla beraber sadece ülkeleri için çalışan vatanperverler olduğu vurgulanmış, halkın meclise sahip çıkıp, seçimlere önem vermesi için gerekli ortam yaratılmaya çalışılmıştır²⁴⁷.

1923 milletvekili seçimlerinde kamuoyunun özellikle geçmişte yaşanmış olan sıkıntılı günlere dikkatini çekerek, birdaha sıkıntılı, olumsuz ,kötü günlere dönmemenin çaresinin seçimlere katılıp, Mustafa kemal Paşa'nın adaylıklarına onay verdiği Müdafai Hukuk Gurubu üyelerine oy vermeleri istenmiştir. 21 Haziran 1923'de müntehibi sani seçimi bittikten sonra Gazi Mustafa Kemal'in müntehibi sanilere çektiği telgraf yukarıda belirttiklerimizi kanıtlar niteliktedir:

²⁴⁶ *İkdam* , 12 Haziran 1923, s. 1.

²⁴⁷ *İkdam* , 27 Mayıs 1923, s. 2.

"İstanbul ve mülhakat-ı müntehibi sanilerine mukadderatı millet ve memleketi tedvir edecek olan TBMM'nin ikinci devresi için gönderilecek mebusları intihab etmek selahiyeti müntehibi evvellerden uhde-i şeref ve mesuliyetinize almış bulunuyorsunuz. Vatanın menfaati aliyesini müdrik bulunduklarında (anladıklarına) asla şüphe olmayan müntehibi sani arkadaşlarımın bu en büyük ve en mühim vazifeyi ifa ederken geçmiş nikbet günlerinin ızdıraplarını hatırdan çıkarmayarak yüksek vicdanlarının sadayı teşvikine tabi bulunacaklarını ve reylerini mazide olduğu gibi istikbal içinde temini feyz ve hayat edecek olan cemiyet ve fırkamızın namzetlerine vereceklerini kuvvetle ümit ediyorum"²⁴⁸.

1923 seçimleri Osmanlı İmparatorluğu'ndaki seçimler gibi belki biraz daha fazla törensi nitelik taşımaktadır. Özellikle gazetelerde aktarılan bilgilerin ışığında kamuoyunun seçimlere ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Örneğin İstanbul seçimleriyle ilgili törenler aktarılırken bu törenler için bayram tabiri kullanılarak şunlar aktarılmıştır²⁴⁹:

"Muzıka arasında taraf-ı hilafetpenahiden tahsis buyrulan bandoların iştirakiyle ve Gazi Paşa'nın tasviri at üzerinde

²⁴⁸ *İkdam* , 27 Mayıs 1923, s. 2; 22 Haziran 1923, s. 1.

²⁴⁹ *İkdam* , 7 Nisan 1923, s. 1; 22. Haziran 1923, s.1.

olduğu halde Beyoğlu intihabat sandıkları, arabalar, otomobiller ve devler üzerinde ihtiramat ve ihtifalatı layıka ve azime ile nakledilerek gayet heyecanlı ve meserretli bir bayram yapılmıştır".

Beyoğlu seçim sandıklarının belediyeye nakli nedeniyle Taksim meydanında da oldukça heyecanlı bir tören yapıldığı anlaşılmaktadır²⁵⁰: "Beyoğlu sakinlerinin bila tefrik (farklı) cins-ü mezhep merasime iştirak etmiş ve sokaklar, dükkanlar heryer bayraklar, defne dalları ve çiçeklerle süslenmiştir. Büyük mağazalardan alayın üzerine konfetiler avuç avuç atılıyordu. Dün büyük bir bayram günü yapılmıştır." diye belirtirlerken, 12'de başlayacak tören için halkın sabah 8'den itibaren meydanı doldurduğuna, seçim alayının mızıklar,davul ve zurnalarla, milli marşlar söylenerek, konfeti yağmuru altında ilerlediği belirtilirken özellikle Beyoğlunun uzun zamandan beri hasret kaldığı pek vatanperest ve heyecanlı olduğuna dikkat çekilmiştir ²⁵¹.

Yukarıda belittiğimiz gibi son derece heyecanlı ve canlı bir şekilde geçen seçimler 1923 yılında toplumun psikolojisini tek bir noktaya odaklamıştı. Savaştan yeni çıkmış Anadolu halkı varolma çabasını ve bağımsızlığını kazanabilme şansını Mustafa Kemal Paşa'ya bağlamıştı. Müdafai Hukuk Gurubu içinde muhalif gurup olarak

²⁵⁰ *İkdam* , 7 Nisan 1923, s. 1; 22. Haziran 1923, s.1.

²⁵¹ *İkdam* , 23 Haziran 1923, s. 1.

adlandırılan II. Gurubun hiçbir şansı yoktu. Türk halkı Mustafa Kemal Paşa'nın ideolojik yapısını ve amaçlarını tam olarak anlayamasa bile , seçim konuşmalarında özellikle halk egemenliği ve bağımsızlık ilkesi temel' ideoloji olarak halka anlatılıyordu. Gazi'nin Afyon nutku yukarıda belirttiklerimizi doğrulayacak niteliktedir²⁵² :

"Hakimiyet-i Milliyemize mukadesatlarımız gibi dört elle sarılarak, yekpare bir halde istikbale yürüyeceksiniz. Ey ahali! Gördüğünüz bütün o felaketlerden sonra, sizleri o felakete sürükleyen esbabı pek salim fikirlerle anlamışsınızdır ve o felaketlerden nasıl kurtulduğunuzu elbette vuzuhla takdir etmişsinizdir. Sizler ve bütün millet o felaketlere kendi benliğine hakim olmadığı, mukadderatını şunun bunun eline verdiği şunun bunun esiri olduğu için giriftar olmuş idi. O felaketlerden de ancak milli benliğimize hakim olduğunuz için kurtuldunuz, gayeye doğru yekpare bir millet halinde yürüdünüz, üzerinize çöken felaketlere tahammül gösterdiniz, sebat gösterdiniz ve ancak bu sayede muvaffak oldunuz.

Bundan sonra da hakimiyetinizi hırz-i can (canınız gibi koruyarak) edinerek ve hakimiyet-i milliyenize, namusunuza, mukaddesatınız gibi dört el ile sarılarak hem ahenk mesai ile yekpare bir halde istikbale doğru yürüyecek, bugünden daha saadetli, daha şerefli müreffeh ve mesut günlere kavuşacağız.

²⁵² *İkdam* , 15 Nisan 1923, s. 1.

Ey ahali!

Cenab-ı Hak müttehid, mütesanid çalışan, şerefini, namusunu muhafaza eden kavimleri mesut eder. Biz de bundan evvel olduğu gibi bundan sonra da bu ittihad, bu tesanüdle (uzlaşma) çalışırsak Allah'dan böyle bir saadete haklı olarak intizar edebiliriz. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da ben , arkadaşlarım, sizler için, milletin saadet ve selameti için, milletin saadet ve selameti için milletin kendi hakimiyetine sahip olarak bir daha şunun bunun esiri olmaması ve layık olduğu ikbale mazhar olması için gücümüzün yettiği kadar hasr-ı mesai edeceğiz. Bu mesaimizde bize kuvvet verecek , bize istinad olacak sizlersiniz. Sizler de bu emniyet ve itimadı gördükçe bütün arkadaşlarımla emin ve kuvvetli olarak çalışacağız."

Müdafai Hukuk gurubunun Antalya milletvekili Rasih Efendi'nin nutku ise²⁵³ :

"...Muhterem kardeşlerim! Bilirsiniz ki Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti vatanın ve milletin düştüğü en felaketli ve en karanlık günlerde milletin sinesinden, ruhundan doğmuş , mukaddes ve milli bir cemiyettir. Gayesi o elemli günlerde milletin maruz kaldığı felaketlerden sıyrılmak, esaretlerden kurtulmak ve istiklali tammı temin etmek için milleti vahdetine kavuşturmadır.

²⁵³ *İkdam* , 4 Nisan 1923, s. 3.

Huzzar-ı kiram! (Sayın Beyler) Bilirsiniz ki mütarekeyi müteakib memleketi istila eden ecnebi kuvvetler bir taraftan Türk milletini ölmüş zannıyla tamamen imhaya kasd ederken diğer taraftan dahilde icrayı hükümet etmek isteyen ve fakat mefhumunu idrakten aciz bazı reziller, milletin mukaddesatını baziçe (oyuncak) etmekten, mukaddesatını düşmanların ayakları altında çiğnemekten zevk alıyorlardı...Mütarekeye müteakip Meclis-i Mebusan'da bulunan İttihat ve Terakki'nin mebusları tuttukları yolda hata ettiklerini takdir ederken kendilerini tarihe arz ettiler ve vazife-i tarihiyemiz hitam buldu diyerek dağıldılar. Hepimiz vaktiyle bu fırkaya mensup idik. Fakat artık tarihe intikal eden bir fırka namına hiç kimsenin hareket etmeye selahiyeti yoktur. Milletten vekalet almayan hiç bir fert tarihe intikal eden bir fırka namına hareket edemez ve o fırka namına hareket ederek yurdumuzu, ecnebilerin ayakları altına atrak savaşanlar bu yurda yine tasahüb etmek sevdasına düşerlense onlardan soracak hesaplarımız çok olacaktır.

Huzzar-ı Kiram ! Millet azm etmiştir. Kendisine hakimi yeganedir. Kendi kendisinini görece ve kimsenin elinde baziçe olmayacaktır.İşte Müdafai Hukuk, bu suretle İrade-milliyeyi hakim kılmak için kendi ruhundan ve simgesinden (336 senesi 23Nisan'ında) Büyük Millet Meclisini topladı..herkese istiklâl tammini ,istiklal fikrini vermiş; hediye etmiştir....Bu iman karşısında da yurdu kurtulmuş, memleketleri istiladan halas olmuş, kardeşleri zulümden biri

kalmış ve yurdunda yalnız Türk hakim,yalnız türk tacir ve yalnız Türk çiftçi olarak kalmıştır....tekrar olarak Müdafai Hukukun İstanbul Heyet-i merkeziyesi makamına kaim olan heyeti müteşebisenin muvaffak olmasını diler ve harp sahalarında kazandığımız muvaffakiyet ve muzafferiyeti de aynı zamanda vâdi- siyasette (siyaset yolunda) kazanmasını dua ederim"

şeklindedir. Yukarıda görüldüğü gibi yakın tarihimizden dersler çıkartarak özellikle İttihat ve Terakki Partisinin uzantılarının Müdafai Hukuk Gurubu ile hiçbir bağlantısı olmadığını vurgulamıştır. O dönemde İttihat ve Terakki partisinin dağılık ve II. derecede azalarının eski bir emektarın çabalarıyla hemen bir parti halinde örgütlendiğine dair İstanbul'da propaganda çalışmaları görülmektedir²⁵⁴. *Tevhidi Efkar* gazetesinde çıkan yazıda İttihatçıların Müdafai Hukuk Gurubu içinde iki kola ayrılan I. ve II. Gurup, işçi gurupları, komünizmi benimseyen gurupların bile ulusal bütünlük ve halk egemenliğine dayalı meclis kavramları üzerinde hemfikir oldukları belirtilmiştir²⁵⁵. Nitekim 1923 seçimlerinde oluşan ortamda İttihatçılar kendi adlarıyla seçime katılmamış, daha sonra diğer guruplar içinde de pek varlık gösterememişlerdir. 1923 seçimleri I. Gurubun milletvekilleri adaylarının kendi aralarında yarışmasına dönüşmüştür. Bu esnada kamuoyunun milletvekilleri iyi tanınmasının gerekliliği adaylarında propagandalarını yapabilmelerinin önemi

²⁵⁴ *Tevhidi Efkar* , 8 Nisan 1923.

²⁵⁵ *Tevhidi Efkar* , 8 Nisan 1923.

İkdam gazetesinde şu satırlarla vurgulanmıştır²⁵⁶: "...bizim gibi henüz müteaddit siyasi teşkilatları bulunmayan memleketlerde , propaganda muharrirlerini daha ziyade mebus namzetleri teşkil eder".

TBMM hariciye encümeni reisi Hadullah Suphi Bey'in beyanatında ise²⁵⁷:

" - İntihabat memleketin bütün vatanperverleri tarafından milli hükümete gösterilecek umumi bir müzaheret içinde cereyan etmelidir. İstanbul'a geldiğim günden beri sırf şahsiyeler etrafında bazı kimselerin ne sefilane dedikodular çıkarttıkların işitiyorum.

İstanbul gibi şuurun, ilmin ve vatanperverliğin menbaı olan bir yerde şahıslara hücum etmekle siyasi maksatlarını elde edeceklerine nasıl zahib olabilirler (inanabilirler) ? Bu şehrin münevverleri memleketleri 200 seneden beri her teceddüt gayretinden sonra maziye, hurafeye sürüklenmek isteyen hareketlerin tarihine her yerden daha fazla vakıftırlar.

Onlar zaferimizin miskinane telkinat ortasında yavaş yavaş çürüyerek tanılmaz bir hale gelmesine habis ruhu bazı yeni şahıslar dalaletiyle fakat aynı usullere müracaat ederek havamızı zehirlemekle meşgul oluyorlar. Türk vatanperverleri

²⁵⁶ *İkdam* , 7 Nisan 1923, s. 1.

²⁵⁷ *İkdam* , 7 Nisan 1923, s. 1.

Türk tarihinin en fazla muhabbet hürmetimize layık bir eseri olan son iskiklal mücahadesini bu kadar şerefle başaranları her suretle takviye ve teyid etmelidirler. Ben umuyorum ki I. Müdafai Hukuk Gurubu meclise kahhar (yok edici) bir ekseriyetle girecektir. Bizim dahili keşmekeşlerimizi, buhranlarımızı bekleyenler, düşman silahının yapamadığını dahildeki tedvir ve ifsadın yapacağını düşünenler bir defa daha ümitlerinde yanıldıklarını göreceklidir.

Türk milleti vakayiden çıkan manayı anlayacak rüşte çoktan vasıl olmuştur. En karanlık günlerde dahili ve harici sayısız düşmanlarla mücadele edenleri yalnız bırakmayanlar onlara kendi kuvvetlerini getirerek zaferi ve halası mümkün kılanlar bu intihabat mücadelesinde fikir ve maksat arkadaşlarını pek iyi tanırılar. Bunun İçin Türk münevverleri, hangi tarafta, yalnız müphem sözler halinde değil, iş halinde, kendilerine hayat, şeref ve istiklal teminine uğraşanları görüyorlarsa gidip onları bulsunlar ve onların ellerinden tutup beraber yürüsünler.

Vatanperverliğin en sarıh şekli vatan hakkındaki temennileri, düşünce halinden fiil haline getirenler nezdinde bulunur. O halde İstanbul'da ve bütün memlekette intihabatı mücadeleleri dünün ve bugünün tecrübeden geçmiş adamlarıyla yarının ne istedikleri anlaşılamayan adamları arasında cereyan edecektir. Elbet bir milletin hayat ve memmat (ölüm) mücadelesinde meçhulden istiane edenlerin (yardım isteyenlerin) adedi çok

olmaz. Ben bu sebeblerle İstanbul, I. Müdafai hukuk gurubunu hararetle tutacaktır, kannatindeyim ve milletimin gençlerini ve vatanperverlerini halası temin eden maksatları muayyen olan ve hakimiyeti milliye gibi en velüd ve kutsi bid esasa istinat eden siyasi zümreyi teyide, iltizama davet ederim."

Hakimiyet-i Milliye gazetesinde çıkan bir yazıda ise²⁵⁸ :

"...bugün yine bir intihab karşısındayız. Bu sefer bizden rey isteyenler kimlerdir?

Harab ve ümitsiz , silahsız ve müdafasız kalmış vatani diriltip misak-ı Milli hududuna tekrar getirenler.

Şayet rey vereceğimiz insan ve fırkaların hizmetlerine , mâsebaklarına (geçmişlerine) mecmui ef'aline (bütün faaliyetlerine) bakacaksak hakikat işte ortada duruyor. Gerçi vatani millet bizzat kendi kurtardı. Fakat milleti bu içtihadı imale eden , onu bu içtihadı etrafında toplanan ve o içtihadın doğruluğunu millete zafer ile ispat eden kimselerin, 'Müdafai Hukuk' Teşkilatının yardımı gün gibi meydanda durmuyor mu? Başında vatan halaskarları bulunan bu zümre bugün milletin gözü önüne , kısa fakat en imalı ve şanlı mazisinin semeresini koydu. Yarında seni şu vazih esaslar dairesinde sırf senin mukaddes hakimiyetine istinad ederek refaha götürmek hizmet emelindeyim, diyen umdelerini neşretti. Bu açık ve

²⁵⁸ *İkdam* , 22 Nisan 1923, s. 2.

samimi hitaba millet şuuru ve müsbet bir kuvvetle taraftar olacak; kazandığı hakimiyetin vahdetini müfsitlere kaptırmayacaktır."

denilerek Müdafai Hukuk I. Gurubu'nun 9 umdelik parti programının Milli mücadele yıllarındaki zafer gibi Türkiye'yi gönence götüreceğini halka yansıtmaya çalışmıştır.

1923 seçimlerinde II. Guruba karşı Müdafai Hukuk Gurubu'nun 9 umdesinin önemli bir parti programı niteliği taşıdığı birçok gazete yazılarında propaganda mahiyetinde kullanılmıştır. Örneğin *İkdam* gazetesi'nde çıkan bir yazıda²⁵⁹:

" Bugünkü mebusan intihabında , intihabçıların huzuruna muayyen bir program ile çıkan yegane teşkilatı siyasiye Müdafai Hukuk Cemiyeti oldu. Müdafai Hukuk'un bu tarz hareketi , makiiyeti milliye ile idare olunan memleketlerde cari olan usul ve teamüle ve milletin arayı umumiyesine müracaat manasında olan intihabatın hikmeti ihdasına tamamen muvaffıktır. İntihabçı ancak bu sayededir ki, reyini kime vereceğini ve niçin vereceğini hakkıyla tayin edebilir ve ancak bu sayededir ki intihabatın neticesi , milletin hakiki ve samimi arzusuna ve temayülatına muvaffık olmuş olur.

²⁵⁹ *İkdam* , 17 Nisan 1923, s. 1.

Mebus intihabatında , intihabçların huzuruna çıkan siyasi fırkaların , yalnız programlarının müretteb ve muayyen olması kafi olmayıp , bununla beraber , o fırkaların muayyen bir taahüdname ile kendilerini milletin piş-i intihabatına vaz etmeleri lazımdır....Bizim intihabçlarımız bugün karşılarında , yalnız bir fırka görüyorlar. O da Müdafai Hukuk cemiyetidir ve bu cemiyet , tam asri bir manada , intihabçların huzuruna muayyen bir "platform" ile çıkmış bulunuyor. O intihabçlara karşı , bu devre-i teşriiyede (kanun döneminde) , programındaki mefkurevi (fikrî, ülküsel) esasların hangi mevadını (maddeleri) tahakkuk ettirmeyi taahhüd eylediğini beyan ve ilan ediyor.

İşte Gazi Paşa hazretlerinin ahiren neşreylediği beyannamede ilan ve teşhir eylediği umdeler Müdafai Hukuk Cemiyetinin bu devre-i teşriiye mahsus taahüdatıdır, 'Platformudur'.

Bu taahhüd miyanında , milletin her sınıfının ve her tabakasının ihtiyacat-ı acilesini tatmin edecek ve bugünkü metalib-i mübrimesini tahakkuk ettirecek mevad vardır. Siyasi hukuk ve hürriyetin ve milliyetperverane inkişaf ve terakkisinin hakiki aşığı ve hararetli taraftarı olan bütün münevverler , bu taahhüdat içinde , o arzu ve temayüllerini istihsal çarelerini görmektedirler.

Köylü çiftçiler, şimdiye kadar bar-ı tazyiki altında ezildikleri , aşar yolsuzluklarından , köylerde ve kırlardaki asayişsizliklerden , davaları uzatan yolsuz ve fuzuli muamelelerden kurtulmak çarelerini , ancak Müdafai Hukuk Cemiyetinin taahhüdatında bulacaklardır.

Esnaf ve tüccar dahi , kendi sanatlarının ve ticaretlerinin daha süratle ve daha kolaylıkla terakkisi için muhtaç oldukları hamleye ve teşvik usullerini , çabukve kolay itibarı maliye nail olmak çarelerini , yine bu taahhüdatta bulacaklardır.

Maişetleri (tahsisatları) devlet bütçesini merbut olan (bağlı) memurlar dahi , kendi hukuku mesleklerine ve istikballerine dair en kuvvetli teminat erbabını, Müdafai Hukuk Cemiyeti intihab platformunda bulacaklardır.

Amale hakkında dahi Müdafai Hukukun Bu platformunda , ehemmiyetli taahhüdat vardır. Zira say ve ameli ve amaleyi himaye edici kanunlar vaazedileceği suret-i katiyyede vaad ve temin olunmaktadır.

İşte bugün intihabçıların kendi karşılarında, tek bir fırka olmak üzere , bu müdafai Hukuk cemiyetini görüyorlar. Ve Müdafai Hukuk Cemiyeti, onlara , bu deve-yi teşriye esnasında ne gibi icraatte bulunacağını vaad ve temin eyliyor. ve herhangi sınıfa mensup olursa olsun , her intihabçı cemiyetin o taahhüdatı

miyanında , yalnız kendi sınıfının arzularına ve temayüllerine tamamen muvaffık birtakım maddeler görüyor. Müdafai hukuk gurubunun başında olan Gazi Paşa ile rüfekasının (dostlarının) ne dereceye kadar şayan-ı itimad olduklarını ve deruhte ettikleri şeyleri yapmak yolunda , azim ve iradelerinin ne derece kırılmaz olduğunu ise bugün bütün intihabcılar , kabul ve teslimde asla tereddüt edemezler.

İşte onun için bu intihabatta her intihabcı, kendi reyini Müdafai Hukuk namzetlerine vermekle , kendi sınıfı amaline ve temayülatına dahi hizmet etmiş olacaktır."

denilerek henüz adı konmasa bile halkçılık söylemine dikkat çekilerek, seçmenlere kendi geleceklerinin garantisinin her kesime hitap edebilen Müdafai hukuk olduğu vurgulanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa , seçimler sırasında Anadolu ajansına verdiği bir demeçde , İttihat ve Terakki partisi ile hiç bir ortak çalışma yapmasının söz konusu olmadığını , zaten partinin Teceddüt Partisi adını aldığını ancak parti üyelerinin çoğunun Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Gurubu'na üye olduğunu belirterek, İttihat ve Terakki'nin tarihe karıştığını vurgulamaya çalışmıştır²⁶⁰.

²⁶⁰ *İkdam* , 15 Nisan 1923, s. 1.

Gazeteci Falih Rıfki Atay ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yeniden gündeme getirilme çabalarına karşı, seçimleri bahane ederek, Kurtuluş savaşını sahiplenmeye çalışan eski İttihatçılar,

" Anadolu'yu tanımadıkları, 5 senedir İstanbul'un birer köşesinde pineklemekle meşgul oldukları için , ilk günlerde , harp İttihat ve Terakkisi'nin yeniden teessüs edeceğine inanmak gafletinde bulunan bazı serserilerde hemen ön safa geçtiler. Siz harp İttihat ve Terakkisinin haris menfaatperest ve dalkavuk takımına verdiği ümidin ne şekilde bir şey olduğuna bakınız ki 5 senede Anadolu ihtilali için bir kelime yazmak, bir cümle söylemek fedakarlığı göstermeyenler , Harp ittihat ve terakkisinin ismini duyunca bir 'yeni fırsat' daha kaçırmamak için hemen ortaya atılıverdiler"²⁶¹

diye yorumlamıştır.

Falih Rıfki , II. Gurup içinde yer alan eski meşrutiyet dönemi partilerini de şu şekilde yorumluyarak halka karşı propaganda olarak aktarmıştır:

"..bugün kendini harbci diye tanıtan muhalefet, İzmir zaferine kadar sulh taraftarı idi...Aynı muhalefet Mustafa Kemal Paşa'nın ilan ettiği programın her maddesini çevirerek bir program sahibi olmak emelindedir. Hakiki fırkalarla bizim

²⁶¹ Akşam , 23 Nisan 1923, s. 3 : Falih Rıfki, "Günün Fıkrası : Muvaza'a"

meşrutiyet fırkalarının farkı şudur ki; hakiki bir fırka için program gayedir, biz de ise vasıtaadır; ...en maddi ikbal arzularını tatmin için vasıtaadır... bizim meşrutiyet usulü fırkalar hangi merdiven boşa onun kademelerine koşuyor....Meşrutiyet tefrikaları birkaç milyon insanın etini yedi ve kanını içti, hâlâ aç ve susuzdur. Bu canavarın kanlı dilini sarkıtarak , kırmızı dişlerini uzatarak , tekrar bana baktığını görür gibi oluyorum ve dehşetten titriyorum. Vatanı kurtaranların vazifesi henüz bitmemiştir"²⁶².

Halkın seçimler sırasında oyunu kullanırken özellikle "...Yeni intihabatta son onbeş senelik harp ve idaresizlik mesuliyetlerine bi'fiil iştirak eden hiçkimse intihab olunmamalıdır...Namzetlerde arayacağımız ikinci hassa halk hakimiyetini, inkılab ve teceddüt düsturlarını kabul etmiş olmaktır"²⁶³ diyerek , Müdafai Hukuk cemiyetinin önemini ,

"....Bu yeni cereyan şimdiye kadar siyasî bir fırka olmaktan ziyade, yalnız İstiklâl harbi için çalışan milli bir cemiyet idi; bu cemiyetin unvanı 'Müdafai Hukuk'dur. Mütarekeden evvel mes'ul ve mütarekeden sonra hain olmayan bütün vatanperverler bu cemiyetin çerçevesi içinde toplanmalıdır. Zaferi inkılâp takip etti. Müdafai Hukuk Cemiyeti 'Halk Fırkası'nı doğurdu. Bu fırkanın programını , Mustafa Kemal

²⁶² *Akşam* , 10 Nisan 1923 ,s. 3 : Falih Rıfkı, "Günün Fıkrası: Fırkalar, Kabileler"

²⁶³ *Akşam* , 3 Nisan 1923, s. 3 : Falih Rıfkı, "Yeni intihap münasebetiyle",

Paşa'nın bir büyük cild dolduran nutukları izah etmiştir....iki şey bekliyoruz: Memleket için umran ve millet için refah!...Vereceğimiz reyler sadece mebuslarımızı değil, mukadderatımızı tayin edecektir"²⁶⁴

diyerek, halkı muhaliflere karşı uyarmıştır. Atay sözlerine şöyle devam etmiştir :

"Sizi bugün arkalarından çağıranlar, yirmibeş milyon nüfuslu bir Türkiye , ikibuçuk milyonluk bir orduyla ve yüzelli milyon liralık bir bütçe ile harp yapıp mağlup olanlar değildir....bugün sizi peşlerinden yürümeye davet edecek olanlar, istila İzmir'e çıktığı vakit siz peşlerinden gelmeye davet etmiş olanlardır. Mütareke gününden görünen istikbali düşününüz. Hangi yol o kadar karanlıktır? Hangi ümit o kadar uzaktır. ...o yol sizi cennete çıkardı. Şimdi sizi yeni bir cennete çıkarmak için çağıranlar yine o rehberlerdir. Kimin arkasından gitmek lazım olduğunu kendinize sorunuz....sizi arkasından sürüklemek isteyen herkesten sarıh bir program sorunuz. Programını bildiğiniz ve tasvib ettiğiniz bir fırka , sizin aletinizdir. Maksadını gizleyen ve menfi bir propaganda ile sizi delalete düşürmek isteyenlere rey verirsiniz, bilmediğiniz ve tanımadığınız bir zümrenin aleti olursunuz...Reyiniz tali'iniz-

²⁶⁴ *Akşam* , 4 Nisan 1923, s. 3 : Falih Rıfkı, " Kime ve niçin rey vereceğiz"

dir, demek tali'iniz elinizdedir. 'Hakimiyet-i Milliye 'yi böyle güzel tefsir (yorumlamak) edebilirsiniz"²⁶⁵

2. 1927 SEÇİMLERİ

1927 seçimleri Takrir-i sükun döneminin etkilerinin yoğun hissedildiği bir ortamda yaşanmıştır. Tek parti yönetiminin tüm gerçekleriyle uygulandığı bu dönemde seçimler 1927 yılının Temmuz ve Ağustos aylarına rastlamaktadır.

1927 seçimlerinde de törensi özelliklerinin devam ettiği gözlenmekte davullu, zurnalı, çengili ve mızıkalı seçimlerde sandıkların bulunduğu resmi binalarında süslendiğine dikkat çekilmektedir²⁶⁶. Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'nın milletvekili adaylıkları için adeta vilayetlerin yarıştığı²⁶⁷ bu seçimlerde en önemli propaganda faaliyeti Mustafa Kemal Paşa'nın seçim beyanatıdır. Beyanatında Mustafa Kemal , Cumhuriyetin ilanını ve bu sistemin garantisinin Cumhuriyet Halk Partisi olduğunu vurgularken , aşarın kaldırılmasının köylüye getirdiği rahatlığı, belirtmiş, demiryolları ve dış politika konusunda da emin adımlarla ilerlediklerini belirterek yapılan işlere bakılarak Türkiye'nin önündeki 4 yılı da problemsiz ,

²⁶⁵ *Akşam* , 4 Nisan 1923, s. 3 : Falih Rıfkı, "Kime ve niçin rey vereceğiz",

²⁶⁶ *İkdam* , 31 Temmuz 1927, s. 4 ; 2 Ağustos 1927 ,s1.

²⁶⁷ *İkdam* ,18 Ağustos 1927 s 1 ;11 Temmuz- 1927,s1 .

rahat ve kalkınma içinde geçirebilmesi için özenle seçip de halka hizmet verebileceği kanatinde olduğu milletvekillerin halka sunarak " itimadınızı istiyorum" şeklinde vatani ve ülkeyi ilerletmeye adeta yemin ettiğini vurgulamıştır²⁶⁸ (Bakınız EK 2).

Mustafa Kemal Cumhuriyet Halk Partisini Kurtuluş Savaşı 'nın zadeitabisi yani "normal çocuğu " olarak yorumlamış , özellikle " Ben ve Partim " diyerek çalışmalarını övmüş ve bunun garantisinin Cumhuriyet Halk Partisi olduğunu vurgulayarak milletvekillerinin tanıma zorunda oldukları bir bildiri yayınlamıştır:²⁶⁹

"1- Milletvekillerinin özel yaşantılarında , ticaret ve sanayi ve öteki iktisadi ve mali çalışmaları devletin kanunlarına tabidir. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi'nden olan mebusların , mebusluk sıfatlarını özel ekonomik yaşantıları için küçük düşürmemelerine , parti genel başkanlığı özel titizlik gösterecektir.

2- Sermayesinin çoğu devlete ait kuruluşlar ve şirketlerle kamu yararına ait ve özel sözleşmeye dayanan imtiyazlı şirketlerde ve tekel idarelerinde hükümetçe meclis-i idarelere atanan üyeler ve bu kuruluşları temsil durumunda bulunanlar Parti mebuslarından olmayacaktır.

3- Büyük Millet Meclisi'nin başkan ve başkanvekilleri ve bakanlar ile Parti genel sekreteri ve Parti gurubunun başkanı ile

²⁶⁸ *Hakimiyet-i Milliye* , 31 Ağustos 1927, s1-3; *Milliyet* , 31 Ağustos 1927, s1.

²⁶⁹ Goloğlu 1972 , s .229

başkanvekilleri ve Parti müfettişleri , gerek devletin ilgili olduğu kuruluşlardan ve gerekse devletin ilgili olmadığı özel şirketler ve kuruluşlarda müdürlük ve idare meclisi üyeliği gibi idare ve temsil durumlarından vazgeçerler. Müdürlük ve idare meclisi üyeliği gibi bir durumu olmaksızın özel kuruluşlarda pay sahibi olmak devletin genel kanunlarına tabidir.

4- Milletvekillerinin göreve devam noktasından durumları Büyük Millet Meclisinin kurallarına bağlıdır. Partiye bağlı milletvekillerinin Büyük Millet Meclisi'nde devam bakımından bulunacakları durum Partinin genel politikasında özel öneme sahip olacaktır.

5- Cumhuriyet Halk Partili olan milletvekilleri yukarıdaki kurallara bağlılığı, Partinin genel politikasına karşı taahhüt etmiş durumdadırlar.".

Gazi'nin beyannamesinin yorumları da gazetelerde halka bir propaganda unsuru olarak kullanılmıştır. Siirt mebusu Mahmut'un 31 Ağustos 1927'de *Milliyet* gazetesinde yayınlanan yazısında²⁷⁰,

"İşte Cumhuriyet halk Fırkası ve onun mübeccel reisi, Türkiye halkını o mesut ufuklara götürmek için milletinden yeni bir itimat ve müzaharet istiyor. Bütün milletlerin tarihi meydandadır. İstiklal cidalimizin tarihi de canlı safhalar halinde hafızalarımızda yaşıyor. Hiç bir milletin tarihinde vatanına bu

²⁷⁰ *Hakimiyeti Milliye* , 31 Ağustos 1927, s.1 : "Gazi'nin beyannameleri".

kadar büyük iyilikler yapmış ne bir 'Mustafakemal' vardır, ne de Türk milleti gibi reisinin hülusuna, feragatine ve dehasına bütün ruh ve vicdanıyla inanmış başka bir millet vardır. Bu itibarla beyannamenin memlekette uyandıracığı ihtisasat ve inkisatı şimdiden söylemek mümkündür. Yine bu itibarlardır ki selim bir his ve idrak sahibi olan Türk milletinin 'Hayatındaki en büyük mesned ve kuvveti vatandaşlarından gördüğü itimat ve müzaheret de arayan' Mustafa Kemal'den bu defa dahi bi hudut bir emniyet ve müzaheret esirgemeyeceğinden şüphe etmiyoruz",

diyerek Mustafa Kemal Paşa adının ön plana çıkartılmasıyla Cumhuriyet Halk Fırkası namzetlerinin oy potansiyelini ve katılımını arttırmayı amaçladığını görüyoruz.

Siirt Mebusu Mahmut'un yayınladığı diğer bir makalede²⁷¹; seçimin önemi vurgulanırken, geçmişten dersler çıkarılması gerektiği ve kendini türk vatandaşı gören Rum , Ermeni ve Musevi cemaatine ait kişilerinde seçimlerde milletvekili seçilebileceği özelliği üzerinde durmuş ve Cumhuriyet Halk Partisinin birleştirici özelliğini aktarmıştır.

1927 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi dışında başka bir parti olmadığı için parti içi adayların bazılarının sosyal statüsü, bu

²⁷¹ *Hakimiyeti Milliye* , 25 Ağustos 1927 : "intihabat"

farklılıklarını adeta bir parti programı gibi belirtmelerine yol açmıştır. Örneğin adaylığını koyan bir işçinin şu sözleri dikkat çekicidir :

"Yirmi seneden beri tütün amalesi olarak çalışıyorum. Memleketimizde tütün amalesinin vaziyeti iktisadiye ve sıhhiyesi gayet perişan, acınacak bir haldedir. Bunun önüne geçmek ancak iş kanunun bir an evvel çıkması ile kabil olacaktır. Patronlar , hiçbir kayd-ı kanuniye merbut değildir. Biz işçileri, istedikleri ve diledikleri gibi kullanıyorlar. Yegane gayem, amale sınıfının menafiine çalışmaktır. Amale encümeni tarafından neşredilmiş olan layihanın ihtiva ettiği mevadın kaffesi biz amale sınıfının arzu ve isteklerimizdir. Binanaleyh istanbul mebusluğuna namzetliğimi vaazetmekteki sebep, sırf iş kanunu bir an evvel meclisten çıkarılmasına teşebbüs etmek, meskun kanunun müzakere anında biz amalenin de bir mümessili olarak bulunmaktır"²⁷².

3. 1931 Seçimleri

1929 dünya ekonomik buhranının Türkiye'de yoğun bir şekilde yaşandığı yıl 1931 yılıdır. Türkiye bir yandan Lozan'dan devraldığı borçları ödemeğe çalışırken , aşarın kaldırılmasıyla , devletin gümrük gelirlerinin de azalmasıyla "denk bütçe+sağlam para= politikanın

²⁷² *İkdam* , 9 Ağustos 1927,s1.

değişmez mantığı"²⁷³ olan ekonomide millileştirme ve devletleştirme çabalarının en yoğun hissedildiği dönemdir. Cumhuriyet rejimi uygarlaşmak için kurulan yönetimdir. Bu uygarlaşmanın ekonomideki göstergesi ise sanayileşmedir. Cumhuriyet yönetimindeki kadroların ortak fikri ise uygarlaşmanın sanayileşmek ile doğru orantılı olduğu idi. 1923-1931 yılları arasında benimsenen liberal ekonomi ile ne yazık ki özel sektör üzerine düşen görevi yerine getirememiştir. Dış ticaret , madencilik, armatörlük gibi faaliyetlerde , özel sektörün günümüz deyiimiyle "köşe dönme" bir zihniyetle kısa dönemli büyük karlar uğruna "kamu çıkarını" çiğnediği görülmüştür²⁷⁴. Devletin tüm korumacı ve sübvansö edici iyi niyet tavrı ne yazık ki bir grup özel sektör tarafından kötüye kullanılmıştı. Bu da devlet hazinesi aleyhine bir durum yaratırken, tüketicinin de ezilmesine yol açıyordu. Hızla kalkınabilmenin ve uygarlaşmanın en önemli aracı olan sanayileşmenin tek yolu ise devletin kendisinin temel alt yapı yatırımlarına katılarak, kendi fabrikasını kurmasıdır. İşte 1929'da başlayan bu himayecilik politikasının 1932'de uygulamalı devletçiliğe geçişini hızlandıran yıl, 1931 yılı olmuştur.

1931 seçimlerinde Siirt Mebusu Mahmut, Dünya ekonomik buhranının Türkiye'ye sıçramasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin suçu olmadığını ve parti programının iktisadi ilkeleri ile bu bunalımın giderileceğinden bahsetmiştir²⁷⁵. Mehmet Asım'ın *Vakit* gazetesinde yayınladığı makalesinde ise devletçilik ve kooperatifçilik

²⁷³ Kuruç 1987 : s.44.

²⁷⁴ Boratav 1982: s. 98.

²⁷⁵ *Ulus* , 13 Nisan 1931, s. 1: "Gündelik-Fırka ve Program"

ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktisadî bir devrim yapacağı aktarılyordu²⁷⁶.

1931 yılının ekonomik yönlü bu özelliklerinin yanısıra kültürel bazda milliyetçiliğin en yoğun olarak hissedildiği , dil, tarih, eğitim gibi unsurların ön plana çıkartıldığı bir dönemdir. 4 Mart 1931'de milletvekili seçimlerinin yenilenmesine karar verildiğinde böyle bir ortam mevcuttu. Kültürel anlamda propaganda işleri Türk Ocakları eliyle yürütölmekteydi. Türk Ocaklarının 1910 yılında İttihat ve Terakki partisinin bir ögesi olarak kurulduğı²⁷⁷, faaliyetlerini cumhuriyet döneminde de sürdürdüğüünü görmekteyiz. Falih Rifkı Atay'ın Yayınladığı bir makalesinde²⁷⁸ Türk Ocaklarının adeta Halk Partisinin sözcülüğüünü yaptığı ve bu kavramlardaki en önemli ögenin gençlik olduğıunu vurgulayarak gençliği bir propaganda malzemesi haline getirmiştir :

"Memleketin hemen her tarafında iki varlık göze çarpıyor. Halk Fırkası ve Türk Ocağı....Türk Ocağı inkılaptır. İnkılapçı demek siyasî demektir. Cumhuriyeti yerleştirmek ve devam ettirmek istiyorsak her Türk gencine siyasi terbiye vermek zorundayız. Rey verecek yaştaki gençlerin toplandığı bir müessese yalnız siyasi bir karakter göstermekle kalmaz; bu ister istemez bir fırka

²⁷⁶ *Vakit* , 30 Mart 1931, s.1 : "iktisadi inkılap"

²⁷⁷ Çavdar 1983 : s. 878.

²⁷⁸ *Ulus* , 21 Mart 1931 , s. 1 : F.Rıfkı Atay, "Türk Ocağı " s. 1.

olur. CHP ise sol inkılap fırkasıdır. Sol inkılâp fırkasının en tabii unsuru siyasi gençliktir. Gençliğin ümidi cumhuriyette, cumhuriyetin umudu sol ve temiz bir inkılap fırkasının idaresindedir.....Gençlik birinci el olmalı ve mesul olmalıdır....Türk ocakları uzun seneler memleketin ileri fikirlerini temsil etti; fakat inkılap fırkası ilk ocaklarda hayal olarak bile doğmayan fikirleri hakikat yaptı....Türk ocaklarında bulunan hepimiz Halk fırkalarıyız"

1931 seçimleri sırasında *Ulus* gazetesinde yayınlanan haberlerde tüm coğrafi olumsuzluklara rağmen halkın seçimlere katılımının yüksekliği vurgulanmıştır²⁷⁹. Gazetelerde, "Vatandaşlar, reylerinizi veriniz. Rey vermek vatan vazifesidir", "Vatandaşlar reylerinizi veriniz. Esas amaç vatan borcu" şeklinde çıkan yazılarda halk oy vermeye çağrılmış ve oy kullanmanın en önemli vatandaşlık görevi olduğuna dikkat çekilmiştir²⁸⁰. Şüphesiz halkın katılım yüksekliği tek parti döneminde halkın Cumhuriyet Halk Partisi'ne olan bağlılığının göstergesiydi. Halkın seçimlere katılımının artması için yapılan propaganda çalışmalarında tabii ki öncelikle Mustafa Kemal Paşa'nın seçim beyannamesi en etkili propaganda ögesi idi²⁸¹. Bu beyannamede:

"Aziz vatandaşlarım,

Senelerdenberi şahsıma ve reisi bulunduğum CHF'na itimat

ederek , tevdi eylediğiniz devlet ve millet işlerini , hakiki

²⁷⁹ *Ulus*, 2 Nisan 1931, s. 1; *Vakit*, 3 Nisan 1931, s. 1.

²⁸⁰ *Vakit*, 8, 9 ve 10 Nisan 1931, s:1.

²⁸¹ *Ulus*, 24 Nisan 1931, s:3.

icaplara uyarak , ifaya çalışmaktayız. Yapılmış işler yüksek nazarlarınızın önündedir. Onları takdir ve tenkit etmek sizin hakkınızdır. Ancak biz memleket ve millet işlerini içinde yaşanan umumi şartlar ve hadiselerle göre en isabetli yaptığımıza vicdanen kani bulmuyoruz. Bu kanaatladır ki bu defaki intihapta dahi başlamış bulunduğumuz inkılap ve iytila mesaimize devam edebilmek için itimadınızı talep etmek üzere yüksek huzurunuzda çıkıyoruz.

Şimdiye kadar olduğu gibi bugün dahi huzurunuzda vuku bulacak beyanatımız açık ve kati olacaktır. Çünkü onlar yarın size hesabı verilmek muhakkak olan , yapılacak müsbet işlerin ifadesidir."

diyerek Cumhuriyet Halk Partisinin cumhuriyetçilik, milleyetçilik, halkçılık, laiklik ve inkılâpçılık ilkelerini açıklayan ekonomik kalkınmanın kısa sürede sağlanmasını gerekli kılan önlemleri sıralayarak iş bölümü esasına dayalı halkçılık ilkesini ayrıntılı bir şekilde vurgulamıştır. Devletin işçilerin haklarını dikkate alacağını sermaye sahiplerini teşvike devam edeceğini belirterek dış politikada da "yurtta barış dünyada barış" ilkesinden ayrılmayacağını beyan etmiştir. Ayrıca vergi, eğitim, sağlık ve bayındırlık işlerine özellikle demiryollarına önem verileceğini vurgulayarak beyanatını şu sözlerle bitirmiştir :

"...Şimdi sevgili vatandaşlarım, sizden bana ve şerefli yakın tarihimizin unutulmaz hatıralarını taşıyan fırkama , CHF'a iytimatınızı isterim. TBMM'de millet ve devlet işlerini beraber başarabileceğimi çok vicdani mülahazalara tabi olarak takdir ettiğim mebus namzetleri arkadaşlarımın isimlerini reylerinize arzettim. En isabetli, yüksek ve kati karar sizindir." (Bakınız EK 3).

Böylece, Cumhuriyet Halk Partisi'nin amaçlarını ve ideallerini anlatırken yapılan atılımları neden ve sonuçlarıyla kamuoyuna duyurmak , halkçılık, milliyetçilik , ekonomik ve eğitimsel yenilikler ve amaçlardan bahsederken de 'en isabetli, yüksek ve kati karar sizindir' diyerek halkı onurlandırmış ve Halkçılık ile Cumhuriyetçilik ilkelerinin temeli olan halk egemenliği kavramını ön plana çıkarmıştır.

1931 seçimleri Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi ve Menemen olayının hemen takibinde olduğundan bu olayların ders çıkartılması gereken yönleri propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Siirt mebusu Mahmut'un *Ulus* gazetesinde yayınladığı makalesinde²⁸² bağımsız milletvekillerinin Cumhuriyet Halk Partisi'ni gözetme, kontrol etme işini üstlendiğini ancak bunun Serbest Fırka üyelerinin seçimi kazanmaları için önerilen bir yol olmadığını bağımsız milletvekillerinin muhalefet olabileceğini de vurgulamıştır. Özellikle tek parti döneminde demokrasiye geçişin bir

²⁸² *Ulus* , 3 Nisan 1931 : "Gündelik",s. 1.

yolu olarak bağımsız milletvekilleri kavramı üzerinde durulmaktadır.

Cumhuriyet Halk Fırkası 30 mebusluk için namzet göstermeme kararını açıklayarak bunu muhalif gurupların seslerini duyurmaları için alınan bir karar olduğu da açıklanmıştır²⁸³. Bağımsız milletvekilleri adaylıklarının açıklanmasının ardından *Vakit* gazetesi yazarlarından Sadri Ertem bağımsız İzmir adayının,

"Memlekette irtica vardır. Memleketin yüksek menfaatlere önünde ismimi Halk Fırkasına vermek mecburiyeti hasıl oldu. Kalben halk Fırkasına bir dakika bile merbut olmadım. Siyasi kanaatlerim bu Fırka programına muhaliftir. Müstakilen namzetliğimi koyuyorum. Eğer müntehib-i saniler gizli emirlere alet olmazlarsa kazanacağıma eminim²⁸⁴"

sözlerine yer verirken bağımsız adaylardan programlarını açıklamaları gerektiğini vurgulamıştır.

Mustafa Kemal ise bağımsız mebus adayları için halka "Yapılan işleri tenkit ve takdir etmek sizin hakkınızdır"²⁸⁵ diyerek, tek parti döneminde çok sesliliğe ulaşmanın yolunu bu şekilde açtığını göstermek istemiştir.

²⁸³ *Vakit*, 16 Nisan, 1931, s. 1.

²⁸⁴ *Vakit*, 19 Nisan 1931 s. 4: "Müstakil namzetlere tavsiye"

²⁸⁵ *Vakit*, 2 Nisan 1931, s.1 : "Gazi'nin müntehibi sanilere hitabı".

Bağımsız adayların, "İnkılap ve cumhuriyet yalnız Halk Fırkası ile mensuplarının malı olmaktan çıkmıştır. Halk Fırkası ile matbuatı buna ve milletin siyasi hayatta rüştünü ispat etmiş olduğuna iman ettikten sonradır ki mecliste hakiki müstakil ve muhalif mebuslar bulunabilir, matbuatımızda medeni cihanda emsalinin işgal ettiği dördüncü kuvvet mevkiini ihraz eden (elde eden) budur"²⁸⁶.

Bağımsız aday olan bazı ünlü isimler gazetelerde verdikleri beyanatlarla fikirlerini propaganda olarak kamuoyuna duyurma fırsatı bulmuşlardır. Örneğin Refet Paşa, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının aslında laik bir parti olduğunu T.C'nin geleceği için çalışmak istediğini belirtirken , Cumhuriyet Halk Fırkasının devletçilik ilkesini beyenmediğini bunun kapitalizme yardım eden himayecilik olduğunu vurgulamıştır²⁸⁷.

Dersim bağımsız milletvekili adayı Feridun Fikri Bey ise programının "Asri hukuk, amme hukuku ve cumhuriyette siyasi iktisadi hürriyetin temini, adaletin güzel tevzii için kati tedbirler, halkın kudreti ile mütenasip maliye esaslarını müdafaadan ibaret"²⁸⁸ olduğunu söyleyerek diyerek beş tane önemli özellik vurgulamıştır.

1-Bir dereceli seçim

2-Mahkeme ve hakimleri modernleştirme

3- Noter harçlarını azaltma

4- Vergi kanunlarının değişmesi

²⁸⁶ *Vakit*, 21 Nisan 1931, s. 4.

²⁸⁷ *Vakit*, 24 Nisan 1931, s. 1.

²⁸⁸ *Vakit*, 24 Nisan 1931, s. 4.

5-Laiklik kavramlarını vurgulamıştır.

Bağımsız adaylardan biri olan Kazım Karabekir ise sözlerinin program olduğunu en büyük amacının tek dereceli seçim sistemini kabul ettirmek olduğunu vurgulamıştır ²⁸⁹.

Bağımsız adaylardan Teselyalı Güneş Necmi ise ,TBMM'de muhacirlerin hukukunu savunacağını söylemiştir²⁹⁰. Diğer bir aday tütün tüccarı Cemal Nusrat ise ihracatlara kolaylık gösterilmesi, ithalatın devlet kontrolüne alınması , kambiyo buhranlarına son verilmesi gibi ticari esasların programı olduğunu vurgulamıştır²⁹¹.

Bağımsız aday Arif Fevzi Bey ise programını şu şekilde açıklamıştır²⁹²:

- 1- TC'nin banii hakikisi büyük Gazi ve liderinin ve Halk Fırkasının vaz ve takip ettiği esasatı milliye ve kanuniye dahilinde hareket edip , asla inhiraf etmemek, (sapmamak),
- 2-Devlet bütçesinden maaş alan her sahibi istihkakın maaşını şimdiki formülden daha farklı ve onbeş günde bir olarak almasını temine çalışmak,
- 3-Vergileri daha salim tarzlarda mesela tenkihat (çalışanları paralarını azaltarak gelir gideri düzenleme) ve nisbet farklarının 1931 senesi

²⁸⁹ *Vakit*, 24 Nisan 1931, s. 4.

²⁹⁰ *Vakit*, 24 Nisan 1931, s. 4.

²⁹¹ *Vakit*, 24 Nisan 1931, s. 4.

²⁹² *Vakit*, 10 Mart 1931,s. 1.

maliyet fiatlarına göre yeniden tesbiti ile ona göre tarhiyat (dağıtımları) teminine sai etmek (çalışmak),

4- Devlet bütçesinden maaş alıp ta laakal hizmet edenlerin (düşük dereceli memurların) çocuklarını devlet mekteplerinde tahsil ettirmek bunlardan bir tanesini leyli olarak okutmak,

5-İrtişayi (rüşveti) kökünden kaldıracak kanun teklifi

6-Memlekette işsizlik kanunu neşretmek ve her vatandaşa sıhhati ve işi nisbetinde yardım,

7-Ordu mensuplarının hal ve istikballerini daha emin yollarda bulucu kanunlar teklifi, spor kanunları ihdası,

8-Memurların hepsini hayat sigortalarına kayıt, memur kooperatifleri vücuda getirmek ve tehsil için kanunlar teklifi. Memur aile çocuklarını meccanaen tedavi ettirmek ve hastanelerde yatırmak,

9-Matbuat kanununa ehemmiyet vererek teklif edeceğim kanunlarla matbuat kuvvetini takviye ve daha nafi ve salim bir tarzda çalışmalarını temin (Maddi mükafat vermek)

10-Ecnebi müessesattaki Türk tebası hakkında yeni kanunlar

11-Sanayii ve ticaret erbabına lüzumunda vaziyeti maliyelerini düzelttirmek için yardım etmek .

Ulus gazetesinde özellikle Menemen'deki seçim törenlerine oldukça fazla yer verilmiş, Urla kaymakamı Baha Bey'in şerefine verilen toplantıda söylenen nutuklarda Menmen gençliğinin irtica hadisesinden duyduğu nefret dile getirilmiştir²⁹³. Falih Rıfkı Atay'ın bir makalesinde de :

²⁹³ *Ulus* , 15 Nisan 1931, s. 4.

"....intihab sandığı başında halk fırkaya emniyet etmekte ve memleket işlerinin bütün mesuliyetini fırkaya vermektedir. Bu işler köy ocağından , meclis kürsüsüne kadar, büyük , geniş ve karışık bir mekanizmanın her köşesine dağılmıştır. Mebus, muallim, memur, köylü, amale ve serbest meslek adamı hepsi yeni Türkiye'nin yapılışında fırkanın vazife ve mesuleyetlerini bölüşmüş vatandaşlardır... Şeref bütün çalışanlar için bir iktidar ise, yalnız milletin prensiplerine bağlanmış olduğu ve namuskarlığını tecrübe ve tastik etmiş olduğu farkındadır. Başka memleketlerdeki fırka ve politika hayatı ile Türkiye'deki kurtuluş kavgasına devam eden inkılap fırkasının hayatı arasındaki fark budur" diyerek Serbest Fırka tecrübesinden ders çıkarılması gerektiğinden bahsetmiştir. "Meclis ve bütün Kuva-i Milliye havasına dönmeliyiz"

diyerek seçimler sırasında herkesi birlik olmaya çağırmıştır. Mehmet Asım ise İstanbul seçimlerinde belediye seçimlerinde Serbest Fırkaya oy verenlerin çoğunun açık yüreklilikle Cumhuriyet Halk Fırkasına oy verdiğini açıklamıştır²⁹⁴.

Halk arasında, Cumhuriyet Halk Fırkası'na aday olmak isteyen vatandaşların söyledikleri de propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Örneğin; Çorum Sungurlu'dan Bekir Çavuş "...Ulu

²⁹⁴ *Vakit* , 14 Nisan 1931 , s. 1: "İst.İntihabatı"

Gazimizin açtığı yeni çağıra ve fırkamızın esaslarına gönülden bağlıyım. Daima bu yolda yürümeye and içtim. Köyünüz ocak heyeti azasındanım. Vatan ve millet işlerinde hizmet etmek en büyük emelimdir. Münasip görülürse mebusluk için namzetliğimin ilanını rica eder ve en derin hizmetlerimi sunarım"²⁹⁵.

İşçi ve çiftçilerin mebus adaylıklarını sunmaları sonucu *Vakit* gazetesinde "Fırka Şiarı" adıyla bir yazı yayınlanmıştır²⁹⁶. Bu yazıda,

" Bütün halk sınıflarının menfaatini telif etmektir. Yeni mecliste mesleki guruplar teşkil ederek çiftçi , tüccar ve amaleden mürekkep guruplar bulunacağı hakkındaki neşredilen haber burada tesir yapmıştır. Şimdiye kadar olduğu gibi yeni meclisde de bütün halk sınıflarının menfaatini telif etmek , Halk Fırkası'nın esas şiarıdır. Bunu bir sınıf mücadelesi haline sokmak isteyenler eğer bir propaganda esiri bulunmuyorlarsa ancak bedhahlardır. Bu neşriyat fırkaya dahili bir inkisama uğratmaya matuf adlolunuyor".

1931 seçimlerinde İstanbul, Samsun, Tekirdağ illerinde bağımsızlara oy çıkmamış²⁹⁷, sadece 20 tane bağımsız milletvekili seçilebilmiştir. TBMM açılışı sonrasında ise bağımsızların

²⁹⁵ *Ulus* , 24 Nisan 1931, s. 1.

²⁹⁶ *Vakit* , 1 Nisan 1931,s. 1.

²⁹⁷ *Ulus* , 24 Nisan 1931, s.1.

Cumhurbaşkanlığı ve İsmet Paşa kabinesinin oylamasında, Cumhuriyet Halk Fırkası ile hareket ettikleri görülmüştür²⁹⁸

4. 1935 Seçimleri

TBMM'nin beşinci dönem seçimleri olan 1935 seçimlerinin siyasal ve sosyal bakımından öncekilerden çok önemli bir farkı vardır. Bu da, Türk kadınının 1934 yılında kazandığı milletvekili seçme ve seçilme hakkını ilk kez kullandığı seçimler olmasıdır. Kemal Ünal'ın makalesindeki,

" ...Kadınlarımızın seçmek ve seçilmek yoluyla siyasal yaşayışa girmeleri ise , bu yılki seçime ayrı bir dirilik getirmiştir. Hemen her yerde kadınlarımız ikinci seçici olarak şimdiden siyasal çalışmaya katılmaktadırlar. Bize gelen sayılar, Türk kadınının çok geniş ölçüde , bu işi üzerine aldığını gösteriyor. Her vilayet çevresindeki kadın ikinci seçicinin sayısı, erkeklerinkinden az değildir"²⁹⁹

şekliyle aktarımı o dönemdeki değişimin genel betimlemesini yapacak özelliktedir.

²⁹⁸ Tuncay 1989 : s. 306.

²⁹⁹ *Ulus* , 16 Ocak 1935, s. 1.: "Gündelik - Seçim"

Türk kadının milletvekili seçimlerine katılması Cumhuriyet Halk Fırkasının 1935 seçim propagandalarının en önemli ögesi olmuştur. Doktor Kemal Tunca basın-yayın ve propaganda bölümlerini idare etmiştir³⁰⁰. İzmir seçimlerinde "...kadınlar sürü ile gelerek rey sandıkları önünde Atatürk'e sevgi ve saygılarını anlatmaktadırlar. Seçim işlerinin coşkun ve alakalı olması muhitimizde büyük bir memnuniyet uyandırmıştır"³⁰¹; "Zonguldak merkez ve kazalarıyla bütün köylerinde çok canlı ve alakalı yapılmış ve bitirilmiştir. Havanın çok karlı ve tipili olmasına rağmen erkek ve kadınlarımızın fırka namzetlerine ittifakla rey vermek için gösterdikleri coşkunluk"³⁰² haberleri ile halkın seçimlere gösterdiği ilgi seçimler devam ederken kamuoyuna duyurulmuştur. Karaköse'de Ağrı valisi ise seçim konuşmasında³⁰³ seçimlerin öneminden bahsederken, Türk kadınının bu seçimlerde medeni hukuk kapsamında en önemli gelişmeyi kaydettiğini belirtmiştir. Kütahya'da da bayanların aynı ilgi ve alaka ile seçime katıldıkları aktarılmıştır³⁰⁴.

Seçimler sırasında Nakiye adında bir kadının söylediği nutuk ise kadınların seçimi ve Cumhuriyet Halk Partisini sahiplenmelerini göstermesi bakımından oldukça önemli bir propaganda örneğidir. Nakiye Nutku şu sözlerle propaganda çalışmalarına katılmıştır:³⁰⁵

³⁰⁰ *Ulus*, 16 Ocak 1935, s. 3.

³⁰¹ *Ulus*, 16 Ocak 1935, s. 3.

³⁰² *Ulus*, 16 Ocak 1935, s. 3.

³⁰³ *Ulus*, 19 Ocak 1935, s. 3.

³⁰⁴ *Ulus*, 29 Ocak 1935, s. 3.

³⁰⁵ *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1935, s. 6.

"- Sayın yurttaşlarım;

Bugün seçim günü, milli hakimiyetin hız aldığı gündür. Kendi varlığını inkar eden bir rejimi yıkıp ta yüce varlığa kavuşan Türk Milleti, büyük bir sevinç ve heyecan içinde ulusal yükümünü yapıyor.

Yüce Milletim!

Gül, eğlen, sevin; herşey senin, her hak senin. Sen Türk için gereken verimli işleri kendi düşünce ve kestiriminden başka bir ölçüye vurmayan, bütün ulus işlerinde kayıtsız , şartsız her selahiyeti kendinde toplayan T.B.M.M.'de temsil edilen yüce bir varlıksın.

Sevgili Yurttaşlarım!

Bugün her kalpte yaşayan aynı ülkü ile hepimiz büyük inkılapların heyecanı içinde bu ulusal varlığı da kıvanç ve sevinçle kutluyoruz. Ne yapsak yerinde, ne yapsak azdır. Türk varlığı eşi görülmemiş bir diriliş, göz kamaştırıcı bir ileri gidiş abidesidir. Yüzlerce yıl acun ülkelerine kanaat açan, yeryüzü uluslarına önderlik yapan büyük soyunun altın tarihi Samsun'da doğan ve bütün Türkelin'e ışığını salan bir güneşin altında yeniden parlamış, genç, dipdiri bir Türk Devleti olarak canlanmış ve yeniden hızlanmıştır. Bu hız acuna yalnız bir ilerleme savaşçısı değil, doğuda ve batıda bir yarış kurucu ve koruyucusu kazandırmıştır.

O günden beri kolu gibi kafasında kuvvetli olduğunu bütün acuna göstererek Türk erkeği kadar kadınının da değerli olduğunu isbat ediyor. Her Türk'ün nabzında çarpan asil kanı tek bir nabızda gibi vuruyor. 18 milyon birlikte çalışıyor, birlikte başarıyor."

Seçimler sırasında radyo konferansları, parti merkezinde gösteriler, radyoda seçim geceleri düzenlenmiş, Beşiktaş'da Vecihe Karamürsel, Şişli parti merkezinde Meliha Avni Sözen, Kasımpaşa'da İffet Oğuz, Fatih'de Muallim Hasene konferanslar vermişler ve bu konferanslarda seçilmeleri halinde çocuk hastaneleri açmak, köy enstitülerinin sayılarını arttırmak ve kimsesiz çocuklara sahip çıkmak gibi konularda çalışmalar yapacaklarını vaadederek propaganda çalışmalarını sürdürmüşlerdir³⁰⁶.

Cumhuriyet halk Partisinin 1935 seçimlerinde gazetelerde "YURTTAŞ REYİNİ KULLANMAN VE BUNU CUMHURİYET HALK FIRKASI NAMZETLERİNE VERMEN BİR YURTSEVERLİK BORCUDUR. REYİNİ KULLANMAK HER TÜRK YURTTAŞININ KUTLU YÜKÜMLERİNDEN BİRİSİ OLDUĞUNA GÖRE BÜTÜN OKUYUCULARIMIZIN BU YÜKÜMÜ YERİNE GETİRECEĞİNE VE REYİNİ FIRKAMIZIN NAMZETLERİNİN LEHİNE KULLANACAĞINA GÜVENİMİZ VARDIR"³⁰⁷ şeklinde verdiği ilanlar da propaganda çalışmalarının daha hedefçi ve daha net bir hale getirildiğini görmekteyiz.

³⁰⁶ *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1935, s. 1.

³⁰⁷ *Ulus*, 19 Ocak 1935, s. 1.

Ulus gazatesi yazarlarından Kemal Ünal³⁰⁸ "yeni seçimle yurttaşlar, yeryüzünde kopacak her fırtınayı bütün güçlerini birleştirerek karşılayacaklarını söylüyorlar. Başındakilere inanarak ,onların yolunda giderek her zorluğu yenmeyi , ilerilik yolundan geri kalmamayı göze aldıklarını gösteriyorlar." diyerek, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve Mustafa Kemal'in ilerlemenin ve gelişmenin güvencesi olduğunu vurgulamıştır.

1935 seçimlerinin en önemli propaganda malzemesi öncekilerde olduğu gibi Mustafa Kemal'in seçim beyannamesidir³⁰⁹:

"Atatürk'ün millete beyannamesi: Türk ulusunun idaresinde ve korunmasında ulusal birlik, ulusal duygu, ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir. Türk ulusundan itimat isterim: Yeniden deruhte edeceğimiz ağır vazifeleri yüz akı ile başarmak ve ulusumuza müsbet hesaplarını verebilmek, samimi duygumuzdur.

Sevgili yurttaşlarım,

Büyük millet meclisinin yeni saylav seçimine girerken, geçen dört yılın işlerini gözden geçirmek faydalı olacaktır. Bu surette çetin yıllarda bana ve önderi bulunduğum C.H.F.'na destek olan ve doğru yolu gösteren güveninizin yerinde olduğu kolaylıkla anlaşılmış olacaktır."

³⁰⁸ *Ulus* , 16 Ocak 1935, s.1.

³⁰⁹ *Cumhuriyet* , 5 Şubat 1935, s. 1-3.

diye başladığı beyannamesinde özellikle 1929 dünya ekonomik buhranının Türkiye'de yarattığı sıkıntıyı ele almış ve tüm bunlara rağmen bütçenin açık vermediğini, tarım ve sanayi ürünlerinde birçok ülkeye nazaran üretimde artış gözlendiğini vurgulamıştır. Böylece Mustafa Kemal, geçmişte yaptıkları başarılı işleri sergileyerek, bunların, gelecekte yapacakları işlere teminat olacağı propagandasını işlemiştir (Bakınız EK 4).

Bu beyannamenin yanısıra Mustafa Kemal'in bağımsız adaylar için 16 milletvekilliğini boş bırakması tek parti döneminin en önemli demokrasi hareketlerinden birisidir. Atatürk, beyannamesinde "Serbest çalışacak, samimi yurttaşların ulus kürsüsünden yapacakları tenkidlerle milli çalışmanın kuvvetleneceği kannatindeyiz"³¹⁰ diyerek amacını şu şekilde aktarmıştır:

-Ulu önder Atatürk'ün C.H.F. teşkilâtında 2. seçmenlere beyannamesi : "Şubatın 8. Cuma günü yapılacak sayılab seçimi işleri üzerinde çalışan parti genel başkanlık divanı yeni mecliste bağımsız üyelerin bulunmasına imkân vermek için Fırka (parti) aday listesinde 16 boş yer bırakmaya karar vermiştir.

...Cumhuriyetçi ve milliyetçi olmakla beraber partimiz programından başka bir programla ve partili olmanın tabii kayıdları dışında özgür (serbest) çalışacak samimi yurttaşların

³¹⁰ *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1935, s. 1.

ulus kürsüsünden yapacakları tenkidler ve söyleyecekleri mütalealarla milli çalışmanın kuvvetleneceği kanaatinde bulunuyoruz. Bu yolda geçirdiğimiz dört yıllık tecrübe Parti esaslarımızın da parti hükümeti çalışmalarının ulus önünde yapılan tenkidlerle karşılaştırılmasına fırsat vermiş ve yurttaşların siyasal olgunluğunu arttırmıştır. Hergün, her vesile ile düşündüklerini ve yaptıklarını parti içinde ve partililer arasında olduğu kadar iyi ve temiz bütün yurttaşların da mürakabesine arz etmeyi vazife sayan partimizin bu kararını bildirirken parti teşkilatımızdan ve partili II. müntehiblerden yukarıda yazılı vasıftaki bağımsız adaylara oy vermelerini isterim.

Bir sayıtlavlık yeri boş bırakılacak olan yerler şunlardır : Ankara, Afyon, Antalya, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Kütahya, Sivas, Tokat, Muğla, Niğde, Yozgat, Çankırı, Kastamonu'dur."

Yapılan seçimlerde 386 Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili, 18 kadın milletvekili, 13 bağımsız milletvekili seçilmiş, özellikle İstanbul, Ankara, Adana gibi kentlerde katılım oranı %96'lara ulaşmıştır³¹¹. Ankara'da 40860 I. Seçmenden 37542'sinin oylarını verdikleri

³¹¹ *Ulus*, 22 Ocak 1935,s. 1; *Ulus*, 19 Ocak 1935, s. 3.

belirlenmiştir³¹². Bu katılım gazetelerde "Atatürk'ün izinde durmadan ileri"³¹³ sözleriyle kamuoyuna teşekkür ile duyurulmuştur.

B. Atatürk Sonrası Seçim Propagandaları

1. 1939 Seçimleri

1939 seçimleri Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk'süz geçen ilk genel seçimidir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü döneminin bu ilk milletvekili seçimlerinde Türkiye Cumhuriyeti'nde birtakım şeylerin değiştiğini veya değiştirilmek istendiğini görüyoruz. Örneğin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 6 Mart 1939'da İstanbul Üniversitesinde yaptığı konuşma Türkiye'de gerçek anlamda bir demokratik rejimin yerleşmesi için gösterilen isteğin ve çabanın başlangıcı sayılabilir³¹⁴.İsmet İnönü konuşmasında şunları söylemiştir:

" Aziz vatandaşlarım,

Cumhuriyet Halk Partisi şimdiden memleketin bütün menfaatlerini ve bütün evlatlarını kucaklayan bir siyasi aile haline gelmiştir. Vatandaşlar büyük partinin teşkilatı içinde , her türlü hizmet ve inkişaf imkanının bulmaktadırlar. Partinin bu mahiyeti istikbalde daha ziyade kendini gösterecektir. Evvela halkevlerinde , memleketin içtimai ve kültürel sahalarında memlekete hizmet etmek için istidatlı vatandaşlardan geniş

³¹² *Ulus* , 22 Ocak 1935, s. 1.

³¹³ *Ulus* , 22 Ocak 1935 , s. 3: Naşid Uluğ, "Gündelik : Seçimin öğrettikleri"

³¹⁴ Toker 1990 : s. 16-17; Koçak 1986 : s. 94.

mikyasta hizmet isteyeceğiz. Sonra , parti teşkilatında memleketin siyasi terbiyesi ve inkişafı için vatandaşlarımız geniş hizmet sahaları bulacaklardır. Diyebilirim ki gelecek 'intihaplardaki mebus namzetleri halkevlerinin ve partinin dört senelik faaliyeti esnasında kendi kendilerini kolaylıkla göstermiş olacaklardır. Vatandaşlarım bilirler ki , bir siyasi partinin yüksek idaresi bakımından müntehiplere namzet gösterilmesi tabii bir şeydir. Bizim ananemizde böyledir. Bununla beraber, namzetlerin halkla temasını daha ziyade artıracamız ve riyaset divanının takdirini daha yakından biribiriyle temasa getirecek usullerin şimdiden tecrübe ve tekamül ettireceğiz."

1931 ve 1935 yıllarında uygulanan bağımsız milletvekili kontenjanı geleneği 1939 seçimlerinde de sürdürölmüş ve 16 bağımsız milletvekili TBMM'ye girmiştir³¹⁵. Ayrıca bu seçimlerde milletvekili adayları saptanmadan önce ikinci seçmenler Ankara'ya çağrılarak kendileriyle tanışma toplantıları yapılmıştır. Kazım Karabekir, Fethi Okyar, Hüseyin Cahit Yalçın gibi önceki dönemlerde geri planda kalmış isimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden aday yapılmasını genel zihniyetin bazı katı kurallarının değişmeye başladığının göstergesidir³¹⁶.

³¹⁵ Koçak 1986 : s. 220.

³¹⁶ Akşin 1980 : 204.

1939 seçimlerinde propaganda çalışmaları, sesli film gösterileri, halkevlerinde ve şehirlerin büyük mekezi meydanlarında konferanslar, radyo konuşmaları ve konferansları şeklinde sürdürülerek, özellikle gazetelerde ve seçim meydanlarındaki afişler ve seçime katılım mesajı ileten yazılar dikkati çekmektedir. Ankara halkevinde seçim nedeniyle verilen konferasta , halkın ismet İnönü (Milli Şef) etrafında birleşmesi ve oyunu kullanması yolunda ayrıca nutuklar atılmış, konuşmalar yapılmış, şiirler okunup, filim gösterimi ardından İsmet İnönü'nün son nutuklarından alınan özlü sözler dinlettirilmiştir³¹⁷. Ayrıca Ankara halkevinde yapılan diğer toplantılarda seçimin önemi, cumhuriyetin yarattığı eserler, Cumhuriyet Halk Partisinin parti prensiplerinin anlamı,İsmet İnönü'nün hayatı halka anlatılmış, ayrıca halkevinin konuşmacıları Ankara'daki kahvehaneleri dolaşarak seçime katılımın önemi üzerinde durup bunun bir vatan borcu olduğunu açıkça halka anlatmışlardır. Kent ve kazalarda büyük meydanlara konan hopperlörler ile radyo yayını ve konferanslarla da aynı mesajlar halka dinletilmiştir³¹⁸. Milli Eğitim Bakanlığı da seçim faaliyetlerinin devam ettiği sıralarda öğrencilerin seçim hakkındaki bilgilerini artırmak için bütün okullarda cumhuriyet yönetiminin faydaları , Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkeleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişimindeki rolü ve seçimin en önemli vatandaşlık borcu olduğu, milletvekilliği ve kamutay konusunda öğrenciye dersler ve konferanslar vermeye başlamışlardır³¹⁹.

³¹⁷ *Ulus* ,18 Mart 1939 , s.1

³¹⁸ *Ulus* ,16 Mart 1939,s. 7.

³¹⁹ *Ulus* , 22 Mart 1939,s. 8.

15-21-Mart arasında bütün gazete ve dergi gibi yayın araçlarının seçimle ilgili yayın yaptığı -İstanbul'daki tüm parti ve halk evi merkezleri oparlorlerle hatiplerin cumhuriyetin faydaları, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkeleri ve inkılâp esasları konusunda konuşmalar yapılmışlardır³²⁰. Ayrıca Bayezit'de Meliha Avni, Kadıköy'de İffet Hanım Cumhuriyet Halk Partisi'nin 15 sene müddetince başardığı işleri, bir ulusun gelişmişlik düzeyinin ancak seçimlere gösterdiği ilgi ve alaka nisbetinde ölçülebileceğini, her bireyin oyunu kullanmasının bir vatan borcu olduğunun, bundan evvelki seçimlerde Türk halkının sınavı başarıyla kazandığını bu seçimlerde de aynı başarıyı beklediklerini vurgulayan nutuklarla Cumhuriyet Halk Partisi'nin propagandasını yapmışlardır³²¹.

Selahattin Güngör makalesinde "Türk milletinin Olgunluk imtihanı seçim" diye bir başlık kullanarak, "Parti yok, millet var", imajı ile meşrutiyet dönemi seçimleri ile cumhuriyet dönemi seçimlerinin mukayesesini yapmış ve cumhuriyet rejiminin özgürlükler açısından önemini vurgulamıştır³²².

³²⁰ *Cumhuriyet*, 15 Mart 1939, s. 3.

³²¹ *Cumhuriyet*, 15 Mart 1939, s. 3.

³²² *Cumhuriyet*, 16 Mart 1939, s. 1.

Kemal Önal ise "seçim günlerinde" adlı yazısında,

"....kadın, erkek onsekizinden yukarı yaştaki her yurttaş bunu bilerek sandıkların önünde toplanmaktadırlar. Onların bu vazifeyi yaparken Atatürk devrinde kavuştukları nimetle İnönü emrinde erişecekleri saadeti ölçdüklerine de şüphe yoktur. Köylü , kasabalı düşünme çağındaki her Türk milli varlığın büyük değerini daha çok iç ve dış emniyetle ölçer. O bilir ki memleketi yabancı istilasından Atatürk ve BMM Hükümeti kurtarmıştır.İçerdeki huzursuzlukları ise gene bu hükümetin ileri şekli olan cumhuriyet gidermiştir.....Tekamül parolasını bütün bu istikrar ve inkılâp hareketlerinde ebedi şefin en büyük yardımcısından alıyoruz. Onun başarılı kuvveti , yeni millet meclisinin çalışmalarından hızla ilerlemenin asıl kaynağını bulacaktır...Yurttaşlar kendi kurdukları partinin asıl rehberliği içinde sükun ve vakarla reylerini kullanırken emniyetle ve tekamül binasının temellerini yükseltmiş oluyorlar³²³"

diyerek makalesinde İsmet İnönü'nün İstanbul Üniversitesi konuşmasından alıntılar yaparak, Cumhurbaşkanı'nın yeniliklerin ve gelişmenin garantisi olduğunu vurgulamıştır.

³²³ *Ulus* ,16 Mart 1939,s,1 : "Seçim günlerinde"

Kemal Güngör' n  smet  n n 'n n etrafında toplanalım mesajı Falih Rifk  Atay'ın makalelerinde temel mesajını oluşturmuştur. Örneğin; "Sandık başında" adlı makalesinde³²⁴

"..Herhangi bir parti ekseriyeti kazanmak için çalışmıyoruz. Milyonların fikir, his ve menfaat birliğini ifade edecek olan , milli bir intihab arefesindeyiz. Bu birlik d n Atatürk'ün etrafında idi. Bugün  smet  n n 'n n etrafındadır. Reis değişmişse de , birliği vücuda getiren esas amil, yani milletin kendi kurtuluşunu, bugünkü idarenin devam ve istikrarında görmek şuuru , baki kalmıştır. Kıymet bundadır. Bu intihabın iki önemli hususiyeti var: Biri Atatürk'en sonraki ilk kurultay seçiminin yapılmakta olmasındır.  kincisi beynelmilel vaziyetin, 1918'den beri en nazik zamanında , Türk cephesinin emin salabetini gösterecek olmasındır.    nifakların, emperyalizmin müdahale ve tahakkümlerine en fazla vesile teşkil ettiği bir devirde bulunuyoruz. Milli birliğe , yalnız kuvvetlerimizin hiçbir damlasını israf etmeksizin başarabileceğimiz emsalsiz bir inşaa ve kalkınma davası içinde bulunduğumuz için muhtaç değiliz. Milli müdafaa ve emniyetin de sağlam temeli odur.  ntihapta bu birliği yeniden ispat etmek, teşri ve icra hayatında ise bu birliğe halef verecek her türlü aykırılıklarla mücadele etmek , ileri hamleler, müsbet eserler, halk refahını ve memleket umranını arttıran teşebbüslerle onu kuvvetlendirmek mevkiindeyiz....Sandık başına giderken, yeni

³²⁴ *Ulus* ,15 Mart 1939,s. 1-3.

intihabın her tarafta delalet edeceği müstesna manayı düşünelim. Türkiye'nin mili tarih , yeniçağ insanıyeti ve beynelmilel vaziyet karşısında vazifeleri o kadar mühimdir ki onlar ancak halkın tamamına ve şuurlu iradesine istinat eden bir iktidar tarafından karşılanabilir. Çok çile çekmişizdir. Hele bu halk kendini cehenneme su satan azap ve işkencelerden geçmiştir. Mesut olmaya bizim kadar kimin hakkı olabilir. Fakat saadetin sırrını nihayet bulduk. Onu birdaha melun büyücülere çaldırmak niyetinde değiliz" ,

diyerek, kamuoyunu İsmet Paşa'ya güvenini, T.C'nin iç ve dışta saygınlığının güvencesinin cumhuriyet Halk Partisi ve bu seçimler olduğunu vurgulamıştır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere gazetelerde çerçeve içine alınmış olan çıkan ve kamuoyunun dikkatin ve seçime katılımı arttırmak için çıkan mesajları 1939 seçimlerinin ana temasını oluşturmaktadır. Bunlar:

"CHP halkın, halk için ve halk tarafından idaresini şiar edinmiştir"³²⁵.

"Bir milletin siyasi erginlik imtihan zamanları intihab günleridir"³²⁶.

"İnkılapçı, inkılap partisinin kadrosunda yer alır"³²⁷.

³²⁵ *Ulus* , 16 Mart 1939, s.3

³²⁶ *Ulus* ,14 Mart 1939,s. 3.

³²⁷ *Ulus* ,14 Mart 1939,s. 3.

" İnkılabın mesuliyetini yüklenen C.H.F'sıdır"³²⁸."

"Milletimizin büyük fedakarlıklarla elde ettiği inkılap esaslarını muhafaza eden ve inkılap prensiplerinin hiçbirinden fedakarlık kabul etmeyen teşekkül C.H.F'dir"³²⁹.

" Türk milletinin medeniyetin en ileri safhalarında yer tutması milli emelimizdir. Bu emeli tahakkuk ettirmek için laik bir devlet kuran , millete müsbet ilim zihniyetini rehber olarak kabul eden CH F'dir"³³⁰.

"C.H.F'nin tarihi büyük milli zaferlerle doludur"³³¹.

"Milletimizin büyük fedakarlıklarla elde ettiği inkılap esaslarını muhafaza eden ve inkılap prensiplerinin hiçbirinden fedakarlık kabul etmeyen teşekkül C.H.P'dir"³³².

"Memleketimiz Büyük Millet Meclisinin yeni seçimini basında göz kamaştırıcı bir vaziyette bulunuyor. Türk Milleti beynelmilel siyaseti yarın için beklenmedik hadiseler hazırlaması ihtimali karşısında her

³²⁸ *Ulus* ,14 Mart 1939, s . 5.

³²⁹ *Ulus* ,14 Mart 1939,s. 2

³³⁰ *Ulus* , 15 Mart 1939,s. 3.

³³¹ *Ulus* ,15 Mart 1939,s. 5.

³³² *Ulus* , 15 Mart 1939,s. 6.

türlü nifaktan masun ve mütereffir bir halde , kendine güvenir vaziyettedir" İsmet İnönü³³³.

" Seçim vatandaşın en mukaddes hakkı ve vazifededir"³³⁴"Vatandaş reyini kullanmayı ihmal etme, çünkü; vereceğin reyle milletin siyasî kudretini kuracaksın"³³⁵.

"Kanunlar önünde mutlak musavat kabul eden ve hiçbir ferde , hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertlerini halktan ve halkçı olarak kabul eden C.H.P'dir"³³⁶.

"Türk kadınına da hürriyetini ve rey hakkını ilk veren C.H.P'dir"³³⁷.

"Türk Milleti her türlü refah tesirlerinden uzak ve salim bir birlik ve beraberlik havası içinde kendini göstermektedir"³³⁸ (İsmet İnönü).

" C.H.P'nin şiarı yapmak iktidarında olmadığı işlerle uyuşturucu ve oyalayıcı sözlerle millete karşı gündelik siyaset takip etmek değil Türk

³³³ *Ulus* ,13 Mart 1939, s. 3.

³³⁴ *Ulus* ,14, 15, 16 Mart 1939,s. 3

³³⁵ *Ulus* ,17 Mart 1939, s.3.

³³⁶ *Ulus* ,17 Mart 1939,s. 6.

³³⁷ *Ulus* ,17 Mart 939,s. 6.

³³⁸ *Ulus* ,16,17 Mart 1939,s. 5.

vatanını milletini her cepheden layık olduğu mevkiine çıkarmaktır"³³⁹.

" C.H.P yapmak iktidarında olmadığı işleri uyuşturucu oyalayıcı sözlerle yaparız, diye millete karşı gündelik siyaset takip etmek şiarı C.H.P'nin reddettiği şeydir"³⁴⁰.

"İrade ve hakimiyetin kaynağı millettir.Bu irade ve hakimiyetin devletin vatandaşa, vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkıyla ifasını tanzim yolunda kullanılması C.H.P'nin büyük esasıdır"³⁴¹.

1939 seçimlerinin propaganda çalışmalarının son ve en önemli aşaması ise İsmet İnönü'nün seçim nutku idi³⁴²:

"-Sevgili Vatandaşlarım!

Büyük Millet Meclisini teşkil edecek yeni namzetleri huzurunuza takdim ediyorum. Bu namzetleri intihab ederken bize yalnız vazifemizin vicdani ilcası ile vatandaşlarımızın temayülü rehber olmuştur. Asil milletimizin büyük meclis azaları üzerindeki itimadının derecesini anlayabilmek için, Parti teşkilatında ve halk tabakaları arasında çok dikkatli tetkikler yaptık; memleketin geniş mıntıkalarında Partiye mensup 2.

³³⁹ *Ulus* , 17 Mart 1939,s. 5.

³⁴⁰ *Ulus* , 17 Mart 1939,s. 2.

³⁴¹ *Ulus* ,16 Mart 1939,s. 3.

³⁴² *Ulus* , 25 Mart 1939,s. 1-3.

müntehiplerin takdir ve tavsiyeleri demek olan işthane reylerine müracaat ettik. Kati namzetleri yüksek reyinize arz ederken vatanın mukadderatına 4 sene müddetle hakim olacak mebuslar üzerinde milletimizin takdir ve itimadını toplayabilmiş olduğumuz kanaatindeyiz.

Vatandaşlarım !

Millet hizmetindeki vazifelerin iç ve dış siyaset aleminde çetin olduğu devirlerde yaşıyoruz. Canlı inkişaf halinde olan büyük bir milletin her istikamette birçok ihtiyaçları ve meseleleri karşısındayız. Cumhuriyetin vatana temin ettiği emniyet ve imarı geniş olarak ilerletmek istiyoruz. Vatandaşlar arasında huzur ve hürmetin muhafazasını, vazifelerimizin başında tutuyoruz. C.H.F. nın memleketin bütün çalışan ve kıymetli evlâtlarını hizmet yoluna sevk etmekteki muvaffakiyeti her gün daha ziyade kendini göstermektedir. Nifaksız ve huzur içinde bir çalışma hayatının nimetlerini vatandaşlara temin etmek başlıca emelimizdir.

Aziz Vatandaşlarım !

Harici siyaset sahasının şüpheli ve karışık bir devrinde bulunduğumuz, uyanık gözlerinizden gizli kalamaz. İnsanlığın büyük facialar karşısında kalması ihtimali her zamandan ziyade artmıştır. İnsanlık ailesinin mühim bir uzvu olan Türkiye'nin, ne vazifeler karşısında bulunacağını kati olarak tesbit etmeye imkan yoktur. Bu ihtimaller karşısında ancak kudretli milletler

kendilerini ve insanlığı kurtaracaktır. Kudretli milletler muhabbet ve emniyete dayanan bir birlik içinde vatanlarının yüksek menfaati için her fedakarlığı yapmaya hazır olan imânlı, iradeli milletlerdir. Biz bu milletlerin başında bulunanlardan olduğumuz kanaatini cesaretle söyleyebiliriz. Reylerinizde göstereceğiniz kalbî beraberlik ile itimat, milletimizin kudretine yeni bir delil olacaktır.

Aziz vatandaşlarım !

Cumhuriyet ; imar, kültür, endüstri programlarına geniş miyasta devam edecektir. Fakat bilhassa köylü ve çiftçi halkımızın kazancını arttırıp, maiyet seviyesini yükseltmek, bunun için geniş miyasta ziraat ve ilk tahsil imkânlarını bulmak başlıca emelimiz olacaktır. Bütün idare düzeniniz, halk içinde, halkın meseleleriyle yoğrulmuş, müstakin ve muntazam işleyişinin semereleri ; hatta iktisadi olan verimli tedbirlerin başındadır kanaatindeyiz.

Aziz vatandaşlarım !

Bana ve riayet etmekte iftihar ettiğim C.H.F. na yüksek itimadınızı lâıık görmenizi isterim. Ben ve B.M.M. âzası arkadaşlarım, itimadınızı kıymetli bir emanet gibi vicdanımın içinde muhafaza edeceğiz. Size, açık alınlı işlerinizin hesabını vermek, hiç göz önünden ayırmadığımız bir borç olacaktır. Türk milleti ilerleyen ve daima yükselen heybetli bir varlıktır. İçerdeki ihtiyaçlar ve sıkıntılar ne kadar çok olsa, dışardaki

siyaset buhranları ne kadar karışık ve dolaşık görünse bütün bu zor şartların içinden Türk milletinin itibar ve refahı artmış ve gelişmiş olarak çıkacağına, samimi ve katî olarak inanıyoruz-güveniyoruz."

1939 seçimlerinde 424 milletvekili seçilmiş, bunların dördü bağımsız,ondört tanesi kadındır. Seçim sonrası İsmet İnönü'ye önceki dönemlerde karşıt olan bazı kişilerin yeni meclise giremediği, İsmet İnönü'nün mecliste denetim ve otoritesini arttırdığı görülmüştür³⁴³.

2. 1943 Seçimleri

1939 yılında Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile başlayan II. Dünya savaşı Mihver (İtalya, Almanya, Japonya) ve Müttefik Devletleri (İngiltere, Fransa,Sovyet Rusya, Amerika Birleşik Devletleri) arasında sürerken, Türkiye Cumhuriyeti iki gurubun da baskısı altında kalmıştır. Ancak izlediği denge politikası ile savaşa girmemeyi başarmıştır. İzlenen bu politikada Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Numan Menenmencioğlu ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu gibi devlet adamlarının etkileri fazla olmuştur. Dönemin yöneticilerinin ,Türkiye Cumhuriyeti'nin savaşa girmesi halinde nice zorluklarla kurulan yeni Türk devletinin ve Atatürk devrimlerinin duraksayacağını , yıkılabileceğini düşünmeleri sonucu yürüttükleri

³⁴³ Koçak 1986 : s. 220 - 223.

akıllı politika ön planda olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin bu başarılı politikasında savaşın ilk gününden beri sardırıya savaşla cevap vereceğini bütün taraflara beyan etmesi ve bu konuda inandırıcı olmasıdır ³⁴⁴.

Savaş yılları Türkiye Cumhuriyeti'ndeki devletçilik ile başlayan ekonomik gelişimi durdurmuş devletin ve halkın savaş ekonomisi şartları içinde yaşamasına yol açmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Türkiye savaşa girmemiş ama yarı seferberlik havası içinde , çalışan nüfusun önemli bir gurubunu silah altına almış, bütçesinin fazlaca bir bölümünü savunma giderlerine ayırmıştır. Ayrıca Almanya ile Türkiye'nin ekonomilerinin birbirini tamamlar nitelikte olması , savaşla beraber ithalatın düşmesi, Türkiye'de piyasa darlığına yol açmıştır. Bu dönemde, 1939'da, 4.200.000 ton buğday üretilmiş iken bu miktar 1945'de 2.200.000 tona düşmüştü³⁴⁵ . Bu durumda ordunun ve halkın beslenme sorunu gibi bir durumda ortaya çıkıyordu. Savaş yıllarında ekmeğin karne ile satılır olması , halkın bir bölümünün yönetime yönelik tepkilerine yol açmıştır. Devletin ekonomiyi kontrol tablosu vurgun ve karaborsa ortamı yaratmış, tüm bu olumsuz koşullara karşı İsmet İnönü başta olmak üzere bu vurguncu yağma şartlarına karşı çıkmaya çalışmışlardır. İnönü'nün "batakçı, çiftlikağası,...gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sayan ...birkaç politikacıya" karşı mücadelesi çok da olumlu sonuçlanmıştır³⁴⁶.

³⁴⁴ Deringil 1994 : s. 264.

³⁴⁵ Boratav 1982 : ,s. 217.

³⁴⁶ Boratav 1982 : s. 219.

Devletin ekonomiyi kontrol etmesi özellikle Milli koruma Kanunu ile (18-1-1940) gerçekleşmiş ancak ne yazık ki vurgunculuğun önüne geçememiştir. Devlet 1942 yılında çıkarttığı 'Varlık Vergisi' ile haksız kazanç sağlayanları hedef almış ama uygulamada gayr-ı müslimlere uygulanan koşulların ağırlığı tepkilere yol açmıştır ve daha sonra da uygulamadan kaldırılmıştır(15-3-1944).

Türkiye'de 1943 seçimleri böyle bir ortamda cereyan etmiştir. 1943 seçimlerinde de 1939 seçimlerinde olduğu gibi Halkevlerinin propaganda çalışmaları ön plandadır. Bu propaganda çalışmalarında düzenlenen konferanslar , filmler, propaganda plakları , bu plakların kent ve kasaba meydanlarında halka dinletilmesi , hopperlörlerle halka seçime dair veciz sözlerin dinletilmesi ve afişler ön planda olmuştur. İstanbul'da Üsküdar, Bakırköy, Kadıköy, Eyüp, Fatih ve Taksim meydanlarında yukarıda belirttiğimiz yöntemler kullanılmıştır. Ankara Halkevinde Halil Sezai Erkut yaptığı konuşmasında ,

" Dünya ateşi ortasında dimdik ayakta ve barış içinde yaşayan , kuvvetindien ve hakkından emin Türkiye'nin bu mesut günlerini milli şefimiz etrafındaki milli birliğe borçlu olduğunu belirtmiş ve başlamış bulunan mebus seçiminin milli birliğimizi bütün dünyanın gözü önünde bir kere daha canlandırmaya vesile teşkil edeceğini"

belirterek³⁴⁷, savaş ortamındaki Türkiye'nin savaşın dışında kalmasının güvencesini CHP ve İsmet İnönü olarak vurgulamıştır. Aynı mesaj *Ulus* gazetesinde çıkan bir yazıda³⁴⁸,

"...bütün vatandaşları kendilerine ayrılmış olan günlerde rey sandıkları başında görmek, siyasi olgunluğumuzun yeni bir belirtisini verecek ve dünyanın ateşler içinde kıvrandığı günlerde , hür, mesut ve müstakil Türkiye vatandaşı olmanın gururunu bir kere daha duyacağız. Büyük vazifemiz yaklaşıyor"

şeklinde kamuoyuna anlatılmaya çalışılmıştır.

Kemal Turan'ın *Ulus* gazetesinde çıkan 'Seçim Günleri'nde' başlıklı bir başka makalesinde³⁴⁹ ise:

"... 6. BMM'nin dört yıla yakın çalışmaları içinde memleket; başta yüce şefimizin eşsiz rehberliği ve politikasının ileri görürlüğü, dürüstlüğü ile sulhu korudu. Kuvvet ve refahını, dünyaca itibarını çok arttırdı. Ancak bu meclis tarihi vazifelerini tamamlarken, sahillerimize dalgalar vuran denizlerde sert çarpışmalar vardı. Türkiye hudutlarından kuş uçuşu 200 km iyeride Elburuz dağı eteklerinde iki büyük ordunun kolları çarpışıyordu. 7. BMM dünyanın şimdiye kadarkinden çok sert ve çok daha geniş bir boğuşmaya hazırlandığı günlerde vazifesine

³⁴⁷ *Ulus*, 16 Şubat 1943, s. 27.

³⁴⁸ *Ulus*, 15 Şubat 1943, s. 1-3, : "Mebus seçim hazırlıkları"

³⁴⁹ *Ulus*, 15 Şubat 1943 : "Seçim günlerinde", s. 1-4.

başlayacak...Böylece kendilerini çok ağır vazifeler bekleyen 7. devre milletvekillerinin seçiminde Türk vatandaşı, bundan evvelkilerde olduğu gibi, kendine bir yurt hizmeti düştüğünü takdir edecek ve partisine her zaman göstereceği itimatla yarınki meclise de kuvvet vermeye çalışacaktır. Memleketin kurtuluş ve kuruluşunun büyük tarihi organı olan CHP; her kademe ve teşekküldeki partilerin büyük bir çoğunluğu arasında yoklamalar yaparak her yerdeki ikinci seçmenler listelerini hazırlatmış bulunuyor. Kongrelerde kendilerini seçerek vazifelendirilmiş olduğumuz partililerin emekle seçtikleri, şahsi meziyet ve değerleriyle birlikte partinin namzeti olmak şerefini de taşıyan zatlara vatandaşlar, her yerde reylerini güvenle vereceklerdir. Memleketin bu seçimdeki itimat ve alakası, yeni millet meclisini yarınki güç işlerinde muvaffakiyetlere ulaştıracak, yurdun menfaat ve haysiyetini korumada onlara eşsiz bir kuvvet verecektir. Yüce şefimizin geçen devre seçimine yaklaştığımız günlere ait bir hitabelerinden şu iki cümleyi -bugünkü vazifemizi de içine aldığından- hep birlikte hatırlayalım:

BMM, milletin menfaat ve idealini hakikaten temsil eden bir millet hulasası vaziyet ve itibarında bulunacaktır. Onun için onun teşekkülünde ve çalışmasında hepimizin en temiz gayretlerimiz ve emellerimiz mündemiçtir."

diyerek CHP'ni ve İsmet Paşa'nın barış politikası anlatılırken, Enver Behnan Şapolyo ise Ankara Halkevinde yaptığı konuşmasında³⁵⁰,

" Dünyanın dört yıldır, harbin merhametsiz ateşleri içinde yanmakta olduğunu biliyoruz. Her tarafta kan, barut, ölüm havası esmekte; bütün bu kanlı dünyanın içinde mutlu yaşayan bir ülke; Türk yurdudur. Bu barış alemimizin temelini, Milli Şefimiz İsmet İnönü'nün etrafında milli birlik kurmak suretiyle kazandık. Elimizde unutulmaz Atatürk'ün mefkure meşalesi , içimizde İnönü 'nün çelik iradesi oldukça bu dünyanın en mesut bir milleti olarak yaşayacağız. Bugün bize düşen en büyük medeni vazife mebus seçimine iştirak etmektir. Yarın belediye salonunda al duvaklı bir gelin gibi senin şerefini taşıyan bayrağına sarılmış rey sandığına seve seve reyini at! Yeni meclisimizde sana aydın ve mutlu günler yaşatacaktır."

diyerek aynı mesajı vurgulamıştır. Ahmet Emin Yalman ise;

"..Ortadaki eşsiz eseri kimse balçıkla sıvayamaz. Harbin en muhataralı senelerinde dövüşün haricinde kalabildik. İnsanlığa ait yüksek kıymetleri başkaları çiğnerken, biz kendi sahamızda bunların bekçisi ve bayraktarı olduk....geçen harp esnasında harpten sonra geniş görüşlü Türk vatandaşlarının hepsi 'Ah! harp haricinde kalabilseydik' hasreti ile inlemiş ve böyle bir

³⁵⁰ *Ulus* , 20 Şubat 1943, s. 3.

ihtimali en tatlı rüya saymıştı. İşte bu defa hükümetimiz bu rüyayı gerçekleştirdi."³⁵¹

diyerek savaşın dışında kalmanın ne adar önemli bir kazanç olduğunu vurgulamıştır.

Kemal Zeki Gençosman ise "En büyük vazifemize çağırıyoruz"adlı maklesinde³⁵²;

"Kemalist rejim, Türk vatandaşlarını bugün en büyük vazifesi başına çağırıyor. Belediye Meclisi salonunda türk bayraklarına sarılı sandık, halk idaresinin en asil tezahürünü bekliyor. Rey vereceğiz. Yaptığımız vazifenin mukaddes manasını kavramış olarak hür irademizi temsil eden rejimimizi kimin için ve niçin kullanacağımızı bilerek , 20 yıldan beri rejim hareketlerinde bizden hiç ayrılmamış olan olgun bir şuurla vazifemizi yapacağız. Çağrıldığımız sandık başı bir imtihan kürsüsüdür. Her dört yılda bir bu vatanda ünvanların en şanlısını taşıyanlar "VATANDAŞLAR" bir medeni ve siyasi olgunluk imtihanı geçiririz.Seçim imtihanlarından tam bir muvaffakiyet şerefiyle her çıkışımızda , hür vatanda hür vatandaşlar olmanın gururunu bir kere daha duyar ve rejimin anafikri olan millet hakimiyeti prensibinin zaferi önünde bir kere daha ulvi bir heyecanı tatmak fırsatını buluruz. milli Şefimizi dinleyelim:

³⁵¹ *Vatan* , 25 Şubat 1943,s. 1-3.

³⁵² *Ulus* ,15 Şubat 1943,s. 2.

'Bu devletin ne büyük fedakarlıklarla kurulduğunu daima gözönünde tutmalıyız. Dünyanın ağır hadiseleri içinde bu zihniyete daha ziyade luzum vardır.' diyerek Kemalizm-vatandaşlık kavramı ve Milli Şefin barışçı politikası vurgulanmıştır.

Behçet Kemal Çağlar ise Siyasal Bilgiler Fakültesinde yaptığı konuşmasında ise³⁵³ ;

"Her tarafta karanlık, kan, açlık, perişanlık. Bu karanlığın ortasında yalnız bir tek yerde , bir mutlu ve Dumlupınar gibi kaynayan ışık ve nur gözü almaktadır. Bütün insanlı bu karanlık içindedir. Yalnız bir tek kütle , İnönü'nde aydınlıkta ileri ve ışığa doğru gülmeyi ve yürümeyi başarıyor. Türk milleti yurt korunmasında büyüğü - küçüğü, kadını-erkeği ile nasıl topyekün bir ordu ise , nasıl ordulaşmış bir millet ise , bu barış ve barış günlerinde de öylece topyekün partileşmiş bir millettir. bir güzel vecize bu kesin gerçeği tekrarlar durur: Türk milletin bağından Müdafa-i Hukuk , onun bağından da CHP Partisi çıktı....' demiştir. İstiklal marşı çalınca herkes ayağa kalkıyor. Ben kalksamda olur, kalkmasamda.Bayrağa herkes s selam veriyor. Ben versemde olur vermesem de; herkes

³⁵³ *Ulus* ,15 Şubat 1943,s. 1-3.

askerliğe gidiyor. Ben gitsem de olur gitmesem de diyebilir miyiz.? İşte seçimde bunlar kadar aziz, bunlar kadar kutsal bir vazife haktır... Ne varsa halkta var. Onun yüzü suyu hürmetine ayakta duruyoruz. onun bütün değerlerini ve kabiliyetlerini işleyip meydana çıkarmak , her büyük ve güzel şey için hareket noktamızın halk olduğunu bilmek mevkiindeyiz. İşte partimiz bu ruhla , bu azimle Halk Partisi adını almış ve halktan gelip halka yönelmiş bulunuyor "

diyerek propaganda da halkçılık kavramını ön plana çıkartarak CHP'nin halka inen ve halk için kurulan bir parti olduğunu seçmenlere duyurmuştur.

1943 seçimlerinde CHP'nin seçilmesi gereken milletvekili sayısından fazla namzet gösterilmesi demokratik bir gelişim olarak yorumlanmıştır³⁵⁴ . Bunun yanısıra Ahmet Emin Yalman , çift dereceli seçim sistemini beğnmediğini belirterek, tek dereceli seçim sisteminin demokrasiye daha uygun olduğunu aktarmıştır³⁵⁵ . Ancak demokrasiye yatkınlığın güçlenmesi ile ilgili kamuoyuna "...Partideki meyil ve istidat, disiplin baskısını gittikçe hafifletmek ve halkın meclisi cidden benimsemesine imkan hazırlamak yolundadır." ³⁵⁶ şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca bu seçimler milletvekili adaylarının fazla olmasından dolayı , milletvekili adayları arasında kıyasıya bir

³⁵⁴ *Vatan* , 25 Şubat 1943,s. 1-3: Ahmet Emin Yalman, "Milli Şefin Millete Söyledikleri"

³⁵⁵ *Vatan* , 28 Şubat 1943,s. 1-3.

³⁵⁶ *Vatan* , 28 Şubat 1943,s. 1-3 : Ahmet Emin Yalman, "Murakabe mekanizmamız"

propaganda çalışmalarının hızlanmasına yol açmıştır. Adayların eş, dost ve diğer yakınlarıyla mücadeleye giriştikleri hatta seçimi kazanmaları halinde seçmenlere yemek ve yardım çalışmaları yapacaklarını vaadetmişlerdir³⁵⁷. Hatta bu yoğun propaganda evresinde bir II. Seçmen: "Bütün arzum tesir altında kalmamak, kanaatimi vicdanıma uygun bir şekilde yerine getirmektir. Namzetlerden bir kısmı, kendi lehlerine olarak mücadeleye katılmışlardır. Eş, dostları da kendi lehlerine mücadele için etrafa yayılmışlardır. Bunu yapmak haklarıdır. Fakat ben kendi hesabıma tamamıyla vatani bir ölçü kullanacağım. Namzetlerden her birine bir sıra numarası veriyorum ve hangilerinin mecliste çalışmasının memleket için en faydalı ve en verimli olduğunu inceden inceye hesaba koyuyorum. Bu suretle 23'e kadar derece alanlara reyimi vereceğim."³⁵⁸ diyerek bu yoğunluğu vurgulamıştır. Bu propaganda faaliyetleri sırasında bazı adayların kendilerini tanıtan yazıları basına vermeleri de kişisel propagandalara en iyi örnektir³⁵⁹:

Arseven (Celal Esat) : Bütün bir ömrü fikre, sanata vakfetmiştir. Türk sanatı hakkında türkçe ve fransızca kıymetli eserleri vardır. Daima kendi kendinne karşı samimi kalmış ve dedikodudan uzak durmuş, ciddi bir insandır.

Ataç (Dr. Galip) : Geçen nesillerin en kıymetli ve uyanık fikir adamlarından biri olan Ata Beyin oğludur. Uzun senelerden beri

³⁵⁷ *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1943, s. 1-3; *Vatan*, 28 Şubat 1943, s. 1.

³⁵⁸ *Vatan*, 28 Şubat 1943, s. 1.

³⁵⁹ *Vatan*, 27 Şubat 1943, s. 3.

gazetelerde tıbbî sütunlar idare etmiş, günün mevzularına göre tıp yazısı yazmakta üstatlık göstermiştir. Radyoda (Evin Saati) programının sahibi sıfatile bir kat daha tanınmış ve sevilmiştir. Vakur, ciddî, kıymetli bir fikir adamıdır.

Başak (Nazmi) : Uzun seneler Maarifte bulunduktan sonra Divanı Muhasebata geçmiş ve aza olmuştur. Bu azalık vazifesini daima ciddiyetle ve tam bir vazife hissiile yapmıştır. kendisini tanıyanlar arasında çok sevilen, iyi bir insan, iyi bir arkadaştır.

Dayındır (Atıf) : Rodosludur. İstanbulun eski mebusudur. Mülkiye mezunudur. Ziraat Vekâleti Müsteşarlığında bulunmuştur. Gördüğü vazifelerde ciddiyeti ve dürüstlüğü ile tanınmıştır.

Bele (General Refet) : Ordumuzda mühim vazifelerde bulunmuş, İstiklal mücadelesi zamanında Millî Müdafaa ve Dahiliye Vekâletlerini ifa etmiştir. İstanbulun kurtuluşu zamanında buraya geldiği zaman kendisine yapılan kabul, İstanbul halkının unutulmaz bir hatırasıdır. General Refet her temas ettiği insanın alâkasını ve sevgisini geniş görüşlü, vekarlı bir insandır.

Benice (Etem İzzet): Gazetecilikten yetişmiştir. Muhtelif gazetelerin yazı işlerinde bulunduktan sonra kendi teşebbüsile gazete sahibi olmuş ve bunu devam ettirmiştir (Yakılacak Kitap), (Beş Hasta Var) gibi romanlar da yazmıştır.

Cimcoz (Salâh) : Meşrutiyetin başlarındanberi hemen hemen devamlı surette İstanbul mebusudur. Maltada esir kalmıştır. Pek zarif ve geniş görüşlü bir insan olmakla beraber sanat tarihi hakkında derin tetkikleri vardır. Cümhuriyet Halk Partisi Umumî İdare heyeti azasıdır.

Denizmen (Ahmet Hamdi) : Eski İstanbul mebusudur. Bahriyelidir, donanma komutanlığında bulunmuştur. Ciddî, vakur, güvenilir, vazife duygusuna sahip bir insandır.

Diker (Dr. Hayrullah): Geçen devrede Kastamonu mebusu sıfatile Meclise girmiştir. sinir ve akıl hastalıkları mütehassısıdır. Doktorluğa bir kazanç vasıtası diye değil, bir tetkik sahası göziyle bakmış, bütün hayatını esaslı ve kıymetli ilmî tetkiklerle geçirmiştir.

Eldem (Ahem Hamdi): Müzeler müdürü Hamdi Beyin oğludur. Memlekete hep yüksek fikir adamı yetiştiren kıymetli bir ailenin an'anelerini devam ettirmektedir. müze müdür muavinliğinde bulunmuş, bir müddet serbest mimarlık etmiş, senelerce Pariste eski borçlarımıza ait işlerde vazife görmüştür. Mecliste vücudundan çok istifade edilebilecek geniş görüşlü, derin kültürlü, kıymetli bir insandır.

Esmer (Ahmet Şükrü): Tahsilini Amerikada Kolombiya Üniversitesinde yapmıştır. memlekete dönüşte gazeteci olmuş, sonra

muhtelif mekteplerimizde ve bu arada Harp Akademisi'nde siyasi tarih okutmuştur. Geçen devrede İstanbul mebusuydu.

Gölnér (Galip bahtiyar) : Hukuk mezunudur. Muharrir sıfaiile kendini tanıtmış ve sevdirmiştir. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası umumi kâtipliğinde bulunmuştur. Geçen devrede İstanbul mebusuydu. İzmirde Parti müfettişliğinde bulunmuş ve herkesin hürmet ve saygısını kazanmıştır.

Gövsa (İbrahim Alâettin): Çok velû ve çok sevilmiş bir muharrirdir. Genç yaşta çocuk şiirlerle başlayan şöhretini uzun senelerdenberi yazı ve kitaplarile devam ettirmiş, 'Meşhur Adamlar Ansiklopedisi' gibi esaslı ve ciddî eserler de yazmıştır.

Hamal (Ferit) : Hukuk mezunudur. Adliye memuriyetlerinde bulunduktan sonra siyasî hayata atılmış ve bir aralık İstanbul hamallar loncasına mürakıplık etmiştir. Bu vazifesi dolayısıyla aldığı lâkabı hor görecekte yerde soy adı diye kabul etmek zerafetini göstermiştir. Maltada senelerce çile çekmiştir. Dönüşte Halk Partisen girmiş ve İstanbulda Esnaf Cemiyetlerinin mürakıplığında vazife görmüş, Umumî meclise de aza olmuştur. İstanbulun umumi surette sevilen bir simasıdır.

İpek (Galip Hikmet): Eski Mebusan meclisinin tanınmış simalarından Malatya mebusu Tefik Efendinin oğludur. İstanbul ve Pariste hukuk tahsil etmiş, müddeiumumilik ve hakimliklik gibi Adliye memurluklarında bulunmuştur. Bir müddet İzmirde avukatlık

ettikten sonra son senelerde Ankarada avukat sıfatile çalışmaya devam etmiştir.

Karb kir (General K zım) : İstiklâl Mücadelesi devrinin tanınmış simalarındandır. Fikir ve kanaatlerinde çok samimi, vazifesine çok bağlı bir vatanseverdir. bütün hayatı candan memleket hizmetile geçmiştir.

Karamürsel (Ziya) : İki hafta evvel elli senelik j bileden ismi ge enlerdendir. İstanbul hayatını yakından tanıyan eski bir İstanbulludur. İstanbul Umumî Meclisi azalığında bulunduktan sonra mebus olmuştur. İstanbulda sevilen ve saygı gören bir insandır.

Kaya (şükrü) : İstank yl d r. Hukukta tahsil gördükten sonra Paris Hukuk Fakültesinde okumuştur. Mülkiye müfettişliğinde bulunmuş, M takerede Maltada senelerce kalmış, dönüşte bir müddet İzmir belediye reisliğinde bulunduktan sonra mebus olmuş ve Ziraat Hariciye ve Dahiliye Vek letlerinde bulunmuştur...

Kartal (H sn ) : Mühendis sıfatı ile esaslı bir tahsil gördükten sonra Üsküdar tramvayının inşaatını yapmış, defalarca İktisat ve Nafia m steşarlıklarında bulunmuştur...Kırtasi ruhun tasfiyesine çalışmak bakımından Mecliste faaliyetinden pek çok istifade edilebilir.

Menemencioğlu (Numan) : Namık Kemal'in torunudur. Hariciye Umumi Katibi ve Hariciye Vekili sıfatıyla yalnız yurdumuzda değil, hâricte de senelerdenberi derin ve umumî sevgi ve saygı kazanmıştır.

Ozansoy (Halit Fahri) : Sevilmiş bir şair ve muharrirdir. Lise edebiyat öğretmenisi sıfatıyla da uzun senelerdenberi vazife görmüş, kendisini talebesine sevdirmiştir.

Ögel (Şükrü Âli) : Orduda mühim vazifelerde bulunmuş emekli bir kurmay albaydır. Gördüğü vazifelerdeki vekar ve ciddiyetle saygı ve sevgi kazanmıştır...

Övmen (Fakihe) : Üniversite mezunudur. Bursa kız lisesi müdürlüğünde bulunmuştur. Geçen devrede İstanbul mebusu bulunuyordu. Türk Maarif cemiyeti ikinci reisidir.

Sarıdal (Vehbi) : Hukuk fakültesini bitirmiş ve Berlin Üniversitesinde iktisat okumuştur. Yüksek iktisat ve Ticaret Fakültesinde iktisat profesörüdür. Kıymetli eserleri vardır. Son zamanlarda (Sosyal ekonomi) adlı bir eser yazmıştır.

Sungursav (Nizamettin Âli) : Mühendis mektebinde bir müddet tahsil gördükten sonra tahsiline Berlin Yüksek Mühendis mektebinde devam etmiştir...Yüksek Mürakebe heyeti azalığında bulunmuştur. Amerika'dan memlekete Japonya ve Hindistan yoluyla dönmüştür.

Tarhan (Ali Rana) : Galatasarayda okuduktan ve sporcu diye tanımlandıktan sonra posta ve ve telgraf Teftiş heyeti reisliğinde, Gümrük ve İnhisarlar Vekilliğinde bulunmuştur... Son zamanlarda Serbeşt grup reisliğinde ve Kızılayın başında bulunmuştur.

Ülkmen (İsmail Hakkı): Mülkiye mezunudur. Maliye tetkik heyeti reisliğinde bulunmuştur. Malî işlerimiz hakkında geniş görüşleri vardır. Maliyeci sıfatile Mecliste fikirlerinden istifade edilebilecek bir ihtisas adamıdır. Geçen Mecliste İstanbul mebusuydu.

Yalçın (Hüseyin Cahit) : Geçen Mecliste Çankırı mebusu olan Hüseyin Cahit Yalçın bu defa İstanbuldan namzet gösterilmiştir. En kıymetli bir gazetecimiz, edibimiz ve fikir adamımızdır. Yorulmak bilmez bir çalışma adamı, geniş görüşlü bir memleket adamıdır. Daima taze kalan görüşleri ile geniş bilgiyi, esaslı tecrübeyi nefsinde birleştirmektedir. Mecliste vücudundan çok istifade edilecek bir insan olduğuna şüphe yoktur.

Yenel (Mithat) : Altıncı devrede Tunceli mebusuydu. İnhisarlar Umumî müdürü sıfatile tanınmıştır... İyi bir tahsil görmüş, ciddiyeti ve anlayışı ile kendini sevdirmiş ve saydırmıştır.

Yurdakul (Mehmet Emin) : Uzun senelerdenberi birkaç Türk neslinin tanıdığı ve sevdiği millî şairimizdir. Urfa mebusu iken İstanbuldan namzet gösterilmiştir. Heyecanlı millî şiirlerini bilmeyen takdir etmeyen yoktur.

İstanbul seçimlerinde Suat Hayri Ürgüplü bu konuyla ilgili son noktayı koarak; "Sayın seçmenler, reylerinizi kullanırken, Milli Şefimizin buyurdukları gibi hiçbir tesir ve tazyik altında kalmayacaksınız. Parti namzet gösterdiği 31 arkadaş arasında kattiyen fark gözetmiyor. Hepsi de muhterem ve kıymetli arkadaşlardır. Reylerinizi verirken tabi olacağınız yegane şey kendi kanaatlerinizdir"³⁶⁰ demiştir.

1943 seçimlerinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün beyannamesi kuşkusuz en önemli propaganda ögesidir³⁶¹. İnönü bu beyannamesinde yedinci BMM'ni kuracak milletvekillerinin seçimi için vatandaşların oylarını istemiştir. İnönü, önce, geçen dört yılın muhasebesini yapmış, daha sonra imar ve kültür meselelerine değinerek, milli savunmanın önemini vurgulamıştır. İnönü, II. Dünya Savaşı'na girmeme kararının ülke için ne denli yararlı olacağını önemle vurguladığı beyannamesini şu sözlerle bitirmiştir :

"Büyük milletimizin kudretlerine inanarak ve güvenerek itimadınızı istiyoruz. Bizi bu itimada layık görürseniz bütün varlığımızı vatan hizmetine bağlamakta devam ederek sizi memnun edecek neticelere varacağımızı umuyoruz." (Bakınız EK 5).

³⁶⁰ *Vatan*, 1 Mart 1943, s. 1-3.

³⁶¹ *Ulus*, 24 Şubat 1943, s. 3.

Ahmet Emin Yalman İsmet Paşa'nın seçim öncesi ve sonrası söylediklerini yorumlarken özellikle ...Milli Şefin "bu toplantılarda hem kendi fikirlerinizi kanaat ile münakaşa ve müdafaa fırsatı buluyoruz. Her toplantı bizi ideal yolunda ilerletmeye , memleket için faydalı tesirler bulmaya vasıta oluyor" sözünün demokrasiye yakınlığı simgelediğini vurgulamıştır³⁶².

Ayrıca A.R. Erem ise "Her zamandakinden ziyade milletçe birlik isteyen bir devir içinde seçim faaliyetine girerken "³⁶³ adlı yazısında ise, Milli Şefin nutuklarından örnekler vermiştir:

- 1- " Partimiz millet menfaatinde küçük hislerin üstüne çıkabilen bütün vatandaşları tatmin edecek en sağlam prensipleri en az teferruatla tesbit edebilmiştir."
- 2- " Sükun, istikrar ve emniyet içinde çalışmaktan başka bir arzusu olmayan milletimizi (anarşiden) ve (cebirden) uzak, bütün vatandaşlar için müsavi bir emniyet havası içinde bulundurmayı cumhuriyetin en kıymetli nimeti biliyoruz."
- 3- " Milletlerin küçük büyük hepsi için yeryüzünde istiklal ve heaysiyet içinde yaşamak imkanı sabit olacaktır.".... "Şüphesiz ki bu seferki seçim devresi , dünyanın en buhranlı gidişte olduğu bir zamana tesadüf etmiş . İnsanlığın gerçekten şimdiye kadar bir mislini daha görmediği bir dünya kasırgasının ortasında kalarak, bizim de gözümüz vatanınsınırlarında , elimiz kılıcımızın kabzasında ,

³⁶² *Vatan* , 23 Şubat 1943,s. 1-3 : "Siyasi Asayiş"

³⁶³ *Ulus* ,15 Şubat 1943,s. 2.

parmağımız tüfeğimizin tetiğinde ve kulağımız şefimizin sesinde olarak , her türlü ihtimale karşı yurdu ve cumhuriyeti müdafaya hazır bulunmak zorunda olduğumuz ve bu sebeple belli her zamandan ziyade milli şefin etrafında milletçe birlik ve beraberliği icabettirecek günlerin arifesinde bulunduğumuz bir devreye rastlamış bulunuyor."

Yazar , demokrasi, komünizm ve nazizmin rekabetini anlatarak,

" Boğuşan bu felsefe ve felsefedaşların ortasında, yeni, büyük, milli ve insani bir felsefe bütün eseriyle yükselmektedir ki prensipleri ve o prensiplerin eserleri boğuşan milletlere örnek , boğulan milletlere ümit kaynağı olacak derecede ergin ve verimlidir. Delili ise 20 yıllık inkılap neticeleri ile ortadadır.

Cumhuriyet Türkiyesi Kemalizm doktrinini , başka milletlerin ve devletlerin yeni veya eski politik ve sosyal doktrinleri ile karşılaştırmaya kalkışmak çok boşa giden bir emek olur.....
Kemalizm demokrasisi Türk milletinin ulusal yapısına, ekonomik ve sosyal geleneklerine ve tarihi gelişine göre bir halk idaresi sistemi vardır."

diyerek ,

" Kemalizm yolu: Türk milletinin hususi seciyesini ve başlı başına müstakil hüviyetini korumayı esas saydığı kadar , terakki

ve inkişaf yolunda ve milletlerarası temas ve münasebetlerde çağdaş milletlere müvazi ve onlarla bir ahenkte yürümeyi şaşmaz bir düstur bilen ırkçılıkta şovenlikten uzak olduğu kadar ümmetçilikten ve kozmopolitlikten de uzak . Dil, kültür ve ülkü birliğine dayalı bir ulusçuluk güder."

Kemalizm halkçılığını , devletçiliğini , laikliğini ve inkılapçılığını anlatır.

Ayrıca aynı yazıda,

"İşte CHP böyle önemli ve bilinçli bir dünya durumu içinde yarının çeşitli ve tehlikeli ihtimallerini göz önünde tutarak kendi iç yoklamaları ile ayırdığı namzetlerini halkımızın reyine sunmaktadır. Ellerini vicdanlarının üstüne koyup vatan ve millet menfaatinde küçük hislerin üstüne çıkabilen yurttaşlar , Türk vatanının ve Türk milletinin 20 yıl önceki durumu ile bugünkü durumunu şuurlu bir izahla gözden geçirince CHP'sinin namzetine rey vermeyi milli, vatanî en şerefli vazifelerden sayarak sandık başına koşacaklarına şüphe yoktur"

diyerek İsmet İnönü'nün barışçıl politikasının yanında Kemalizm demokrasisi kavramından bahsederek kamuoyunun seçimlere katılımıyla Kemalizme yapacağı katkıyı anlatmıştır.

1943 seçimlerinde de ilanlar aynen 1939 seçimlerinde olduğu gibi propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Bunlar:

" Büyük zaferleri yurt sevgisi , istiklal aşkı ve bu iki mukaddesatın özü olan milli birlik kazanır"³⁶⁴.

"Cumhuriyet fazilettir, fazilet te rey hakkını kullanmaktır"

" Halkın mebus seçmesi cumhuriyet rejiminin temelidir"³⁶⁵.

" Yurttaş!

Halkın sesi , hakkın sesidir, bugün bu söz ancak TBMM'den çıkar. Partimiz bu gür sesi çıkaracak gürbüz ve şuurlu kişileri seçecek ikinci seçmenleri tesbit etmiştir. Tam bir inan ve güvenle onlara reylerimizi verelim"³⁶⁶.

"Halkın mebusunu seçmesi, Cumhuriyet rejiminin temelidir.

Bu bakımdan seçim vazifesinde halkımızın kendine has şuurlu titizliği göstereceğinden zerre kadar şüphe etmiyoruz. Seçim hem bir hak hem bir vazifedir. Rey sandıkları başında hem siyasi ve medeni hakkımızı kullanmış , hem de siyasî ve medenî vazifemizi yerine getirmiş olacağız. Bütün vatandaşları

³⁶⁴ *Ulus* , 20 Şubat 1943,s. 4.

³⁶⁵ *Ulus* , 20 Şubat 1943, s. 4.

³⁶⁶ *Ulus* ,16 Şubat 1943, s. 1.

kendilerine ayrılmış olan günlerde rey sandıkları başında görmek, siyasi olgunluğumuzun yeni bir belirtisini verecek ve dünyanın ateşler içinde kıvrandığı günlerde , hür mesut ve müstakil Türkiye vatandaşı olmanın gururunu bir kere daha duyacağız. Büyük vazifemiz yaklaşıyor"³⁶⁷

"Vatandaşın büyük vazifesi: Bu kadar güç ve birbirine zıt şartlar içinde , memleketimizi idare edip,selamete çıkarmak, bizim için en büyük ızdıraplarla dolu bir iştir. Bu ızdırapları severek dayanılır hale getiren vatana karşı vazife aşkıdır. Büyük vazifelerin yüklerini mesuliyet sahiplerine taşıtan kudret, Türk milletinin beraberliğinin takdirinin ve itimadının tükenmez kaynağından geliyor. Vatandaşlarımızın seçim reyleri,Türk milletinin işlerini engin fırtınalı sahalarda yürütmeye çalışan vatandaşları maddi manevi bütün feyizlerle kuvvetlendirecektir."³⁶⁸ .

³⁶⁷ *Ulus* ,13 Şubat 1943,s. 1-3.

³⁶⁸ *Vatan* , 24 Şubat 1943,s. 1.

IV. BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞTE PROPAGANDA

1946 YILI

1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı 'nın 1945'te bitmesi sonrası tüm dünyada başlayan demokratikleşme rüzgarları Türkiye'yi de etkilemişti. 1923'den beri cumhuriyetin temelinde varolan liberal fikirler , tek parti döneminde iyice olgunlaşmış 1946 yılında da demokrasinin varolabilmesi için gerekli en önemli şartlardan biri olan çok partili siyasal reime geçişi sağlamıştı. Türkiye'de çok partili siyasal rejime geçişi hızlandıran diğer bir etken ise batının bize bakış açısıdır.Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere girişi , Almanya ve İtalya gibi savaştan yeni çıkmış ülkelerde tek parti rejiminin bitmesi , Amerika Birleşik Devletleri'nde Türkiye 'ye karşı tek parti rejiminin kalkmasını isteyen tavırların belirmesi çok partili rejime geçişin nedenlerinden sayılabilir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi sadece dış etkenleri Türkiye'deki çok partili rejime geçişte neden olarak göstermemiz son derece yanlış bir görüştür. 1923 sonrası oluşan sosyo-ekonomik ve kültürel yapı ile, Atatürk devriminin bürokratik yapı içinde oluşturduğu ikilem yani devrimi destekleyenlere karşı ,devrim sürecinde uzak duran ve katılmayanların oluşturduğu muhalefet de bu değişimin oluşumunda

şüphesiz çok etkilidir. Savaş yıllarının yarattığı mali kriz , halkın içinde yaşadığı zor şartların yanısıra savaşın zengin ettiği bir gurup insan , oluşan karaborsacılık ve tek parti yönetimi toplumda da belli bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur. Bu muhalefeti oluşturanlar ise , sadece devrimlere karşı gelen kimseler değil , aynı zamanda savaş ortamında yorulan ve bunalan halkın bir kısmı idi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yaptığı konuşmalarla demokratikleşme hareketinden vazgeçmeyeceklerini garanti ediyordu³⁶⁹. Ayrıca Nihat Erim'e "Ben ömrümü tek parti rejimiyle geçirebilirim ama sonunu düşünüyorum. Benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten vakit geçirmeksizin işe girişmeliyiz"³⁷⁰ derken, 1945 kasım nutkunda ise "bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır"³⁷¹ diyerek gerçek bir muhalefet partisinin kurulmasına ve demokrasi kavramının hakettiği biçimde yerleşmesine olumlu baktığını göstermiştir. Adnan Menderes , Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün 7 Haziran 1945'te 'Dörtlü Takrir' diye verdiği "Milli hakimiyetin tecelli yeri olan Büyük Millet Meclis'inde hakiki bir murakabenin sağlanmasını, demokratik müesseselerin serbestçe doğup, yaşamasına engel olan Anayasanın hakçı ruhunu taklit eden bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de yine bu maksatların icap ettirdiği tadillerin hemen icrasını"³⁷² istedikleri önerge her ne kadar parti içinde bir reform gibi göründüyse de , aslında yeni bir demokratik atılımın , yeni bir partinin

³⁶⁹ İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1944 ve 19 Mayıs 1945 konuşmaları için bkz. : Toker 1990 : s. 38-58; Karpaz 1967 : s. 127.

³⁷⁰ Toker 1990 : s. 59

³⁷¹ Toker 1990 : s. 37

³⁷² Çavdar 1983 : s. 2064 .

doğuşunu hazırlayan bir olaydı. Dörtlü Takririn reddedilmesinin ardından Refik Koraltan , Hikmet Bayur, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü C.H.P. gurubunun oy birliği ile partiden çıkarılmış, Celal Bayar' ise istifa etmiştir. Nitekim Refik Koraltan , Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Celal Bayar 7 Ocak 1946'da Demokrat Partiyi kurarak Türkiye'de önemli bir siyasal oluşumu başlatmışlardır. Demokrat Parti'nin parti programı incelendiğinde demokrasi ve liberalizmin iki temel kavram olarak yer aldığı görülmektedir ³⁷³. Ekonomik politikalarında özel sektörü temel alan karma ekonomiyi benimsediklerini yani devletçiliği , özel sektörün gelişimine katkıda bulunacak bir ilke olarak gördükleri anlaşılmaktadır .

Demokrat Parti'nin ülke çapında hızla teşkilatlanması sürerken, CHP de buna karşı birtakım zorunlu önlemler almıştır. Örneğin, Demokrat Parti'nin Ege bölgesinde genel olarak her ilde örgütlenmesi sonucu; CHP, müfettişlik örgütünde önemli değişiklikler yapmış; Manisa, İzmir'den ayrılıp ayrı bir müfettişlik olmuş; Aydın bölgesi ikiye ayrılmıştı³⁷⁴. Demokrat Parti'nin kuruluşunu izleyen birkaç ay içinde örgütsel gelişimini hızla tamamlama çabaları ve kamuoyunun büyük bir kısmında Demokrat Parti'ye olan ilginin artışı gözden kaçmayan gelişmelerdi. Bu nedenle CHP İl Başkanları halkla nasıl daha iyi ilişki kurulabileceğini belirlemeye ve Demokrat Parti ile mücadelede izleyecekleri politika için ortak bir tavır almaya

³⁷³ *Cumhuriyet* , 8 Ocak 1946, s.2 .

³⁷⁴ *Cumhuriyet* , 13 Şubat 946, s. 1

yönelmişlerdi. Özellikle CHP ve Demokrat Parti'nin Ege Bölgesinde ayrı ayrı kahvelere giderek propaganda yaptıkları gözlenmiştir³⁷⁵.

Bütün bu gelişmeler ışığında CHP Meclis Gurubu, Eylül ayında yapılması gereken yerel seçimlerin Mayıs ayına alınması Demokrat Parti'de tepkilere yol açmıştır. 1946 yılının diğer önemli gelişmeleri 10 Mayıs 1946'da toplanan CHP Büyük Kurultayı'nda oluşmuştur. Kurultay'da, tek dereceli seçim sistemine geçiş ile, dernek kurma özgürlüğünün daha serbest hale getirilmesi tek parti geleneğindeki "Şef" ve "Genel Başkan" unvanlarının kaldırılması kararları alınmıştır³⁷⁶. Kuşkusuz bu kararların alınmasında demokratik gelişim isteğinin yanı sıra, kamuoyunda Demokrat Parti'ye karşı gösterilen sempatinin biraz da hükümete gösterilmesi isteği ve amacı vardır.

1947 yılında yapılması gereken yerel seçimlerin bir yıl önceye alınarak 1946'da yapılması, gittikçe güçlenen Demokrat Parti'nin halk üzerindeki etkisini farkederek CHP'nin; Demokrat Parti'nin, örgütlenmesini tamamlamadan onu saf dışı bırakmanın en iyi yolu olduğu düşüncesinin bir ürünüdür. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise bir yıl önceye alınan seçimler için "Dış ve iç politika gerekleri memleketin idaresini bir an önce kararlı kılmak mecburiyetini gösterdi" ³⁷⁷ yorumunu yapmıştır.

³⁷⁵ *Cumhuriyet* , 30 Mart 1946, s. 1.

³⁷⁶ Tunaya 1952 : s. 575; *Cumhuriyet* , 5 Mayıs 1946, s. 1 : Nadir Nadi, "Milli Şefi Dinlerken".

³⁷⁷ Toker, 1990 : s. 107.

İsmet İnönü, Demokrat Parti'nin seçimlere katılıp katılmaması olasılığı ile ilgili olarak "... Bunun manası, yabancı devletlere karşı, memleketin iç idaresini itham etmektir. Kendi iç idaremiz, yabancı devletlere karşı kötüleme teşebbüsünü, Türkiye denilen memlekette vatandaşların hoş görmeyeceklerinden eminim." derken, CHP'nin seçimleri kaybetmesi halinde iktidar partisine destek olacaklarını da garanti etmiştir³⁷⁸.

Demokrat Parti teşkilat başkanları 16 Haziran 1946'da Ankara'da toplanarak seçimlere katılma kararı almıştır³⁷⁹. Böylece sert ve ateşli bir propaganda dönemi başlamıştır. Bu propaganda çalışmalarında en önemli yeri "Yeter ! Söz Milletindir." ibaresi ve afişi oluşturmuştur³⁸⁰. Afişi hazırlayan Selçuk Milar bu afişi, Hasan Ali Yücel'in "yeter" sözü üzerine, "Muhalefeti destekleyen vatandaşlara yapılana yeter; devletin görevi olan hizmetleri muhalefetteki vatandaşlardan esirgenmesine yeter. Kısaca millet sözünü söyleyecek ve yeni iktidar iş başına geçecek" şeklinde yorumlamıştır³⁸¹. Bu afiş gazetelerde de yer almış ve kamuoyunun dikkatini çekmiştir³⁸². Cumhuriyet Halk Partisi ise bastırdığı afişte: " Atatürk , İnönü. Cumhuriyet Halk Partisi'nin başlarıdır. Oylarımızı Onların partisine vereceğiz." diyerek halk üzerinde etkili olabilmek için Türk halkının çok değer verdiği Atatürk ve İsmet Paşa isimlerini kullanmıştır ³⁸³.

³⁷⁸ Toker 1990 : s. 108.

³⁷⁹ Bayar : s. 56.

³⁸⁰ Sevgen 1951 : s. 345.

³⁸¹ Milar 1988: s. 343-344.

³⁸² *Vatan*, 9 Temmuz 1946, s. 1

³⁸³ *Vatan* , 5 Temmuz 1946, s. 1

Bu hareketli dönemde Demokrat Parti kurucularından Celal Bayar'ın ilk durağı Adana idi. 29 Haziran 1946 günü yaptığı seçim konuşmasında Demokrat Parti'yi öven şu sözleri söylemiştir³⁸⁴:

"Sayın Adanalılar,

Epeyce zaman evvel buraya Büyük Atatürk ile beraber gelmiştik. O gün vatanın halaskarına karşı gösterdiğiniz derin muhabbet ve coşkunun heyacanını hâlâ yaşamaktayım. Arkadaşlar, maksadımız ve hedefimiz büyük milletimizin ilerlemesini ve refah içinde yaşamasını sağlamaktır. Bugün biz, büyük halaskarın açtığı yoldan yürüyoruz. Bu yol, milletin hakimiyetini esas tutan yoldur. O asil dâvasını bu gayeyi ele alarak gerçekleştirmişti. Bu yol, milli irade yoludur. Her şeyde son söz milletimizin olacaktır. Milli iradenin sağlam ve salim bir surette tecellisini temin edince kendimizi maksada vâsıl olmuş sayacağız.

Arkadaşlar, Demokrat Parti işte bu gaye ile kurulmuştur. Ve bütün vatandaşların müzaheretini, sevgisini bu gaye ile kurulduğu için toplamıştır. Bizim için en büyük mükafat, bu gayenin gerçekleşmesidir. Arkadaşlar; bütün kalbimizle millet yolunda hep beraberiz, birlikiz. Muhakkak ki muvaffak olacağız. Hepinizi sevgi ve saygıyla selamlarım. Sağolunuz."

³⁸⁴ Sevgen 1951 :s. 115.

Bu konuşma sırasında yükselen pankartlarda ve konuşma sonrasında da halkın hep bir ağızdan "Yaşasın Türk demokrasisinin babası, var olsun istiklal harbinin galip hocası !" sözleri üzerine Celal Bayar "Bizim güttüğümüz maksatlardan biri de müsavi (= eşit) olmaktır. Hizmette, külfette hep müsaviyiz, beraberiz. Hep birlikte aynı istikamete ve aynı seviyede yürüyelim" diyerek eşitlik ilkesini vurgulamıştır.

Falih Rıfki Atay ise Celal Bayar'ın Adana nutkunu eleştirerek,

"... Adana'ya giden Celal Bayar'ın pek basit bir seçim parolası var. 'Nasıl Atatürk her işinde yalnız Türk milletinin dediğini yapmışsa, biz de o yoldan gideceğiz'. Demek ki bizde Cumhuriyet devrini ikiye ayırmak gerekiyor. Atatürk'ün ölümüne kadar herşeyde milletin dediği olmuştur. Onun ölümünden beri de sadece bir partinin ve liderlerinin diktaları yürümüştür. ... İşin hakikati bu değildir. Bizler 26 yıllık BMM'leri devrini, milli egemenlik rejiminin kuruluş ve gelişme çağı saymaktayız. Anayasamız ve ihtilal prensiplerimiz milletin kurtuluş davasını tehlikeye koymaksızın, tabii demokrasi şartlarına doğru yürümeyi emretmekte idi. CHP'nin başında bulunanlar Serbest Fırkayı şimdiki muhalefetler gibi, bu şartların gerçekleştiğini görebilmek ümidiyle sevinerek karşıladılar.... DP memleket vazife ve sorunlarını ele aldığı vakit, bugünkü nizam nasıl bir çorbaya döner, her biri başka hırsta, başka amaçta ve başka yuğruluştaki fikirler, mizaçlar ve

ahlaklar katıldığı kaç gün ayakta tutunabilir. DP adamlarının bunu düşündükleri bile yoktur..."³⁸⁵

Celal Bayar, İzmir Nutkunda ise Balkan harbinin acılarını ve I. Dünya Savaşı'nın zorluklarını İzmir'de yaşadığını söyleyerek sözüne başlamış; demokrasi, cumhuriyet, temel hak ve özgürlükler, milli irade gibi kavramların önemine değinmiş; iktidar partisini elştirerek, iç ve dış politikadaki yanlışları bir bir ortaya koymuştur. Toplumda karaborsacılığın, pahalılığın alıp yürüdüğünü vurgulayarak, toplum yapısında bir çöküşün başladığı imajını vermeye çalışmıştır. Celal Bayar konuşmasını şu sözlerle bitirmiştir³⁸⁶ : "...21 Temmuz günü tarihimizin büyük imtihanını vermeye davet edilmiş bulunuyoruz. bu imtihan gününde baştan beri arz ettiğimiz hadise ve hakikatleri ve bilhassa tek dereceli seçimle reylerimizi kullanmak imkanına ilk defa sahip olduğumuz hakikatını asla unutmayalım. Kanaatlerimizin emrettiği yolda sarsılmaz bir metanet ve cesaretle yürüyelim. Bugün tarihimizin bir dönüm noktası olacak ve hakimiyeti doğrudan doğruya kendi eline almak azminde bulunan milletimiz için yeni bir refah ve saadet devresi başlayacaktır." Anlaşıldığı üzere, Bayar'a göre, CHP, seçim propagandalarında genel sıkıntılara değinmemiş ve ileride ne gibi önlemler alınacağına dair çözüm önerisi getirmemiştir. Böylece, Bayar'ın konuşmasında bir tür karşı propaganda işaretlerini görmek mümkündür.

³⁸⁵ *Ulus* , 4 Temmuz 1946, s. 1 : F.R. Atay, "Seçime Nasıl Gidiyoruz".

³⁸⁶ Sevgen 1951 : s. 120-127.

Celal Bayar , Balıkesir ve Karacabey'de de özgür seçim, baskısız seçim kavramlarının önemini ve demokrasiyle olan bağlantısını halka aktarırken, Karacabey'de "sefaleti de kovacağız" ³⁸⁷ diyerek halkın refah' seviyesini yükselteceklerini vaadettiştir. Demokrat Parti kurucularından Adnan Menderes ise " Memleket partiler için değil, partiler memleket içindir" diyerek , partisinin halka olan yaklaşımını vurgulamıştır³⁸⁸. Menderes'in yabancı basına verdiği demeçlerinde ise " Demokrat Partinin en bariz vasfı tek partili idareye son vermek isteyen hareket ve cereyanı temsil eden bir siyasi teşekkül olmasıdır" sözleri savaş yıllarının tek parti yönetiminden sıkılan bir gurup üzerinde oldukça etkili olmuştur³⁸⁹. Demokrat Parti'nin yayınladığı beyannamede şu sözler yer alıyordu:

"Milletvekilliği seçimlerine iştirak etmek kararının alınmasında dar ve hodgam bir particilik zihniyeti değil, yalnız ve yalnız memleketin yüksek menfaatlerinin gösterdiği yolda yürümek ruh ve kaygusu hakim olmuştur.... Devlet başkanının fiilen bir partinin başkanlığında bulunması ve bütün halkın malı olması icabeden devlet başkanlığı yüksek makamının yüksek masuniyet ve salahiyetleriyle bir partinin tarafında yer alması , diğer partileri gayat nazik ve zor bir mevkiide bulundurmaktadır... İdare amirlerinin ve devlet memurlarının yer yer partimiz karşısında açıkça cephe almış bulunmaları dikkatten asla kaçmayacak vakalardır. Bütün bunlar gösteriyor

³⁸⁷ Sevgen 1951 : s.128

³⁸⁸ *Vatan* , 1 Nisan 1946, s. 1

³⁸⁹ *Vatan* , 23 Mayıs 1946 , s1

ki Halk Partisi ciddi muhalefete hayat hakkı tanımamak azmindedir."³⁹⁰

Burada, İsmet İnönü'nün hem cumhurbaşkanı hem parti başkanı olmasının seçimlerde baskıyı da beraberinde getirdiğini söylenerek, çok zor şartlar altında seçim faaliyetlerine devam ettikleri kamuoyuna duyurulmuştur. Bu da bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Demokrat Parti seçimler sırasında gördükleri baskıyı yine kamuoyuna yayınladıkları bir beyanname ile anlatmışlardır:

" Vatandaş Demokrat Parti nazarında seçim , kendi kanaatlerine yol açmaktan ziyade , memlekette halk idaresinin tahakkukuna vasıta olmaktan başka hiçbir kıymet ifade etmez. Demokrat Parti kimseden zorla kanaat toplamak için değil, sizlerin hak ve iradesini temine çalışmak için mücadeleye atılmıştır. Haklarının korunması için Demokrat Partiye güvenebilirsiniz. O, reyini aleyhinde kullansan bile senin müdafii olacaktır.

Vatandaş, Demokrat Parti aldatacak bir muvazaa mahsulü değil, memlekete hakiki ve geniş manada bir demokrasinin teessüs ve inkişafına hizmet eden bir teşekküldür. İki tarafın hareket arzına bakarsan buna sende inanmak zorunda kalırsın.

Vatandaş, bütün hak ve hürriyetlerinin temeli intihab günü atılacaktır. O gün gelinceye kadar sana ve memlekete faydalı

³⁹⁰ *Vatan* , 19 Haziran 1946, s. 1-3

olacak bir kanaat getirmeye çalış, seçim günü her bahane ve maniayı çiğneyerek reyini kullan. Yalnız vereceğin oy ile kanaatin arasında tam bir ahenk ve muvazene husulüne dikkat et. Doğru yol nasibiniz olsun."³⁹¹

Böylece baskılara boyun eğmeyerek istediği partiye oy verecek olan halkın sonunda gerçek demokrasiye ve özgürlüğe kavuşabileceğini vurgulamış ve halkı oy vermeye çağırmıştır.

Demokrat Parti seçimler sırasında tüccarlara da bir beyanname yayınlamıştır. Beyannamede:

"Tüccar Vatandaş;

Seçim faaliyetine ait beyannameler bütün ticarethanelere dağıtılmıştır. Vatandaşlar beyannamede yazılı vatandaşlık haklarını kullanmakla bir memleket ve vatan borcu ödemiş olacaklardır. Memleketin hakikatte iktisadi bünyesini teşkil ve temsil eden siz tüccarlar hep fena nazarla görülmüş ve bilhassa son harp yıllarında en namuslularımıza bile kötü damgalar vurulmak istenmiştir. Bu hakikat meydanda iken sizlerinde hukuku , maddi ve manevi varlığını korumak için mücadeleye atılmış bulunan Demokrat Partiyi desteklenmeniz gerek memleket bakımından gerekse şahsi hukukumuz bakımından lazımdır. Yurtta ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün vatandaşları eşit haklara sahip kılmayı , onların dertlerini

³⁹¹ Vatan , 2 Temmuz 1946 s. 3

dinleyip, kulak arkasına atmadan yerine getirmeyi, adaleti her bakımdan sözle değil, hakikatle ve musavi bir surette tevzii, esas prensiplerinden biri bulunan Demokrat parti, haksızlık ve keyfi idare ile mücadeleye atılmış bulunmaktadır.

Demokrat Parti'nin gaye ve hedeflerini gözönünde bulundurarak, bugüne kadar hiçbir surette korunmamış olan hak ve hukukumuzu elde etmeniz maksadıyla , oylarınızı tereddüt etmeden Demokrat Parti'ye vermekle hakkın sesini yükseltmiş olursunuz"³⁹²

şeklinde Tek Parti döneminde tüccarların hakettikleri davranıştan yoksun kaldığı, Demokrat Parti'nin tüccar için tek çare olacağı belirlenmesi yapılmıştır.

Demokrat Parti baskı konusunu tam bir propaganda aracı haline getirmiş , hatta belediye seçimlerindende bu konuda örnekler verip kamuoyuna duyurmak için bir broşür bile bastırmıştır. Broşürde, "Belediye seçimlerindeki müdahale tazyik ve yolsuzluklara ait vesikalar" başlığı altında, '15 Liradan 150 Liraya kadar bedelle satın alınan reyler'; 'Seçim listelerine geçirilmesi unutulmuş emniyet müdürü'; 'Her tarafı delik deşik sandıklar'; 'Bir şehrin seçim defterindeki parmak işaretleri aynı elin izi!'; 'Hahamın propaganda nutku'; 'Defterdeki ismi hizasına imza yerine parmak basılan gazate muharriri'; 'Oy sandıklarının muhafaza edildiği odada dolaba

³⁹² *Vatan* , 12 Temmuz 1946 s. 5

saklanan adam' başlıklarıyla birtakım iddiaları Cumhuriyet Halk Partisi aleyhinde kullanmışlardır³⁹³.

Demokrat Parti'nin kuruluşundan itibaren, teşkilatlanma ve 1946 seçimleri sürecinde en ücra köşelerdeki vatandaşların yanına giderek, onlarla yakınlık kurması, halk arasındaki prestijini yükseltmiştir. Dr. Fuat Köse İsabeyli Köyünde bir teneke gaz yağını halka dağıtmış ve onlara "Arkadaşlar, bu gazı size Demokrat Parti gönderdi. Bu birşey değil. Daha teneke teneke göndereceğiz" ³⁹⁴ diyerek propagandanın popülist boyutunu biraz da maddiyatçı bir özelliğe büründürmüştür.

Demokrat Parti'nin Nazilli'de yaptığı seçim konuşmalarında "Aydınlılar Efedir. İnsanı alnından vururlar. Karadenizliler kahpe ve kancıktır. Arkadan vururlar" ³⁹⁵ şeklindeki yöresel ayrımcı konuşmaları C.H.P.'nin yayın organı niteliğindeki *Ulus* gazetesinde karşı prapoganda olarak kullanılmış ve "Propaganda bu mudur?" yorumuyla Demokrat Parti'nin köylünün devrime ve rejime inancını sarstığını ve ayrımcılık yaptığını belirtmişlerdir.

Demokrat Partisi kurucularından Refik Koraltan ise "Bu memleketde yapılan güzel işlerin tapu senedi Halk Partisi adına tescil ettirilemez. Ne yaptıysa millet yaptı. Zümre saltanatını yaşatmak

³⁹³ *Vatan*, 25 Haziran 1946 s. 3

³⁹⁴ *Ulus*, 5 Temmuz 1946, s.1.

³⁹⁵ *Ulus*, 5 Temmuz 1946, s.1

isteyen bazı gafilleri doğru yola getirmek için yılmadan mücadele edeceğiz." ³⁹⁶ diyerek C.H.P.'nin kutsallık imajını yıkmaya çalışmıştır.

Koraltan, Konya nutkunda ise :

"Milletimiz asırlar boyunca çok acı tecrübelerden mütenebbih olmuştur. Yurdumuzun emniyetini sağlayacak tedbirler almak için kadirşinas halkımız dışinden tırnağından arttırdığı herşeyini bu temiz gaye uğruna tahsis etmekten çekinmemiştir. İstedğim şeyler şudur: Demokrasi ruhuna aykırı, şahsi hürriyeti frenleyici kanunlar kaldırılmalıdır. Vatandaş hak ve hürriyetini sağlayacak hükümlere aykırı ve bazı zaruruetler yüzünden konulmuş olan kanun ve kararnameler süratle bertaraf edilmelidir...Tek cümle ile vatandaş hak ve hürriyetini esas tutan halkın ruhuna uğrayacak şekilde anayasanın yürürlüğünden sağlanmasını istiyoruz"

diyerek temel hak ve özgürlüklerin de Demokrat Partinin teminatında olduğunu vurgulamıştır³⁹⁷. Demokrat Partiden Hikmet Bayur ise Manisa nutkunda ,

"Reylerinizi iyi kullanırsanız dört yıl rahat edersiniz. Size hakim olacak olan ölçü son dört yıl içinde olup biten işlerdir. Bunlardan memnunsanız aynı adamlara reyleriniz verirsiniz. Memnun değilseniz başkalarını seçersiniz. Bunda tamamen

³⁹⁶ *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1946, s.1.

³⁹⁷ *Vatan* , 5 Temmuz 1946 , s. 3

serbestsiniz. .. baskıdan korkmamalısınız. Size tazyik etseler bile bu 2-3 gün sürecektir. 4 yıllık bir rahatlık için 3 günlük baskıya katlanınız"³⁹⁸

diyerek savaş yıllarının tüm olumsuz yönlerinin faturasını iktidar partisi CHP' ye yönelterek halka ya sıkıntılı günleri ya da Demokrat Parti ile huzurlu , müreffeh günleri tercihlerine sunmuştur. Bayur Alaşehir 'de ise " Muhaliflere rey veriniz. Memlekette murakabe olsun. 21 Temmuz bir dönüm noktasıdır. O gün memlekette büyük bir inkılap olacaktır "³⁹⁹ diyerek Demokrat Parti'nin devrimci bir ruha sahip olduğunu vurgulamıştır. Demokrat Parti 'den Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ise,

"Bu günler Türk milletinin istikbalini temin edecek dönüm noktalarıdır.Türk milleti yıllardan beri susadığı hürriyetine ve demokrasinin nimetlerine kavuşacaktır...Hiçbir vatandaş hiç bir vatandaş tarafından tehdit edilemez... Doğuşunda cesur olan Türk milleti alnı yerde ve korku içinde yaşayamaz. Korkarak yaşayacaksa ölmek daha iyidir. 21 Temmuz'u korkmadan beklemek ve o günü en güzel cesaretlerle yaşamak vazifemizdir"⁴⁰⁰

sözleriyle CHP 'nin baskısının yoğun hissedildiği seçimlerde biraz şoven edebiyatıyla karışık halkı onore eden bir tavırla Demokrat Parti

³⁹⁸ *Vatan* , 28 Haziran 1946 , s. 1

³⁹⁹ *Vatan* , 11 Temmuz 1946 , s. 3

⁴⁰⁰ *Vatan* , 11 Temmuz 1946, s. 3

ile Türkiye bir dönüm noktasındadır , iyiye güzele , özgürlüğe doğru gidebilmenin tek çaresi Demokrat Partidir, tezini halka , halkın anlayacağı bir dilde aktarmıştır. Ahmet Emin Yalman, *Vatan* gazetesindeki bir yazısında Nihat Erim'in "Hürriyet ilahının üzerine bir şal örtmeli" sözlerine tepki olarak bunun faşist ve baskıcı bir yaklaşımın ürünü olduğunu bunun da CHP ile bütünleştiğini vurgulamaya çalışmıştır. ⁴⁰¹

Demokrat Parti'nin İstanbul il başkanı Kenan Öner ise "...Bizim seçim propagandamız C.H.P.'nin bugüne kadar yaptıklarıdır. Bizim için bundan iyi prapaganda olamaz. Size misaller vereyim. Birisi saraydaki hadise, ikincisi Düzce'de inkılapçı-laik partinin camide verdiği vaaz, bir üçüncüsünü de isterseniz Bolu'daki mahkeme.." diyerek kamuoyunu ilgilendiren olayları C.H.P aleyhine kullanmıştır⁴⁰². Düzce'deki cami vaazı diye sözü edilen olay Müftü Mehmet Kort'un camide C.H.P'yi övdüğü konuşmadır. Demokrat Partililer , C.H.P.'nin laik olduğunu söylemesine rağmen bu olaya alet olduğunu halka aktarmışlardır.*Vatan* gazatesinde ise Düzce Müftüsünün adı Mehmet Sıtkı Ofluoğlu diye aktarılmış ve müftünün sözlerinden şu alıntılar yapılmıştır:

"Ey cemaati Müslimin ! Ben buraya bir vazife ile gelmedim.
Allah'ın emirlerine sizi tebliğ ve sizleri irşat için kürsüye
çıktım. Bazı abdestsiz Demokrat Parti mensupları , her tarafta

⁴⁰¹ Yalman 1997 : s.1396- 1397 .

⁴⁰² *Cumhuriyet* , 21 Haziran 1946 ,s. 2.

halk içine girerek bir tefrika ve fesat tohumu ekmeye çalışıyorlar. Bunlar mektepleri kaldırmaya ve bu suretle halka yaranmaya çalışmaktadırlar. Sakın bunların iğfalatına kapılmayınız. CHP'den ayrılmayınız. Doğru yol budur."⁴⁰³.

İsmet İnönü Akşehir ve Konya nutuklarında,

" Memleketin idaresini ve politikasını içerde ve dışarda kararlı bir hale getirmek için yeni büyük seçimlere karar verdik. Dünya vaziyeti kararsız ve karanlık olarak uzun bir sürünceme devrine girmiş görünüyor. Bu devrede Türkiye'nin politikası hangi istikamette ve anlayışta olduğunun içerde ve dışarda açık surette belli olması lazımdır. Buna memleketin büyük menfaatleri bakımından ihtiyaç gördük. Akşehirililer milletin takip ettiği ve etmek istediği milli siyaseti meydana koyması için hükümet adamlarının resmi beyanaatı bazı zamanlar kafi gelmez. Böyle zamanlarda milletin kendi iradesini açık surette belli ederek, kararlı bir duvar temin etmesi lazımdır. Büyük seçim bize bu neticeyi verecektir.

Arkadaşlarım, vazifeyi seçim vazifesini çok ehemmiyetli tutunuz. Sandık başlarında vatandaşlarımızın kadın ve erkek hepsi kendi kararlarını bildirmeleri lazımdır. Ancak bu suretle meydana çıkacak kanaat, memleketimizin doğru yolda ve sağlam bünyede olduğunu dünyaya gösterecektir. Buna

⁴⁰³ *Vatan* , 20 Haziran 1946 , s.1

ihtiyacımız vardır.....Eğer bizim takip ettiğimiz politikayı destekliyorsanız, bu seçimde göstereceksiniz. Ondan sonra hükümetler, milli menfaatleri muhafaza için daha kuvvetli ve 'daha salahiyetli olarak vazifelerine devam ederler..." 404

diyerek seçimin önemini ve bu demokratik gelişimin C.H.P.'nin ileri bir hamlesi olarak yorumlamıştır. İnönü Sivas konuşmasında iç ve dış politikanın önemli sorunların aktarmış , milletvekili seçiminde vatanın kaderi ile yakından ve candan ilgili olmak vazifesinin gereklerine uyarak, halkı oy sandıkları başına davet etmiştir. Türk milletinin vatanın kadrini bilir ve onun üzerinde iradesini kullanır büyük bir millet olarak dünya üzerinde gözönünde mevki almasını istemiştir⁴⁰⁵. Erzincan konuşmasında , cumhuriyet yönetiminde vatandaşın vazifesini anlatırken, tek dereceli seçimde , kadın erkek herkesin göreve yani seçimlerde oy kullanmaya önem vermelerini bildirmiştir⁴⁰⁶.

Falih Rifkî Atay Demokrat Parti'ye karşı yaptığı konuşmasında devrimlerin ve bunların devamının C.H.P.'nin garantörlüğü altında olduğunu vurgulamıştır:

"... Muhalifler kendi sanatlarını kullanıyorlar. Bu sanat, aldatmak, karıştırmak ve şaşalatmaktır. Biz kendi sanatımızı kullanıyoruz. Bu da gerçeklere dayanarak, vatandaşların fikir ve

⁴⁰⁴ *Cumhuriyet* ,7.Mayıs1946 , s. 1-3.

⁴⁰⁵ *Vatan* , 25 Mayıs 1946 s.1

⁴⁰⁶ *Vatan* , 25 Mayıs 1946 , s. 1

şuurlarını tetikte uyanık tutmaktır. İktidar CHP için gaye olsaydı, muhaliflerin kullandığı silahlarla iş görmek için onun ne hududsuz imtiyazları vardı. Onların sorumsuzca vaadettikleri şeylerin, iktidarı eğer aynı sorumsuzlukta olsaydı, yapıverir işin içinden çıkardı. Fakat biz hala milli kurtuluş ve milli kalkınma savaşının devam ettiği fikrindeyiz, biz hala bu memleket ve halkının süratle, büyük bir süratle çağdaş cemiyetler seviyesine çıkmasının bir ölüm kalım meselesi olduğu kanaatindeyiz. Bu fikirde ve kanaatte olanlarla çalışmak, bu fikirde ve kanaatte olanların oylarını almak istiyoruz" ⁴⁰⁷

1946 seçimlerinde en dikkat çekici propaganda unsurlarından biri seçim öncesi parti çalışmalarında CHP ' nin Demokrat Parti'ye karşı baskı kullandığına dair öğelerdir. *Vatan* gazetesi baş yazarı Ahmet Emin Yalman "Halk Partisini kurtarmak lazım" adlı yazısında partinin baskı yapmakla "... Halk Partisi kendi aleyhine çalışmakta , kendini yıkmakla meşguldür." yorumuna yol açmış⁴⁰⁸; aynı yazar " Parti hesabına istibdat" adlı makalesinde ise "... görülüyor ki iktidar hırsı yüzünden gözleri dönen bir avuç insan , Türk milletinin haklarını hiçe saymaya , anayasayı apaçık ihlal etmeye kalkışmışlar ve böylece kendi buyurma zevklerini milletin varlığının, hakkını ve hayati menfaatlerinin çok üstünde tuttuklarını bütün alemin

⁴⁰⁷ *Ulus* , 1 Temmuz 1946 , s. 1 : Falih Rıfkı Atay , "Dün-bugün-yarın"

⁴⁰⁸ *Vatan* , 22 Haziran 1946 , s.1 : " Halk Partisini kurtarmak lazım"

huzurunda açığa vurmuşlardır."⁴⁰⁹ şeklinde bir saptama yaparken, "Vatandaşlık hakkı" adlı makalesinde de "... halkın sevgisinin güveninin ve hoşnutluğunun kendi tarafında bulunmadığına hükmederek , vatandaşlık haklarını zorbalık yoluyla tatil etmeye , iktidar mevkiine sahip kalmak için hükümet nüfuzunu bir imtiyaz şeklinde kendi lehinde kullanmaya kalkışan bir siyasi parti vatandaşların huzurunda aczini itiraf etmiş ve manevi iflas haline düşmüş olur."⁴¹⁰ şeklinde CHP'nin baskısını kamuoyuna duyurmaya çalışarak adeta Demokrat Parti'nin propagandasını yapmıştır.

Nihat Erim ise Celal Bayar'ı eleştirerek , Celal Bayar'ın "Hürriyetsizlik ve kanun dışı hareketlere maruz kaldık" sözlerini lidere yakışmayan sözler olarak yorumlamıştır ⁴¹¹ . Ayrıca CHP'li mümtaz Ökmen Gölbaşı'nda yaptığı konuşmasında " Demokrat Parti'ye rey vermeyiniz. Çünkü Onlar işe yaramadıkları içindir ki ; Meclisten bile atılmışlardır. İşe yaramayan kimseleri işbaşına getirmek , sizin kendi aleyhinize olur"⁴¹² diyerek tam bir karalama kampanyası başlatmıştır. Bu şekildeki propaganda faaliyeti içinde Demokrat Parti'nin Rus parasıyla kurulduğu ,Türkiye 'ye komünizmi getireceği ve CHP'nin izniyle kurulan kukla parti olduğu gibi söylemler de yer almıştır.

⁴⁰⁹ *Vatan* , 12 Temmuz 1946 , s. 1-3 : " Parti hesabına istibdat "

⁴¹⁰ *Vatan* , 19 Haziran 1946 , s.1-3 : " Vatandaşlık Hakkı"

⁴¹¹ *Ulus* , 3 Temmuz 1946, s.1 : Nihat Erim "DP Liderine yakışmayan sözler"

⁴¹² *Vatan* , 4 Temmuz 1946 ,s.3

Demokrat Parti 1946 seçimlerinde Atatürk'ün yolundan ilerlemek istediklerini hep vurgulamış, hatta yakın tarihten mühim bir tarihi vesika adıyla iki örnek kullanılmıştır:

1-Devlet başkanlığı hakkında Atatürk'ün telakkisi mühim bir tarihi vesika: Yalova 11.9.1930.

Ali Fethi Bey'e ' ...Binanaleyh Büyük Millet Meclis'inde aynı temele istinat eden yeni fırkanın faaliyeti geçerek millet işlerini serbest münakaşa etmesini cumhuriyetin temel esaslarından sayarım...'⁴¹³

2- Mustafa Kemal'in , Fethi Bey'in İzmir nutkunu engelleyen valiye karşı telgrafı:" Anlıyorum ki , sana nutkunu söylettirmek istemiyorlar, fakat sen behemahal nutkunu söyleyeceksin ve tesadüf edeceğin herhangi bir manayı derhal bildireceksin. Asayişin temini için Dahiliye vekili ve İzmir valisi lazım olan tedbirleri almakla mükellefdir."⁴¹⁴

Mümtaz Ökmen C.H.P'nin ülke ve dünya görüşü üzerinde konuşurken , C.H.P.'nin ne şartlarla ve nasıl kurulduğunu , C.H.P'nin köylüye ve onun eğitime verdiği önemi özellikle de İsmet İnönü'nün Garp cephesi komutanlığından , başbakanlık dönemine ve cumhurbaşkanlığındaki başarılarına ve en önemlisi tek dereceli seçim kanununu onaylama özelliğini vurgulayarak , Demokrat Parti'yi "iftiracı ve yalancı " olarak kamuoyuna duyurmuştur ⁴¹⁵.

⁴¹³ *Vatan* , 20 Haziran 1946 , s.3

⁴¹⁴ *Vatan* , 8 Temmuz 1946 ,s.1-3

⁴¹⁵ *Ulus* , 4 Temmuz 1946 , s.1.

1946 seçimlerinde , 1943 seçimlerinde kullanılan tez yani İsmet İnönü'nün başarılı politikası sayesinde II. Dünya Savaşına girmemeyi başarması kullanılmıştır. Şemsettin Günaltay bu yargıyı " vicdanının sesini' dinleyelim" başlığı ile kamuoyuna duyurarak C.H.P.'nin propagandasını yapmıştır ⁴¹⁶.

Demokrat Parti'nin İzmir mitinginde Mustafa Kent ,

" ...Halk Partisi bu seçimi kaybedecektir. Çünkü ; hem şehirlinin hem de köylünün kalbini kaybetmiştir. Köylü efendidir. Fakat uşagından dayak yiyen bir efendidir. Millet Halk Partisini azletmek istiyor. Türk milleti ilk kez demokratik bir rejim kurmak iddiasıyla kütle halinde ortaya atılmıştır. Yolumuz çetin ve yükümüz ağırdır. Sabahın çok yakın olduğuna emin olabilirsiniz. Türk milletine ve Demokrat partiye başarılar dilerim. Yaşasın Türk milleti",

sözleriyle ezilen ve sömürülen köylü-halk edebiyatını halkın anlayacağı dilde anlatarak popülist bir propaganda örneği sunmuştur.⁴¹⁷

Çine'nin Karakullar köyünde Demokrat Parti üyelerinden Hilmi Gürpınar'ın " Partimiz köyünüzün hayat ve namusunu kurtaracaktır" sözüne C.H.P. Ocak başkanının "Köyümüzün hayat ve

⁴¹⁶ *Ulus* , 5 Temmuz 1946, s.1 .

⁴¹⁷ *Vatan* , 13 Temmuz 1946 ,s. 3

namusu tehlikede midir ki onu kurtaracaksınız" sözü ile karşılık vermiştir. *Ulus* gazetesinde, Bergamalıların Demokrat Partililere "Hoşgeldiniz, ama bizi İnönü'den ayırmaya geliyorsanız yol işte" sözleri, halkın CHP'ye sahip çıktığı mesajının bir propaganda aracı olarak kullanıldığını göstermektedir ⁴¹⁸ .

Cumhuriyet Halk Partisi seçimler sırasında İstanbul'da *Tanin* , *Son Telgraf* ve *Vakit* gazetelerini halka parasız olarak dağıtması da propogandanın farklı bir boyutunu sergilemektedir.⁴¹⁹ Ayrıca şoförlerin Cumhuriyet Halk Partisi'ne girmeleri için lastik vereceklerini vaatmeleri de oldukça ilginçtir.⁴²⁰

21 Temmuz seçimlerinden dört beş gün önce İsmet İnönü, radyodan yaptığı seçim konuşmasında :

"Milli iradenin hakiki ve temiz surette meydana çıkması hepimizin müşterek muvaffakiyetimiz, kanuni vazifemiz ve şahsi şerefimiz olacaktır. Partim seçimi kaybedecek olursa Cumhurbaşkanlığından çekilmenin tabii bir şey olduğunu bütün vatandaşlarımın bilmesi lazımdır. Bize oy vererseniz, memleketin iç ve dış politikasında doğru yolları bulabileceimize ve memleketin ilerlemesinde ve yükselmesinde sizi memnun edecek başarıları elde edeceğimize güveniyoruz."⁴²¹

⁴¹⁸ *Ulus* , 2 Temmuz 1946, s .1.

⁴¹⁹ *Vatan* , 7 Temmuz 1946 ,s.3

⁴²⁰ *Vatan* , 7 Temmuz 1946 ,s.3

⁴²¹ *Cumhuriyet* , 18 Temmuz 1946, s. 1.

diyerek liberal ve kararlı bir yaklaşımla düşüncelerini halka duyurmuştur. İsmet İnönü'nün baskılarla ilgili olarak, "Milletin rızasıyla tayin olunmayan iktidar mevkiinin hiç bir kıymeti ve hiç bir meşru tarafı yoktur"⁴²² sözleri , cumhurbaşkanının demokrasi yanlısı fikirlerin yansıtarak, seçimlerden bir gün önce halkı kendi şahsında CHP' ye çekebilmenin başka bir yolu idi. *Vatan* gazetesinde seçimlerin yapıldığı gün yayınlanan " Vatandaş, vatani vazifeni ihmal etme, reyini vicdanının emrine göre serbestçe kullan"⁴²³ ilanı dönemin nabzını hissettiren bir içerik taşımaktadır.İsmet İnönü 'nün seçim öncesi yaptığı son konuşmasında ise ;

" ... Şimdi 1946'da tek dereceli seçim yapıyoruz ve parti tartışmaları içinde , memleketin kaderini düşünerek , kendi sorumlunu bilerek vatandaşın kararını vermesini istiyoruz. Türk halk idaresinde bu yeni ve ileri merhalenin açılması, hepimizi sevindirecek bir telakki sayılsa yeri vardır."

dedikten sonra öncelikle Demokrat Parti'nin kendisi ve CHP için söylediği eleştirilere yanıtlar vermiştir . Özellikle Demokrat Parti'nin Parti başkanı ve cumhurbaşkanının aynı kişi olması konusunda yaptığı eleştirilere şöyle yanıt vermiştir:

⁴²² *Vatan* , 20 Temmuz 1946 ,s.1

⁴²³ *Vatan* , 21 Temmuz 1946 ,s.1

"...Bu bir anayasa meselesidir. Bizim anayasamız , devlette bütün kudretleri büyük mecliste toplamıştır. Devlet başı olan Cumhurbaşkanının , memleket idaresinde yüksek menfaat ve muvazene icap ettiği zaman , kullanabileceği hiç bir kudreti yoktur. Yalnız cumhurbaşkanı , tabiatı ile , çokluk partisinin lideri olacağı tasavvur edildiği için bu sıfat ile manevi nüfuzu, muvazene ve ahengi muhafaza edebileceği düşünülmüştür. Cumhurbaşkanının parti başkanı olmasına kanunca bir mani yoktur....Cumhurbaşkanı sorumsuz vaziyetini kötüye kullanmak isterse , bunun hesabını soracak meclis hazırdır."

Ayrıca, Cumhurbaşkanın seçimle işbaşına gelmesinin çok önemli olduğunu vurgulamış, alternatif fikir olarak,

"...bir adamın cumhurbaşkanı olunca siyasi partilerle ilgisini kesmesi müdafaa olunabilir bir tezdır. Bu tezi tutmak için , onun icabı olan tedbirleri beraber düşünmek lazımdır. Cumhurbaşkanı milletvekilleriinden ayrı ve başka bir seçimle gelmeli , hükümete ve büyük Meclise karşı , tayin edilmiş bazı yetkileri olmalıdır. Benim , parti başkanı kalmamı istemeyenler eğer böyle bir anayasa davası ortaya atmış olsalar hukukça anlaşılır bir tez tutmuş olurlar....Böyle bir meseleyi , seçim zamanı vatandaşlarımın açık konuşmaları tabii haklarıdır. Her seçim devrinde vatandaşlar oylarını verirken , cumhurbaşkanlığına kimi getireceklerini de düşünmeye

mecburdurlar. ...Partim seçimi kaybettiği vakit , ve yahut partim çokluğu kazanıp ta ben milletvekili seçilmediğim vakit umhurbaşkanlığından çekilmemin tabii bir şey olduğunu 'bütün vatandaşlarımın bilmesi lazımdır. Bu sözlerimle , benden kurtulmak isteyen vatandaşlarıma açık yolu göstermiş oluyorum. Birçok yerlerde yapılan propogandalar gibi " İnönü başımızda kalacak ve Halk Partisi çekilecek ! telkinlerinin aldatıcı şekli meydandadır"

sözleriyle CHP ile bir bütün olduğunu vurgulamıştır. Demokrat Partinin köylerdeki eğitim kampanyasının köylüyü ekonomik anlamda yorduğu yolundaki propogandalara da şu yanıtı vermiştir:

" ...Büyük millet kütlesini , kadın ve erkek , hiç olmazsa ilköğretime kavuşturmadan , köylünün kalkınmasını ve memleketin ilerlemesini temin edemeyeceğimize inanıyoruz. ...Herhalde zorluk çekilen yerlerde köylü vatandaşlarımın okul yapılarını temin edecek çareleri , yerine ve güçlüğüne göre , devamlı gözönünde bulunduracağız. ...Eğer biz , millet davalarında doğru ve ciddi olmayı ihmal etmek istidadında olsaydık , bu meselenin seçimde bize karşı bir propaganda konusu olmasına meydan vermemeyi bilirdik...Köylerde ilköğretim davasından vazgeçemeyiz. "

Demokrat Partinin Toprak reformu davasını da propaganda malzemesi olarak kullandığına dikkat çekerek;

"...Memleketin büyük davasını düşünmeyip de , yalnız iktidar mevkiinde kalmayı emel edinseydik , büyük toprak sahibi , Mecliste ve memleketde , her yerde nüfuzlu vatandaşları bize karşı ayaklandırmazdık. Biz davanın , milletimiz için selamet çaresi olduğunu biliyoruz ve büyük arazi sahibi birçok vatandaşlarımızın sağduyusuna ve milletseverliğine güveniyoruz...Hem memlekette ıslahat davacısı olmak , hemde Türk vatandaşlarının köle hayatı sürmelerine göz yummak , partimiz için imkanı olmayan şeylerdir. Türk köylüsünü serf halinden kurtaracağız. Bu bizim ana davamızdır. Bu uğurda uğrayacağımız tarizlere şerefle göğüs gereceğiz."

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Ormanların korunması gerekliliğininde vurgulayarak savaş yıllarının bunalttığı Türk halkına Milli gelirin 1939'a göre arttığını da açıklayarak çekilen sıkıntıların sonuçlarını almakta olduklarını beelirtmiştir. Vurguncu ve karaborsacılarla mücadele etmekteki kararlılıkların da aktararak son olarak iç ve dış politikayı anlatarak konuşmasını şu sözlerle bitirmiştir:

" Kadın ve erkek vatandaşlarım! Bana ve başkanlık ettiğim şerefli partiye oy vermenizi istemek için kendimde cesaret buluyorum. Bize oy verirseniz , memleketin iç ve dış politikasında doğru yolları bulabileceğimize ve memleketin

ilerlemesinde ve yükselmesinde sizi memnun edecek başarılar elde edeceğimize güveniyoruz. Karar sizindir."⁴²⁴.

'Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun seçim öncesi radyoda yaptığı konuşma ise kuşkusuz propaganda anlamında ayrı bir önem taşımaktadır. Başbakan konuşmasında: 1923 tarihinden itibaren CHP'nin yaptıklarını İmtiyazlı şirketlerin satın alınması , Halk Partisinin doğuşu, sanayi planı, bayındırlık politikası, Osmanlı borçlarının ödenmesi, Harp zamanında yapılan işler, su işleri, madenler, Ankara radyo istasyonu, topraksız köylüyü topraklandırmak, öğretim davası, eski eserlerin muhafazası, sıhhat işleri gibi başlıklarla anlatmış ve şöyle devam etmiştir:

"Arkadaşlar, Ne kadar tekrar edilse yerinde olduğu muhakkak olan bir hakikatı bir kere daha tekrar edeceğim. Biraz evvelde söylediğim gibi bugünkü neslin yaratmak ve yaşatmak kudreti hiçbir havsalaya sığmayacak kadar büyüktür. Muharebeleri o yapmış, zaferi o kazanmıştır. Devrimleri o yapmış ve bunların sağlam temellerini o kurmuştur. Demiryollarını , fabrikaları, okulları o kurmuş ve o yaşatmaktadır. Bütün bunları yapmak için her türlü mahrumiyetlere o katlanmış ve daha büyüklerini yapmak için de daha büyük fedakarlıklara ve mahrumiyetlere katlanmaya karar vermiş bulunuyor.

⁴²⁴ *Vatan* , 18 Temmuz 1946, s.1-3

Arkadaşlar, görüyorsunuz ki alınlarımız açık , yollarımız belli , işlerimiz ortadadır. Şimdi hüküm vermek sizindir. Biz sizin yalnız vicdanlarınızdan gelen oyları istiyoruz...."

sözleriyle yakıngeçmişte olan olayları örnek göstererek CHP'nin kutsallık imajını halka aktarmaya dikkat etmiştir.⁴²⁵

Türk demokrasisi büyük sınavını 21 Temmuz 1946 tarihinde vermiş, ancak sınavın demokrasi açısından değerlendirilmesi yıllarca tartışıl原因lmıştır. Katılım oranı % 85 olan 1946 seçimleri, olaysız ve sakin geçmesine rağmen, sayım sırasında ve sonrasında ortaya atılan iddialar, seçimin hiç te söyledikleri kadar olaysız geçmediğini gösteriyordu. Seçimlerin yapılışından üç gün sonra kesin sonuçlar belli olmuştur. Buna göre, Cumhuriyet Halk Partisi'nden 403 milletvekili, Demokrat Parti'den 54 milletvekili ve 8 bağımsız milletvekili seçilmiştir.

⁴²⁵ *Vatan* , 7 Temmuz 1946 ,s.3

V. BÖLÜM : SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde ilk seçimler 1876 yılında meşrutiyetin ilânı sonrası olmuştur. Ancak tepeden inme meşrutiyet kavramı gerçek anlamda seçimlerin yapılmasını da engellemiştir. Devletin çıkarttığı resmi iradeye bağlı çift derecede her elli bin nüfus için bir milletvekili çıkarması öngörülen ve gerçekleşen seçimlerde parti mücadeleleri olmadığından, siyasal parti propagandası da bulunmamaktadır.

1908 yılında II. Meşrutiyetin ilânı, I. Meşrutiyetten çok önemli bir fark ile ayrılmaktadır. 1908 Meşrutiyeti bir siyasal cemiyetin örgütlenmesi ve başkaldırısı sonucu ilân edilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik'te başlattığı askerî ihtilâl, dönemin padişahı II. Abdülhamit'in gönülsüzce de olsa, Meşrutiyeti ilân edip, Kanun-i Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymasıyla sonuçlanmıştır. 1908 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti, rakipsiz gibi görünse de Prens Sabahattin ve Mizancı Murad gibi eski Cemiyet üyelerinin muhalefeti ile perde arkasından padişahı desteklediği karşı propagandalara sahne olmuştur. Muhalifler, özellikle, İttihat ve Terakki'ye karşı din ve köylü edebiyatını kullanmışlardır. Ancak, seçimlerin sonunda sonuç değişmemiş, İttihat ve Terakki, Meclisin çoğunluğunu oluşturmuştur.

1912 seçimleri ise siyasî tarihimizdeki ilk erken seçimlerdir. Bu seçimlere İttihat Terakki'nin yanı sıra dönemin muhalefet partisi olan Hürriyet ve İtilâf Fırkası da katılmış; ancak, "sopalı seçim" diye adlandırılan bu seçimlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti baskıcı bir politika izlemiştir. Seçimler sırasında İttihat ve Terakki Cemiyeti, halkı yanına çekebilmek için Trablusgarb Savaşı'ndaki kahraman subayları meşrutiyet edebiyatını, yani İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin meşrutiyeti ve özgürlüğü getirdiğini, Makedonya ve Rumeli'yi kurtarıp, orduyu güçlendirdiğini propagandalarında vurgulamıştır. Ayrıca bu seçimlerde temel atma törenleri de seçimlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gövde gösterisi niteliğindedir.

1914 seçimleri ise Bab-ı Ali baskınını gerçekleştiren İttihat Terakki'nin ağırlığının tam olarak hissedildiği seçimlerdir. Bu seçimlerde I. Balkan Savaşı'nda kaybedilen Doğu Trakya'nın geri alınması ve ordunun güçlenmesi İttihat Terakki'nin kullandığı en önemli propaganda temasıdır.

1919 seçimleri I. Dünya Savaşı sonrası işgallerin süregeldiği bir dönemde yapılmıştır. Bu seçimlerin sonucu, son Osmanlı Mebuslar Meclisi'ni oluşturduğu gibi, 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan TBMM'nin de çekirdeğini oluşturduğundan çok önemlidir. 1919 seçimleri, 1908 yılındaki seçim kanununa göre yapılmış ve 2.5 ayda tamalanmıştır. Bu seçimlerde propaganda olarak halkın seçime katılımını sağlamak için gazetelerde çıkan çağrı nitelikli ilanlar son

derece önemli bir yer tutmuştur. İstanbul'daki muhaliflerin Kuvay-ı Milliye baskı yapıyor tezine karşılık, Kuvay-ı Milliye'nin seçimleri kolaylaştıran bir etken olduğu vurgulanmıştır. Bu seçimler Kurtuluş Savaşı öncesi, savaşı örgütleyen temel düşünce çerçevesinde halkın çoğunlukla iştirak ettiği seçimlerdir. Müdafa-i Hukuk Gurubu'nun ülkenin kurtuluşu için öne sürdüğü ilkeler, kurtuluş yolları karşı kampanyaya karşı başarılı olmuştur.

1923 seçimleri ise genç Türk devletinin ilk demokrasi sınavıdır. Bu seçimler Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı olan ilerici I. Gurup ile gelenekçi II. Grubun kapışması şeklinde süregelen propaganda dönemi sonrası I. Gurubun zaferi ile sonuçlanmıştır. Bu seçimler, halkın milletvekilleri adaylarını onaylaması şeklinde yorumlanabilir. Bu içerik tek parti döneminde hep süre gelmiştir. 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 seçimleri milletvekilleri arasında propaganda mücadelesine sahne olmuştur. Çünkü Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısında başka bir siyasal parti seçimlere katılmamıştır. Ancak, bu tek parti döneminde 1935 seçimleri katılım açısından farklı bir özelliğe sahiptir. Kadınların da seçme ve seçilme hakkını kullandığı bu seçimlerde, kadın hatiplerin meydanlarda yaptıkları konuşmalar propaganda çalışmalarında hayli ilgi çekici özelliktedir. 1931 seçimlerinde ekonomik yapı, demiryolu siyaseti , devletçilik ve milliyetçi kavramlar (Dil-tarih tezi gibi) propaganda aracı olarak kullanılırken; 1939'da, gelişen ve ilerleyen Türkiye; 1943 seçimlerinde, İkinci Dünya Savaşı'na girmemeyi başaran İsmet İnönü (Milli Şef) ve onun barışçı politikası kullanılmış ve genelde Kemalist devrim, geçirilen zor

günler sonucu kazanılan bağımsızlık ve modernleşme tüm tek parti döneminin propaganda malzemesi olmuştur. Halk evleri, radyo konuşmaları, gazete makaleleri ve ilânları ile afişler ve meydan konuşmaları en çok uygulanan propaganda araçları olmuştur.

1946 yılı ise çok önemli oluşum ve değişimlerin olduğu, demokratik yönetim ve yaşam biçiminin en önemli ögesi olan çok partili siyasal partili döneme geçilen yıldır. Demokrat Parti'nin 1946 seçimlerine katılımıyla, propagandalar daha hareketli ve programlı bir hale gelmiş, her iki parti de Atatürk'ü ve Kemalizm ideolojisini sahiplenerek halka inmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda, Demokrat Parti'nin, tek parti döneminden sıkılan, İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik baskısı altında bunalan halk üzerinde etkisini arttırdığını görmekteyiz.

Türkiye'nin gelişen ve değişen toplum yapısı içinde siyasal partilere katılım ve sahiplenme bilincinin, zaman içinde, propaganda yolu ile pekiştirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Fakat, partileşme aşamasının henüz tamamlanamadığı Türkiye'nin ele aldığımız yaklaşık bu ilk kırk yılı, çok partili hayata geçildikten sonra yapılan propaganda faaliyetleri için bir zemin oluşturmuştur. Bu kırk yılın propagandası, toplumun ve siyasal oluşumun gereği, başarılı olmak zorundaydı. Çünkü, propaganda bilinci oluşmaya başlamasına karşın, başka partilerin olmayışı bir anlamda, iktidarın söyleminin halk kitlelerine daha rahat, daha kolay ve adeta alternatifsiz ulaşmasını mümkün kılıyordu. Bu anlamda, ele aldığımız dönemin siyasal seçim

propagandaları, iktidarın yaptığı ve yapacağı işlere, yine kendi yandaşları tarafından düzülen bir methiye niteliğini taşıyordu. Karşı propagandanın en yoğun olduğu dönemlerde bile, seçimlerde iktidarı yıkanmadığına göre, bunun, söz konusu dönemde, propaganda araçlarının çoğunlukla devlet tekelinde olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. 1946 yılı ile birlikte bu tablo değişmektedir. Toplum ve siyasal yapı değişmeye başlamıştır. Propaganda, artık planlı ve programlı bir silah olarak kullanılmaktadır. İktidara olduğu kadar, muhalefete de aynı yararı sağlamaktadır. Ne var ki, tek parti döneminin iktidarı CHP de muhalefetin propagandasına, karşı propaganda ile yanıt verebilmiş ve seçimlerden kazançlı çıkmayı başarmıştır.

Ele aldığımız dönemler içinde propagandanın, politika yapmak, muhalefette bulunmak, iktidarı övmek ya da yermek gibi siyasal yaşamla iç içe olduğu görülmektedir. Seçim kazanmak üzere yapılan her eylem, söylenen her söz amaca/hedefe yarar sağlamak için yapılıyorsa bunun propaganda olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, siyasal ve toplumsal yaşamın gerçekleriyle ters düştüğü, olayların bilerek saptırıldığı durumlarda ise propagandanın -uzun vadede- yararının tartışılması kaçınılmaz olacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'de 1908-1946 döneminde yapılan seçimlerde, propagandanın, kim tarafından ve kime karşı kullanılacağına göre görece bir değeri bulunmaktadır. Söz konusu dönemin "Tek Parti" dönemini kapsamaması nedeniyle propagandanın daha çok iktidardaki parti tarafından kullanıldığını

görüyoruz. Ayrıca, seçime katılım oranının yüksekliği iktidar partisinin propagandasının başarıya ulaştığının bir göstergesidir.

E K L E R

EK 1

Dokuz Umde

Beyanname

Memleketi ve milleti inhilal (dağılma) izmihlal (yok olma) felaketinden kurtarmak için milletten aldığı selahiyeti mutlaka ile içtima eden (Türkiye Büyük Millet Meclisi) hakimiyet-i Milliye esasatına (esaslara) müsteniden (dayanan) bir halk devleti ve hükümeti teşkil etti.

Deruhde ettiği (kabul ettiği) milliyenin kısmı mühimmini üç senelik mütemadi mesaisi ile ifa eylemiş olan meclis 1 Nisan 1339 tarihinde tecdidi intihabata (seçimin yenilenmesine) müttefikan (oy birliğiyle) karar verdi.

Önümüzdeki devrede inşallah takriri müsalemet (taraflar arasında uzlaşmayı sağlama) müyesser (kolaylıkla) olacağından iktisadi tekamülatını (gelişimini) temin, hernevi teşkilatımızı itmam (tamamlama) ve ikmal ve bu suretle mülk ve milleti refaha nail etmek gaye olacaktır.

Yeni devrei mesaide meclisin ekseriyatını bu gaye etrafında toplamak ve memleketi hakimiyet-i milliye dairesinde siyasi teşkilata mazhar etmek için bir Halk Fırkası teşekkül edecektir.

Mecliste elyevm (hâlâ) müteşekkil (Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Gurubu) Halk Fırkasına tekamül edecektir.

Mezhur Fırkanın, halk hakimiyeti, teceddüt (yenilenme) ve inkişafatı maddiye ve maneviye esasatına (esaslarına) mübteni (dayalı) mufassal (uzun uzadıya anlatılan) ve muntazam bir programı bilcümle azasının nazarı münakaşa ve tasvibine arzedilecektir.

Buna intizaren gurubumuz aşağıdaki umdelerle yeni intihabata iştirake karar vermiştir.

Bu umdeler memleketin en müstacel (acil) ihtiyacatı ve birçok erbabı ihtisasın mütalaatı ve bilhassa İzmir'de bütün memleket müsesillerinden müteşekkil olarak in'ikad eden (toplanan) iktisat kongresi mesaisi dahi nazarı dikkate alınarak tesbit edilmiştir.

Umde 1

Hakimiyet bilakaydu şart milletindir. İdare usulü halkın muka'dderatını bizzat ve bilfiil tedvir etmesi (çevirmesi) esasına müsteniddir (dayanmaktadır). Milletın hakiki ve yegane mümessili (Türkiye Büyük Millet Meclisi) dir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin haricinde hiçbir fert hiç bir kuvvet ve hiçbir makam mukadderatı miliyeye hakim olamaz.

Binaenaleyh bilcümle kavaninin (kanunların) tanziminde, her nevi teşkilatta, idarenin alelumum teferruatında, terbiyei umumiye ve iktisat hususunda hakimiyeti milliye esasatı (esasları) dahilinde hareket olunacaktır. İcra vekillerinin vazife ve mesuliyeti kanunu vilayatın mahalli umurda (işlerde) manevi şahsiyetlerini ve muhtariyetlerini istimal edebilmelerini (kullanmalarını) kafil olan şurular kanunu, vilayetlerin iktisadi ve içtimai münasebetleri itibar ile birleştirilerek müfettişi umumilik teşkil kanunu, nevahi (yasaklar) kanunu süratle intağ (neticelendirilecek) ve tatbik olunacaktır.

Umde 2

Saltanatın ilgasına ve hukuku hakimiyet ve hükümrânının gayrı kabili terk ve tecezzi (parçalanma) ve ferag (vazgeçme) olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde mündemiç (konulmuş) bulunduğuna dair 1 Teşrinisani 1338 tarihinde Türkiye Büyük Millet

Meclisinin müttefikan verdiği karar layetegayyer (değişmez) düsturdur (kanundur).

İstinatgahı Türkiye Büyük Millet Meclisi olan makamı hilafet, beynelislam bir makamı mualladır.

Umde 3

Memlekette emniyet ve asayişin katiyetle muhafazası en mühim vazifedir. Bu gaye milletin arzu ve ihtiyacına mutabık olarak temin edilecektir.

Umde 4

Mahkemelerimizin bilhassa seri bir surette tevzii adalet edebilmeleri (adalet dağıtmaları) temin edilecektir. Bundan başka külliyyatı kanuniyemiz ihtiyacatı milliyeye, ilmi hukukun telakkiyatına göre yeni baştan ıslah ve ikmal olunacaktır.

Umde 5

1-Aşar usulünde halkın şikayet ve mağduriyetini mucip (sebe) olan nikat (noktalar) esaslı bir surette ıslah edilecektir.

2-Tütün ziraat ve ticaretini milletin azami nefine (çıkarına) göre temin edici tedbir alınacaktır.

3-Müessesatı maliye çiftçilere, sanayi ve ticaret erbabına vesair bilcümle erbabı mesaiye kolaylıkla para ikraz (borç verme) edecek surette ıslah ve teksir olunacaktır.

4-Zirâat Bankasının sermayesi tezyit (arttırma) olunacak, çiftçilere daha kolay ve daha vâsi (geniş) yardım edebilmesi temin edilecektir.

5-Memleketimiz çiftçilerine ziraat makinaları vasi mikyasta (ölçüde) ithal olunacak ve çiftçilerimizin alat ve edevatı ziraiyeden kolaylıkla istifade etmeleri temin kılınacaktır.

6-Mevaddı iptidaiyesi (ham maddeleri) memleketimizde bulunan malumatı ve mesnuatı memleket dahilinde vücuda getirmek için himaye ve teşvikat icrası ve mükafat itası suretler ile azami tedbir alınacaktır.

7-Müstacelen muhtaç bulunduğumuz demiryolları için hemen teşebbüsât ve fiiliyata başlanılacaktır.

8-Tahsili iptidaide tedrisatın tevhide ve bilumum mekteplerimizin ihtiyacatımıza ve asri esasata tevfiği ve muallim ve müderrislerimizin terfi ve ikdarı (gücü) temin edilecektir. Vesaiti münasebe ile halkın tenvir (aydınlanmasına)ve talimine de tevessül (neden) olunacaktır.

9-Sıhhati umumiyeye ve muaveneti içtimaiyyeye (toplumsal yardım) ait müessesat ıslah ve teksir edilecek (çoğaltılacak) ve sayü ameli erbabını (emekçileri) himaye edici kanunlar yapılacaktır.

10-Ormanlarımızdan terakkiyatı fenniye muvafık surette istifadeyi, madenimizin en nafi (kârlı) tarzda işletilmesini ve hayvanatımızın ıslah ve teksirini (çoğaltılmasını) temin edecek esaslar vazolunacaktır.

Umde 6

Hizmeti fiiliyei askeriye müddeti tenkis olunacaktır.

Bundan başka okuyup yazmak bilenlerin ve orduda okuyup yazma öğrenenlerin müddeti hizmeti bir derece daha azaltılacaktır.

Ordu mensubininin temini refahı bilhassa mültezemdir.

Umde 7

İhtiyat zabitanın hayat ve istikbalerini kendilerine ve memlekete en nafi bir surette temin etmek esaslı bir hedefimizdir.

Müdafaai memleket ve istiklali uğrunda malul kalan mensubini askeriye ve efradı millet ile alelumum mütekaidin ve eytamüeramilin zaruret ve sefaletlerine meydan bırakmayacak tedabir ittihaz olunacaktır.

Umde 8

Halk umurunun azami suretle intacı faal, muktedir, müstakim bir sisilei memurinin kemali intizamla ve usul ve kanun dairesinde iş görmesine mütevakıf olduğundan sınıfı memurin bu noktai nazardan ikmal edilecek ve bütün şuabatı devlet daimi teftiş ve murakabeye tabi olunacaktır. Diğer taraftan memurinin nasp, azil, terfih, masuniyet, mes'uliyet, tekaüt ve taltifleri tesbit edilecektir.

Müneveranı memleketten ve mesaliki muhtelif erbabı ihtisasından şua batı umuru devlette en nafi bir surette istifade edilmek mukarredir.

Umde 9

Harap olan memleketimizin süratle tamir ve ihyası zımınında (dolayısıyla) devletçe ittihaz olunacak (kabul edilecek, sayılacak) tedabirden (önlemlerden) başka inşaat ve tamirat için yer yer şirketler teşekkülü teşvik ve temin ve ferdi teşebbüsleri himayeye medar (vesile) olacak ahkâm (kanunlar) vazolunacaktır.

Sulh hakkındaki nokta-i nazarımız:

Milli, iktisadi, idari istiklalimizi behemehal (mutlaka) temin etmek şartile sulhün iadesine çalışmaktır. Bu şeraiti temin etmeyen sulh muahedesi kabul olunamaz.

EK 2

" Aziz vatandaşlarım,

İstiklal mücadelesinin zade-i tabiyyesi olan Cumhuriyet Halk Fırkası son dört senelik mesuliyet devresini bitirdi.

Önümüzdeki dört senelik devrede dahi siyasî mesuliyet deruhte etmek üzere bugün vatandaşların teveccüh ve

itimadına arz-ı vücut ediyor. Benim mefkure ve mesai

arkadaşlarımın Cumhuriyet Halk Fırkası namı altında geçen

dört sene zarfında vatanın mukadderatı üzerinde sarfettiğimiz

mücadelelerin semeratını bugün huzur-u vicdan ile tahattür

edecek mevkiide bulunuyoruz. Dört sene evvel büyük ve

emsalsiz bir mücadeleden şan ve zaferle çıktktan sonra yeni

Türk devleti milletlerin tabii ve ebedi hayatını tanzim eden ve

asla inkıta ve tevakkuf bilmeyen mesai ve ihtiyacat karşısında

bulunuyordu. Türk tarihi zaferlerle malidir. Fakat zaferlerden

sonra milletin umumi hayatında ve istikbalinde müessir olacak

esaslı tedabir ve ıslahat yolunda mühim neticeleralandığı

mesbuk değildir. Bunun içindir ki mazide zaferlerin tesisleri

muvakkat olmuş ve millet ondan sonra daha müşkül şeraite ve

açık söylemek mecburiyetindeyim ki mütemadiyen inhitata

maruz kalmıştır. Ben ve siyasi fırkam zaferden sonra geçen dört

sene zarfında bilhassa bu esasi nokta-i nazardan hareket ettik.

Milletimiz silahın ve siyasetin emsalsiz zaferlerini kazandıktan sonra , milletin istikbaline dikilen nazarlarımızla bir lahza sükun ve rehavet hissetmeksizin, milletin istikbalini ebedileştirecek esaslı hedeflere vakf-ı mesai eyledik.

Aziz vatandaşlarım,

İstiklâl mücadelesinden "Hakimiyet bilakayd-u şart milletindir" düsturunu kazanarak çıkan milletimiz henüz bu düsturu devletin şekli resmisinde kati ve tereddütsüz anlaşılacak ve Türk milletinin ebedi hayatında ve beynelmilel münasabatında herhangi bir iltibas ve makus ümide mahal vermeyecek bir tarzda tatbik edememişti. Cumhuriyetin ilanıyla hakimiyet-i milliye düsturumuz halde ve istikbalde hakimiyet-i milliye hududu dahilinde gösterilmek istenecek aykırı ihtimalata katiyen set çekmiş oldu. Türk milletinin başında bela olduğu asırlardan beri sabit olan hilafetin ilgasıyla Türk Cumhuriyeti tarihin cereyanında layık olduğu temeyyüz (sivrilmeyi) ve kavi mevkii itibarı bi-hakkın ihraz eyledi (elde etti) .

Cumhuriyet Halk Fırkası , Türk istiklâli gibi Türk Cumhuriyeti de hilafetten ve her güna iştirak ve müdahalatdan azade olan salim şeklinde ilelebed muhafazaya vakfı vücut eylemeyi vatanın birinci derecede sebep-i mevcudiyeti addetmektedir. Aziz vatandaşlarım, geçen dört sene zarfındaki icraatımızı

burada müfredatıyla saymak istemem. Kezalik milletimizin hakiki ihtiyacatına teavfuk eden teşebbüsatımızı tahakkuk ettirmek için açık ve merdane mesaimize muvarrızlarımızın ne kadar meşuk (şüpheli) mahiyette mevani ika'ına (engellemeye) çalıştıklarında tahattür ettirmeyeceğim (hatırlatmayacağım). Biz dört sene evvel siyasî mevki'i iktidarı için milletten itimat ve emanet istediğimiz zaman neleri icra etmeyi vaad ve ilân eyledikse onları evvelce dergiş edebildiğimizden daha mükemmel ve daha radikal bir surette tahakkuk ettirdik. Dört sene evvel sair esas mesail meyanında hakimiyet-i milliye hayatında dikkatli olacağımızı milletimizin umumi asri ve medeni kanunlarla ıslaha çalışacağımızı aşar vergisi ve tütün meselesi üzerinde ıslahat yapabileceğimizi ve memleketin şimendiferleri ve vesaiti nakliyesi üzerinde tedabire tevessül edebileceğimizi dergiş ediyorduk. Hakimiyet-i milliye düsturu hilafetsiz Türk Cumhuriyeti ile en mükemmel şekline irtika etdirildi. Aşar sistemi külliye ilga olundu. Tütün inhisarı millileştirildi. Memleketin umumi hayatına esas olan kanunlar ise yarım tedrici tahavvülat ile avutucu ve uzatıcı bir istihaleye düşmeksizin ilmin ve medeniyetin en yüksek eserleri suretinde tecelli ettirildi. Memleketin harici siyasetinde takip ettiğimiz açık dürüst musalemetperverane olduğu kadar itimat, nefse müstenid ve Türk milletin yüksek haysiyet ve kudretiyle münasib hattı hareketi, milletimizin halen ve istikbalen mesud inkişafını her ne olsa tevakkufdan siyanet edecek bir emniyet yolundadır. Her türlü inkişafın temeli olan

muvasalat (kalkınma) meselesinde ve tahsisen şimendiferler siyasetinde bugüne kadar tahakkuk ettirdiğimiz esaslar Türk milletinin iktisat ve imar kabiliyetine ve yüksek hayatîyetine şayan-ı iftihar delaeil meyanına girmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın malî vi iktisadî zeminde tahakkuk ettirdikleri vaktiyle program halinde ifade olunduğu zaman muarrızlarımıza o derece gayr-ı mesbuk ve gayr,ı mümkün görünmüştür ki onlar bütçe muvazenesi, aşarın ilgası, şimendiferler inşası gibi tasavvuratı bizi tahtı e için emsalsiz fırsat zannetmişlerdi. Fırkamızla mavarrızlarımızın arasındaki başlıca zihniyet farkı bizim büyük Türk milletinin temayülât ve ihtiyacatını hakkıyla bulmakta isabet ettiğimiz kadar Türk milletinin hayatîyet ve kudretindeki hazineyi layıkıyla takdir edebilmekteki kifayetimizdir. Bir milletin siyasi mukadderatında mevki sahibi olabilmek için onun ihtiyacını müşahade ve onun kudretini takdirde ehliyet sahibi olmak birinci şarttır. Aziz vatandaşlarım: önümüzdeki dört sene için Cumhuriyet Halk Fırkası'na yeniden itimat etmenizi istediğim bugünde benim ve mefkure ve mesai arkadaşlarımın istikbale ait düşüncelerimiz dört sene evvelkinden daha vazih ve daha katidir. Türk vatanının i'tilası (yükselmesi) için önümüzde hal olunacak meselelerin çok ehemmiyetli olduğu kanatinde ve bunların halli için bütün mevcudiyetimizi vakfeylemek azmînde yiz.

Türk vatanının dahili ve harici siyasette vahdet ve emniyeti ile Türk vatanının inkişaf ve ömrünü (umranını) yeni devre-i mesuliyetimizde yüksek tecelliyata mazhar kılacağımızı ümit ediyoruz. Bilhassa milli iktisadi meselelerimizin halli için mesaimizi suret-i mahsusada tevcih ve teksif edeceğiz. Dahilde nifak ve şikaka müsaade etmeyen ve nimet ve külfeti bütün memleketde her vatandaş için musavi tutan milli vahdet hududu içinde iktisadi inkişafa mesaimizi vakfetmek: İşte dahili siyasetimizin esası bu olacaktır. Aziz vatandaşlarım, Cumhuriyet Halk Fırkası namına mebus namzedlerini ben kendi imzamlarıyla reylerinize arz ediyorum.

Mebus namzetlerini takdim ederken mazinin tecrübelerini ve atının takibettiği yüksek vazifeleri bilhassa gözönüne aldım. Bana layık gördüğünüz itimat ve mesuliyetin dört sene sonra tekrar temeyyüz bir hesabını arz edebilmek için mesai arkadaşlarımı intihabda bilhassa itina göstermeye çalıştım. Mebus olarak vazife ve mesuliyet mevkiinde beraber çalışacağımız arkadaşlarımızın geçen tecrübelerden de istifade ederek vazifelerini hüsn-i ifa edeceklerini ve bilhassa mebusluğun her mülahazadan akdem bir millet vekaleti olduğunu ve bunun resmi ve hususi hayatta dahi birçok manevi vecibe ve külfetleri bulunduğunu nazardan uzak düşürmeyeceklerini kuvvetle ümit ederim. Aziz vatandaşlarım, hayatımda en büyük mesned ve kuvvetim vatandaşlarımdan gördüğüm itimat ve müzaherettir (yardımdır). Bütün

vazifelerimde manevi ve vicdanı olan en büyük endişem emanetinizin hürmet ve kudsiyetine mütemadiyen dikkat etmektir. Büyük Millet Meclisine mebus olmak üzere takdim ettiğim namzetlere rey vermekle bana ve fırkama yeni hizmetler için imkan ve fırsat vereceksiniz. Türk Cumhuriyetine ve aziz vatanımıza istikbalde daha büyük hizmetler edebileceğimize kati emniyetim vardır. Türk milletinin istikbali bugünkü evlatlarının isabet-i nazarı ve yorulmak istidadında olmayan çalışmak azmiyle parlak olacaktır"

EK 3

"Aziz vatandaşlarım,

Senelerdenberi şahsıma ve reisi bulunduğum CHF'na itimat ederek , tevdi eylediğiniz devlet ve millet işlerini , hakiki icaplara uyarak , ifaya çalışmaktayız. Yapılmış işler yüksek nazarlarınızın önündedir. Onları takdir ve tenkit etmek sizin hakkınızdır. Ancak biz memleket ve millet işlerini içinde yaşanan umumi şartlar ve hadiselerle göre en isabetli yaptığımıza vicdanen kani bulmuyoruz. Bu kanaatladır ki bu defaki intihapta dahi başlamış bulunduğumuz inkılap ve iytila mesaimize devam edebilmek için itimadınızı talep etmek üzere yüksek huzurunuzla çıkıyoruz.

Şimdiye kadar olduğu gibi bugün dahi huzurunuzda vuku bulacak beyanatımız açık ve kati olacaktır. Çünkü onlar yarın size hesabı verilmek muhakkak olan , yapılacak müsbet işlerin ifadesidir.

Aziz vatandaşlarım,

Esasen hep beraber üzerinde yürüdüğümüz yol malumdur. Bizim bugün yeniden millete hatırlatmayı uygun gördüğümüz noktalar şunlardır:

1- CHF'nın Cumhuriyetçi, Milliyetçi , Halkçı, Laik ve İnkılapçı vasıfları onun değişmeyen bariz mahiyetidir. Bu mahiyeti şu noktalar izah eder:

A)Milli mefkureye sadık kalmak.

B)Milletin irade ve hakimiyetini devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete , karşılıklı vazifelerini hakkıyla ifasını tanzim yolunda kullanmak.

C)Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milletin refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiğı işlerle bilhassa iktisadi sahada devleti fiilen alakada ve faal kılmak .

2- TC halkının ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değıl ve fakat ferdi ve içtimai hayat için iş bölümü itibarıyla muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telakki etmek esas prensiplerimizdendir.

a)Çiftçiler b)Küçük sanat erbabı ve esnaf c) Amele ve işçi

d) serbest meslek erbabı , e)Sanayi erbabı, f)Tüccar ve

g) Memurlar Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların herbirinin çalışması diğerrinin ve umumi camianın hayat ve zeadeti için zaruridir. Fırkamızın bu prensiple istihdaf ettiği (amaçladığı) gaye sınıf mücadelesi yerine içtimai intizam ve tesanüt temin etmek ve birbirini nakzetmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesisi eylemektir. Menfaatler , kabiliyet ve marifet ve çalışma derecesiyle mütenasip olur.

3- Çiftçilerimizi kredi istihsal kooperatifleri gibi iktisadi teşekküllere mazhar etmek ve bu teşekkülleri terakki ve tekamül ettirmek gayedir.

4) Küçük sanatlar , erbabını , esnafı müşkilat ve zaafatı kurtarmak ve onları daha kuvvetli , emniyetli bir vaziyete koymak için icap eden kredi müesseseleri yaratmak düşündüğümüz esaslı noktalardan biridir.

5- Miliyetçi Türk amalesi ve işçileri mevcudiyetleri ve emelleriyle Türk camiasının kıymetli uzuvlarıdır. Bu itibarla amale ve işçilerin hayat ve haklarını menfaatlerini gözönünde tutarız.

6- Serbest meslek erbabının Milli Türk mevcudiyeti için çok lüzumlu ve faydalı olan hizmetleri fırkanın daima takdir gözü önünde tutulur. Kabiliyet lerinin ve hizmetlerinin karşılığını görmeleri için faaliyet sahasını açık ve emin bulundurmak ehemmiyet verdiğimiz vazifelerimizdir.

7- Memleketin inkişafında büyük ticaret, fabrika , büyük arazi ve çiftlik sahiblerinin faaliyetleri mühimdir. Normal çalışan ve teknik istinat eden sermaye sahipleri teşvik ve himayeye laiktir.

8-Miletin yüksek menfaatini daima gözönünde tutarak bütün dikkat ve hizmetleriyle vazifelerine hasrı hayat eden memurlar her türlü huzur ve refaha layıktır.

9- Devletin yüksek bünyesinin sarsılmaz temeli olan ve milli mefkureyi ,milli varlığı ve inkılabı koluyan ve koruyan cumhuriyet ordusunun ve onun fedakar kıymetli

mensuplarının daima hürmet ve şeref mevkiinde tutulmasına sureti mahsusada itina ederiz.

Muhteşem Vatandaşlarım,

CHF'nın mustakar umumi siyasetini şu kısa cümleyle ifade kafidir zannederim. Yurtta sulh cihanda sulh için çalışıyoruz. Bundan sonra arzetmek isterim ki, milli vazifemizi refaha ve inkişafa doğru hareketli bir gidiş haline koymak hususundaki düşüncelerimize kıymetle bağlıyız. Bu yolda yürüken ehemmiyet vermeye lüzum gördüğümüz bazı esas noktaları da izah edeyim:

1-Bütün inkılap neticelerini, vatandaşların tam emniyetini ve milli nizam ve inzibatı dahili ve adli teşkilat ve kanunlarıyla koruyan ve hiçbir hadise veya tesir önünde sarsılmayan bir hükümet otoritesi kurmakve işletmek işlerimizin temelidir.

2- Vergi kanunlarımızı ilmi ve tatbiki bir itina ile ve milletin tediye kabiliyetini istihfaf etmeyen bir zihniyetle tekamül ettirmek hususundaki mesaiye devam olunacaktır.

3-Maarifi bugüküne nisbetle fazla çocuk okutacak basit bir program altında ileriye yürütmeyi mühim görüyoruz. Fikri olduğu gibi bedeni inkişafa çok ehemmiyet veriyoruz. Bilhassa milli seciyeyi derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak heyecanla takip ettiğimiz büyük emellerimizdir.

4-Sıhhat ve içtimai muavenet (sosyal yardım) mesaimizi umumi ihtiyaçta mütenasip (uygun) bir surette tevsi (dağıtmak) çarelerine tevessül olunacaktır. Türk camiası içinde cidden

himaye ve yardıma muhtaç olanlar dikkat gözümüzün önündedir.

5-Nafia işlerimiz her şubesinde ameli verimli bir tatbik programına tevfikane tabi olunacaktır. Bu işlerden büyük feyz ve kuvvet vasıtası olan demiryolu inşaatına ısrarla devam edeceğiz. İlk inşa programlarının ciddiden müstacel olan tatbiki yolunda çekilen sıkıntıların tamamen yerinde olduğu kanaatindeyiz. Şimdiki inşaat devam etmekle beraber Sivas-Erzurum, Zonguldak-Havza hatlarının ve daha sonra Ergani-Diyarbakir hattının yapılmasına başlanacaktır. Ereğli, Mersin ve Samsun limanlarında inşalar gireceğimiz mesai devresinin münasip zamanlarında başlanacak işlerimizdendir.

Vilayet şoseleri üzerinde çalışmakla beraber memleketi bağlayan eyi ve fenni ve şose şebekesine kavuşmak için mümkün olan tedbirler alınacaktır. İktisadi maksatlara vefa edecek bir büyük su işi idealimiz olmakla beraber bugün müsbet olarak söyleyebileceğimiz şudur: Küçük suişlerimizi mutevazi bir tarzda başarmak ilk hedeflerimizdendir.

6- İktisadi mülahazalarımızda herhangi vekalet ve makamlara taallük eden bütün devlet işlerinin milli iktisat nokta-i nazarından mutlaka karlı olması kaidelerini umumiyetle esas tutarız. Eskiden kalmış kanunların ve usullerin zamanla bu noktadan ıslahına ehemmiyet veririz. Üzerinde yaşadığımız vatanın servet menbalarını işletmek ve bu suretle istikbalimizi

açmak ve aydınlatmak için yapılabilecek olan her tedbire tevessül olunacaktır.

Memleket içindeki dokuyucu tezgah ve küçük büyük fabrika sanatlarına inkişaf vermek emelimizdir.

Harici ticaretimizin tanzimi başlıcı işimizdir.Bu hususta ticaret erbabının faaliyetini semereli kılacağız. Milli mahsulat ve mamulatımızın revaçlarını teshil, şöhretlerin,muhafaza ve ihraçlarını temin tedbirleriyle yakından alakadar olacağız. Sanayi kredisine ehemmiyet vermekteyiz.

Vatandaşlarım !

Noktai nazarlarımızı açık ve samimi olarak arzettim. Bunları milletimizin kuvet ve hayatiyetine güvenerek, şimdiye kadar olduğu gibi tatbik ve icraya muvaffak olabileceğimize emniyetim vardır. Yapmak iktidarında olmadığımız işleri uyuşturucu, oyalayıcı sözlerle yaparız, diyerek millete karşı gündelik siyaset takip etmek şiarım (âdetim) değildir.

Şimdi sevgili vatandaşlarım, sizden bana ve şerefli yakın tarihimizin unutulmaz hatıralarını taşıyan fırkama , CHF' a iytimatınızı isterim. TBMM'de millet ve devlet işlerini beraber başarabileceğimi çok vicdani mülahazalara tabi olarak takdir ettiğim mebus namzetleri arkadaşlarımın isimlerini reylerinize arzettim. En isabetli, yüksek ve kati karar sizindir."

EK 4

GENEL SIKINTI:

1930 ve 1931 yıllarından beri acun, hiç ayırt tanımayan genel bir sıkıntı içindedir. Her yerde ürünlerin fiyatları düşmüş olduğu halde alıcılar azalmış, ticaret muvazaneleri bozulmuş, iş hacimleri daralmış, en sağlam paralar sarsılarak düşmüş veya düşürülmeye mecbur kılınmıştır. Bizim yurdumuz bu sarsıntılara bilhassa maruz bulunuyordu. Çünkü ticaret ve tediye muvazenesi ötedenberi açık bulunduğu halde ziraat maddelerinin fiyat düşkünlüğü ve yurdun geniş ölçüde sınai mamulata olan ihtiyacı, alışveriş açığını daha ziyade arttıracaktı. Bu zorluklar ve ihtimaller yüzünden ülkede genel sıkıntı mali olarak da ağır tesirler yapacağından devletin hazinesi gittikçe daha fazla darlığa maruz bulunuyordu.

ULUSLARARASINDA KUŞKU :

Bu çetin şartlar her alanda yeni kurumlar yapmağamecbur olan yurdumuzda açılmayı ve ilerlemeyidurduracak mahiyette idi.Bütün bu çetin şartlara şu gayet mühim noktayı da katmak gerekir: Geçen dört yıl içindeuluslararsı durumuyeni ve derin bir buhrana girmişve uluslararası kuşku ve güvensizlikşiddetle kendisinihissettirmişti. Geçen dört yıl içinde, ben ve fırkam ulusun başlıca bu meselelerini halletmek vazifesinde idik. Bugün yüksek katınıza açık alınla çıkıyoruz. En nazikulus davalarını, en isabetli

tedbirlerle, en doğru yollarda takip ettiğimiz ve her alanda müsbet neticeler aldığımız kanığındayız(kanaatindeyiz).

EKONOMİ ALANINDA YENİLİKLER:

Ekonomide ticaret muvazenesini temin edecek veulusun satın alma kabiliyetini koruyacak tedbirler bulundu. Bu yüzeyde iş ve değişim hacimlerinin daralması nisbetle birçok ülkelerden önce durdurulmuştur.Yurt için yeni kazanç yolları bulmaya verilen ehemmiyet, hızla iyi ve hayırlı tesirini hissettirmeye başladı. Geniş ölçüde sanayileşme hareketi devletçe ve ulusça alınan yeni durumun en belli vasfıdır. Bugün zirai ve sınayi ürünlerimizin fiatlarında düşkünlükdürmüş, hatta genel olarak yükselmeye başlamıştır. Zirai ve sınai ürünlerimizin miktarları dahi çok ülkelerde azalmaya ve azaltılmaya mahkum olduğu halde bizde iyi bir artma göstermektedir. Yetiştiriciyi meyus etmeyecek kanaatli bir fiatla ürün arttırımı yeni ekonomi düzenimizin sağlam temellerinden ve mutlu ayırdımlarından biri olmak yolundadır.

BÜTÇEMİZ AÇIKSIZDIR:

Ekonomik tedbirlerin doğruluğu ve sağlamlığı ulusun genel yaşayışında ve herşeyden önce devletin maliyesinde müsbet tesirini derhal gösterdi. Şiddetli ve sert tasarruf tedbirleri ile muvazenesi temin olunandevlet bütçesi 1931'den sonra her yıl muvazene içinde

artmaya başlamıştır. Birçok vergiler ıslah edilmiş, hatta indirilmiş olduğu halde , tahsilatta ve bütçe yekununda artma kabiliyeti görülmesi , sağlam bir mali bütçenin ve ekonomik ahvalin her yıl daha ziyade iyileşmesinin en müsbet belesidir.

BARIŞ YOLUNDA YAPTIKLARIMIZ:

Uluslararası güvensizlik ve kuşku devrinde biz büyük Türk ulusunun yüce menfaatlerine en uygun tedbirleri büyük hassasiyetle takip ettik. Barışı seven ve onu her türlü taaruz niyetlerinden uzak bir surette kurumlandırmak isteyen temiz bir zihniyetle insel(insani) tertiplerin meydana gelmesine çalıştık. Bugün barışı ve uluslararası iyi geçinmeyi amaç tutan ülkelerde birleşik siyasamız ve karşılıklı türlü anlaşmalarımız vardır. Bir yönden deulusal koruma vasıtalarına özel(hususi) bir değer verdik. Bugün Türk ulusu iki köklü vasıfla uluslararası münasebetlerde kendini göstermektedir. Bunlardan biri ulusumuzun kendini müdafaa için sarsılmaz bir azim sahibi olarak hürmet edilmeye layık bir kudrette olması; diğeri, ulusumuzun dostlarına ve ittifaklarına , ahval ne olursa olsun , değişmez bir sadakatle riayetkar olacağına inanılmasıdır. Türk vatani , ulusun bu yüksek vasıfları güvencine dayanarak ilerlemektedir.

ANA SİYASADA DEVAM:

Sevgili Yurttaşlarım,

Türk vatanını mütemadiyen yükselten ve ilerleten ana siyasata devam etmek kararındayız. Eğer yüce itimatınızı üzerimden ve önderi bulunduğum C.H.F'dan esirgemezseniz, gelecek dört yıl içinde ortaya koyacağımız eserlerin de geçenlerden daha çok ve daha verimli olacağına kati ve samimi inanımız vardır. Ekonomide , maliyede, nafiada, kültürde ve milli müdafaa ile iç ve dış siyasada doğruluğu denenmiş gidiş yollarında azimle yürüyeceğiz. Ekonomide sanayileşme programımızı tahakkuk ettirmek, ürünlerimizin nefasetlerini ve standartlarını tanzim ve muhafaza etmek, her türlü deniz ekonomisini genişletmek, her türlü maden ekonomisini büyütmek, küçük kredi müesseselerini vücuda getirmek kararındayız.

İHTİKÂRA MEYDAN VERİLMEMEYECİK:

Sanayileşme devrinde ihtikâr suretinde bir fiyat pahalılığına mahal vermemek için ciddi kontrol tedbirleri genişletilecek ve pekleştirilecektir. Mâliyede vergi ıslahatına devam olunacaktır. Bu ıslahat yurttaşın mâli yükümlerini, yersiz sıkıntılara ön vermeyecek suretle, düzeninde ödemesini temine matuftur. Tedrici ve iktisâdi gelişmeye uygun bir terakki ile devletin hazinesini çok kuvvetli bir hale getirmek esaslı bir umdemizdir.

DEMİRYOLLARI SİYASASI :

Nafia' programımızı durmadan takip edeceğiz. Asırlardan beri ihmal edilmiş olan vatan bayındırlığını şimdiye kadar büyük zorlukları yenerek nasıl takip edebildikse, bundan sonra daha ziyade dikkat ve sebatla takip edeceğiz. 1935 senesi nihayetine kadar Demiryolları Diyarbekir'e varmış, kömür havzasına ve Antalya'ya doğru uzanmış olacaktır. Erzurum hatları faaliyetle ilerliyor ve ilerleyecektir. Sağlık ve Sosyal Yardım faaliyetlerimiz önümüzdeki yıllarda daha ziyade genişleyecektir.

ULUSAL BİRLİK :

Büyük Türk ulusunun kadın ve erkek seçmenleri :

Bir yurdun en değerli varlığı, yurttaşlar arasında ulusal birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve kabiliyetinin olgunluğudur. Ulus varlığını ve yurd erkinliğini (hürriyet) korumak için bütün yurttaşların canını ve herşeyini derhal ortaya koymaya karar vermiş olmak, bir ulusun en yenilmez silahı ve koruma vasıtasıdır.

Bu sebeple, Türk ulusunun idaresinde ve korumasında ulusal birlik, ulusal duygu en yüksekte göz diktiğimiz idealdir.

KUDRETLİ BİR NESİL :

Yüksek ve inkılâpçı bir kültür seviyesine varmak için, önümüzdeki yıllarda daha çok emek vereceğiz. Müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar, beden terbiyesinde kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli (faziletli), kudretli bir nesil yetiştirmek, ana siyasamızın açık dileğidir.

Yüce Türk ulusundan itimat isterim. Yeniden deruhte edeceğimiz ağır vazifeleri yüz akı ile başarmak ve ulusumuza müspet hesaplarını verebilmek samimi kaygumuzdur.

Bu onurlu ve ağır vazifeli yolda birlikte çalışabileceğim arkadaşlarımı yüce seçiminize sunuyorum.

Seçim kararınızdan sonra da muafakiyetimizin güvenci ve vasıtası ancak, yurttaşlarımın aracısız yardımları ve ilhamları olacaktır."

EK 5

"Aziz Vatandaşlarım,

Yedinci Büyük Millet Meclisi'ni kuracak milletvekillerini seçmeniz için reyinize müracaat ediyorum. C.H.P'nin memleket idaresinde verdiği imtihanların feyizli neticelerini , insafı ve ölçülü gözlerinizin önünden bir daha geçirmenizi dilerim. Sağlam ümitle bekliyorum ki partimizin memleket idaresinde azimle ve güvenle devam etmesi için ona verdiğiniz selahiyeti yürekten yenileyeceksiniz.

Geçen senenin muhasebesi:

Geçen dört senenin millet işlerindeki hesabı tamamiyle müsbettir. Milletlerin yaşayış şartları ve birbirleriyle münasebetleri çığırından çıktığı bir zamanda memleketimizin geçirdiği sarsıntıları Cumhuriyet hükümetleri layık oldukları , büyük ehemmiyet ile görmüşlerdir. Bir taraftan milletimizin iradesine müracaat ederek, öte taraftan isabetli tedbirler arayarak, insanlığın ızdırap ve yıkıntı senelerini memlekete tahammül olunur bir surette geçirmeye çalıştık. Türlü şekilde geçirilen buhranlar, nihayet selametli yollara çevrilmişlerdir. CHP'nin bu fevkalade selahiyet devirlerinde milli tarihimiz karşısında kazanacağı değerli vasıfları , büyük iftiharla gözlerinizin önüne koyuyorum. Hükümet cihazı idarede , birinci derecede tesirli

olan bütün unsurlar ile vazifide temiz olmaya ve kudret sahibleri için açık veya kapalı herhangi bir şekilde hususi menfaat kayıdlarından uzak bulunmaya mavaffak olmuştur. İleride gelebilecek sıkıntıların zorlukları da , gene cumhuriyetin millet menfaatinden başka birşey düşünmeyen tabiatı içinde emniyet ve muvaffakiyetle yenilecektir. İdare temeli sağlam ve temiz oldukça şurada burada vatandaşın gözüne batan fenalıklar daima suç olarak kalacak ve herhalde birgün doğruluğun pençesine düşeceklerdir.

İmar ve Kültür Hamlelerimiz :

Vatandaşlarımız;

Memleketin imarını geçirdiğimiz dar zamanlarda da durduramadık. Önümüzdeki senelerde de durdurmamaya çalışacağız. Memleketin kültüründe her yönde ve her yolda ilerleme hamlesini hızlandırmaya ve genişletmeye çalışıyoruz.

Memleket maarifini , bir bütün olarak hem sayısı ile , hem kıymeti ile yükseltmek için Cumhuriyet hükümetlerinin gösterdikleri gayretleri takdirlerinize layık göreceğinizi umuyorum.

Önümüzdeki senelerin vasıtaları daha dar olsa , hatta memleket bir gün cihan harbine bulaşmaktan kurtulmasa bile , çocuklarımızın yetişmesini durdurmamaya her tedbirle çalışacağız. Ahlakta ve karakterde sağlam temelli vatandaşlar yetiştiren ilköğretimi en kuytu köye kadar kadın, erkek, her

vatandaşı, kendi geçimini temin edecek çalışmayı, en ufağından en yükseğine kadar her türlü sanatı öğretebilen bir teşkilatın bütün memleketi kaplamasını istiyoruz. Yüksek kültür ve her çeşit güzel sanatlarla yeni Türk cemiyetinin yüksek bir insan cemiyeti olarak yaşaması gözettiğimiz başlıca hedeftir. Sarsılmaz bir surette inanıyoruz ki , cihan harbi içinden ve harp sonrası doğabilecek buhranlardan bir milletin selamet ve kudretle çıkması için o milletin hakiki kıymetlere dayanması lazımdır. Bu kıymetleri mütemadiyen arttırmak için dar ve sıkıntılı zamanlarda bile hiç bir tedbiri ve çalışmayı esirgemiyeceğiz.

Milli Müdafaa Tedbirlerimiz

Aziz Vatandaşlarım,

Bugüne kadar cihan harbine bulaşmamış olacağımızı , dört sene evvel kimse tahmin edemezdi. Biz, daha ufuklar kararmaya başlarken, vatanımızın selameti için her fırtınayı göğüslemeye karar vermiştik. Milletimiz , memelket müdafaası için hiçbir zaman , geçirdiğimiz bu dört seneki kadar çok masraf etmedi. Silah altına aldığımız evlatlarımızda hiç azalmadı. Bir taraftan bu fedakarlık, öte taraftan gizli hiçbir istila emlimiz olmaması, siyasetimizi açık ve sağlam tutuyor. Gelecek zaman içinde gene uyanık, hazır, her fedakarlığı göze alacak halde bulunmalıyız. Vatandaşlarımın asla unutmamalarını isterim ki , bugün muharebeye tutuşmuş kırk millet varsa bunun belki otuzbeşinden fazlası tutuşmak istemiyordu. Harp devam ettikçe meseleler sadeleşmiyor. Daha karışık ve etrafa sirayetleri ve

tesirleri daha meçhul oluyor. Vatandaşlarım iyice bilirler ki önümüzdeki ihtimalleri açık olarak görüp söylemeye imkan yoktur.

Gelecekteki Siyasetimiz

Onun için gelecekte de Cihan harbi karşısındaki siyasetimiz şu olacaktır: Milletler ailesi içinde kimseye düşmanlığı olmayan bir millet sıfatı ile kendi topraklarımızı, haklarımızı ve menfaatlerimizi emniyette bulundurarak yaşamak, dünya felaketinden azab ve ızdırap duyuyoruz. Karışmamak ve bulaşmamak için elimizden geleni yapacağız. Fakat bu harpten masun kalmanın yalnız bizim iktidarımızda olmadığını biliyoruz. Onun için hiçbir fedakarlıktan kendimizi esirgemeyeceğiz. Hazırlıklarımızı her zamandan ziyade arttırmaya çalışacağız. Harp içinde olduğu gibi harp sonunda da uyanık ve kararlı olmak vazifemizdir. Bu kadar güç ve birbirine zıt şartlar içinde memleketimizi idare edip selamete çıkarmak, bizim için büyük ızdıraplarla dolu bir iştir. Bu ızdırapları severek dayanılır hale getiren , vatana karşı vazife aşkıdır. Büyük vazifelerin yüklerini mesuliyet sahiplerine taşıtan kudret ,Türk milletinin beraberliğinin , takdirinin ve itimadının tükenmez kaynağından geliyor. Vatandaşlarımın seçim reyleri engin fırtınalı sahalarda yürütmeye çalışan vatandaşları , maddî, manevî bütün feyizlerle kuvvetlendirecektir.

Yeni Meclisin Hüviyeti

Vatandaşlarım!

Cumhuriyet halk Partisi'nin yeni namzetlerini size sunarken düşünüyoruz ki yeni mecliste , memlekette muvazeneyi ve zamanın öğretilbileceği isabetli tedbirleri koruyacak tecrübelilerle , memleketin gelecek idaresinde mesuliyet hislerin alacak istidatlı gençler beraber çalışsınlar. Şüphe yoktur ki en zor iş , mesuliyet mevkiinde bulunanların omuzlarındadır. Memelketin ilerlemesi ve selameti işbaşında olanların müsbet ve yapıcı kabiliyetlerindedir. CHP'nin köyden meclis guruplarına kadar bütün teşkilatının esas vazifesi, icra mevkiinde olan vatandaşlara yardım etmektir.

Tek Hedef: Resmi vazife sahibine yardım etmek.

Bu esası -Partimiz hiçbir çalışmasında gözden ayırmayacaktır.

Küçük, büyük her millet işinde murakabe esatır. Küçük veya büyük olan her vazifenin sahibi, bulunduğu yerde ancak itmatla durabilir. Bu iki esas şart temin olunduktan sonra resmi vazife sahibine yalnız yardım etmek, her tenkidin münakaşanın başlıca ve tek hedefi olacaktır. Giden meclisin bu kadar zor bir zamanda ki idaresinin umumi çehresine şükranla bakmak borcumuzdur. Gelecek meclisin cihan harbi devrinin tecrübelerinden istifade etmiş olduğumuzu daha ziyade göze çarptıracağını; memlekette beraberliği , milletçe biribirine dayanmayı gözönünde tutarak vatanseverlik, ziyadesiyle çalışkanlık gibi yüksek meziyetleri ile memlekette birliğe zarar

verecek her türlü hareketlere ve akıntılara şiddetle karşı koyacağını, bütün yüreğimizle ümit ediyoruz.

' Bazı Yerlerde Fazla Gösterilen Namzetler

Aziz Vatandaşlarım!

Birçok yerlerde namzetler , mebus sayısından fazladır.

Aralarında bugün mebus olanlar ve olmayanlar bulunan bu namzetler için , küçük hislerden kendinizi koruyarak ve büyük bir vazifenin zevkini ve ağırlığını ruhunuzda duyarak reylerinizi kullanacaksınız. Bu temiz reylerle meydana getireceğiniz meclis memleket için kuvvet ve muvafakiyetin en büyük kaynağı olacaktır.

Milletimizin İtimadını istiyoruz.

Sevgili vatandaşlarım!

Büyük milletimizin kudretlerine inanarak ve güvenerek itimadınızı istiyoruz. Bizi bu itimada layık görürseniz bütün varlığımızı vatan hizmetine bağlamakta devam ederek sizi memnun edecek neticelere varacağımızı umuyoruz."

EK 6

C. H. F. Kâtilbumumisi Recep Beyin

Bir İntihap Nutku

427
544
B. 890

*Mevhalat Ankara Mebushiguna Cümhuriyet Halk
Fırkası namzedi Ala Gündüz Beyin intihabı için
toplanan ikinci müteahhirlere söylenmiştir.*

20-1-1933

ANKARA

1933

Hakimiyeti Milliye Matbaası

Aziz arkadaşlarım;

Biz bugün burada Ankara vilâyetinde münhal kalmış olan bir mebusluk yerine yeni bir mebus arkadaşı seçmek için toplandık; bu toplanıştan istifade ederek intihap işlerimiz hakkında bir hasbihal yapmağı faydalı buluyorum:

Arkadaşlarım; bugün intihap yapmak, mebus seçmek intihap hakkı ve vatandaşın bir taraftan hakkı, bir taraftan da vazifesidir. vazifedir

Mebus seçmek, belediye âzısı seçmek, devlet ve millet işlerini görücü diğer meclislere âza seçmek bir taraftan hak olarak niçin telâkki edilir, diğer taraftan vazife olarak niçin telâkki edilir? Bunlar birçok vatandaşlar tarafından bilmemekle beraber yüksek bir millî vazife görmek maksadiyle yapılan bu toplanışımızda bilmiyen bazı vatandaşları tenvir etmek ve bilenlere tekrar eylemek âbes olmaz.

Evvelâ seçmek, vatandaş için bir haktır. Çünkü yeni manada, muasır manada devlet, milletin reyi ile kurulur. Kanunlar milletin reyi ile toplanan meclisler tarafından yapılır. Emir ve nehlere itaat edilecek olan hükûmetin kuruluşunda ve işleminde millet meclislerinin tesirleri ve mürakabeleri vardır. Bütün otoritelerin meşru olması için vatandaşın rey vermek hakkı masun ve emniyet altında bulunmalıdır. Vatandaş, kendi iradesinin tesiri altında kullanacağı reyini vermekten hiç bir sebep ve suretle menmolenamaz. Eğer intihapta rey vermek hakkının herhangi bir sebep, herhangi cebir altında geriye kaldığı farzedilirse muasır manada devlet telâkkisi sukut eder. Medenî devlet sözü hükümsüz kalır. Ve vatandaşların da bu şekilde seçme hakkı olmaksızın kurulmuş olan hükûmet meşru olmaz. Böyle bir hükûmetin de kendi emirlerine itaat talep etmeğe hak ve salâhiyeti bulunmaz. Yalnız dikkat edilmelidir ki, intihap hakkı herkesin istediği şekilde değil kanunla tesbit edilen şekillerde kullanılır.

Diğer taraftan intihap bir vazifedir, bunun esas sebebi de şudur:

Farz buyurun ki bir memlekette şimdi bizde olduğu gibi vatandaşın rey vermek hakkı masundur, intihap yolu açıktır, devletin koyduğu usuller, kanunlar vatandaş reyeye davet etmekte ve hattâ teşvik etmektedir. Fakat orada vatandaşlar bu hakkı kullanmıyorlar. Bu takdirde arzettiğim gibi muasır manada kuvvetli ve salâhiyetli bir hükûmet kurmak gene âkim kalır. Gerçi nazârî olarak biz, hakkımız olan bir şeyi yapmıyabiliriz (Hakkımızdır fakat yapmıyoruz) diyebiliriz. Fakat mesele intihap hakkında böyle değildir. İntihap etmek, rey vermek hususunda vatandaşlar kanunun kendilerine verdiği hakkı kullanmazlarsa bu şekilde yalnız bir hak kullanılmamış olmakla kalmaz, aynı zamanda vatana karşı büyük bir vazife de ifa edilmemiş olur. Farz buyurun ki, seçme için rey sandığı başına davet edildiğimiz zamanda ekseriyetimiz sandık başında bulunuyoruz ve bu vazifeyi başkalarının yapacağını tasavvur ederek rey vermek vazifemizi ihmal ediyoruz. Bu takdirde millet eli ve halk reyi ile devlet ve hükûmet kurmak için açık olan kapıları kendi elimizle kapamış ve vatana karşı çok büyük mesuliyet altına girmiş bulunuruz. Binaenaleyh vatandaşlar herhangi bir intihap münasebetiyle salâhiyetli heyet ve makamların çağırdığı zamanda ve yerde behemehal isbatı vücut etmeğe ve reylerini kullanmağa mecburdurlar. Bu mecburiyet kanunî olmasa bile vatana karşı vazife hissinin teyidi altındadır.

Eski ve yeni Ankara
Mebusları

Bugün bizi bu intihap vazifesine gelmeğe sevkeden hâdise üzerinde biraz durmak isterim.

Arkadaşlar; biliyorsunuz ki, bizim ahlâkî kıymetine ve şahsî vasıflarına hürmetkâr olduğumuz Ankara mebusu Kütükçü oğlu Ali Bey arkadaşımız vefat etti. Onun yerine bugün başka bir arkadaşı mebus seçeceğiz. Ali Bey şahsı itibariyle fazilet timsali denebilecek derecede yüksek bir insandır. Ali Bey mebus olduğu ve olmadığı zamanlarda Fırkamızın aziz bildiği prensiplere kökten inanmış, bunların tatbikinde filen çalışmış ve şahsî kıymeti, ahlâkî selâbeti ile temayüz etmiş bir arkadaşımızdır.

Ali Bey; millî mücadele başlangıçlarında yeni millî devletin Ankarada kuruluşu günlerinde, ilk karışıklık günlerinde Ankara belediye reisi sıfatiyle bugün kendisinin yerine diğer bir arkadaşı seçmek için toplandığımız bu bina-daki mevki ve makamında dürüst ve yılmıyan bir politikacı olarak çalışıyordu. O esnada hakikatleri anlamıyan, görmiyen birçok şahısların ve cereyanların ortasında ve karşısında hakikaten bir çelik parçası gibi vazifesini yapıyordu.

O gün, o kadar bol olmıyan vasıtaların bizi sevkettiği müşküllere ve yokluğa rağmen her ihtiyaca bir varlık, bir çare, buluyor ve gösteriyordu. Onun o zamanki halinde hattâ bugün yaşadığımız ileri devrin bedbinlik gösteren birçok genç vatandaşlarına çalışma ve irade nümunesi olacak bir kuvvet ve mahiyet vardı.

Ali Beyin hatırasına hürmet ifade eden bu sözlerden sonra onun yerine seçmek üzere C. H. F. namzedi olarak C. H. F. nın Umumi Reislik Divanı tarafından müntehibisanlere takdim edilen Aka Gündüz Beyin şahsı üzerinde de kısa bir duruş yapmağı faydalı bulurum.

Arkadaşlar; Aka Gündüz Beyin memleketimizde yeni devletin kuruluşuna temel olan C. H. F. hayatındaki mevcudiyetinden evvelki mesaisi benim için bu toplantı münasebetiyle mevzuubahs edilebilecek bir şey olmıyabilir. Fakat o, Malta sürgününden döndükten sonra Ankaranın o zamanki maddî ve manevî çok müşkülâtlı havası içinde imanlı bir mefkûreci arkadaş olarak söziyle, kalemiyle büyük davanın yaşamasına ve ilerlemesine inkitasız bir gayretle çalışmış C. H. F. nın güzide evlâtlarından birisidir. Aka Gündüz Bey bir taraftan da adeta yarı Ankaralı olmuştur. Şunu da arzedeyim ki, Ankaranın mebusu olmak için insanın uzaktan, yakından Ankaralı olması bir zaruret değildir. Bizim prensiplerimize göre her vatandaş her yerden mebus olabilir. Ankaralı fırka arkadaşlarımızın da her zaman olduğu gibi fırkalarının salâhiyetli makamının göstereceği herhangi bir namzede rey vereceklerine şüphe etmem. Fakat, bundan fazla olarak da Aka Gündüz Bey Ankaralılarca sevilmiş ve Ankaralıların her günkü hayatına kendi hayatını karıştırmak suretiyle Ankaralılar tarafından takdir edilmiş, tanınmış bir zattır.

Aka Gündüz Bey hakkında söylemek istediğim fikirleri bitirmek için şunu da ilâve edeyim ki ben şahsan Aka Gündüz Beyin çalışmasında, yazı ve eserlerinde bizim fırkamızın ana fikirlerinden biri olan halkçılık ruhunun cezbeli bir kaynayışını görmekle onu takdir etmekteyim. Yeni namzedimiz başka tipte, başka evsafta bir arkadaş olmakla beraber fırka noktai nazarından Ali Beyin yerine takdim edilecek vasıfların sahibidir.

Arkadaşlarım, biz milletçe ve fırkaca az konuşuyoruz, **Kunuşmak** lâzım olduğundan az konuşuyoruz. Politika hayatında, yeni devlet hayatında konuşma ve konuşuculuk, başlıca ehemmiyeti anlaşılması elzem olan bir şeydir. Ben bu kısa-hasbihal ile bazı faydalı gördüğüm şeyleri söylerken aynı zamanda bir itiyat yolu da açmak istiyorum. Memleketimizde her nevi intihaplarda ve birçok sebepler-

le vaki olan toplantılardan istifade ederek vatandaşlar, fırka arkadaşları mutlaka konuşmalıdırlar. Fırka kongrelerimizde arttırmaya çalıştığımız konuşma canlılığı kâfi değildir. Her münasip vesileden fırsat bularak devlet ve millet işlerini sık sık konuşmak yavaş yavaş eslaşan bir usul ve kaide haline gelmelidir. Yalnız yazı kâfi değildir. C. H. F. teşkilâtı içinde bir halk hatipleri teşkilâtı vücutlandırmak için ayrıca çalışıyoruz. Bu teşkilâtı vücutlandırdıktan sonra fırkanın doktrinleri ve ana fikirleriyle beraber fırka ve devlet işleri daha itinalı ve takipli bir surette konuşulacak ve söylenecektir.

Arkadaşlarım, sessizlik karanlıktır, konuşulmıyan muhitlerde söylenmiyen bir takım gizli tahammür etmiş fikirler olduğu vahimesi insanları rahatsız eder kendileri konuşmak fırsatını bulmıyanlar ve yahut konuşanları dinlemiyenler, yaşadıkları hayatın hangi gün ve hangi noktasında bulunduklarını takdir ve temyiz edemezler. İnsanlar hususî hayatında bile (bugün hayatın hangi noktasındayım, ne haldeyim, efradı ailem sıhhatte midir, vaziyeti malîyem nasıldır, şahsî vaziyetimin yerinde midir, borçlarımı nasıl vereceğim?) g'bi bir takım mülâhazalarla kendisinin her günkü şahsî muvazenelerini düşünürler ve vaziyetinin icaplarına göre tedbirler alırlar. Her vatandaş bir ailenin ferdi olduğu gibi en kıymetli ve kutsî bir aile olan cemiyetin de bir ferdidir. Binaenaleyh mensup olduğu cemiyet, içinde yaşadığı gün hangi hayat mecrasını takip ediyor, hangi işler ileri gidiyor, hangileri geri kalıyor, hangi noktalarda ne tedbirler alınıyor? Bütün bunlarla da meşgul olmak mecburiyetindedir. Ve bu noktaları sık sık, zaman zaman, devir devir kendi kendine mülâhaza etmek ihtiyacındadır. Eyi gören ve düşünen vatandaşların konuşması ve izahatı büyük vatandaş kütlesini bu mühim işleri yanlış düşünmekten, yanlış hükümler vermekten korur, millî ufukları aydınlatır.

Bir vatandaş ya konuşmalıdır ve yahut konuşan diğer vatandaşını, kendi fırka arkadaşını dinlemelidir. Konuşmak, hareketli, sesli, anlayışlı, ve şuurlu bir pol'tika yaşayışının temeli olmak noktai nazarından hayatî ehemmiyeti haizdir.

Fırka İnzibatı

Muhataplarım olanların hemen hepsi C. H. F. nin namzedi olarak ikinci münteh'p intihap olunmuşlardır. Ve kendi başlarının, bağlı olduğu fırka programı, fırka nizamnamesi icabı olarak C. H. F. Umumî Riyaset Divanının gösterdiği namzetlere şüphe etmem ki reylerini vereceklerdir. Bu fikirten yürüyerek zaman zaman üzerinde durulan bir noktaya da temas etmek fırsatını bulmak isterim.

Arkadaşlarım, fırka disiplin'i diye bir mefhum vardır. Fırkanın bugünkü nizamname ve programını yaptıktan son-

ra her fırkaya inanıp başını, mukadderatını oraya bağlamış olan vatandaşlar, o nizamname ve programda salâhiyetleri tesbit edilmiş olan otoritelerin gösterdikleri izleri takip etmeğe mecburdurlar. Bu mecburiyeti ifade ederken bazılarının da bunu vatandaşın en esaslı hak ve vazifesi olan rey vermek hususundaki istiklâline bir müdahale gibi telâkki etmek zihniyeti vardır.

Arkadaşların, fırka hayatında esas olan disiplin fikrini, tek vatandaşın kendisine göre her şeyi müstakil düşünmesi gibi bir nazariye yanında eksik sayanlar ya muasır ruhlu bir cemiyetin icaplarını anlamıyanlardır, ve yahut bunu bildikleri halde kasıtlı bir propaganda ile vatandaşlara bunun aksini telkin ederek fırka birliği fikrini kırmak emelini takip edenlerdir.

Bazılarının nazariyesi, iddiası şudur: (Fırka mefhumu üstünde vatan mefhumu vardır. Fırkacılık fikri üstünde memleketçilik fikri vardır) insan bir taraflı olarak bu iddianın edebiyatına bakarsa isabet vardır, zanneder. Fakat, bunu söyleyen (bir gâip şahıs kastediyorum, muayyen bir kimseyi kastetmiyorum) haksızdır. Bu fikir esasından yanlıştır. Medenî bir düşüncenin mahsulü değildir. Vatan ve memleket mukaddes mefhumlardır. Fakat bunun yanında fırkacılığın küçük mana altında anlaşılmış olması mümkün olduğu kadar çabuk düzeltilmesi lâzım gelen bir hatadır. Programın ve tuttuğu yolun isabetine inandığı bir siyasî fırkaya başını bağlamak her vatandaş için vatan ve memlekete en müessir surette hizmet etmenin kısa yoludur. Evet vatan ve memlekete hizmet etmenin yolu, aynı prensiplere, aynı surette inanışı olan vatandaşlarla müşterek bir programın altına birlikte imza koymak ve sonra karşılıklı inanışlarının vücuda getireceği büyük siyasî kütle ile memleket işlerini kurmak ve işletmektir. Yoksa beraber inanılan esaslarla birbirine bağlanmamış tek tek vatandaşlardan mürekkep muasır manada bir devlet tasavvur olunamaz. Bunu izah etmek için uzun misaller ve teferruatlı fikirler zikrine ihtiyaç olmadığını zannediyorum. Fakat bugünkü içinde bulunduğumuz vaziyete bakalım, biz fırka arkadaşları olmasak da intihaplarda herkes kendi aklından bir namzet ismi yazıp sandığa atsa memleketin büyük işlerini idare etmek mesuliyetini kullanacak kuvvetli bir meclis kurulabilir mi? Böyle bir meclis kendisini memleket ve millet karşısında salâhiyetle iş göreceği bir hükûmet kurabilir mi? Halbuki bugünkü devleti terkip eden millet fertlerinin — tek, tek olsun hep birlikte olsun — en esaslı vazifeleri kuvvetli hükûmet kurmaktır, kuvvetli hükûmet kuramamak yoluna götüren herhangi bir nazariye hakikate uymıyan bir hayalden ibarettir.

Türkiyede her vatandaş, düşüncesinde teşkilâtı esasiye kanununun ve bizim fırka programının âmme hakları bahsindeki esaslara göre serbesttir. Fakat, vatancı ve memleketçi görünerek fırkacı olmağı vatancı ve memleketçi olmamak gibi göstermek fırka disiplini fikrini hürriyetten fedakârlık manasına getirerek fırkasız kalmak fikrinin intişarını beslemek muasır mefhumlara uygun olan Türkiye devletinin hayatı için zâf yapar, zarar yapar.

Bir dereceli ve iki dereceli intihap

Zaman zaman C. H. F. programının iki dereceli intihabı tasvip etmiş olmasına itirazlar işitiyoruz; bu mütaleada bulunanlar bence iki sebepten hataya düşüyorlar. Ya programımızdaki hükümleri okumadıklarından ve yahut memleketimizin bugünkü vaziyetini iyi mütalea edemediklerinden.... Bir kere bütün esasları en yeni ve en ileri fikirlere dayanan C. H. F. programında prensip olarak iki dereceli değil bir dereceli intihap iltizam olunmuştur. Fakat yalnız memleketin bugünkü filî vaziyetine uygunluk noktasından değil aynı zamanda bugünkü hale göre demokratik fikirlere de daha ziyade uyan bir şekil olmak üzere ve muvakkat bir zaman için iki dereceli intihapta kalmak bir zaruret olarak ifade olunmuştur. İzah edeyim:

Arkadaşlar; memleketin halini toplu olarak göz önüne getiriniz. Nakil vasıtaları, muhabere vasıtaları gibi vatandaşların birbirlerini anlayıp bilmesine, tanınmasına yarıyacak bütün vasıtalar, alelûmum basılmış neşir vasıtaları, gazetelerimizin tabii adedi, gazete ve kitap okuyan türk vatandaşlarımızın miktarı hep birden mütalea edilince bugünkü halimizin bir dereceli intihabın istediği şartlara uygun olmadığı kabul olunur. Bir takım kıymetli nazariyelerin yanında kendilerini bize cebren kabul ettiren bir takım filî icapları da göz önünde bulundurmamak vazifedir. Bu vaziyet içinde rey verecek vatandaşların, satih mesahası sekiz yüz bin kilometre murabbama yakın olan memleketimizin 14 milyon nüfusu içinden Türkiye B. M. Meclisi için doğrudan doğruya bilerek ve anlıyarak âza seçebilmeleri mümkün olamaz. Gerçi itnihaplarda fırka rehberliğinin verdiği kolaylık mevzuu bahistir. Fakat bu rehberliğe rağmen vatandaş kendi fırkasının namzedi hakkında reyini kullanırken dahi umumî bir biliş ve görüşe istinat eden şuurunu kullanmak mevkindedir. O halde tek dereceli intihabı bugün içinde bulunduğumuz şartların icabına rağmen hemen tatbik ettiğimiz takdirde pek çok vatandaşlar ya hiç bilip tanımadıkları hattâ ismini dahi işitmedikleri insanlara rey vermek mecburiyetinde kalacaklar, ve yahut ancak kendi dar ufukları içinde tanıdıkları mahdut insanları tercih ederek reylerini tamamen dağıtmış olacaklardır. Vatanımızın irfan ve ümran yolunda çalışması her gün bizi bir dereceli intihaba başlıyaca-

ğımız devre yaklaşıyor. O devre kavuşuncuya kadar vatandaşların millet meclisine âza seçmek işini hayatı ve siyaseti, neşriyat ve tebliğatı nisbeten iyi takip edebilen ikinci müntehipler kademesine bırakması ve bu kademeyi bilerek anlıyarak bizzat intihap etmesi demokratik düşünceler noktasından dahi müreccah olmak lâzım gelir.

Bu fikrin isabetini teyit için şimdi küçük bir mukayese de yapılabilir. Memleketimizin garbında Avrupada, Amerikada hayatın sürat ve kesafet aldığı her türlü ilim ve fen vasıtalarının çoğaldığı mıntakalarda bir dereceli intihap usulü cereyan ediyor. Bu memleketler arasında İsviçrede kanunları icabında halkın bizzat müzakere ve kabul etmesi meclisin kabul ettiği kanunları reyîâm ile reddetmesi gibi bir hususiyet göze çarpar. Bu eski devirlerde İspartada demokratik fikirlerin tatbikatına benziyor. Bu şeklin hakikî demokrasi mefhumuna daha yakın olduğuna şüphe yoktur. Fakat buna rağmen her türlü medenî vasıtalar ve terakki seviyesi noktasından İsviçrenin aynı vaziyette olan diğer Avrupa hükûmetleri aynı yolu takip etmiyorlar. Elbette bunun burada tafsili zait olacak sebepleri vardır. Fakat pek âlâ söylenebilir ki İsviçreye nisbetle meselâ Fransa aynı şekli niçin tatbik etmiyorsa Fransaya nisbetle Türkiye onun için bir dereceli intihabın tatbiki zamanını tehir ediyor.

Tekrar edeyim ki, biz idealist olarak bir dereceli intihabın tahakkuk edeceği günün bir an evel gelmesini, yaklaşmasını istiyoruz, bekliyoruz. Fakat bunu yalnız arzu ile değil, buna lâzım olan filî vasıtaların tamamlanması için çalışmakla da maksada yaklaşıyoruz. Fakat herhangi bir kitabın ibaresini, memleketin filî hayatındaki imkânsızlıklara rağmen vaktinden evel tatbik ederek memleketin normal gidişini ârızalara uğratmaktan da çekiniyoruz.

Aziz arkadaşlar, her türlü toplanışlar, fırka idare heyeti reislerimiz, fırka arkadaşlarımız, fırka mensuplarımız için fırkanın mefhumlarına hayatını, başını bağlamış olan vatandaşlar için bugün yaptığımız gibi bir hasbihal mevzuu olursa anlaşmamız ve sevişmemiz daha esaslı ve daha derin olur. Bu yoldan gayelerimize daha yaklaşıyoruz. Burada Ankara merkez kazasının ikinci müntehibi sıfatiyle bütün memleketteki fırka arkadaşlarımızı bu tarzda çalışmağa davet ediyorum. Aynı zamanda Fırka Umumî Kâtibi sıfatiyle bu noktai nazarı büromdan da takip etmekteyim.

Selâm

Son söz olarak Ankara vilâyetinin bugün muhtelif kazalarında reylerini vermek için sandık başlarında toplanmış olan dokuz yüz küsur ikinci müntehip arkadaşlarımızı selâmlarım. Burada bulunan merkez kazası ikinci müntehip arkadaşlarımızın da bu selâma iştirak edeceklerine şüphe yoktur.

Maruzatımı bitirdim. Şimdi intihap teftiş heyetinin yapacağı davet üzerine reylerimizi kullanmağa hazır bulunuyoruz.

Mümtaz Bey — Efendim, Fırkamızın muhterem Kâtibumumisinin tenvir ve irşatlarından dolayı müntehibisani sıfatiyle, bütün müntehibisani arkadaşlarım namına kendilerine teşekkür ederim.

C.H.P.
FATİH HALKEVİ
KİTAPSARAYI
No.

BİBLİYOGRAFYA

Yayınlar

- Ahmad 1995 : F. Ahmad, *İttihat ve Terakki . 1908-1914 ,*
İstanbul.
- Akşin 1996 : S. Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin*
Yakın Tarihi 1789-1980 , Ankara.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri ,* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü,
İstanbul 1945.
- Balkanlı 1961 : R. Balkanlı, *Mukayeseli Basın ve*
Propaganda , Ankara.
- Başaran 1997 : M.Başaran, "Tire 'de 1908 ve 1912 Seçimleri
ve Bir Propoganda Metni", *Toplumsal Tarih*
43, s. 38-41.
- Bayar : *Başvekilim Menderes ,* İstanbul (t.y.)
- Bektaş 1996 : A. Bektaş, *Kamuoyu , İletişim ve*
Demokrasi, İstanbul.
- Berkes 1942 : N. Berkes, *Propaganda ,* Ankara.
- Berkes 1978 : N. Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma ,* İstanbul

- Birinci 1990 : A. Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası. II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar* , İstanbul.
- Bongrand 1992 : M. Bongrand, *Politikada Pazarlama* (çev. F. Ersoy), İstanbul.
- Boratav 1982 : K. Boratav, *Türkiye'de Devletçilik* , Ankara.
- Brown 1992 : J.A. C. Brown, *Siyasal Propaganda* (çev. Y. yazar), İstanbul.
- Charon 1992 : J.-M. Charon (Der.), *Medya Dünyası* (çev. O. Tatlıpınar), İstanbul.
- Çavdar 1987 : T. Çavdar, *Müntehibi Saniden Seçmene* , Ankara .
- Çavdar 1991 : T. Çavdar, *İttihat ve Terakki* , İstanbul.
- Çavdar 1992 : T. Çavdar, *Türkiye'de Liberalizm (1860-1990)* , Ankara .
- Çavdar 1995 : T. Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1990)*, İstanbul.

- Demirel 1995a : A. Demirel, "1923 Seçimleri", *Tarih ve Toplum* 144 (Aralık 1995), s. 23-31.
- Demirel 1995b : A. Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet. İkinci Grup*, İstanbul.
- Deringil 1994 : S. Deringil, *Denge Oyunu*, İstanbul.
- Domenach 1969 : J.-M. Domenach, *Politika ve Propaganda* (çev.), İstanbul 1969.
- Doob 1968 : L. W. Doob, "Gobbels'in Propaganda İlkeleri", *Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Dergisi* XXIII (Eylül 1968), s.337- 366.
- Duru 1957 : K.N. Duru, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, İstanbul.
- Eren : C. Eren, "Tanzimat" mad., *İslam Ansiklopedisi*, c. 11, s. 709-765.
- Goloğlu 1970 : M. Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet 1920*, Ankara .
- Goloğlu 1971 : M. Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti 1923*, Ankara.

- Goloğlu 1972 : M. Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri* (1924-1930) , Ankara.
- Haçerlioğlu 1975 : O. Haçerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi* , c. 5, İstanbul.
- İğdemir 1986 : U. İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları* , Ankara.
- İnceoğlu : M. İnceoğlu, *Güdüleme Yöntemleri* , İstanbul (t.y).
- Kabasakal 1991 : M. Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi . 1908-1960* , İstanbul.
- Kansu 1988 : M. M. Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk ile Beraber* , Ankara.
- Kansu 1995 : A. Kansu, *1908 Devrimi* , İstanbul.
- Karabekir 1991 : K. Karabekir, *Paşaların Kavgası : Atatürk-Karabekir* , İstanbul.
- Karaçam-Şengil 1996 : *Birinci Dönem TBMM'nde Düşünce Akımları* , İstanbul.

- Karal 1983 : E.Z. Karal, *Osmanlı Tarihi* , c. VII, Ankara
- Kayabalı-Arslanoğlu 1983 : İ. Kayabalı - C. Arslanoğlu, *Propagandanın Sosyolojik Temelleri* , Ankara.
- Kazancı 1982 : M. Kazancı, *Halkla İlişkiler. Kuramsal ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar* , Ankara.
- Koçak 1983 : C. Koçak, "Meşrutiyette Heyet-i Ayan ve Heyet-i Mebusan", *TDTA* , c. IV , s. 961-973.
- Koçak 1986 : C. Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi* , Ankara.
- Kuran 1948 : A. B. Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve İttihat ve Terakki* , İstanbul 1948.
- Kuruç 1987 : B. Kuruç, *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi* , Ankara.
- Lewis 1991 : B. Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* , Ankara .

- Mansel 1971 : A. M. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara.
- Mazıcı 1984 : *Belgelerle Atatürk Döneminde Muhalefet (1919-1926)*, İstanbul.
- Meray-Olcay 1977 : S.L. Meray-O. Olcay, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri*, Ankara.
- Ortaylı 1983 : İ. Ortaylı, "Osmanlı Devleti ve Meşrutiyet", *TDTA*, c. IV (İstanbul 1983), s. 953-960.
- Oskay 1992 : Ü. Oskay, *Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş*, İstanbul.
- Sear 1970 : D.R. Sear, *Roman Coins and Their Values*, London.
- Selek 1968 : S. Selek, *Anadolu İhtilâli*, İstanbul.
- Sevgen 1951 : N. Sevgen, *Celal Bayar Diyor ki*, İstanbul.
- Shirer 1992 : W. L. Shirer, *Nazi İmparatorluğunun Doğuşu , Yükselişi , Çöküşü I* (çev. R. Güran), İstanbul.

- Tanör 1983 : B. Tanör, "Anayasal Gelişmelere Toplu Bakış", *TDTA* , c. 1, s. 10-26.
- Tekeli 1983 : İ. Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *CDTA* , c. III, (İstanbul 1983), s. 650-673.
- Temo 1939 : İ. Temo, *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Teşekkülü ve Hizmeti Vataniye ve İnkılabı Milliyeye Dair Hatıralarım* , Romanya.
- Toker 1990 : M. Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları. Tek Parti'den Çok Partiye 1944-1960* , İstanbul.
- Topuz 1991 : H. Topuz, *Siyasal Reklamcılık* , İstanbul.
- Tunaya 1952 : T.Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler. 1859-1952* , İstanbul.
- Tunçay 1989 : M. Tunçay, *TC'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul.
- Türkmen 1953 : F. Türkmen, *Seçim Propaganda Sanatı* , İstanbul.

- Yalman 1997 : A.E.Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim II (1922-1971)* , İstanbul.
- Yavuz 1990 : Ü. Yavuz, *Atatürk. İmparatorluktan Millî Devlete* , Ankara.
- Yener 1994 : T. Yener, "Radyoculukta İki Altın Çağ", *Oscar TV* (15 Ocak 1994).

Gazeteler

<i>Akşam</i>	<i>İkdam</i>	<i>Tanin</i>
<i>Cumhuriyet</i>	<i>İrade-i Milliye</i>	<i>Tevhid-i Efkâr</i>
<i>Hakimiyet-i Milliye</i>	<i>Milliyet</i>	<i>Ulus</i>
<i>Hedef</i>	<i>Şuray-ı Ümmet</i>	<i>Vakit</i>
		<i>Vatan</i>
		<i>Yenigün</i>

RESİMLER

Res. 1: Seçim sırasında bir Ermeni gösterisi (tarihsiz)
Atatürk Kitaplığı - Feridun ve Metin Nigâr Bağış, no. 874.

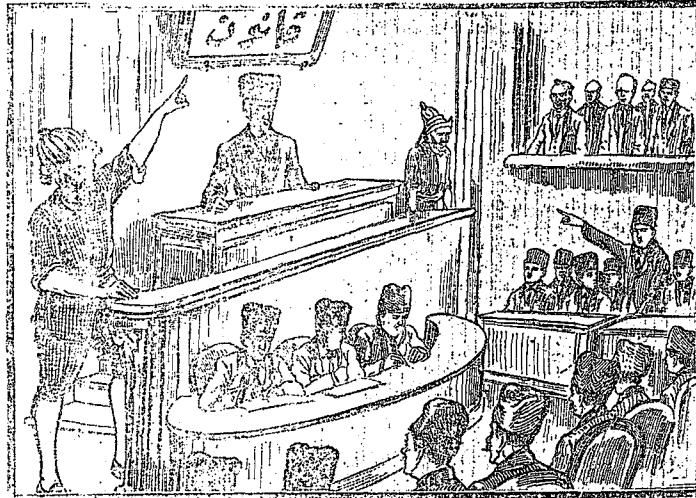
Res. 2: Seçim günü Yunanlıların protestosu (tarihsiz)
Atatürk Kitaplığı - F. ve M. Nigâr Bağış, no. 837.

Res. 3 : Seçim günü nedeniyle bir kutlama yürüyüşü (tarihsiz)
Atatürk kütüphanesi - F. ve M. Nispeti Baş, no. 313.

Res. 4: Selçuk Mılar'ın
1946 yılı seçimlerinde
kullanılmak üzere DP
için hazırlanmış olduğu
seçim afişi.

بر مېنوت نه پاشتاك وومي . قانون د دن يوكلاندو .
 قره كوز :- پاشاملك بړى ملك جاني ددو جگړى ددو . فقط قانونك ېرى هېمرك اوستندودو . آكاو دوميك من ېرم مونشر . هېوت اللهى !

Res. 5: Bir mebus : Paşa'nın merkezi «kanun» dan
yüksektir. Karagöz : Paşamızın yeri milletin canıdır,
cigeridir. Fakat kanunun yeri hepimizin üstünde-
dir. Anlıyor musun azizim monşer mebus efendi!
Karagöz, 18 Ağustos 1339.

فرقه کوز - کورد که حاجیواد مانی اکتدیق ایچیرده کی ، دیشاده کی دیشیزون تورنارانی ایشته یوبه اودوزنده المشر : یوکا اوبه یازیک : شی فرقه سی : شی فرقه سی دیرل

Res. 6 : Halk Fırkası. Karagöz : gördün mü
Hacıvat, milleti ! Kendini içerdeki, dışardaki
düşmandan kurtararı, işte böyle omuzunda
taşır ! Buna adıyla sanıyla Halk Fırkası,
Halk fırkası derler.
Karagöz, 11 Nisan 1338.

امتیازداره هیئت اختیار انتخابی

حاجیواد — بابوق قره کوز، آن حشر لیستلردن برقی، کچ اوتاپه والسلام!
قره کوز — بنما یوق جایی، بن حشی آردامایوب سورکه شکایت ایندن سوقاقی بولنیه، جیلاردن دکر، آکلادم، دیکلادم، واییده اولیه ویریریم
بو مالدیق بده یاز، قیطوسی دکل حق قیطوسی درا اولیه دکل امام اقلدی!

Res. 7: İstanbul'da Heyet-i İhtiyârîye
intihabâtı. Hacıvad: Gabuk Karagöz, at
hazır listelerden birini, geç öteye vasselâm.
Karagöz: Yağma yok Çelebi, ben hakkımı
aramayıp sonra şikâyet eden sokak politi-
kacılarından değilim. Anlarım, dinlerim, regmini de
öyle veririm. Bu sandık hokkabaz kutusu değil,
hakk kutusudur! Öyle değil mi, imam efendi!
Karagöz, 12 Mart 1333.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

اشکات ملوردی
روم و ارمی — قره کوز آغا، یزده بونلکنتلی یز. ساعده ایتده سزه وای ویریم.
قره کوز — بکوی اقمم یازار زمان، سودوک انکری آتیه!

Res. 8: intihabât cihetleri. Rım ve Ermeni:
Kurum Karagöz Ağa, biz de bu memleketiñiz.
Musaade et de size rey verelim. Karagöz:
Geçti efendim pazar zamanı, sürün eşekleri Atına'ya!
Karagöz, 13 Mart 1333.